

Økonomiske analyser

1/2024

Økonomisk utsyn over året 2023

Innhold

Perspektiv	3
1. Konjunkturutviklingen internasjonalt	6
2. Konjunkturutviklingen i Norge	13
2.1. Økt satsing på forsvar vil prege finanspolitikken	18
2.2. Norges Bank avventer Fed og ESB før rentekutt	20
2.3. Spareraten mot normale nivåer	21
2.4. Fortsatt sviktende boliginvesteringer	23
2.5. Veksten i petroleumsinvesteringene fortsetter i år	25
2.6. Næringsinvesteringene rekordhøye, men lavere vekst i 2024	26
2.7. Stort, men avtakende handelsoverskudd.....	27
2.8. Myk landing i vente	29
2.9. Arbeidsledigheten vil stige noe	31
2.10. Reallønnsvekst i år	35
2.11. Prisveksten avtar	36
2.12. Usikkerhet i anslagene	42
2.13. Hvor godt traff Statistisk sentralbyrås prognoser for 2023?.....	47
Temabokser i Konjunkturtrendene. 2019-2023	49
3. Foreløpig nasjonalregnskap for 2023	51
3.1. Overblikk	51
3.2. Tjenestenæringene	54
3.3. Industri og bergverk	56
3.4. Annen vareproduksjon.....	57
3.5. Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart.....	58
3.6. Offentlig forvaltning	59
3.7. Arbeidsmarkedet	61
3.8. Husholdningene	63
3.9. Utenrikshandel	65
3.10. Faktorinntekt og funksjonell inntektsfordeling.....	66
3.11. Revisjoner.....	67
4. Befolkning	69
4.1. Fortsatt høy innvandring fra Ukraina og andre land	70
4.2. Norske statsborgere utgjør nær en tredel av de som utvandrer	71
4.3. Liten økning i antall fødte	71
4.4. Frukthet fortsetter å falle	72
4.5. Flere barnløse, spesielt blant menn	72
4.6. Stabilisert dødelighet.....	73
4.7. Nærmere om aldersfordelingen	74
4.8. Utviklingen i et Nordisk perspektiv.....	75
4.9. Innvandringen bremser sentralisering på kort sikt.....	76
5. Fra oljeprissjokk til kraftkrise: Økonomisk turbulens og statistikk ...	80
5.1. Erfaringer fra 1980-tallet.....	80
5.2. Pandemi, krig og turbulente priser.....	84
5.3. Oppsummering	90
6. Pensjonssystemet – hvor skal vi?	92
6.1. Innledning	92
6.2. Simuleringsmodellen MOSART	92
6.3. Aldersgrensene i pensjonssystemet	93
6.4. Tidliguttak av alderspensjon.....	95
6.5. Sparer husholdningene mer selv når framtidige pensjoner blir mindre sjenerøse?	95
6.6. Kjønnforskjeller i pensjon	96
6.7. Internasjonal sammenlikning.....	97
6.8. Betydningen av framtidig utvikling i arbeidsinntekt for beregninger av pensjonsutgifter	99
6.9. Mulig reform av AFP i privat sektor	100
6.10. Tap av AFP-rettigheters påvirkning på arbeidstilbud og bruk av trygdeytelser	101
6.11. Avslutning.....	102
7. Konfliktfylte mål og virkemidler i klimapolitikken	104
7.1. Innledning	104
7.2. Om mål og virkemidler i klimapolitikken	104
7.3. Sentrale virkemidler i klimapolitikken.....	107
7.4. Arealkonflikter i klimapolitikken	109
7.5. Et kritisk blikk på klimapolitikken.....	110
7.6. Oppsummering.....	115
Tabeller: Makroøkonomiske hovedstørrelser	118

Spørsmål om konjunkturtrendene:

Norge: Thomas von Brasch,
thomas.vonbrasch@ssb.no,
tlf. 93 89 85 24

Utlandet: Roger Hammersland,
roger.hammersland@ssb.no,
tlf. 47 29 32 89

Nasjonalregnskap: Pål Sletten,
pal.sletten@ssb.no,
tlf. 99 29 06 84

Andre spørsmål: Linda Nøstbakken,
linda.nostbakken@ssb.no,
tlf. 98 62 28 35

Redaksjonen har bestått av:
Linda Nøstbakken (ansv. red), Ann
Lisbet Brathaug, Brita Bye, Erling
Holmøy og Pål Sletten.

Redaksjonen ble avsluttet:
• Konjunkturtrendene og norsk
økonomi onsdag 13. mars 2024
• Øvrige kapitler torsdag 14. mars 2024

Publisert 19. mars 2024

© Statistisk sentralbyrå
ISSN 1504-5625

Standardtegn i tabellen	Symbol
Tallgrunnlag mangler	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn	:
Ikke mulig å oppgi tall	.

Perspektiv

Året 2023 vil verte hugsa som eit år prega av internasjonale konflikhtar og økonomisk uvisse, og som året der me alle for alvor vart kjent med kunstig intelligens. Me har vore vitne til krig i Ukraina og Gaza og dei humanitære krisene det fører med seg. I tillegg har me sett ei opptrapping av internasjonale spenningar og auka polarisering internasjonalt, der gamle alliansar har vorte testa og nye vert forma.¹ Forutan dei direkte konsekvensane, forsterkar krig og internasjonale spenningar uvisse som pregar global økonomi.

Eit viktig makroøkonomisk spørsmål, som dei fleste land har felles, er i kva grad Norges Bank og andre sentralbankar lukkast med å redusere inflasjonen utan at det oppstår alvorlege økonomiske tilbakeslag. Renta har vorte sett kraftig opp i mange land. Norges Bank auka gjennom 2023 styringsrenta frå 2,75 prosent til 4,5 prosent, og me må tilbake til 2008 for å finne like høge renter i Noreg. Likevel har krona svekka seg, noko som har bidratt til prisvekst i Noreg. Både geopolitisk uro og inflasjon og høge renter medfører uvisse og gjer at mange stiller spørsmål ved den økonomiske framtida.

Trass uvisse om den økonomiske framtida, har Noreg vist eit sterkt engasjement for å hjelpe dei som er ramma av krigen i Ukraina. Gjennom Nansen-programmet bidrog Noreg med knappe 20 milliardar kroner i støtte til Ukraina og nærliggjande land ramma av krigen i 2023.² Noreg har aldri før tatt i mot fleire flyktningar frå eit land på så kort tid som me no har tatt imot frå Ukraina. Så langt har Noreg fått over 70 000 søknadar frå ukrainarar om kollektiv beskyttelse og busett nesten 60 000 ukrainske flyktningar. Det gjer Noreg til det skandinaviske landet som tek imot flest flyktningar.

Økonomisk utgjør likevel desse bidraga lite samanlikna med dei enorme ekstraintektene Noreg har hatt som følgje av Russland sin angrepskrig på

Ukraina og sanksjonar som følgje av krigen. Høge energiprisar er ein viktig grunn til at staten hadde netto overføringar til oljefondet på 711 milliardar kroner i 2023, nesten på nivå med rekordåret 2022 og fleire gongar høgare enn me har sett før 2022. Staten har trass desse store ekstraintekstene i oljefondet, eit betydeleg inndeckingsbehov på lengre sikt. Sjølv om ekstraintektene utset problemet litt, er det langt frå nok til å løyse det. Med eit stort oljefond og enorme ekstraintekter er det nok heller inga enkel sak for politikarane å formidle at det er naudsynt å ta grep fordi budsjettet på noko lengre sikt ikkje går opp om me held fram som i dag.

Norge står nemleg, som mange andre vestlege land, ovanfor ei demografisk utvikling som vil ha store konsekvensar for samfunnet. Endringa er prega av ei befolkning som vert stadig eldre, der levealdere aukar, medan fødselsratane går ned. Dette fører til ein sterkt fallande trend framover i forholdet mellom dei potensielt yrkesaktive og dei som er for unge, for gamle eller for sjuke til å jobbe. Forutan petroleumsinntektene til staten, er det arbeidsinnsats som er den store kjelda til staten sine inntekter. I tillegg inneber aldning av befolkninga at etterspurnaden vert vridd, og i mange tilfelle i favør av gode som er eit offentleg hovudansvar. Det gjeld særleg sikringa av levestandarden til dei eldre gjennom folketrygda og subsidierte helse- og omsorgsteneste. Utviklinga framover vil krevje at me enten aukar staten sine inntekter eller kutter i standarden på velferdstilbodet. Effektivisering kan redusere kostnadene. Det kan også friskare aldning, som inneber at helsa til dei eldre vert betre for ein gitt alder. Historisk har utgiftsdrivande effektar vore klart sterkare enn effektane av effektivisering og friskare aldning, det vil seie at helsa til dei eldre har vorte betre for ein gitt alder.

Ein bør likevel ikkje basere politikken på at effektivisering og friskare aldning skal bety langt meir framover enn det har gjort historisk. Slike gevinstar bør utnyttast når dei oppstår. Framover vil det ikkje lenger vere slik at ein kan fase meir oljepengar inn i økonomien frå år til år. Tvert imot vil norske

¹ Sjå t.d. den nyleg publiserte rapporten [A World Dividing - the 2024 Global Forecast](#) frå Center for Strategic and International Studies (CSIS).

² Kjelde: https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/humanitart-arbeid/naboland_hjelp/id2908141/

folkevalde i aukande grad måtte prioritere ned gode formål, enten det er offentleg forbruk eller privat forbruk via skatteskjerpingar og reduserte overføringar.

Sidan 2011 har pensjonar frå folketrygda vore levealdersjusterte. Dette er ei mekanisme som gjer at pensjonsnivåa for ei gitt opptent pensjonsbehaldning vert lågare om ein ikkje utsett uttakstidspunktet. Den enkelte kan likevel sikre ei høgare årleg pensjon ved å arbeide lenger og utsetje uttaket. Dette bidrar til å gjere det lønsamt for eldre folk å stå lenger i arbeid. Det nyleg inngåtte pensjonsforliket tydeleggjer at den enkelte bør arbeide lenger ved at også aldersgrensene aukar. Fleirtalet på Stortinget signaliserte dessutan i forliket at dei vil sikre at svakare grupper ikkje fell utanfor. Dette oppnår ein ved å skjerme dei uføretrygda sin pensjon for delar av levealdersjusteringa, innføre eit slitart tillegg og regulere satsane for minste pensjonsnivå og garantipensjonen gunstigare. Skjerming av alderspensjonen til uføre sikrar denne gruppa ei betre utvikling i pensjonsnivå, sjølv om dei ikkje sjølve kan kompensere ved å arbeide lengre. Lønsregulering av satsane for minste pensjonsnivå og garantipensjonen sikrar at realverdien av satsane held seg over tid. Samanlikna med pensjonsreforma frå 2011, vektlegg det nye pensjonsforliket sosial berekraft meir enn økonomisk berekraft. Dette er likevel naudsynt for å oppretthalde legitimiteten i systemet og den breie oppslutninga.

Samstundes er det fleire faktorar som kan gi auka utgifter framover. Ein utgiftspost som vil måtte auke, er ei styrking av forsvaret. Med Noreg sin geografiske posisjon som naboland til Russland, og i lys av den tryggingpolitiske situasjonen, synest det viktigare enn på lenge å vere godt rusta militært. Det er eit mål innanfor NATO at kvart medlemsland skal bruke minst to prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP) kvart år på forsvar. Noreg låg i 2023, som dei fleste føregåande år, under dette målet,³ trass ei styrking av forsvarsbudsjettet dei siste åra. I lys av den geopolitiske situasjonen, vil nok viljen til å prioritere forsvaret vere langt

³ I følge førebelse tal frå NATO per juni 2023 utgjer norske forsvarsutgifter 1,67 prosent av BNP (NATO-pressemedling, 7. juli 2023: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230707-def-exp-2023-en.pdf), medan nyare tal frå Forsvarsdepartementet per oktober 2023 anslår dette forholdstalet til 1,78 prosent (Forsvarsdepartementet, 6. oktober 2023: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forsvarsbudsjett-oker-med-20-prosent/id2997543/>).

sterkare i åra som kjem enn før Russlands invasjon av Ukraina, slik at forsvarsutgiftene relativt til BNP vil auke.

Noreg er ein liten, open økonomi som er avhengig av, og har tent godt på, internasjonal handel og opne marknader. Under koronapandemien gav smittespreiingstiltak store forstyrringar i produksjon og varetransport verda over. Dette resulterte i forsyningsproblem for alt frå råvarer til komponentar og ferdigvarer. Russlands invasjon av Ukraina og påfølgjande sanksjonar forverra forsyningsproblema, særleg for energi og enkelte matvarer. Forsyningsproblema pressa opp prisane på mange varer og dreiv opp inflasjonen. Desse erfaringane viste kor eksponerte globale verdikjeder kan vere. Det auka merksemda mot forsyningsikkerheit og økt vekt på sjølvberging. Den siste tida har me sett liknande problem som følgje av Houthi-rørsla sine angrep på skipstrafikken i Raudehavet som har redusert trafikken gjennom Suezkanalen.

Både verksemdar og land er i ferd med å leggje om verdikjedene sine for å sikre pålitelege forsyningskjeder, særleg for kritiske innsatsfaktorar. Ei nyleg oppdatering frå UNCTAD viser at globale handelsmønster vert stadig meir påverka av geopolitikk.⁴ Frå slutten av 2022 har ein trend omtalt som «friend-shoring», der ein skiftar mot politisk allierte handelspartnarar, vorte stadig tydelegare. Relatert til dette ser me ein reduksjon i handelsavhengigheit mellom Kina og USA, der USA har vorte ein relativt mindre viktig eksportmarknad for Kina, medan USA har redusert sin avhengigheit av Kina som leverandør. Aktiv næringspolitikk har fått ein ny vår. Styresmaktene i fleire land har uttrykt auka uro for å sikre kritiske teknologiar og komponentar innanlands, i tillegg til at dei står ovanfor geopolitiske spenningar og klimamål. Og på den bakgrunn meiner dei det er naudsynt med politisk intervensjon i form av næringspolitiske tiltak.

Eit nytt datasett frå IMF, «*New Industrial Policy Observatory*», viser at det kom om lag 2500 nye næringspolitiske tiltak globalt i 2023, og at 71 prosent av desse påverkar handel negativt. IMF rapporterer vidare at denne nye bølga med næringspolitikk hovudsakleg er driven av USA, EU og Kina, som saman står for 48 prosent av tiltaka. Analysar av kvar ulike land har innført nærings-

⁴ [Global Trade Update](#), desember 2023, United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).

politiske tiltak, viser at dette ofte skjer etter at andre land som produserer same type produkt, har innført liknande tiltak («tit-for-tat»-strategi), samt i meir etablerte eksportnæringar. Både den amerikanske kongressen og EU-kommisjonen har til dømes fått på plass lovgjeving for å sikre innanlandsk produksjon av halvleiarar og tryggje verdikjedene.⁵ Halvleiarar som er material som kan leie elektrisitet, inngår i ei lang rekkje produkt, og avanserte halvleiarar er kritiske for å møte behova for dataprosessering og -lagring som ligg til grunn for den pågåande revolusjonen innan kunstig intelligens. Liknande initiativ er tatt for å byggje opp kritisk industri for å få til grøn omstilling og redusere klimautslepp, eit anna område der Kina over tid, og med betydeleg offentleg støtte, har vorte ein dominerande aktør. I følge IMF er det mest brukte uttalte målet bak næringspolitisk intervensjon at styresmaktene ønskjer å fremje nasjonal konkurranseevne.⁶ Deretter følgjer motiv knytt til klima (28 prosent) og å sikre forsyningskjeder (15 prosent), medan nasjonal sikkerheit og geopolitiske spenningar til saman utgjer om lag 20 prosent. For ein liten, open økonomi som Noreg, kan auka handelsrestriksjonar som følgje av slike tiltak, vere uheldig.

Ein meir aktiv næringspolitikk ser me også i Noreg. Regjeringa har blant anna lansert «Grønt industriløft» som del av sin klimapolitikk. Målet er at Noreg skal verte leiande innanfor ei rekkje grønne industriar der regjeringa meiner Noreg har særleg gode føresetnadar. Desse er havvind, batteriproduksjon, hydrogenproduksjon, CO₂-fangst og -lagring, prosessindustri, skogbruk, maritim industri, solindustri og industriell produksjon, som regjeringa omtalar som *manufacturing*. Dei to siste kom til då regjeringa hausten 2023 lanserte sitt vegkart 2.0 for Grønt industriløft. Regjeringa vil «aktivt leggje til rette for å utløyse private initiativ gjennom gode rammevilkår og ein aktiv nærings- og industripolitikk, der staten og næringslivet spelar på lag».⁷ Eit viktig verkemiddel for å få dette til er å tilby målretta risikoavlastning til prosjekt knytt til satsingsområda i Grønt industriløft, inkludert ulike typar lån, garantiar og eigenkapital. Regjeringa vil også sikre gode rammevilkår ved å føre ein «energipolitikk som bygger på at tilgangen til fornybar kraft skal

være et konkurransefortrinn for norsk industri».⁸ Regjeringa sin plan er at slik støtte skal løfte Noreg innanfor dei ni satsingsområda nemnt ovanfor. For batteriproduksjon, til dømes, er planen å utvikle ei lønsam verdikjede for batteri i Noreg, frå berekraftig mineralutvinning til resirkulering av batteri, som tiltrekkjer seg store batteriinvesteringar og -fabrikkar.

Aktiv næringspolitikk aukar potencialet for tilkarringsverksemd. Grønt industriløft har som mål å utløyse private investeringar, men regjeringa bidreg også med betydelege offentlege midlar. Det at private går inn med kapital, er ikkje einstyddande med at prosjekta er samfunnsøkonomisk lønsame. Det nye vegkartet legg vekt på kostnadseffektive klimatiltak og understrekar at eit hovudmål for næringspolitikk er å leggje til rette for størst mogleg samla verdiskaping i Noreg. Dette er gode målsetnadar. Men for å nå desse måla er det viktig at klimatiltak faktisk løyser marknadssvikt i ein skala som forsvarer tiltaket. I tillegg må ein sikre at også ny grøn industri har tilstrekkeleg samfunnsøkonomisk lønsemd til å kunne betale for dei knappe innsatsfaktorane, som elektrisitet, arbeidskraft og bruk av natur (areal). Viss ikkje risikerer me å bruke knappe offentlege midlar på å vri næringsstrukturen vekk frå det som gir størst mogleg verdiskaping. Det grønne industriløftet risikerer å gjere nettopp dette.

Noreg, som ein liten, open økonomi, har tent godt på opne marknader og konkurranse. Den internasjonale utviklinga, som viser teikn til redusert internasjonal handel, er ikkje i Noreg si interesse. I staden for å svare på handelsvridande aktiv næringspolitikk med eigen aktiv næringspolitikk, bør Noreg prioritere å fremje handel, mest mogleg fri konkurranse og internasjonalt samarbeid for å løyse dei store utfordringane. Framover vil det dessutan vere svært viktig at knappe ressursar vert brukte der dei kastar mest av seg, slik at me i Noreg kan møte dei utfordringane me står ovanfor på ein effektiv måte.

⁵ U.S. Chips and Sciences Act og European Chips Act, begge vedtatt i 2022.

⁶ Evenett, Jakubik, Martín og Ruta (2024). [The Return of Industrial Policy in Data](#). IMF Working Paper No. 24/1.

⁷ Veikart 2.0: [Grønt industriløft](#), kap. 1.4, Nærings- og fiskeridepartementet, 28. september 2023.

⁸ Veikart 2.0: [Grønt industriløft](#), kap. 2.1, Nærings- og fiskeridepartementet, 28. september 2023.

1. Konjunkturutviklingen internasjonalt

Så langt har verden unngått et større økonomisk tilbakeslag, men det er store forskjeller mellom de ulike landområdene. Mens veksten i USA var sterkere enn ventet, var den makroøkonomiske utviklingen i Europa svakere enn ventet. I våre prognoser ser vi fortsatt for oss et svakt internasjonalt konjunkturforløp i årene som kommer. Som følge av den seneste tids utvikling og den svært ekspansive finanspolitikken som for tiden føres i USA, har vi imidlertid justert opp vekstforløpet hos våre handelspartnere for inneværende år sammenliknet med vår forrige rapport.

Krigen i Ukraina virker fastlåst og usikkerheten rundt den videre utviklingen er stor. De vestlige landenes evne og vilje til å støtte Ukraina synes å være noe svekket og det kommende presidentvalget i USA representerer et spesielt stort usikkerhetsmoment. Til tross for krigen i Ukraina og på Gaza har prisen på olje vært relativt stabil siden desember i fjor. Prisen på naturgass har falt tilbake til sitt laveste nivå på over 3 år (se boks 1.1 for en nærmere utdyping av utviklingen i de internasjonale olje- og gassmarkedene). På den annen side har fallet i skipstrafikken gjennom Panama- og Suezkanalene, sistnevnte som følge av den pågående konflikten i Midtøsten, ført til en kraftig økning i fraktratene.

Økonomien i euroområdet som helhet har ikke vokst på over ett år. Utviklingen innad i euroområdet har imidlertid vært varierende. Den tyske økonomien fortsatte å krympe 0,3 prosent i 4. kvartal i fjor, og det var nær stagnasjon i Frankrike i samme periode. Samtidig tok veksten i Spania seg opp fra 0,4 prosent i 3. kvartal til 0,6 prosent i 4. kvartal. Også den italienske økonomien fortsatte å vokse i 4. kvartal, med 0,2 prosent.

Den svake veksten i Tyskland i 4. kvartal i fjor ble drevet av negativ eksport- og investeringsvekst, mens det private konsumet hentet seg inn etter et fall kvartalet før. Stagnasjonen i Frankrike var mer bredt anlagt, med fall eller stagnasjon i samtlige av anvendelseskomponentene utenom offentlig konsum. Den relativt sterke oppgangen i Spania var hovedsakelig drevet av høy eksportvekst og fortsatt høy offentlig konsumvekst. I Italia var veksten dessuten understøttet av høy investeringsvekst.

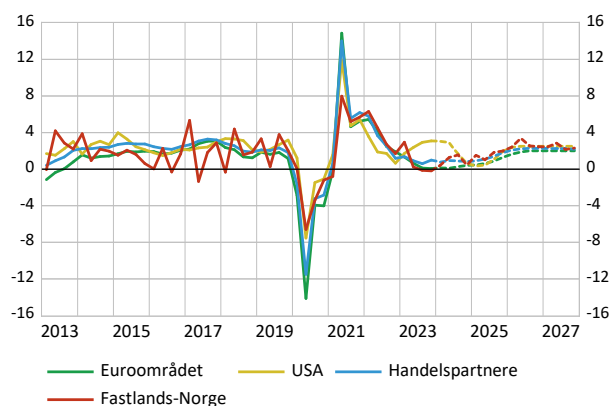
Situasjonen har også vært varierende blant landene i Europa som ikke inngår i euroområdet. Mens både den svenske og britiske økonomien fortsatte å krympe med henholdsvis 0,1 og 0,3 prosent i 4. kvartal i fjor, vokste den danske økonomien i samme kvartal med hele 2 prosent. Veksten var godt understøttet av kraftig vekst i både eksporten og det private konsumet. Det er imidlertid verdt å merke seg at investeringene i Danmark falt med hele 6,3 prosent i 4. kvartal i fjor, samt at Sverige for tiden opplever en kraftig økning i antallet konkurser.

Utviklingen i Europa forventes fortsatt å bli svak i tiden framover. Sammenliknet med anslagene fra vår forrige rapport er det imidlertid nå enkelte tegn til at situasjonen er i ferd med å stabilisere seg. Selv om industriproduksjonen i euroområdet har falt nærmest sammenhengende siden august 2022 og fram til oktober i fjor, steg den med hele 2,6 prosent i fjorårets siste måned. I januar, etter en nedgang på hele 1,4 prosent i måneden før, tok også industriproduksjonen til å vokse igjen i Tyskland, med 1 prosent. På den annen side falt detaljhandelen i euroområdet med 1,1 prosent i desember i fjor, etter to sammenhengende måneder med oppgang.

For de store økonomiene utenfor Europa var bildet blandet i 4. kvartal i 2023. Mens BNP-veksten i USA på 0,8 prosent var bredt anlagt, var veksten lavere enn forventet i Kina og Japan. Riktignok vokste den kinesiske økonomien med 4 prosent i 4. kvartal i

Figur 1.1. BNP-vekst med prognoser. Utvalgte land

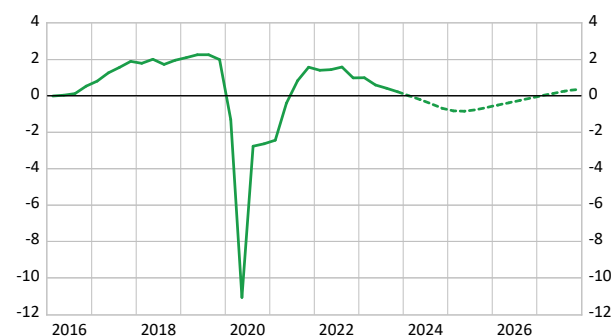
Endring fra samme kvartal året før i prosent

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

Figur 1.2. BNP, handelspartnere

Avvik fra beregnet trend i prosent, kvartalsfrekvens

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

Figur 1.4. Oljepris. Brent Blend

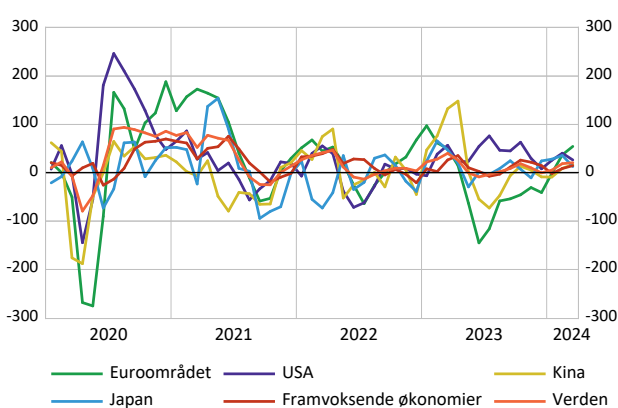
USD per fat

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

Figur 1.3. City Banks overraskelsesindeks. Utvalgte land

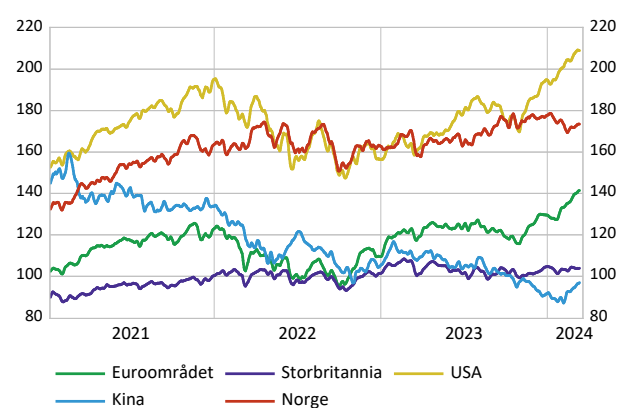
Aggregat av flere prognoseavvik, måned

Kilde: Macrobond

Figur 1.5. Aksjekurser. Utvalgte land

Indeks, 2017 = 100

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

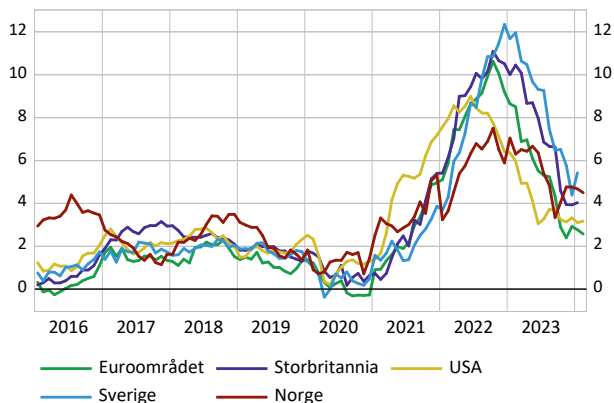
fjor regnet som årlig rate. Med et oppgitt mål på 5 prosent, og etter en periode der veksten har vært avtakende, tyder dette på at problemene i eiendomssektoren er i ferd med å gripe stadig mer om seg. Dette understøttes av at 12-månedersveksten i konsumprisene var på -0,8 prosent i januar i år, som er den laveste på 15 år. Det er dessuten fortsatt lite som tyder på at stemningen blant konsumentene er i ferd med å bedre seg nevneverdig. I 2023 falt dessuten de utenlandske direkteinvesteringene i Kina til sitt laveste nivå på mer enn 30 år og problemene i eiendomssektoren ser ut til å spre seg til skyggebankmarkedet. Med utsikter til et fravær av finanspolitiske stimulanser og nye vekststimulerende tiltak, har vi derfor i stor grad valgt å opprettholde våre tidligere prognoser for Kina. BNP-veksten blir dermed 4,5 prosent i år og vel 4 prosent mot slutten av prognoseperioden. Japan sliter med krypende arbeidsstyrke som følge av en aldrende befolkning og svak produktivitetsutvikling, noe som har gitt seg utslag i en periode med svak vekst. Veksten i 4. kvartal i år, nylig revidert

opp til 0,1 prosent, var imidlertid betydelig sterkere enn i kvartalet før da økonomien krympet med 0,8 prosent. Ifølge overraskelsesindeksene til City Bank har utviklingen i det siste også vært sterkere enn ventet. I tillegg har det inntil nylig vært sterk oppgang i det japanske aksjemarkedet der Nikkei-indeksen nylig satte noteringsrekord. Denne har i det siste imidlertid falt kraftig tilbake igjen, noe som i tillegg til problemene i markedet for amerikanske næringslivslån kan være relatert til muligheten for en omlegging av pengepolitikken i mindre ekspansiv retning.

Den overraskende høye økonomiske aktiviteten i USA bør ses i sammenheng med at USA for tiden fører en svært ekspansiv finanspolitikk med historisk sett store underskudd både på statsbudsjettet og handelsbalansen overfor utlandet. I tillegg har et stadig mer gjeldsfinansiert konsum vært med på å holde den realøkonomiske utviklingen oppe. Selv om det amerikanske arbeidsmarkedet, med en ledighetsrate på 3,9 prosent i februar, fortsatt

Figur 1.6. Inflasjon. Utvalgte land

Endring i KPI fra samme måned året før i prosent

Kilde: Macrobond

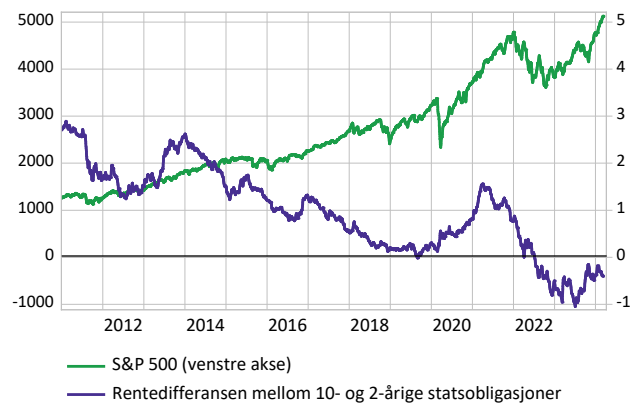
må karakteriseres som stramt, er det nå tegn til at ledigheten kan være på vei opp. Antallet permitteringsvarsler var i januar det nest høyeste siden finanskrisen og antallet ledige stillinger fortsatte å falle. Det er fortsatt nedgang i den gjennomsnittlige arbeidstiden og de jobbene som skapes er i stor grad midlertidige. I uken fram til og med 16. februar ble dessuten antallet amerikanere som fortsetter å motta dagpenger registrert til 1 905 000, det nest høyeste tallet som er registrert siden høsten 2021. En stor del av den fallende arbeidsledigheten skyldes en kraftig oppgang i antallet som går av med pensjon.

Den amerikanske sentralbankens filial i New York (New York Fed) advarte nylig om muligheten for massemlighold etter hvert som husholdningenes gjeld øker. Selv om husholdningene er mindre belånt enn før boligboblen tidlig på 2000-tallet, hindrer høye renter forbrukere fra å øke belåningen. Forbrukerkreditten har som følge av dette falt tilbake, samtidig som det er registrert en oppgang i mislighold av ulike typer gjeld. Dette gjelder hovedsakelig forbrukergjeld knyttet til kredittkort og billån, men også knyttet til utestående boliglåns-gjeld. Stemningsindeksen til Conference Board falt dessuten i februar. I januar falt detaljhandelen med hele 1,1 prosent fra måneden før.

I markedet for kommersielle eiendoms lån i USA øker nå misligholdene. Igangsettingen av boliger falt med nesten 15 prosent i januar, den største nedgangen siden april 2020. For tiden overstiger den totale misligholdte gjelden sågar tapsreserverne hos de største amerikanske bankene. Økte renter og fallende priser på næringsseiendom har ført til at flere lån blir misligholdt. Mange regionale

Figur 1.7. USA. Aksjekurs og rentedifferanse

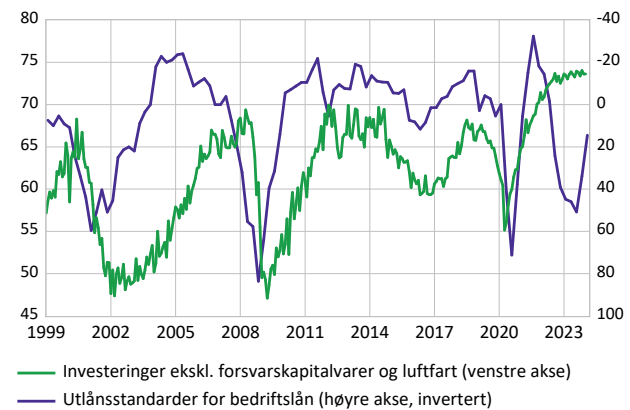
Venstre akse: indeks. Høyre akse: prosentpoeng

Kilde: Macrobond

Figur 1.8. USA. Bedriftslån og investeringer

Venstre akse: mrd dollar Høyre akse: prosent

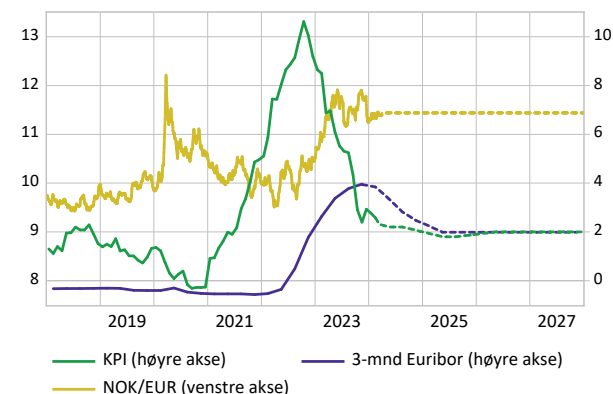
Kilde: Macrobond

banker befinner seg derfor i en svært vanskelig situasjon, og Feds planlagte avslutning av bankutlånsprogrammet BTFP i mars i år vil kunne forverre situasjonen ytterligere. Utviklingen i forbindelse med problemene som nylig har oppstått i New York Community Bank, en av de største regionale bankene, illustrerer dette. Etter at aksjen hadde falt kraftig ble banken nylig tilført ny kapital fra en gruppe av amerikanske private fond. Dette skjer i en periode da de finansielle forholdene kan karakteriseres som en av de gunstigste siden begynnelsen av 80-tallet. Utsikter til en ytterligere økning i statsgjelden med dertil høyere renter, vil også kunne by på utfordringer i finansmarkedene framover.

Til tross for problemene i bankvesenet har det amerikanske aksjemarkedet satt stadig nye noteringsrekorder. Samtidig har prisene på risikofylte private obligasjoner steget mer enn på de mer sikre, slik at rentedifferansene har krympet. Dette

Figur 1.9. Euroområdet. Inflasjon, rente og valutakurs

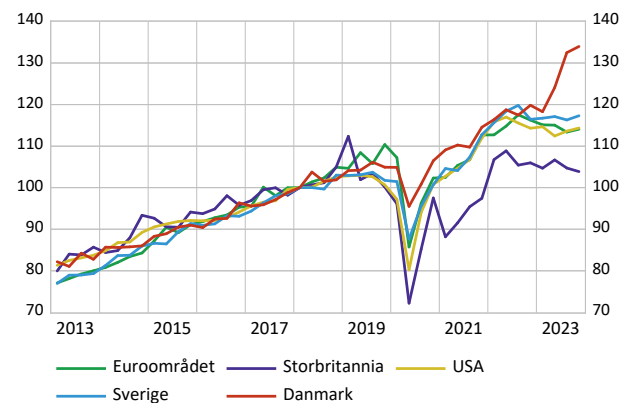
Venstre akse: kroner. Høyre akse: prosent

Kilde: Macrobond

Figur 1.10. Import. Utvalgte handelspartnere

Sesongjustert. Indeks, 2018K1 = 100

Kilde: Macrobond

er forhold som samlet sett tyder på stor risikovillighet blant amerikanske investorer. Det amerikanske aksjemarkedet er dessuten for tiden svært konsentrert. Verdien av de 10 prosent mest verdifulle selskapene utgjør for tiden om lag 75 prosent av den totale verdien av selskaper på det amerikanske aksjemarkedet, som er en historisk høy prosentandel.

Også i Europa er situasjonen i deler av bankvesenet utfordrende. Enkelte banker er eksponert for det amerikanske markedet for næringsseidom. Bekymring for tilstanden til det europeiske bankvesenet har derfor begynt å bre om seg, nesten ett år etter at den europeiske storbanken Credit Suisse gikk konkurs. Europas økonomier er langt mer avhengige av bankfinansiering enn den amerikanske. En forverring i deler av bankvesenet i Europa kan derfor få store realøkonomiske konsekvenser.

Siden pandemien og Russlands invasjon av Ukraina utløste den kraftigste prisstigningen på over en generasjon, har inflasjonen falt raskt tilbake fra sine toppnivåer på henholdsvis 9 og 10,6 prosent i USA og eurosonen. I februar 2024 hadde 12-månedersvekstratene i konsumprisene i de to landområdene falt til henholdsvis 3,2 og 2,6 prosent. Forventningen er nå at sentralbankene etter hvert vil begynne å senke rentene igjen etter en sammenhengende periode med kraftig renteoppgang. Det er imidlertid tegn til at inflasjonen er mer gjenstridig enn mange hadde forestilt seg. Prisveksten i USA tok seg noe uventet opp med en tidel i februar. Fallet i inflasjonen i euroområdet i februar var dessuten mindre enn ventet og det er tegn til at lønnsveksten bidrar til å presse opp prisene i

den arbeidsintensive tjenestesektoren hvor inflasjonen kun falt fra 4 prosent i januar til 3,9 prosent i februar. Kjerneinflasjonen, som utelukker energi- og matvareprisene, falt også mindre enn ventet, fra 3,3 prosent i januar til 3,1 prosent i februar. Med en arbeidsledighetsrate i euroområdet som falt fra 6,5 i desember til 6,4 prosent i januar, er sannsynligheten for et rentekutt allerede i mars i år trolig liten, til tross for den svake realøkonomiske utviklingen. Vi legger til grunn at pengemarkedsrenta i euroområdet gradvis reduseres til drøyt 2 prosent i 2025 og blir liggende på dette nivået ut prognoseperioden.

Mange av våre handelspartnere er fortsatt i en nedgangskonjunktur. Inflasjonsforløpet kombinert med finansielle forhold og stor geopolitisk usikkerhet vil prege den økonomiske aktiviteten og de finansielle markedene framover. Våre anslag innebærer at den eksportvektede BNP-veksten hos våre handelspartnere, som i gjennomsnitt har vokst med knappe 2 prosent årlig siden 2005, blir 0,9 prosent i år, økende til 1,3 prosent neste år for deretter å ta seg gradvis opp til rundt 2 prosent i 2027. Inflasjonen er på vei ned. I euroområdet ventes den å ligge på 2,2 prosent i 2024, ned fra 5,4 prosent i 2023, for deretter å ligge rundt 2 prosent fram til 2027.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag fra IMF og Statistisk sentralbyrå (SSB). Årlig endring i prosent

	BNP-vekst											Prognoser			
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Euroområdet															
SSB	-0,2	1,4	1,9	1,9	2,8	1,8	1,6	-6,2	5,9	3,5	0,5	0,2	0,8	1,9	2,0
IMF												0,9	1,7		
USA															
SSB	2,1	2,5	2,9	1,8	2,5	3,0	2,5	-2,2	5,8	1,9	2,5	2,0	0,9	2,5	2,5
IMF												2,1	1,7		
Sverige															
SSB	1,2	2,8	4,2	1,8	2,8	2,0	2,0	-2,3	5,9	2,7	0,0	0,0	1,3	2,2	2,2
IMF												0,6	2,4	2,2	2,1
Storbritannia															
SSB	1,8	3,2	2,2	1,9	2,7	1,4	1,6	-10,4	8,7	4,3	0,1	-0,2	0,9	1,9	2,0
IMF												0,6	1,6		
Kina															
SSB	7,8	7,4	7,2	6,9	6,8	6,6	6,0	1,8	8,8	3,0	5,5	4,5	4,4	4,3	4,1
IMF												4,6	4,1		
Handelspartnere¹															
SSB	1,2	2,3	2,8	2,3	3,1	2,3	2,1	-4,8	6,4	3,3	1,0	0,8	1,3	2,2	2,2
IMF															
Prisvekst															
Euroområdet															
SSB	1,4	0,4	0,2	0,2	1,5	1,8	1,2	0,3	2,6	8,4	5,4	2,2	1,8	2,0	2,0
IMF												3,3	2,2	2,0	1,9

¹ Euroområdet, Sverige, USA, Storbritannia, Danmark, Kina, Sør-Korea, Polen, Russland og Japan.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og World Economic Outlook (januar 2024), IMF

Boks 1.1. Utviklingen i olje- og gassmarkedet

Prisen på Brent Blend falt fra rundt 96 dollar per fat i slutten av september til om lag 75 dollar per fat i midten av desember i fjor. Fallet i høst syntes å være etterspørselsdrevet, og kom i lys av dårlige økonomiske utsikter med mulighet for resesjon i flere land. Prisen ble siden trukket oppover av angrep på fraktskip i Rødehavet, produksjonstap i Nord-Amerika og at OPEC+ kuttet i produksjonen. Prisen lå på 84 dollar per fat i midten av februar.

Ifølge Det internasjonale energibyråets (IEA) Oil Market Report var global oljeetterspørsel i 2023 101,8 millioner fat per dag, som er en økning på 2,3 prosent fra året før. Kina, som utgjør rundt 16 prosent av verdens oljeetterspørsel, sto for over 70 prosent av veksten, mens resten av økningen i hovedsak stammet fra Brasil og India. IEA anslår at verdens oljeetterspørsel i 2024 vil øke med 1,2 millioner fat per dag, og det er ventet at de ovennevnte landene også vil drive årets vekst.¹ Veksten i Kina vil trolig, i likhet med i 2023, komme fra økte leveranser til den petrokjemiske industrien. Veksten i global etterspørsel anslås å bli 1,1 millioner fat mindre i 2024 enn veksten i 2023, hovedsakelig grunnet effektene av økt energieffektivisering og elektrifisering av transportsektoren i mange OECD-land. I Russland forventes etterspørselen å være på noenlunde samme nivå i 2024 som i 2023, til tross for vestlige sanksjoner.

I publikasjonen Oil 2023 fra juni i fjor, forventer IEA at etterspørselsveksten vil bli lavere i årene framover enn det vi har sett de siste årene, og at global etterspørsel vil øke med 2,2 millioner fat per dag fra 2024 til 2027. Mens det antas at OECD-etterspørselen vil falle med 1,1 millioner fat per dag, vil etterspørselen i Asia øke med over 2,2 millioner fat per dag. Produksjonen utenfor OPEC+ er ventet å øke med 1,8 millioner fat daglig over den samme perioden. Dette gir rom for en økning i OPEC+ produksjonen på bare 0,4 millioner fat per dag fra 2024 til 2027.

¹ Anslaget er oppjustert sammenliknet med tidligere anslag for 2024. Årsaken er at de internasjonale økonomiske utsiktene er vurdert å ha bedret seg den siste tiden.

Globalt tilbud av olje er ifølge Oil Market Report ventet å stige med 1,7 millioner fat per dag i 2024, til 103,8 millioner fat per dag. IEA anslår at USA, Brasil, Guyana og Canada øker produksjonen med 1,4 millioner fat per dag, og at land utenfor OPEC+ samlet sett vil stå for 95 prosent av den globale økningen. USA alene utgjør 45 prosent av veksten. Produksjonsnedgang i Nord-Amerika i januar som følge av ekstremvær, drar ned produksjonstallene noe i første kvartal.

OPEC+ annonserte i april i fjor frivillige produksjonskutt på 1,66 millioner fat per dag gjeldende fra mai 2023 og ut 2024. Flere av landene i OPEC+ varslet om ytterligere 2,2 millioner fat per dag i frivillige kutt som vil vare ut 1. kvartal 2024. 3. mars i år ble produksjonskuttene forlenget til å vare ut 2. kvartal, men tall for januar viser at de frivillige kuttene ikke har vært så store som IEA forventet. Russland har også signalisert at de vil kutte 0,5 millioner fat per dag i 1. kvartal.

Iran, Libya og Venezuela er fritatt fra kvoteavtalen til OPEC+, og i 2023 hadde samtlige land økning i produksjonen. I Venezuela har amerikanske Chevron reetablert seg. Iran har fortsatt å øke sin produksjon av olje, som hovedsakelig selges til Kina. I Libya har produksjonen økt i 2023, men i januar i år brøt det ut protester som stengte ned deres største oljefelt som står for om lag en tredjedel av landets produksjon. IEA anslår en total økning på 0,2 millioner fat per dag fra disse landene i 2024. Med denne økningen vil OPEC+ ha om lag uendret råoljeproduksjon, gitt at de frivillige kuttene gjennomføres.

Russlands oljeeksport lå på 7,2 millioner fat per dag før sanksjonene. Eksporten er nå om lag 0,5 millioner fat per dag høyere enn dette nivået. Reduksjonen i eksporten til mange vestlige land har blitt mer enn oppveid av økt eksport først og fremst til Kina, India, Sør-Korea og Tyrkia. EU importerer nå verken råolje eller oljeprodukter direkte fra Russland. Ukrainske angrep på russiske raffineri virker så langt ikke å ha hatt nevneverdig effekt på Russlands eksport. IEA forventer at produksjonen bare vil falle med rundt 0,1 millioner fat per dag i inneværende år, som er noe mindre enn fallet i fjor på like under 0,2 millioner per dag. EU, G7-landene og Australia har innført et pristak på russisk råolje, noe som innebærer at sjøbasert transport av russisk olje

Tilbud og etterspørsel av olje. Millioner fat per dag inkl. NGL

					Prognose				Prognose				
	2020	2021	2022	2023	2024	23:1	23:2	23:3	23:4	24:1	24:2	24:3	24:4
Etterspørsel	91,9	97,5	99,5	101,8	103,0	100,2	101,8	102,9	102,1	101,7	102,8	103,8	103,7
OECD	42,1	44,8	45,7	45,8	45,7	45,4	45,7	46,0	46,0	45,4	45,6	45,7	45,9
Europa	12,4	13,2	13,5	13,4	13,3	13,1	13,5	13,6	13,3	13,1	13,4	13,4	13,2
Amerika	22,5	24,3	24,8	25,0	25,0	24,5	25,2	25,3	25,2	24,6	25,1	25,3	25,1
Asia Oseania	7,2	7,3	7,4	7,3	7,4	7,8	7,0	7,1	7,5	7,7	7,0	7,1	7,6
Tidligere Sovjetunionen	4,6	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	5,0	4,9	4,8	4,8	5,0	5,0
Resten av verden	45,2	47,8	48,9	51,1	52,4	50,0	51,3	51,8	51,1	51,5	52,4	53,0	52,8
Tilbud	94,1	95,5	100,1	102,1	103,7	101,8	101,8	101,9	102,8	101,9	103,8	104,6	104,8
OPEC ¹	29,7	30,6	33,3	33,0	32,4	33,8	33,2	32,4	32,5	32,2	32,2	32,7	32,7
OECD	28,0	28,4	29,4	31,1	32,0	30,4	30,6	31,2	32,0	31,6	31,8	32,0	32,5
Tidligere Sovjetunionen	13,5	13,8	13,9	13,8	13,7	14,2	13,8	13,6	13,8	13,7	13,8	13,7	13,7
Resten av verden	-5,1	-5,4	-6,0	-6,8	-7,1	23,4	24,2	24,7	24,5	24,4	25,1	25,3	24,9
Lagerendring m.m.	2,2	-2,0	0,6	0,3	-0,2	1,6	-0,1	-1,0	0,8	0,5	0,3	-0,4	-1,3
Etterspørsel rettet mot OPEC	27,5	32,6	32,7	32,6	32,4	32,2	33,3	33,3	31,7	33,2	33,3	34,2	35,0
Gjennomsnittlig oljepris i USD ²	43,3	70,7	98,8	82,0		82,0	77,7	85,6	82,7				
		2024	2025	2026	2027								
Oljepris i USD, prognoser SSB		77	74	72	70								

¹ Prognosen for produksjonen i OPEC fra og med februar 2024 er gjort av Statistisk sentralbyrå. Produksjonen i OPEC er basert på vedtatte produksjonsendringer og at Saudi-Arabia forlenger sine selvpålagte kutt ut 2024. Produksjonen i Iran og Libya er satt lik siste kvartals produksjonen gjennom 2024.

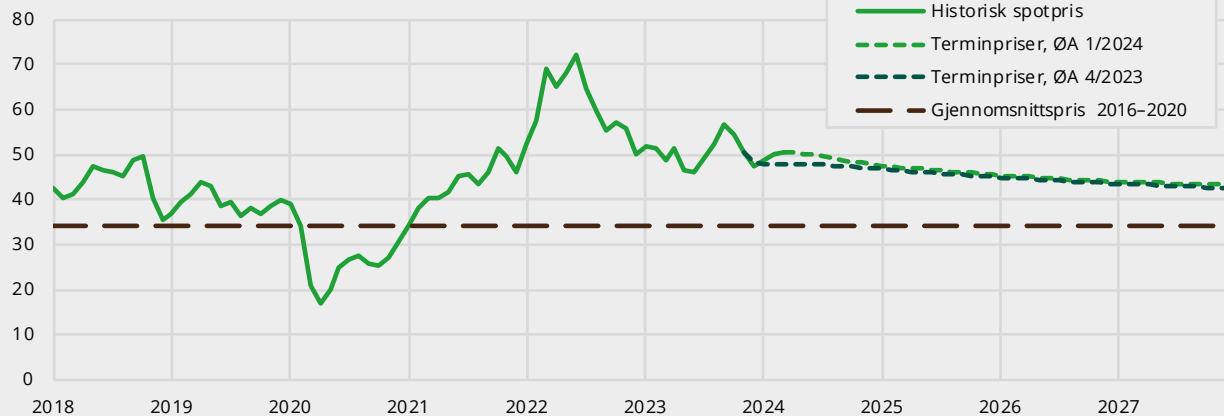
² Brent Blend.

Kilde: IEA Oil Market Report februar 2024 og Statistisk sentralbyrå

Oljepris (Brent Blend)

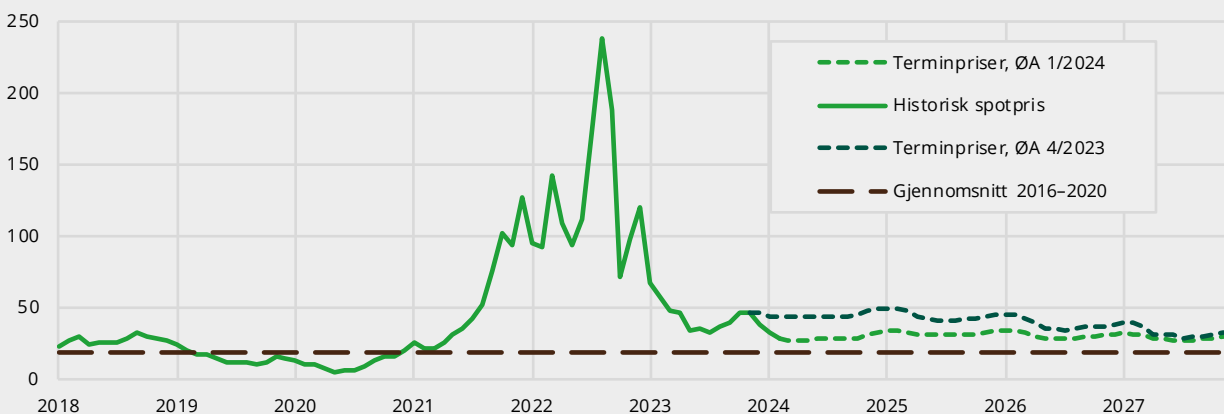
USD/MWh

Kilde: Intercontinental Exchange. International Monetary Fund. World Bank

Gasspris, Europa

USD/MWh

Kilde: Intercontinental Exchange. International Monetary Fund. World Bank og ICE Dutch TTF Gas Base Load

tiltastet til tredjeland kun dersom prisen holder seg under 60 dollar per fat. Selges oljen for mer, forbyr tjenester som forsikring, finansiering og teknisk assistanse levert av de sanksjonerende landene. Det siste halvåret har nær all råolje fra Russland likevel blitt priset til over denne prisen. De samme landene har også innført et pristak på russiske oljeprodukter, og de fleste produktene har siden november vært innenfor grensen.

De samlede kommersielle lagrene av råolje og oljeprodukter i OECD i 4. kvartal 2023 var på om lag 2 761 millioner fat eller om lag 3 prosent lavere enn gjennomsnittsnivået de siste 5 årene. Dersom OPEC+ sine produksjonskutt opprettholdes eller forlenges ytterligere, vil de samlede globale lagrene av råolje sannsynligvis fortsette å falle i 2024. Dette kan, isolert sett, legge et visst press oppover på oljeprisen.

Den ledige produksjonskapasiteten i oljemarkedet, utenom Russland og Iran, utgjorde om lag 5,7 millioner fat per dag i januar, og over 70 prosent av denne fantes i Saudi-Arabia og i De forente arabiske emirater. Dette tallet kan variere avhengig av hvorvidt OPEC+ landene imøtekommer eller forlenger sine frivillige produksjonskutt. Dermed er det rom for at et produksjonsbortfall, for eksempel i Russland, kan bli møtt med økt OPEC-produksjon.

Framtidsprisen på Brent Blend er utgangspunktet for vårt anslag for utviklingen i oljeprisen. Framtidsprisene på olje har vist seg å være godt egnet til å anslå utviklingen i de faktiske prisene.² Nå indikerer denne at prisen vil falle til om lag 70 dollar per fat i 2027.

² Forskning viser at informasjonsinnholdet i terminpriser til prognoseformål har økt markant siden midten av 2000-tallet, se Ellwanger R. og S. Snudden (2023). Futures prices are useful predictors of the spot price of crude oil, *The Energy Journal* 44(4), 65–82.

Gass

Gassprisen i EU steg noe gjennom høsten i fjor, blant annet som følge av kaldt høstvær og ødeleggelsen av gassrørledningen mellom Finland og Estland. Framtidsprisene i november viste at markedet forventet at prisen ville holde seg høy gjennom vinteren 2023/24, og at gjennomsnittsprisene i 2024 vil være noe over gjennomsnittsprisen i 2023. Siden da har markedet nedjustert prisforventningene betydelig, trolig som følge av en mild vinter i Europa og god fyllingsgrad på gasslagrene.

2020 importerte EU rundt 40 prosent av sitt totale forbruk av naturgass fra Russland. Siden Russlands invasjon av Ukraina har gassimporten fra Russland blitt betydelig redusert, hovedsakelig som følge av bortfallet av gass transportert via Nord-Stream-rørledningene. Som gjennomsnitt i 2023 hadde Russlands andel av EUs gassimport falt til om lag 14 prosent.³ Dette har i hovedsak blitt kompensert av en kraftig økning i importen av flytende naturgass (LNG) spesielt fra USA, men også fra Russland- og til dels fra Qatar og Nigeria. De to største leverandørene av gass via rørledninger til EU er Norge og Algerie. Regnet som gjennomsnitt over året sto Norge og Algerie for henholdsvis 28 prosent og 11 prosent av importen til EU. LNG utgjorde hele 42 prosent av den samlede importen av gass til EU i samme periode.

Gass brukes i kraftproduksjon, i prosessindustri og til oppvarming. Over 30 prosent av husholdningene i EU bruker gass til oppvarming. En relativt mild vinter med lavere etterspørsel og økt LNG-import har ført til at gasslagrene inneholder 40 TWh mer enn på samme tid i fjor. Siden har prisen fortsatt å falle, og i januar var den i Europa på sitt laveste nivå siden mai 2021. Gassprisen er nå bare snaut dobbelt så høy som gjennomsnittsprisen fra 2016 til 2020.

³ Kilde: Bruegel (2023): [EU27 Natural Gas Imports](#).

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Renteøkninger, stagnasjon i aktivitetsutviklingen og avtakende inflasjon preget norsk økonomi i fjor. 2023 ble også året med nær bråstopp i boligbyggingen. Det høye presset i arbeidsmarkedet avtok noe gjennom fjoråret og arbeidsledigheten har nå kommet opp på et nivå som er på linje med gjennomsnittet på 2010-tallet. Styringsrenta ble satt

opp med hele 1,75 prosentpoeng i fjor, og er for tiden 4,5 prosent. Framover ventes aktiviteten i norsk økonomi å ta seg litt opp, men ikke mer enn at veksten gjennom 2024 blir litt lavere enn det vi anser som trendveksten i fastlandsøkonomien, på 1,6 prosent. Inflasjonen ventes å komme ned mot 3 prosent ved inngangen til 2025. Det er langt under

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2022	2023	Sesongjustert			
			23:1	23:2	23:3	23:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mm.	6,2	-0,7	-4,8	0,7	-0,1	0,7
Konsum i offentlig forvaltning	1,1	3,6	0,8	1,1	1,2	1,0
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	5,2	0,3	-0,9	0,4	0,1	1,8
Utvinning og rørtransport	-7,1	10,5	-2,0	6,7	7,7	7,8
Fastlands-Norge	7,6	-0,8	1,4	-0,6	-2,1	-0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	5,1	0,5	-1,8	0,5	-0,2	0,5
Eksport	4,5	1,4	0,0	1,0	-1,3	3,3
Tradisjonelle varer	-2,5	6,1	1,7	2,6	-1,7	3,7
Råolje og naturgass	1,3	-1,1	-1,0	0,5	-0,4	3,7
Import	12,5	0,7	-2,5	2,5	-4,0	-0,7
Tradisjonelle varer	3,4	-3,7	-4,7	1,3	-3,9	-2,6
Bruttonasjonalprodukt	3,0	0,5	0,3	-0,3	-0,4	1,5
Fastlands-Norge	3,7	0,7	0,2	0,0	0,1	0,2
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	3,9	0,8	0,4	0,1	0,2	0,4
Sysselsatte personer	3,9	1,3	0,4	0,0	0,1	0,1
Arbeidsstyrke ²	1,4	1,3	0,7	0,5	0,5	-0,1
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,6	3,7	3,4	3,6	3,7
Priser og lønninger						
Årslønn	4,3	5,2
Konsumprisindeksen (KPI) ³	5,8	5,5	1,2	1,6	0,3	1,3
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	3,9	6,2	1,6	1,7	1,1	1,2
Eksportpriser tradisjonelle varer	30,2	-0,4	0,8	-2,0	-3,5	2,1
Importpriser tradisjonelle varer	15,6	5,8	3,0	0,4	-2,0	4,4
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner ⁴	1 722	909	305	176	193	235
MEMO (justerte nivåttall)						
Norges Banks styringsrente (nivå)	1,3	3,5	2,8	3,2	3,9	4,3
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁵	0,7	1,3	4,4	4,8	5,3	5,7
Råoljepris i kroner ⁶	951	867	840	832	897	897
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	110,0	119,4	116,8	122,3	117,7	121,0
NOK per euro	10,10	11,42	10,99	11,66	11,40	11,66

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.

⁵ Gjennomsnitt for perioden.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

toppen på 7,5 prosent i oktober 2022, men fremdeles et godt stykke over inflasjonsmålet til Norges Bank på 2 prosent. Høy rente, lav vekst blant mange av våre handelspartnere samt at ukrainere i økende grad melder seg på i arbeidsmarkedet, bidrar til at arbeidsledigheten trolig vil fortsette å øke litt de nærmeste årene.

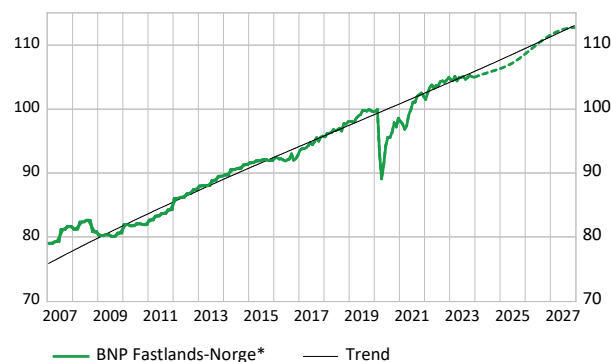
Krona er fremdeles svak i et historisk perspektiv, selv om den har styrket seg litt siden publiseringen av vår forrige konjunkturrapport. Den svake krona har gjort importerte varer dyrere. I 2022 kostet én euro i gjennomsnitt 10,10 kroner. I 2023 var prisen på én euro økt til 11,40 kroner, noe som er en økning på nærmere 13 prosent. I midten av mars 2024 er prisen for én euro 11,40, etter at prisen var over 11,80 i forkant av renteøkningen i desember. Det er stor usikkerhet rundt valutakursens bevegelser. Forskning har vist at uendret kurs representerer en god prognose og vi legger til grunn at kursen holder seg på nivået fra midten av mars i årene framover.

Inflasjonen er på vei ned. Konsumprisveksten de siste årene har vært høy i et historisk perspektiv, og vi må tilbake til 1980-tallet for å finne like høy prisvekst. Den underliggende pristigningen, målt ved veksten i KPI-JAE, var spesielt stor i første halvår i fjor, og nådde en topp på 7,0 prosent i juni. Deretter avtok veksttakten gradvis til 5,3 prosent i januar 2024, før den gikk ytterligere ned til 4,9 prosent i februar. Veksten i KPI-JAE anslås til 4,3 prosent fra 2023 til 2024, noe som er betydelig ned fra fjorårets prisvekst på 6,2 prosent. Deretter ventes veksttakten gradvis å avta til 2 prosent i 2027. Svekkelsen av krona gjennom 2023 gjør at det tar litt lenger tid før inflasjonen kommer ned her hjemme enn hos mange av våre handelspartnere. Energiprisene faller samlet sett i år og bidrar til at veksten i konsumprisindeksen (KPI) ventes å bli 4 prosent. Prisene på energivarer forventes å øke litt mindre enn veksten i KPI-JAE i årene framover, noe som fører til at KPI-veksten blir litt lavere enn veksten i KPI-JAE i årene 2025–2027.

Styrringsrenta har blitt satt opp fra 0 prosent i september 2021 til 4,5 prosent i desember i fjor. Vi må tilbake til 2008 for å finne et like høyt nivå på styrringsrenta. Realrenta, det vil si renta justert for den generelle pristigningen, er imidlertid fremdeles på et meget lavt nivå. Norges Bank setter styrringsrenta i hovedsak for å stabilisere inflasjo-

Figur 2.1. BNP Fastlands-Norge og beregnet trend

Sesongjustert, indeks, 2021 = 100

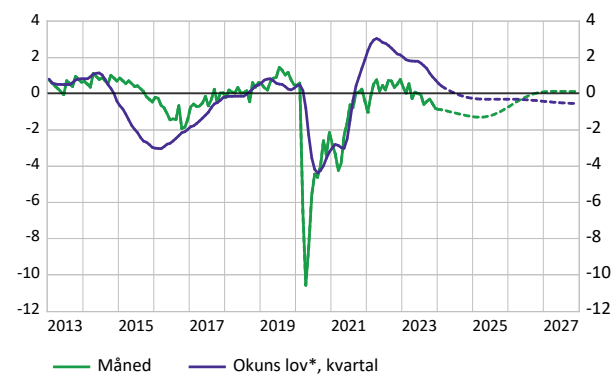

* Kvartalstall før 2016, månedstall deretter. Trenden er beregnet med et HP-filter (lambda = 40 000 på kvartal), men slik at trenden ikke påvirkes direkte av aktivitetsutviklingen i 2020 og 2021.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.2. BNP Fastlands-Norge

Avvik fra beregnet trend-BNP i prosent, måneds- og kvartalsfrekvens

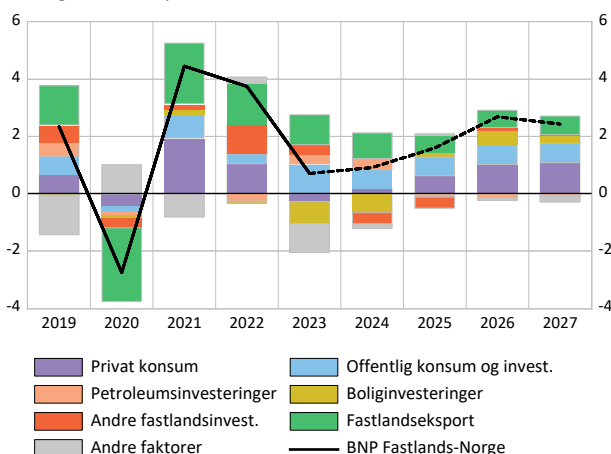

* Serien basert på «Okuns lov» tar utgangspunkt i en én-til-én sammenheng mellom arbeidsledigheten og produksjonsgapet, se boks 2.1 i ØA 4/2022. Arbeidsledighetsraten er målt i forhold til det historiske gjennomsnittet på 2010-tallet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.3. Bidrag til vekst i BNP Fastlands-Norge, importjustert

Endring fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. Importandelene er beregnet i boks 2.3. Alle tall er sesongjusterte og i faste priser.

Fastlandseksport er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, naturgass og frakttjenester i utenriks sjøfart.

Andre faktorer inkluderer lagerendring og statistiske avvik.

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og importjusterte bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
BNP Fastlands-Norge	-2,8	4,5	3,7	0,7	0,9	1,6	2,7	2,4
hvorav bidrag fra:								
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,0	2,6	0,5	-0,9	0,2	0,9	1,5	1,5
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	-0,2	0,8	0,4	1,1	0,7	0,7	0,7	0,7
Oljeinvesteringer	-0,1	0,0	-0,3	0,3	0,4	-0,1	-0,1	-0,1
Boliginvesteringer	-0,1	0,2	-0,1	-0,8	-0,7	0,2	0,5	0,3
Andre fastlandsinvesteringer	-0,4	0,2	1,1	0,4	-0,4	-0,4	0,1	0,0
Fastlandseksport ¹	-3,4	2,8	1,9	1,4	1,2	0,7	0,8	0,9
Andre faktorer ¹	1,4	-2,1	0,2	-0,7	-0,3	-0,4	-0,8	-0,9

¹ Se forklaring under figur 2.3.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

nen rundt 2 prosent og for å sikre finansiell stabilitet. Sentralbanken tar også hensyn til at en høyere rente påvirker aktiviteten i norsk økonomi. Norges Bank har signalisert at de vil holde styringsrenta på dagens nivå en god stund framover. Vi venter at styringsrenta blir liggende på 4,5 prosent til andre halvår i år før den gradvis reduseres, men litt senere enn hos våre handelspartnere. I 2027 ventes styringsrenta å komme ned mot 3 prosent.

Nasjonalbudsjettet 2024 (NB 24) anslo bruken av oljepenger i 2024, målt ved det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet, til 409,8 milliarder kroner. Beregninger i NB 24 viser at den foreslåtte finanspolitikken virker nær nøytralt på aktiviteten i økonomien. I forliket med SV ble bevilgningene over statsbudsjettet økt med om lag 11 milliarder kroner. Økningen ble finansiert med midler fra et tapsavsetningsfond, samt med mindre justeringer i skatter og andre bevilgninger. Framover venter vi at satsinger på forsvar vil innebære omfattende investeringer. Oljepengebruken ventes likevel å ligge godt under handlingsregelens krittstrek på 3 prosent. Markedsverdien av Oljefondet har økt fra 15 800 milliarder kroner ved årsskiftet til 17 000 milliarder kroner i midten av mars. Vi har antatt at oljepengebruken holdes under 3-prosentmålet i de kommende årene som følge av usikkerhet forbundet med aksje- og valutakurser og et økende inndekningsbehov på litt lengre sikt.¹

Husholdningenes konsum, som utgjør rundt halvparten av BNP Fastlands-Norge, falt litt fra 2022 til 2023, etter å ha vokst vel 6 prosent i 2022. Utviklingen fra 2022 til 2023 var preget av en normalise-

ring av handlemønsteret etter koronapandemien. Den svake konsumutviklingen gjennom 2023 var dominert av lav vekst i kjøp av møbler, hvitevarer og biler som bør ses i sammenheng med de høye kjøpene av disse varene under pandemien, samt økte levekostnader og høyere renter. Ifølge våre beregninger vil samlet konsum vokse rundt 0,5 prosent i 2024. I løpet av prognoseperioden vil konsumveksten gradvis ta seg opp og nå rundt 3,5 prosent i både 2026 og 2027. Oppsvinget i samlet konsum drives av tiltakende vekst i disponibel realinntekt, men dempes av en nokså svak utvikling i realboligpriser og økte realrenter.

Det var et særdeles kraftig fall i boliginvesteringene i fjor. Gjennom 2023 falt investeringene 21 prosent. Et så stort fall over en så kort tidsperiode har ikke tidligere vært registrert i det kvartalsvise nasjonalregnskapet, som går tilbake til 1978. Boliginvesteringene utgjør om lag 20 prosent av investeringene på fastlandet og det kraftige fallet bidrar til å trekke ned aktiviteten i norsk økonomi som helhet. Fallet i boliginvesteringene er trolig ikke over med det første. Tallene for igangsetting, som er den ledende indikatoren for boliginvesteringene, viser at det i fjor var en reduksjon i antallet kvadratmeter bolig påbegynt på nesten 30 prosent sammenliknet med året før. Reduksjonen i boligbyggingen vil etter hvert bidra til å legge et press oppover på boligprisene. Etter å ha falt litt gjennom andre halvdel av 2023 har boligprisene steget en god del i begynnelsen av 2024 ifølge boligprisstatistikken til Eiendom Norge. Det er stor usikkerhet rundt den videre utviklingen i boligmarkedet. Usikkerheten er blant annet knyttet til flyttestrømmer blant ukrainske flyktninger samt i hvilken grad det høye rentenivået vil påvirke prisene. Ifølge våre beregninger vil boligprisene nominelt stige drøyt 2,5 prosent per år i

¹ Inndekningsbehovet er nærmere beskrevet i kapittel 4 i rapporten *Utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi*. Utredning for Frontfagsmodellutvalget, red. av G. H. M. Bjertnæs, P. Boug, T. v. Brasch og T. C. Vigtel. Rapporter 2023/47, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2023–2027. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regn- skap 2023	Prognoser										
		2024			2025			2026			2027	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB
Realøkonomi												
Konsum i husholdninger mm.	-0,7	0,6	0,2	1,1	2,2	1,8	2,0	3,4	2,7	..	3,3	..
Konsum i offentlig forvaltning	3,6	2,1	1,2	1,8	1,8	1,4	..	2,0	1,1	..	2,3	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,3	-1,2	..	-1,9	-1,3	..	-0,4	3,0	1,3	..
Utvinning og rørtransport	10,5	11,0	7,0	7,2	-3,0	-1,0	-1,0	-4,0	-2,0	..	-2,1	..
Næringer	4,9	-5,5	-3,2	-2,5	-5,7	2,2	-3,8	1,5	1,0	..	0,3	..
Bolig	-15,6	-16,1	-6,4	-13,2	5,2	5,0	14,1	13,4	6,9	..	6,9	..
Offentlig forvaltning	2,8	2,5	..	0,6	3,9	4,2	1,7	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	0,5	-0,5	-0,2	0,1	1,4	1,8	1,3	3,3	2,2	..	2,8	..
Eksport	1,4	3,1	..	2,4	4,2	..	3,8	1,3	1,0	..
Tradisjonelle varer ²	6,1	3,8	2,1	3,7	3,0	2,4	2,7	3,2	3,8	..	3,4	..
Råolje og naturgass	-1,1	1,6	..	0,1	4,2	..	4,3	-1,3	-2,2	..
Import	0,7	2,1	-0,3	1,9	2,0	2,2	1,8	3,5	2,4	..	3,3	..
Bruttonasjonalprodukt	0,5	1,1	0,8	0,8	2,2	1,2	2,1	1,9	0,7	..	1,5	..
Fastlands-Norge	0,7	0,9	0,1	0,9	1,6	1,2	1,6	2,7	1,5	..	2,4	..
Arbeidsmarked												
Sysselsatte personer	1,3	0,0	-0,1	0,5	-0,1	0,4	0,5	0,7	0,7	..	0,2	..
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,6	4,1	..	3,8	4,2	..	3,9	4,2	4,2	..
Priser og lønninger												
Årslønn	5,2	5,2	5,0	4,9	3,9	4,3	..	4,0	3,7	..	3,5	..
Konsumprisindeksen (KPI)	5,5	4,0	4,4	3,8	2,6	2,8	2,5	2,3	2,5	..	1,9	..
KPI-JAE ³	6,2	4,3	4,8	4,1	2,8	3,5	2,7	2,4	2,5	..	2,0	..
Boligpris ⁴	-0,5	2,0	1,0	..	1,9	5,1	..	3,3	6,5	..	2,9	..
Utenriksøkonomi												
Driftsbalansen, mrd. kroner ⁵	909	708	..	997	831	771	717	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	17,7	13,8	..	18,8	15,4	13,8	12,5	..
MEMO:												
Pengemarkedsrente (nivå)	4,2	4,6	..	4,8	3,7	..	4,3	3,3	3,2	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁶	867	814	..	845	785	757	736	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	8,5	-0,6	1,5	-1,8	0,1	-0,8	0,0	0,0	0,0	..	0,0	..

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer og tjenester fra Fastlands-Norge. Finansdepartementet gir anslag for varer utenom olje og gass.

³ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).

⁴ Norges Bank gir anslag på boligprisindeksen publisert av Eiendom Norge.

⁵ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.

⁷ Positivt tall innebærer svekket krone.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet. Nasjonalbudsjettet 2024 og anslag i forbindelse med marskonferansen for 2024, publisert 5. mars 2024, Norges Bank, Pengepolitisk rapport 4/2023 (NB)

gjennomsnitt fram til 2027, noe som innebærer om lag uendret realboligpris i disse årene.

Etter å ha vokst kraftig de siste tre årene har næringsinvesteringene falt gjennom siste halvdel av 2023. Samlet utgjør næringsinvesteringene om lag 13 prosent av BNP Fastlands-Norge, men etter som de er relativt volatile bidrar de normalt mer til konjunkturutviklingen enn det denne andelen skulle tilsi. Virksomhetene innen tjenesteyting og varehandel melder om noe lavere investeringer

i år, ifølge Norges Banks regionale nettverk fra desember. Virksomhetene i industrien melder om reduserte investeringer i år, ifølge Statistisk sentralbyrås kvartalsvise investeringstelling (KIS). Nedgangen skyldes at noen store prosjekter i metallindustri, dataindustri og elektrisk utstyrsindustri ble ferdigstilt i løpet av 2023 og at andre er i slutfasen i begynnelsen av 2024. Innen kraftforsyning rapporteres det om økte investeringer, særlig innenfor overføring og distribusjon av elektrisitet. Svakere etterspørsel og høyere realrenter bidrar til at inves-

teringene faller videre i årene framover. Selv med det ventede fallet vil investeringsnivået holde seg høyere gjennom hele prognosebanen sammenliknet med nivået før pandemien.

Petroleumsinvesteringene økte med hele 10,5 prosent i fjor. Aktivitetsveksten var drevet av investeringer særlig innen oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler, men også i produksjonshull og olje- og gassrørledninger. Høye investeringsanslag i den siste kvartalsvise investeringstillingen (KIS) gjør at vi justerer opp vårt vekstanslag for i år med 3 prosentpoeng til 11 prosent. Anslaget innebærer imidlertid at investeringsnivået topper ut i første halvår for deretter å falle litt gjennom resten av året. Basert på førstegangsanslaget for 2025 i KIS legger vi til grunn at investeringene vil falle gjennom de neste årene, men ikke mer enn at investeringene i 2027 blir om lag på nivået fra 2023. Selv om nær halvparten av leveransene av investeringsvarer i petroleumsnæringen importeres fra utlandet, innebærer leveransene også betydelig etterspørsel rettet mot Fastlands-Norge. Reduksjonen i petroleumsinvesteringene i de kommende årene vil dermed også bidra til å dempe veksten i fastlandsøkonomien.

Fra 2015 til 2023 har det knapt vært reallønnsvekst i Norge. I fjor ble den nominelle lønnsveksten 5,2 prosent, noe som innebærer en liten reduksjon i reallønna. Lønnsomheten i frontfaget står sentralt når partene skal framforhandle rammen i årets lønnsoppgjør. Lønnskostnadsandelen, som er et mål på hvor stor prosentandel av verdiskapingen i økonomien som tilfaller arbeidskraften, er ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall beregnet til 71,6 prosent for industrien i 2023. Det er betydelig lavere enn gjennomsnittet på 82,2 prosent i perioden 2009–2021. Isolert sett legger den lave lønnskostnadsandelen et press oppover på lønninger. Samtidig er det stor variasjon i lønnsomhet blant de ulike virksomhetene som utgjør frontfaget, noe som trolig bidrar til å dempe lønnsveksten. Vi anslår at årslønnsveksten i år blir 5,2 prosent, før den faller til noe under 4 prosent mot 2027. Med dette bildet vil lønnskostnadsandelen ta seg litt opp, men ikke mer enn at den vil ligge under 80 prosent i alle årene fram til 2027. Reallønnsveksten vil da være i overkant av 1 prosent årlig i gjennomsnitt for årene 2024–2027.

Arbeidsledigheten er på vei opp. For ett år siden var arbeidsledigheten målt ved Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) rett i overkant av 3 prosent. Gjennom 2023 økte ledigheten og i januar 2024 var den 3,9 prosent, som er på linje med gjennomsnittet på 2010-tallet. Ledigheten blant unge mellom 15 og 24 år er imidlertid ned mot det laveste som er blitt observert etter finanskrisen. I 2022 og 2023 innvandret rundt 65 000 ukrainske statsborgere til Norge. NAV melder om at ukrainere utgjorde 40 prosent av økningen i helt ledige og arbeidsøkere på arbeidsmarkedstiltak det siste året. I mellomscenariotet til UDI fra 6. mars i år er det anslått at ytterligere 20 000 til 40 000 ukrainere kan ankomme i 2024. Vi forventer at innvandringen av asylsøkere fra Ukraina vil øke både arbeidsstyrken og ledigheten framover, men det er usikkert hvor stor økningen blir, både med tanke på hvor mange som kommer og hvor mange som etter hvert reiser tilbake. Bråstoppen i boligbyggingen innebærer dessuten at flere blir arbeidsledige innen bygg- og anleggsnæringen. Våre anslag viser at arbeidsledigheten øker til 4,1 prosent i år for deretter å stige videre til rundt 4,2 prosent i 2025.

Prisfallet på olje- og gasseksporten i 2023 medførte at handelsoverskuddet ble mer enn halvert fra rekordåret 2022. Det var likevel det nest høyeste handelsoverskuddet noensinne. Med forventet reduksjon i olje- og gassprisene de neste årene venter vi at handelsoverskuddet reduseres, men at det likevel holder seg på et høyt nivå. Tillagt et økende overskudd på rente- og stønadsbalansen som følge av økende verdi på Oljefondet, anslås driftsbalansen overfor utlandet som andel av BNP å ligge i området 12–16 prosent for årene 2024–2027.

Norsk økonomi har vært preget av stagnasjon det siste året og gjennom 2023 har det ikke vært vekst i den økonomiske aktiviteten på fastlandet samlet sett. Selv om inflasjonen er fallende, er den fremdeles på et høyt nivå. Rentehevinger og økte byggekostnader har medført en bråstopp i boligbyggingen. Framover er det imidlertid flere faktorer som trekker i retning av at den økonomiske aktiviteten vil ta seg opp. Etterspørselen hos våre handelspartnere ventes å øke, renta vil trolig gradvis reduseres fra i høst og økt reallønn vil stimulere husholdningenes etterspørsel. I tillegg ventes høy vekst i offentlig konsum og investeringer, blant annet som følge av satsing på forsvaret. Oppgangen blir imidlertid ikke veldig sterk og aktiviteten i norsk

økonomi ventes å komme nær det vi anser som en konjunkturnøytral situasjon fra 2026.

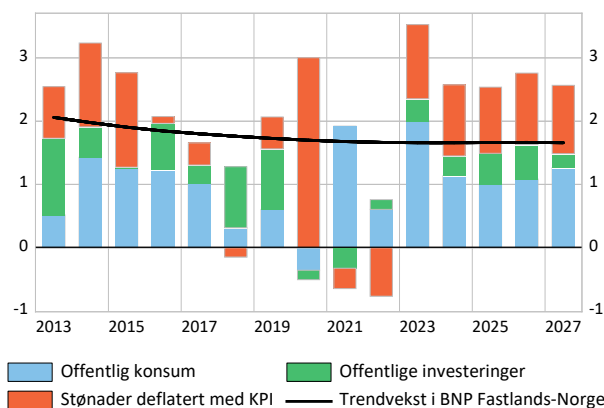
2.1. Økt satsing på forsvar vil prege finanspolitikken

Konsum og investeringer i offentlig forvaltning vokste klart i 4. kvartal 2023. Konsumet i offentlig forvaltning vokste 1,0 prosent i 4. kvartal 2023, mens veksten fra 2022 til 2023 utgjorde 3,6 prosent. Konsumet i statsforvaltningen vokste 3,2 prosent, mens konsumet i kommuneforvaltningen vokste 4,1 prosent. Det var konsum innen administrasjon, kollektivtransport, brannvesen, veier og liknende som sto for mesteparten av oppgangen. I forrige konjunkturrapport anslo vi at konsumet i offentlig forvaltning ville vokse 2,6 prosent i 2023. Bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning vokste hele 7,5 prosent i 4. kvartal 2023, mens veksten fra 2022 til 2023 var 2,8 prosent. Donasjoner av forsvarsmateriell til Ukraina trakk investeringene ned, mens vekst i øvrige investeringer i statsforvaltningen trakk investeringene opp. I kommuneforvaltningen falt investeringene 1,8 prosent, mye grunnet lavere investeringer i undervisningsnæringen. I forrige konjunkturrapport anslo vi at investeringer i offentlig forvaltning ville vokse 0,2 prosent i 2023. Avviket mellom vår prognose og realisert vekst skyldes primært den uforutsette høye veksten i 4. kvartal. Investeringsnivået i offentlig forvaltning er høyt i et historisk perspektiv.

Nasjonalbudsjettet 2024 (NB 24) anslo bruken av oljepenger i 2024, målt ved det strukturelle oljekorrigerede budsjettunderskuddet, til 409,8 milliarder kroner. I forliket med SV ble bevilgningene over statsbudsjettet økt med om lag 11 milliarder kroner. Økningen ble finansiert med midler fra et tapsavsetningsfond, samt med mindre justeringer i skatter og andre bevilgninger. Markedsverdien av Statens pensjonsfond utland (SPU) ved inngangen til 2024 var ifølge Norges Bank Investment Management (NBIM) på 15 765 milliarder kroner. Med dette budsjettforslaget anslås dermed fondsuttaket til 2,6 prosent av SPU ved inngangen til 2024, altså godt innenfor handlingsregelens rammer. Målt i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge har bruken av fondsmidler økt de siste årene, og anslås til 10,3 prosent i 2024. Modellberegninger presentert i NB 24 gjort med KVARTS og NORA tilsier at budsjettforslaget for 2024 isolert virker om lag nøytralt på aktivitetsnivået i fastlandsøkonomien neste år. Ser man budsjettene for årene

Figur 2.4. Bidrag til vekst i offentlig forvaltning

Endring fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2022–2024 samlet, blir virkningen på aktiviteten i norsk økonomi moderat ekspansiv ifølge beregningene.

Støre-regjeringen har i etterkant av budsjettforslaget varslet en kraftig satsing på forsvar fra og med 2025 for å møte den sikkerhetspolitiske trusselen samt for å innfri NATO-målet om å bruke minst 2 prosent av BNP på forsvar. Vi forventer at satsinger innen hæren, marinen og luftforsvaret vil innebære omfattende investeringer i prognosebanelen. Økt import av forsvarsmateriell, som kampfly, vil i liten grad påvirke aktiviteten i norsk økonomi. Kjøp av norskprodusert forsvarsmateriell, samt investeringer og oppgraderinger av forsvarsinfrastruktur i Norge, vil imidlertid stimulere den økonomiske aktiviteten. Vi forventer at stimulansen demper nedgangen i bygg- og anlegg. Det forventes dessuten et økende behov for helse- og omsorgsarbeidere i tiden framover.

SPU hadde ifølge NBIM en verdi på 12 429 milliarder kroner ved inngangen til 2023. Netto tilførsel av kapital i 2023, innskutt kapital fra petroleumsvirksomheten minus uttak av kapital og forvaltningsgodtgjøring, var 704 milliarder kroner ifølge NBIM. Fondets verdi ved utgangen av 2023 var 15 765 milliarder kroner, noe som betyr at den totale avkastningen var 2 632 milliarder kroner. Av denne avkastningen har svekkelser i kronekursen økt fondets verdi med litt over 409 milliarder kroner. Rente- og utbytteinntekter pluss kursgevinster og -tap som ikke kan relateres til valutakursendringer blir dermed om lag 2 222 milliarder kroner. NB 24 anslår netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2024 til 832 milliarder kroner. Fondsverdien

Boks 2.1. Aldersgrenser i Folketrygden

Med pensjonsreformen i 2011 ble det innført levealdersjustering av pensjon. Dette innebærer at når forventet levealder øker, vil utbetaling av opparbeidet pensjon måtte fordeles på flere år. Da vil også det årlige pensjonsnivået bli lavere, gitt samme opptjente pensjonsbeholdning. Dette ga et finansielt insentiv til den enkelte til å utsette uttaket av pensjon og avgang fra arbeidsmarkedet, for å sikre at man får en rimelig pensjon.

Reformen i 2011 etterlot seg imidlertid noen ubesvarte spørsmål. Spørsmålene var spesielt knyttet til hva som skjer når denne levealdersjusteringen tilsier at man bør jobbe vesentlig lenger enn nedre aldersgrense for å få en rimelig pensjon, samt hvordan man kan sørge for at tidligere uføretrygdete alderspensjonister får en rimelig pensjon når disse selv ikke kan kompensere ved å jobbe lenger.

Pensjonsutvalget sin rapport, NOU 2022:7, vurderte mulige tilpasninger av pensjonssystemet for å ivareta den økonomiske og sosiale bærekraften. Støre-regjeringen fulgte opp utvalgets hovedkonklusjoner i Meld. St. 6 (2023–2024). Denne stortingsmeldingen foreslo at aldersgrensene i Folketrygden skal øke i takt med utviklingen i forventet levealder. Samtidig ville regjeringen gi de tidligere uføretrygdete alderspensjonistene en viss skjerming for effekten av levealdersjusteringen, samt å styrke reguleringen av minstenivåene i Folketrygden.

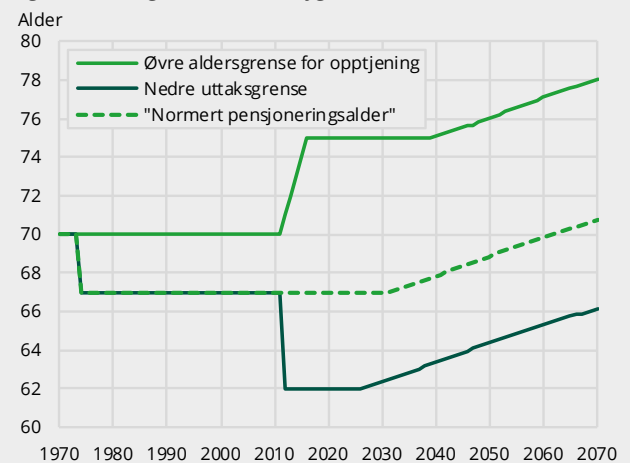
Den 29. februar 2024 ble det inngått et bredt politisk forlik på Stortinget hvor syv partier samlet seg om å støtte regjeringens forslag med noen mindre justeringer. Forliket innebærer at aldersgrensene i Folketrygden øker fra 2026, og vil omfatte årskull født i 1964 og senere. I figur 1 har vi gjengitt en skisse for hvordan aldersgrensene vil kunne øke, basert på framskrivinger av delingstallet i MOSART og befolkningsframskrivingenes middelalternativ.

I våre prognoser for offentlige stønader har vi nå lagt til grunn at regelverket vil utformes slik som skissert i Meld. St. 6 (2023–2024). Vi har ikke tatt med den delen av forliket som omhandler slitertillegget da dette ikke er ferdig utredet. Forliket satte rammen for slitertillegget til 0,25 G per individ (om lag 30 000 kroner i 2023) og at ordningen skal utformes etter modell for slitertillegget i privat sektor. Forliket legger dessuten opp til at den alminnelige aldersgrensen for stillingsvernet i offentlig sektor øker fra 70 til 72 år og blir dermed lik som aldersgrensen i privat sektor. Regelverket for økende aldersgrenser har flere innvirkninger på prognosene. En heving av nedre aldersgrense for uttak av pensjon har en utsettelseeffekt på utgiftene til alderspensjon, som reduserer utgiftene på kort sikt. På noe lenger sikt, forbi vår prognoseperiode, vil effekten av at flere får lenger opptjening oppveie dette. I tillegg vil skjermingen av de uføres alderspensjon og gunstigere regulering av minsteytelsene ha konsekvenser for utgiftene på lengre sikt.

I figur 2 har vi ved hjelp av mikrosimuleringsmodellen MOSART beregnet utgiftsveksten med regjeringens forslag. Utgiftsveksten knytter seg til flere av de offentlige stønadene, og en fullstendig dekomponering er gitt i Meld. St. 6 (2023–2024). Det er særlig gunstigere regulering av minsteytelsene og skjermingen av de tidligere uføretrygdete som trekker opp utgiftsveksten utover i banen.

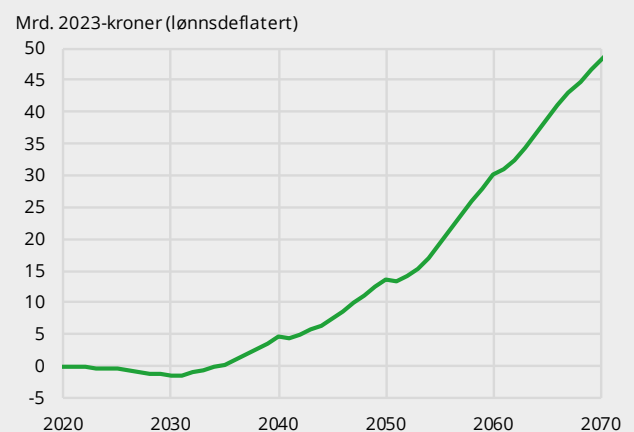
I tillegg til økte utgifter til stønader, vil også reformen trolig ha positiv virkning på skatteinntangen fra arbeidstilbudet til de eldre. Når særlig nedre aldersgrense øker, vil dette på kort sikt føre til at flere må utsette avgangen fra arbeidsmarkedet noe. Det første årskullet vil oppleve en økning i mulig avgangsalder på om lag 1 måned. Per tiende årskull vil aldersgrensene ha økt om lag ett år. Dette gir en økning i utførte timeverk på bakgrunn av at flere eldre vil måtte utsette avgangen. Noe av denne økningen kan dempes av at senere avgang fortrenger arbeidstilbud fra de yngre, men det er lite empirisk belegg for dette. Pensjonsutvalget la imidlertid også til grunn at de økende aldersgrensene vil ha en «normdannende» effekt, som tilsier at arbeidstilbudet kan øke mer enn den rent mekaniske effekten av at noen må utsette avgangen. Hvor stor denne effekten blir er usikkert.

Figur 1. Aldersgrenser i Folketrygden. Etter år

Kilde: MOSART, Statistisk sentralbyrå

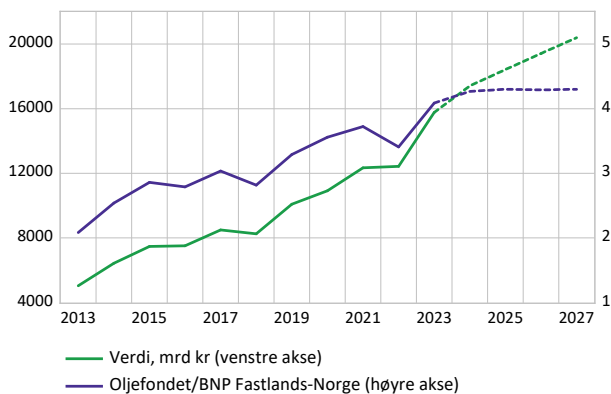
Figur 2. Utgiftsvekst til alderspensjon fra Folketrygden og merutgifter til uføretrygd, AAP, etterlattpensjon og korttidsytelser, sammenliknet med en videreføring av dagens regelverk. Etter år

Kilde: MOSART, Statistisk sentralbyrå

Figur 2.5. Oljefondet / Statens pensjonsfond utland

Verdi, målt i mrd kr og som andel av BNP Fastlands-Norge, årstall

Kilde: NBIM og Statistisk sentralbyrå

ved inngangen til 2025 anslås til 16 581 milliarder kroner. Vi forutsetter at realavkastningen av fondet blir 3 prosent og at innskuddene baseres på olje- og gasspriser som følger terminprisene. Dette gir en utvikling i SPU utover i prognosebanen som skaper et økt handlingsrom for finanspolitikken. Vi har antatt at oljepenget brukes holdes under 3-prosentmålet på tross av den økte satsingen på forsvaret i tiden framover.

I forrige konjunkturrapport anslo vi en vekst i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning for 2024 på henholdsvis 2,1 og 2,8 prosent. NB 24 anslo en vekst i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning på henholdsvis 1,4 og -0,5 prosent. I denne prognosen anslås veksten i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning i 2024 til henholdsvis 2,1 og 2,5 prosent. Veksten i bruttoinvesteringer er oppjustert fra og med 2025 i prognosebanen som følge av økte investeringer innen forsvaret. Nye tall fra nasjonalregnskapet viser at nivået på offentlig konsum har vært høyere enn tidligere lagt til grunn. Vi anslår om lag samme vekst i årene framover som i forrige konjunkturrapport. Veksten holdes oppe av blant annet en aktiv motkonjunkturpolitikk. Offentlig konsum vokser årlig med om lag 2 prosent utover i prognosebanen. Realverdien av stønader, målt med konsumprisindeksen, forventes å vokse 3,5 prosent i 2024. Stønadene anslås å vokse med om lag 3,5 prosent de påfølgende årene.

2.2. Norges Bank avventer Fed og ESB før rentekutt

I desember 2023 satte Norges Bank opp styringsrenta til 4,5 prosent. Norges Bank signaliserte samtidig at de forventet å holde styringsrenta «på

dette nivået en god stund fremover». Det signalet opprettholdt de på rentemøtet i januar i år. Rentebanen publisert i Pengepolitisk rapport fra desember i fjor indikerer at første rentekutt vil komme tidligst i annet halvår i år.

Pengemarkedsrenta følger normalt styringsrenta med et påslag. I forbindelse med økningen i styringsrenta i desember økte imidlertid ikke pengemarkedsrenta. Det kan skyldes at noe av økningen i styringsrenta allerede var priset inn i pengemarkedsrenta. Dessuten kan påslaget ha blitt mindre. Tremåneders pengemarkedsrenta har ligget nærmest uendret rundt 4,7 prosent fra begynnelsen av august i fjor. Sommeren 2021 var 3-måneders pengemarkedsrenta på 0,2 prosent.

Innskudds- og utlånsrenter fra banker og finansinstitusjoner har økt fra rekordlave nivåer i 2. og 3. kvartal 2021. Gjennomsnittlig rammelånsrenta har i løpet av drøyt 2 år økt med nær 4 prosentpoeng, fra 2,0 prosent ved utgangen av 3. kvartal 2021 til 5,9 prosent ved utgangen av 4. kvartal 2023. Gjennomsnittlig innskuddsrenta har i samme periode økt med i underkant av 3 prosentpoeng til 3,2 prosent. Rentedifferansen mellom disse utlåns- og innskuddsrentene er dermed på omtrent 2,8 prosentpoeng, den høyeste siden Statistisk sentralbyrå begynte å publisere separate rentesatser for rammelån med sikkerhet i bolig i 2006. Hvis vi måler rentedifferansen mellom banker og kredittforetaks gjennomsnittlige utlåns- og innskuddsrenter av alle typer, er rentedifferansen den høyeste siden 2004.

Norges Bank setter renta i hovedsak for å stabilisere inflasjonen rundt 2 prosent og for å sikre finansiell stabilitet. Sentralbanken tar også hensyn til at rentesettingen påvirker kronekursen og derigjennom importert inflasjon. Videre tar sentralbanken hensyn til at rentenivået påvirker aktiviteten i norsk økonomi.

Inflasjonen målt ved 12-månedersveksten i konsumprisindeksen (KPI) var i februar i år 4,5 prosent. 12-månedersveksten i KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i februar 4,9 prosent, ned fra 6 prosent i oktober 2023. Inflasjonen er dermed langt over inflasjonsmålet, men den ser ut til å være fallende.

Kronekursen har svekket seg kraftig de siste årene. Dermed har importerte varer blitt dyrere, noe som

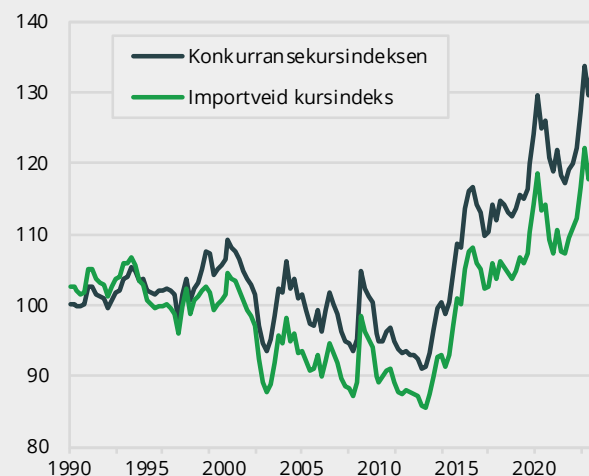
Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag to tredjedeler av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer skjer med land som ikke er med i EUs pengeunion. Tradisjonelle varer består av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer. Det er derfor viktig å supplere kronekursen målt mot euro med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs, også kjent som konkurransekursindeksen (KKI), og importveid kronekurs (I44).

Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursene på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere basert på både import og eksport. Den beregnes som et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren viser begge indeksene at krona gjennomgående var svakere på 1990-tallet enn fra tidlig på 2000-tallet og fram til 2013. Tidlig i 2013 var krona rekordsterk, men svekket seg deretter markert, blant annet som følge av nedgangen i oljenæringen. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar 2013 rundt 20 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 13 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for noe ulike formål. Vektene i konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet og ikke bare være relevant for hjemmemarkedet og norske priser. Den ulike utviklingen skyldes at krona

Valutakurser

Kilde: Statistisk sentralbyrå

samlet sett styrket seg mer mot land Norge importerer mye fra enn mot land Norge eksporterer mye til. Kronas internasjonale kjøpekraft ble dermed styrket mer enn industriens internasjonale konkurransevne isolert sett ble svekket av valutakursene. Denne utviklingen var særlig markert fra 1993 til 2004.

De siste årene har de to indeksene gitt et noenlunde likt bilde på utviklingen i krona. Fra januar 2013 til februar 2024 styrket den importerte valutakursindeksen seg med 39 prosent, noe som tilsvarer en svekking av krona på 28 prosent. Målt ved industriens effektive kronekurs svekket krona seg litt mer i samme periode, med 31 prosent.

har bidratt til den høye inflasjonen i Norge. I 2022 kostet én euro i gjennomsnitt 10,10 kroner. I 2023 var prisen på én euro økt til 11,40 kroner, noe som er en økning på nærmere 13 prosent. I midten av mars 2024 er prisen for én euro 11,40 kroner, etter at den var priset til 11,80 kroner i forkant av rentebeslutningen i desember. Den amerikanske dollaren ble nesten 10 prosent dyrere fra 2022 til 2023, og kursen er nå om lag som i 2023. Dermed har kronekursen alene bidratt til at utenlandske varer har blitt om lag 10 prosent dyrere fra 2022 til nå. Vi legger til grunn uendrete valutakurser framover.

Norges Bank vil sannsynligvis prøve å unngå at krona svekker seg på ny. Det innebærer at de ikke vil begynne med rentekutt før rentene er kuttet i andre land. Ifølge våre prognoser regner vi med at det første rentekuttet i Europa kommer før sommeren, mens i USA regner vi med at rentekuttene begynner i annet halvår. Dermed er det ikke duket for det første rentekuttet i Norge før på slutten

av 2024. Rentekuttene fortsetter i 2025, og i 2026 kommer pengemarkedsrenta ned på 3,2 prosent, 1,5 prosentpoeng lavere enn nå. Dette tilsvarer 5–6 kutt i styringsrenta, hvis hvert kutt er på 0,25 prosentpoeng. Rammelånsrenta, som i år er anslått til 6,0 prosent, vil da falle med nær 1,5 prosentpoeng fram til 2027.

2.3. Spareraten mot normale nivåer

Ifølge foreløpig inntekts- og kapitalregnskap falt disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner, både med og uten aksjeutbytte, vel 1,5 prosent i 2023. Dette er om lag som anslått ved forrige publisering. Siden forrige publisering er riktignok netto renteutgifter nedrevidert med vel 20 milliarder kroner på årsbasis i fjor som følge av ny informasjon fra inntekts- og formuesstatistikken for husholdningene. Samtidig er veksten i prisindeksen for privat konsum oppjustert med i underkant av 0,5 prosentpoeng i nasjonalregnskapet. Utviklingen i disponibel realinntekt i 2023 var

drevet av økte lønnsinntekter som følge av lønns- og sysselsettingsvekst, økte offentlige stønader som følge av blant annet høyere alderspensjoner, økte netto renteutgifter som følge av høyere utlånsrenter, samt prisøkninger på en rekke varer og tjenester.

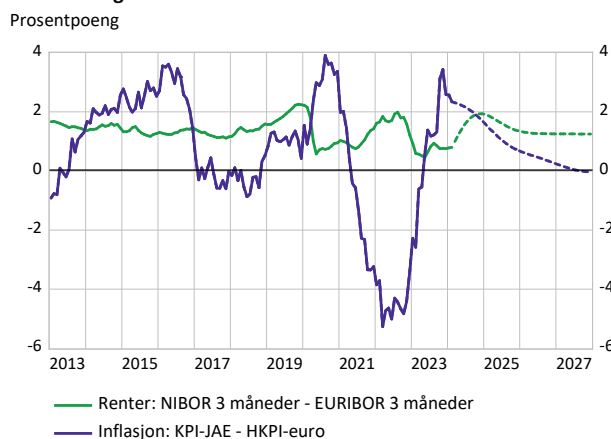
Ifølge foreløpig nasjonalregnskap falt samlet konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner vel 0,5 prosent i 2023 etter å ha vokst vel 6 prosent i 2022. Utviklingen fra 2022 til 2023 var preget av en normalisering av handlemønsteret etter koronapandemien der de største endringene kom gjennom 2022. Mens varekonsumet ble trukket ned av varegrupper (møbler, hvitevarer og biler) med unormalt høye kjøp under pandemiårene, ble tjenestekonsumet trukket opp av tjenestegrupper (hotell-, restaurant-, fritids- og transporttjenester) med unormalt lave kjøp som tidligere var begrenset av smitteverntiltak. I løpet av 2022 kom dermed forholdet mellom vare- og tjenestekonsumet, når vi ser bort fra rekordhøye bilkjøp i forkant av innføringen av avgifter på elbiler i januar 2023, tilbake til forholdet i 2019, året før koronapandemien. Også nordmenns konsum i utlandet vokste kraftig i samme periode, slik at nivået på samlet konsum var rundt 4,5 prosent høyere i 2022 enn i 2019.

Den svake konsumutviklingen gjennom 2023 var på sin side dominert av lave kjøp av møbler, hvitevarer og biler som bør ses i sammenheng med de høye kjøpene av disse varene under koronapandemien samt økte levekostnader og høyere renter. Det klart største positive bidraget til konsumutviklingen i fjor kom fra nordmenns konsum i utlandet som, til tross for svak kronekurs, tok seg videre opp fra 2022 til 2023 til nær samme nivå som før koronapandemien.² Varekonsumindeksen for januar 2024 viser et sesongjustert fall på 1,4 prosent og tyder på fortsatt svak utvikling i samlet konsum i 1. kvartal i år. Særlig bilkjøpene, som gikk ned hele 9 prosent, bidro til dette fallet.

Konsumet i løpende priser var i annet halvår 2022 og i store deler av 2023 høyere enn disponibel inntekt. Spareraten, målt som sparing som andel av disponibel inntekt, falt dermed fra et rekordhøyt nivå på rundt 14 prosent i 2021 til rundt 5 prosent i 2022. Spareraten justert for aksjeutbytte falt fra rundt 5,5 prosent til rundt 0,5 prosent i samme pe-

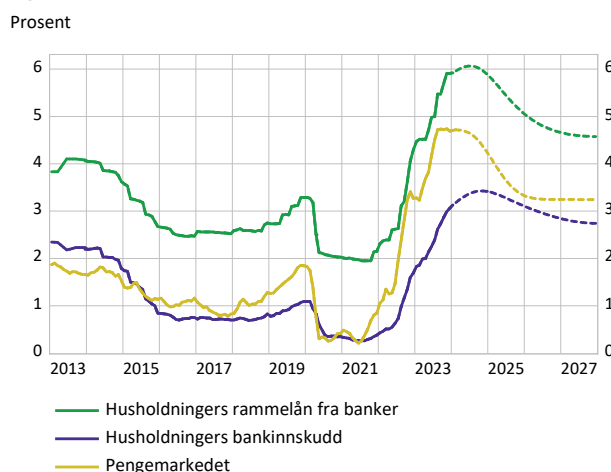
² Se nærmere omtale av utviklingen i samlet konsum fra 2022 til 2023 i avsnitt 3.8.

Figur 2.6. Rente- og inflasjonsforskjell mellom Norge og euroområdet

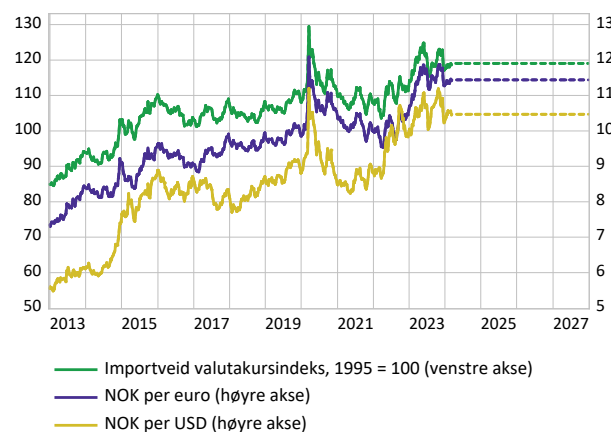
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå

Figur 2.7. Norske renter

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå

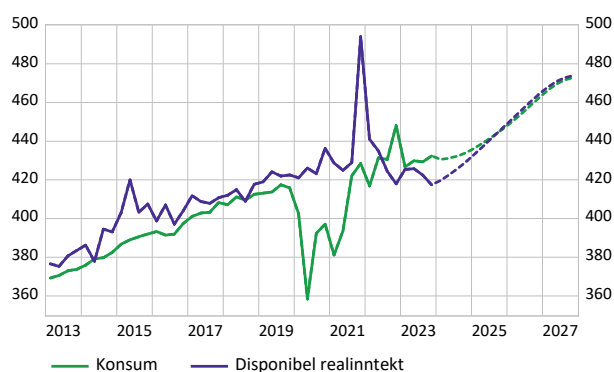
Figur 2.8. Valutakurser

Kilde: Norges Bank

Figur 2.9. Inntekt og konsum i husholdninger mv.

Sesongjustert, mrd 2021-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

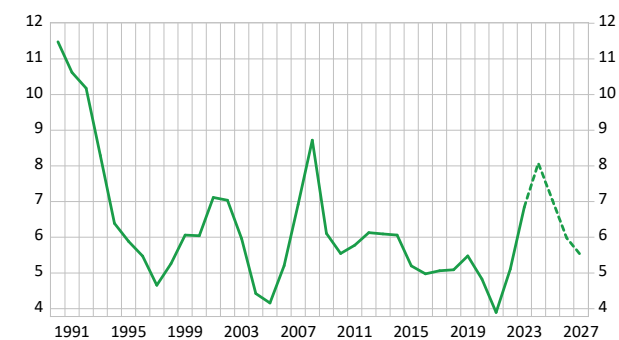
riode. Fra 2022 til 2023 falt spareraten, både med og uten aksjeutbytte, ytterligere rundt ett halvt prosentpoeng til nivåer på henholdsvis rundt 4,5 og null prosent.

Vi anslår nå at disponibel realinntekt, både med og uten aksjeutbytte, vil vokse litt i år og rundt 3,5 prosent som årsgjennomsnitt for årene 2025–2027. Både lønnsinntekter og offentlige stønader vil reelt sett ta seg opp i takt med vesentlig lavere prisvekst i hele prognoseperioden enn i 2023. Fall i netto renteutgifter vil også bidra til inntektsvekst etter hvert som lånerentene reduseres som følge av kutt i styringsrenta. Nivået på rentebelastningen til husholdningene, målt som renteutgifter etter skatt som andel av disponibel inntekt, anslås å stige fra rundt 7 prosent i 2023 til rundt 8 prosent i år. Dette anslaget er om lag 1,5 prosentpoeng lavere enn ved forrige publisering og må ses i sammenheng med nedrevideringen av netto renteutgifter på vel 20 milliarder kroner i fjor i inntekts- og kapitalregnskapet. Fra 2024 til 2027 vil rentebelastningen falle gradvis til rundt 5,5 prosent. Til sammenlikning var gjennomsnittlig årlig rentebelastning 5,5 prosent i tiårsperioden 2010–2019. Vi må tilbake til finanskrisen i 2008 for å finne en noe høyere rentebelastning enn lagt til grunn for 2024.

Vi ser for oss at samlet konsum vil vokse rundt 0,5 prosent i 2024, om lag ett halvt prosentpoeng høyere enn ved forrige publisering. Oppjusteringen skyldes i hovedsak at konsumet trolig blir noe rimeligere i år enn tidligere anslått. I løpet av prognoseperioden vil konsumveksten gradvis ta seg opp og nå rundt 3,5 prosent i både 2026 og 2027. Oppsvinget i samlet konsum i årene 2024–2027 drives av tiltakende vekst i disponibel realinntekt,

Figur 2.10. Rentebelastning for husholdningene

Totale renteutgifter etter skatt som andel av disponibel inntekt i prosent, år

Kilde: Statistisk sentralbyrå

men dempes av nokså svak utvikling i realboligpriser og økte realrenter.

Med våre anslag på inntekts- og konsumutviklingen samt anslag på sparing i kollektive pensjonsfond vil spareraten med og uten aksjeutbytte ta seg opp fra rundt 5 og 0,5 prosent i år til rundt 6,5 og 2 prosent som årsgjennomsnitt for årene 2025–2027. Våre anslag innebærer at spareraten, både med og uten aksjeutbytte, da vil være nokså nær sitt gjennomsnittlig årlig nivå i tiårsperioden 2010–2019.

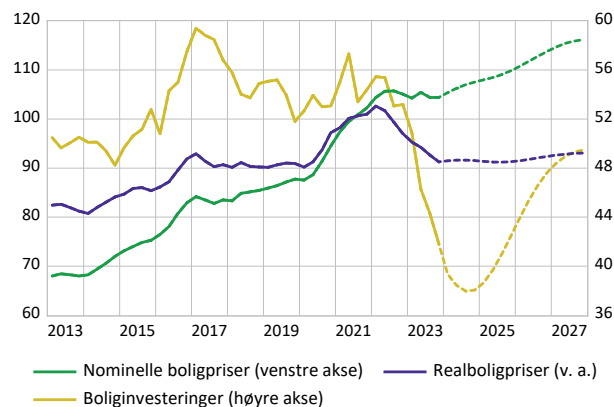
2.4. Fortsatt sviktende boliginvesteringer

Ifølge [Statistisk sentralbyrås prisindeks for brukte boliger](#) var bruktboligprisene uendrete fra 3. til 4. kvartal 2023. Dette resulterte i en negativ boligprisvekst på 0,5 prosent fra 2022 til 2023. Fallet i realboligprisene endte på omtrent 7 prosent over samme periode. Om vi regner fra toppnoteringen i 2. kvartal 2022, har realboligprisene falt med drøye 14 prosent og er omtrent tilbake på realprisnivået ved inngangen til 2020. De nominelle prisene har falt med 6,4 prosent i samme tidsperiode. Fraværet av et kraftigere boligprisfall gjennom høsten oppsto til tross for en stadig økende rentebelastning for husholdningene. At bruktboligprisene ikke har falt mer må ses i sammenheng med at omsetningen av annonserte bruktboliger var svakere mot slutten av året, samt at de er relativt mer ettertraktet enn nye boliger som har økt i pris.

Tallene for januar 2024 fra Eiendom Norge viser at den negative utviklingen i høst ikke har fortsatt inn i det nye året. Samtidig som at tilgangen på nye objekter stagnerer, er omsetningsvolumet av allerede annonserte boliger god. Med andre ord er omsetningen på et normalnivå for januar, mens tilgangen

Figur 2.11. Boligmarkedet

Sesongjustert. Venstre akse: indeks, 2021 = 100
Høyre akse: mrd 2021-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

er unormalt lav. Tilgangen ligger nå på samme lave nivå observert i januar 2022 da endringer i avhendingslova skapte flaskehals for meglerbransjen. Dette kan være noe av forklaringen på at Eiendom Norge registrerte en boligprisvekst på hele 0,7 prosent i januar i år. I forrige rapport viste vi til positiv prisvekst i oktober og november, samt drøftet utfordringene knyttet til sesongjusteringer av boligprisstatistikk etter pandemien (se boks 2.3 i [ØA 4/2023](#)). Eiendom Norge har i ettertid tatt i bruk ny metode for sesongjustering og revidert sin historiske boligprisstatistikk som nå viser negativ eller nullvekst i hele andre halvår av 2023. Dermed er januar første måned med positiv boligprisvekst siden mai i fjor. Fjoråret endte med en svak negativ vekst på 0,1 prosent i desember. Boligprisveksten holdt fram også i februar med en vekst på 0,7 prosent. Volumet av usolgte boliger falt gjennom måneden og er nå mer på nivå med det omsatte volumet.

Gjennom 2023 har boliginvesteringene falt kraftig. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet falt de med 15,6 prosent i 2023. Vi må tilbake til bankkrisen på 90-tallet for å finne tilsvarende fall i boliginvesteringene. Det er lite som tilsier at fallet som begynte i fjor er over med det første. Tallene for igangsetting viser at det i fjor var en reduksjon i antallet kvadratmeter bolig påbegynt på nesten 30 prosent sammenliknet med året før. Reduksjonen i igangsettinger vil påvirke boliginvesteringene målt i nasjonalregnskapet flere år fram i tid. Ifølge de samme tallene lå igangsettingen i 3. kvartal 2023 omtrent på samme nivå som på bunnpunktet under finanskrisa. Det er imidlertid klare ulikheter mellom situasjonen etter finanskrisa og dagens makroøkonomiske bilde. Det er for eksempel ikke

sannsynlig med avbøtende tiltak gjennom penge- eller finanspolitikken slik som sist.

Boligprodusentenes forening sin månedlige statistikk publisert i februar viser også nedgang i igangsetting, da det i fjorårets siste tre måneder ble igangsatt 31 prosent færre boenheter sammenliknet med samme periode året før. Sammenlikner vi antallet igangsatt leilighetsprosjekter de siste 12 månedene ligger dette 50 prosent under samme periode året før. Igangsettingen i januar i år er den svakeste som er registrert siden 2010 og ligger 17 prosent under januar 2023. Nyboligsalget, en indikator for framtidig igangsetting, lå i januar 12 prosent over salget registrert samme måned i 2023. Imidlertid ligger salget de siste 12 måneder 27 prosent under samme tidsperiode året før. Det kan være flere underliggende årsaker til denne utviklingen. Usikkerheten rundt den økonomiske situasjonen, høy rentebelastning for husholdningene, samt relativt billigere sammenliknbare bruktboliger kan ha bidratt til svikten i nyboligsalget. Ifølge [Statistisk sentralbyrås prisindeks for nye boliger](#) har prisveksten for nye boliger vært langt høyere enn for bruktboliger de siste årene. Prisveksten på nye boliger har sannsynligvis blitt drevet opp av en høy prisvekst på byggematerialer. [Statistisk sentralbyrås byggekostnadsindeks for bustader](#) viser at prisveksten på byggematerialer har kommet ned fra toppen i 2021 og nådde en vekst på 3,7 prosent i januar. Byggebransjen er avhengig av kreditttilgang for å sette i gang boligprosjekter og bankene stiller krav til salgsgrad ved bevilgning av byggelån. Sviktende nyboligsalg har derfor sannsynligvis fått betydning for igangsettingen. På bakgrunn av dette holder vi fast ved anslaget for boliginvesteringene i 2024 med en reduksjon på om lag 16 prosent. I vår prognosebane anslår vi at boliginvesteringene vil ta seg opp fra sitt lave nivå allerede neste år. I tillegg ser vi for oss at igangsettingsraten vil ta seg opp i årene som kommer i forventning om bedring i nyboligsalg i år.

I boligprisprognosene tar vi spesielt hensyn til den forventete utviklingen i rentenivået, husholdningenes kreditttilgang og disponible realinntekt. Vi ser for oss en svak utvikling i husholdningenes disponible realinntekt i tillegg til at gjeldsveksten er justert noe ned sammenliknet med forrige rapport. Realrenta etter skatt er nå forventet å komme opp raskere enn i forrige rapport. Samlet sett taler dette for svakere boligprisutvikling i år. På

den annen side er rentebelastningen for husholdningene justert ned sammenliknet med tidligere rapport. [Forventningsbarometeret publisert av Finans Norge \(finansnorge.no\)](#) i februar viser også at norske husholdninger er langt mer optimistiske rundt egen økonomi det neste året sammenliknet med det de var i forrige kvartal. Forventningen om at rentetoppen er nådd kan være en grunn til at husholdningene er mer optimistiske. Samtidig vil de lave boliginvesteringene gi underdekning av boliger i tiden som kommer, spesielt på det sentrale østlandsområdet. Dette gir et press oppover for boligprisene på kort til mellomlang sikt. Basert på dette ser vi for oss at boligprisene vil vokse med om lag 2 prosent i år, før veksten tiltar noe fra neste år, men forblir moderat ut prognoseperioden. Realboligprisene vil trolig nå bunnpunktet i år med et fall på omtrent 2 prosent før vi får svak vekst ut prognoseperioden i tråd med at konsumprisveksten reduseres. Våre anslag for boligprisene er imidlertid usikre da viktige faktorer som påvirker boligmarkedet, slik som for eksempel flyttestrømmer inn og ut av landet og forventninger, er heftet med usikkerhet.

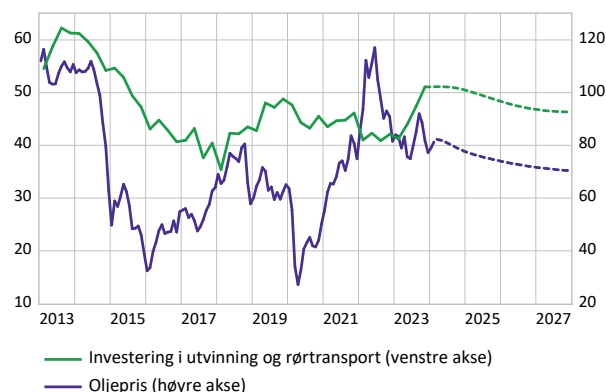
2.5. Veksten i petroleumsinvesteringene fortsetter i år

Etter en vekst i petroleumsinvesteringene på 14,3 prosent i 2019 falt petroleumsinvesteringene samlet 11 prosent de neste tre årene. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet økte investeringene med 10,5 prosent i 2023, som er 1,5 prosentpoeng høyere enn vi anslo i forrige konjunkturrapport. Veksten ble drevet av høyere investeringer særlig innen oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler, men også i produksjonshull og olje- og gassrørledninger. Leting etter olje og gass hadde lavere investeringer i 2023 enn i 2022, og bidro dermed til å dempe veksten i samlede petroleumsinvesteringer i fjor. Investeringene i 2023 er nesten oppe igjen på nivået fra 2019. Men det er fortsatt et stykke opp til rekordåret 2013, da investeringsnivået var 29 prosent høyere enn i 2023.

Et sesongjustert fall på 2 prosent i 1. kvartal 2023 ble snudd til en vekst på 6,7 prosent i 2. kvartal. I 3. og 4. kvartal økte veksttakten til knappe 8 prosent i begge kvartaler. Den kraftige investeringsveksten gjennom fjoråret har klar sammenheng med at det ble levert plan for utbygging og drift (PUD) på svært mange nye utbyggingsprosjekter i desember 2022. Bakgrunnen for at det ble levert så mange PUD-er

Figur 2.12. Petroleumsinvesteringer og oljepris

Sesongjustert. Venstre akse: mrd 2021-kr, kvartal
Høyre akse: USD per fat

Kilde: Statistisk sentralbyrå

på samme tid er at det i Stortingets skattetilbudsplan, som ble vedtatt i juni 2020 for å avhjelpe næringen i forbindelse med det kraftige oljeprisfallet tidlig i koronapandemien, ble gitt gunstig beskatning for alle utbyggingsprosjekter det ble levert PUD på før utgangen av 2022.

Statistisk sentralbyrå kartlegger oljeselskapenes investeringsplaner i [den kvartalsvise investeringstellingen \(KIS\)](#) for det inneværende og det neste året. Det nominelle anslaget for 2024 i siste investeringstelling fra februar er på 244 milliarder kroner. Det er en økning på 5 prosent fra tellingen i november.

Vi legger til grunn at det vil komme til beskjedne investeringer i 2024 fra prosjekter som det ennå ikke er levert PUD på, og som derfor ennå ikke er inkludert i investeringstellingen. Basert på erfaringer med tidligere utbygginger er det risiko for at også noen av de pågående utbyggingene kan få noe høyere kostnader enn det som ligger inne i de nåværende investeringsplanene. På den annen side er det også risiko for at man ikke får gjennomført alle investeringene som er planlagt gjennomført i år, slik at de må utsettes til neste år. I en del av de andre investeringskategoriene, særlig felt i drift, antas investeringene i 2024 også å bli noe høyere enn det som ligger inne i den siste tellingen.

Vi regner med at den kraftige investeringsveksten gjennom fjoråret vil fortsette inn i starten av 2024 før investeringene deretter begynner å falle noe tilbake. Overhenget fra i fjor vil likevel gi en betydelig årsvekst i år.

Vi hever vår prognose for investeringsveksten til 11 prosent, mot 8 prosent i forrige konjunkturrapport, hovedsakelig som følge av den siste tellingens sterke investeringsanslag for 2024. Siden også veksten for 2023 ble noe høyere enn vi anslo sist, innebærer dette at vi har hevet vårt anslag på investeringsnivået i 2024 med 4,2 prosent.

I førstegangsanslaget for 2025 anslås de totale investeringene i næringene rørtransport og utvinning av olje og gass til 205 milliarder kroner, som er 15 prosent høyere enn tilsvarende anslag gitt for 2024 for ett år siden. Siden da har anslaget for 2024 riktignok økt med hele 36 prosent, som er uvanlig mye. Det er lite trolig at anslagene for 2025 kommer til å øke tilsvarende mye i de kommende tellingene. Basert på erfaringer med tidligere utbygginger er det likevel sannsynlig at også noen av de nye, pågående utbyggingene kan få høyere kostnader enn det som ligger inne i de nåværende investeringsplanene. Det kan dreie seg om investeringspriser som blir høyere enn forventet, og at oppbyggingen av realkapitalen krever større investeringsaktivitet enn tidligere forventet.

Noen eldre utbygginger og de minste av de nye pågående utbyggingene blir ferdigstilt eller fases ned i løpet av i år eller tidlig neste år. Disse vil ha klart lavere investeringer i 2025 enn i år, og investeringene blir bare delvis erstattet av nye utbygginger. De andre investeringskategoriene vil etter våre beregninger ha noe høyere investeringer til neste år enn i 2024, men vil trolig ikke hindre nedgang i totalinvesteringene. Vi anslår at realinvesteringene vil falle med 3 prosent i 2025.

I løpet av 2026 og 2027 vil de resterende, pågående utbyggingene bli ferdigstilt. For å få den gunstige beskatningen knyttet til Stortingets oljeskattepakke, hadde operatørene på norsk sokkel planer om å levere PUD på flere utbygginger enn de faktisk gjorde innen fristen ut 2022. Noen av prosjektplanene ble ikke ferdigstilt innen fristen, andre prosjekter valgte en å utsette for å unngå stramme leverandørmarkeder som ville presse opp kostnadene på utbyggingene. Mange av disse prosjektene vil sannsynligvis komme de neste årene. Wisting er det største av disse. Det er også planer om to nye samleutbygginger av en rekke funn rundt feltet Fram. Det er i tillegg mange investeringsplaner på eksisterende felt og utbygginger av andre funn. Disse prosjektene vil dempe nedgangen i 2026 og

2027. Vi anslår et fall i investeringene på henholdsvis 4 og 2 prosent disse årene.

Petroleumsutvinningen i 2023 endte 0,1 prosent høyere enn i 2022. Væskeproduksjonen økte med 6,1 prosent, mens gassproduksjonen falt med 5,3 prosent. Redusert tilbud av russisk gass i 2022, og derigjennom svært høye gasspriser, bidro til at norsk gassproduksjon økte med 8,3 prosent dette året. Den høye produksjonen nødvendiggjorde utsetting av planlagt vedlikehold som krever stans i produksjonen. Et mindre stramt gassmarked i 2023 kombinert med oppdemmet behov for vedlikehold førte til fall i gassproduksjonen i fjor. Oljedirektoratet anslår nå en nær flat produksjonsutvikling i år, mens veksten til neste år anslås til 4,2 prosent. Petroleumsproduksjonen ventes videre å falle med henholdsvis 2,2 og 2,6 prosent i 2026 og 2027.

2.6. Næringsinvesteringene rekordhøye, men lavere vekst i 2024

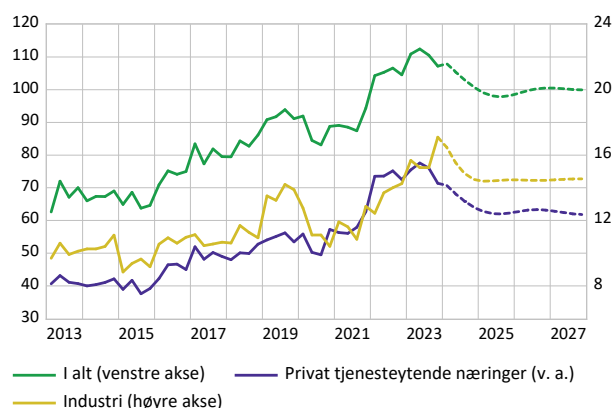
Oppgangen i næringsinvesteringene fortsatte i 2023, med en vekst på 4,9 prosent ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Dette kommer etter en rekordhøy vekst i 2022 på hele 17,1 prosent. Det er særlig veksten innen industri og bergverk som har vært drivende for at næringsinvesteringene samlet sett nå er på et historisk høyt nivå. Investeringene i industri og bergverk økte med 12,2 prosent i 4. kvartal etter en utflating i de to foregående kvartalene. Samlet var veksten innen industri og bergverk hele 16,3 prosent i 2023, etter en allerede høy vekst i 2022 på 15,2 prosent. Etter en oppgang i første halvdel av 2023 ble investeringer i tjenesteytende næringer og annen vareproduksjon svak i siste halvdel, med spesielt svak utvikling i 4. kvartal.

Virksomhetene innen industri og bergverk, kraftforsyning og olje og gass rapporterer jevnlig til [Statistisk sentralbyrås investeringsundersøkelse om planlagte og utførte investeringer](#). De endelige tallene fra investeringstillingen viser at samlede investeringer innen industrien ble 45,3 milliarder kroner, målt i løpende verdi. Flere av investeringsprosjektene som bidro til vekst i 2023 var rettet mot omstillingsprosesser som skal gi lavere utslipp og energieffektivisering. Disse prosjektene har også i noen grad investeringstilskudd fra det offentlige.

Anslaget på investeringene innen industrien for 2024 indikerer en nedgang. Dette henger sammen med at en del prosjekter ble ferdigstilt mot slutten

Figur 2.13. Investeringer i fastlandsnæringer

Sesongjustert, mrd 2021-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

av 2023 eller er i slutfasen i begynnelsen av 2024 uten at nye har kommet til. Eventuelle nye store enkeltprosjekter kan likevel bidra til å snu dette anslaget.

Investeringer innen kraftforsyning økte også i 2023. Samlet ble de utførte investeringene i 2023 på 26,9 milliarder kroner, målt i løpende verdi. Det er særlig distribusjon av elektrisitet som har trukket opp veksten, men også fjernvarme og annen kraftforsyning hadde god vekst. Investeringer i produksjon falt noe, som særlig kan tilskrives lavere investeringer i vindkraft. De nyeste anslagene for 2024 indikerer at veksten vil fortsette, særlig innenfor overføring og distribusjon, men også innenfor produksjon av elektrisitet. Store prosjekter med statlig støtte, som Sørlige Nordsjø II, kan bidra til å øke veksten ytterligere. Det er grunn til å vente flere slike prosjekter, gitt at Norge har et mål om å redusere sine klimautslipp med 55 prosent innen 2030, sammenliknet med 1990-nivået.

Norges Banks undersøkelse av virksomhetenes framtidsutsikter, [Regionalt nettverk \(norges-bank.no\)](https://www.norges-bank.no) for 4. kvartal 2023, viser at virksomhetenes investeringer ventes å falle noe i 2024. Tjenesteyterne og varehandelen melder om reduserte investeringer som følge av svakere etterspørsel, økte renter samt en forventning om reduserte priser på investeringsvarene. Samtidig er det en del investeringer som allerede er igangsatt, og dette demper fallet noe. Virksomhetene investerer særlig i automatisering, energieffektivisering og omstilling mot lavere utslipp. Det er ikke like stort fokus på usikkerhet rundt den økonomiske utviklingen framover, som det var ved forrige rapport.

I våre prognoser vil næringsinvesteringene samlet reduseres betydelig i 2024, men fra et historisk høyt nivå. Investeringsvolumet er derfor likevel svært høyt, og fremdeles høyere enn nivået før pandemien. Nedgangen er bredt basert, men dempes noe av økte investeringer innen kraftforsyning. Det er særlig ettervirkningene av renteøkningene, svake vekstutsikter, lavere etterspørsel og internasjonal nedgangskonjunktur som demper investeringsveksten.

2.7. Stort, men avtakende handelsoverskudd

Eksport av tradisjonelle varer, råolje og naturgass samt tjenester økte i 4. kvartal i fjor, etter en nedgang i 3. kvartal. Økt eksport av verkstedprodukter og metaller, samt kjemikalier, kjemiske og mineraliske produkter bidro mest til veksten i eksporten av tradisjonelle varer i 4. kvartal, mens eksporten av elektrisk kraft trakk mest ned. Eksporten av tjenester fikk betydelige vekstbidrag fra finans- og forretningstjenester, utlendingers konsum i Norge og bruttofrakter i sjøfart. Oljeeksporten gikk litt ned, men økt gasseksport trakk opp samlet eksport av råolje og naturgass i 4. kvartal etter en relativt flat utvikling gjennom de tre første kvartalene i 2023.

Prisene på eksporten av tradisjonelle varer, olje og gass, samt tjenester økte i 4. kvartal 2023. Nærings- og nytelsesmidler samt elektrisk kraft bidro mest til prisveksten for tradisjonelle eksportvarer. Eksportprisen på gass økte mye mer enn eksportprisen på olje. Prishoppet for gass kom etter en stor prisnedgang gjennom de fire foregående kvartalene. Prisveksten for tjenesteeksporten var bredt basert.

Redusert import av tradisjonelle varer i 4. kvartal i fjor trakk ned samlet import, slik det også gjorde i 3. kvartal. Nedgangen i 4. kvartal ble mindre enn i kvartalet før fordi importen av tjenester økte. Redusert import av biler og av skip, plattformer og fly sto for det meste av nedgangen i vareimporten. En økning i tjenesteimporten i 4. kvartal var bredt basert.

Eksport av tradisjonelle varer vokste mye fra 2022 til 2023, men bare halvparten av veksten skjedde gjennom 2023. Resten skyldes vekst i siste halvdel av 2022 som løftet nivået inn i 2023. Verkstedprodukter, inkludert donert militærutstyr til Ukraina, bidro mye til veksten. Redusert gasseksport i første halvår i fjor og redusert oljeeksport i andre halvår

Boks 2.3. Importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. Deler av sluttleveringene kommer direkte fra import. Resten leveres fra norske produsenter, som i ulik grad benytter seg av importert produktinnsats.

Vi har tidligere beregnet importandeler for norsk økonomi ved hjelp av en statistisk kryssløpsmodell med vare- og næringsinndelingen som benyttes i den makroøkonomiske modellen KVARTS, sist i boks 2.3 i [ØA 1/2023](#). Kryssløpsmodellen som har vært benyttet i disse beregningene har vært basert på kryssløpsmodellen i nasjonalregnskapet. Siden vi har delt økonomien inn i langt færre varer og næringer i KVARTS, vil de beregnede importandelene avvike noe fra de man vil finne ved å benytte vare- og næringsinndelingen i nasjonalregnskapet. I kapittel 4.4 i [ØA 4/2023](#) er importandelene for 2021 beregnet basert på vare- og næringsinndelingen som benyttes i nasjonalregnskapet. Beregningene tar hensyn til importert produktinnsats, også fra underleverandører, i tillegg til direkte import av sluttleveringer. Det statistiske kryssløpet tar imidlertid ikke hensyn til endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntekstoptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og endringer i renter og valutakurs.

Konsum står for litt over halvparten av sluttleveringene. Husholdningenes konsum hadde i 2021 en importandel på 29,3 prosent. Det er en nedgang på over 3 prosentpoeng fra 2019. Nedgangen skyldes i hovedsak en kraftig reduksjon i husholdningenes konsum i utlandet som følge av koronapandemien. Husholdningenes konsum i utlandet regnes i sin helhet som import. Varekonsumet har en langt høyere importandel enn tjenestekonsumet. Transportmidler – som er en underkategori av varekonsum – har et betydelig innslag av import siden det produseres få biler i Norge. Bakgrunnen for at importandelen ikke er enda høyere enn 59,6 prosent er at avanse og avgifter utgjør en stor andel av utgiftene ved bilkjøp. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, har en lav importandel.

Investeringene er den sluttleveringskategorien som har høyest importandel. I gjennomsnitt ble 35,5 prosent av investeringene i 2021 dekket ved import. Blant næringene har invester-

inger i utenriks sjøfart den klart høyeste importandelen, mens boliginvesteringer har den laveste importandelen.

Sluttleveringer til eksport er også delvis levert ved import. I 2021 ble 22,0 prosent av sluttleveringene dekket av import. Dette er en klar nedgang fra 2019, året før koronapandemien. Mye av nedgangen i importandel kan tilskrives at nordmenns konsum i utlandet ble redusert med om lag 100 milliarder kroner.

Importandeler i sluttforbruket 2019 og 2021. Løpende priser. Prosent

	2020	2021
Konsum		
Husholdninger	32,5	29,3
Varer	38,8	40,4
Mat- og drikkevarer	32,2	33,3
Energivarer	7,9	7,0
Egne transportmidler	55,2	59,6
Tjenester	14,1	13,2
Nordmenns konsum i utlandet	100,0	100,0
Utlendingers konsum i Norge	15,3	15,9
Ideelle organisasjoner	14,4	13,7
Offentlig forvaltning	8,9	9,6
Investeringer		
Fast realkapital	35,2	35,5
Oljeutvinning og rørtransport	41,7	39,3
Utenriks sjøfart	69,0	90,6
Fast realkapital, Fastlands-Norge	32,6	33,8
Industri og bergverk	46,7	45,6
Annen vareproduksjon	47,8	46,9
Annen tjenesteyting	41,9	45,9
Offentlig forvaltning	26,9	28,5
Boliger	18,5	18,6
Eksport		
Eksport samlet	23,4	17,4
Utlendingers konsum i Norge	15,3	15,9
Sluttanvendelse samlet	25,5	22,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

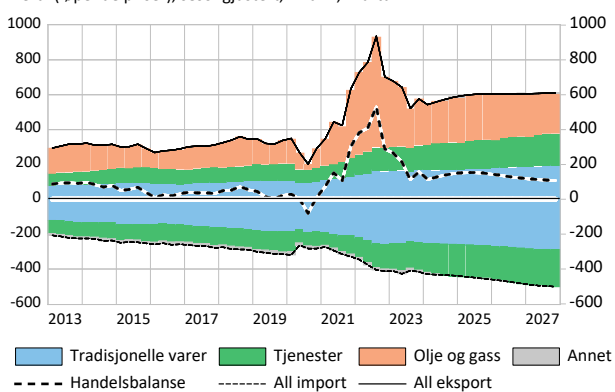
senket samlet eksport av olje og gass noe i forhold til 2022. Utlendingers konsum i Norge samt finans- og forretningstjenester bidro mest til en økning i tjenesteeksporten i 2023. Om lag halvparten av reduksjonen i importen av varer i fjor kan tilskrives fall i importen av biler. Også i 2023 bar importen av tjenester preg av innhenting etter pandemien, om enn i mindre grad enn i 2022. Det var høy vekst i både volum og pris, og det gjaldt ikke minst nordmenns reiser i utlandet.

En halvering av gassprisen og en stor reduksjon i oljeprisen senket verdien av olje- og gasseksporten

med vel 40 prosent eller 820 milliarder kroner fra 2022 til 2023. En svakere krone økte prisene på eksportvarer priset i norske kroner, inkludert olje og gass. Kronesvekkelsen dempet dermed reduksjonen i eksportverdien av olje- og gass, men bidro samtidig til at importen ble dyrere. På den annen side kan redusert kroneverdi ha styrket konkurransevnen til differensierte eksportprodukter. Priset på olje- og gasseksporten i 2023 sørget for at handelsoverskuddet ble mer enn halvert fra rekordåret 2022. Det var likevel det nest høyeste handelsoverskuddet noensinne. De store endringene i olje- og gassprisene i årene 2021–2023

Figur 2.14. Utenriksøkonomi

Eksport (positiv akse), import (negativ akse) og handelsbalanse
Verdi (løpende priser), sesongjustert, mrd kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

tydeliggjorde hvor avgjørende disse prisene er for handelsbalansen. Utenom olje og gass fortsetter handelen med utlandet å gå med økende underskudd. I 2023 økte importprisene på tradisjonelle varer og tjenester mer enn de tilsvarende eksportprisene. Dermed fikk Fastlands-Norge et bytteforholdstap overfor våre handelspartnere. På den annen side økte samlet eksport utenom olje og gass mer enn samlet import i volum, slik at Fastlands-Norges eksportunderskudd ble redusert.

Med antakelse om konstant og svak valutakurs i prognoseperioden 2024–2027, venter vi lavere prisvekst for fastlandseksporten enn for importen. Det styrker konkurranseevnen. For de neste fire årene anslår vi at samlet eksport av varer og tjenester fra Fastlands-Norge vil vokse litt raskere enn etterspørselen fra våre handelspartnere. Det betyr at Norge vil vinne markedsandeler. Produksjon og eksport av olje og gass vil øke de første to årene og ligger deretter an til å avta noe.

Med forventet reduksjon i olje- og gassprisene gjennom prognoseperioden (se boks 1.1), anslår vi følgelig en reduksjon i handelsoverskuddet, som likevel holder seg på et høyt nivå. Tillagt et økende overskudd på rente- og stønadsbalansen som følge av økende verdi på oljefondet, anslås summen – driftsbalansen overfor utlandet – som andel av BNP å ligge i området 12–16 prosent de neste fire årene.

2.8. Myk landing i vente

Siste publisering av kvartalsvis nasjonalregnskap viste en vekst i BNP Fastlands-Norge på 0,2 prosent i 4. kvartal 2023. Dermed viser foreløpige tall en

årsvekst i fastlandsøkonomien på 0,7 prosent fra 2022 til 2023, som også var anslaget i vår forrige rapport.

Normalisering av prisene på petroleumsprodukter etter prisrekorden i 2022 førte til at samlet BNP falt hele 10,2 prosent i 2023, målt i løpende priser. Samtidig var det høy pris- og verdivekst på bruttoproduktet i de fleste fastlandsnæringene, og verdien av BNP Fastlands-Norge vokste 5,8 prosent.

Norsk økonomi er i en moderat lavkonjunktur. Pris- og renteøkninger har bidratt til denne nedbremsingen av økonomien. Gjennom 2023 var det lite volumvekst i BNP Fastlands-Norge, men situasjonen i næringslivet er sammensatt. Det er spesielt utfordrende tider for bygge- og anleggsvirksomheten, samt store bransjevise forskjeller i industrinæringene. De fleste tjenestenæringene vokste gjennom 2023.

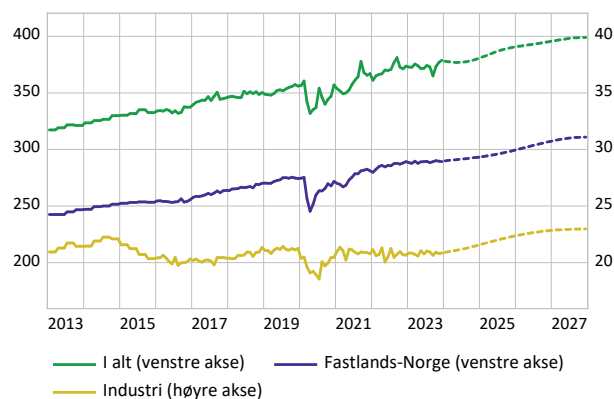
Vedlikehold av gassinfrastrukturen på norsk sokkel førte til redusert produksjon i utvinningsnæringen i 2. og 3. kvartal 2023, men produksjonen var tilbake på normale nivåer mot slutten av fjoråret. Samtidig er investeringsaktiviteten på sokkelen høy. Gunstige skattevilkår og store olje- og gassinntekter førte til at mange nye søknader om feltutbyggingsprosjekter ble levert sent i 2022. Det har gitt oljerelatert industri og tjenesteyting mange nye oppdrag.

Leverandørindustrien, herunder bygging av oljeplattformer og skip, vokste betydelig gjennom 2023. I [konjunkturbarometeret for industri og bergverk](#) i 4. kvartal 2023 melder imidlertid industrilederne at ordrebeholdningen blant oljeleverandørene er fallende og at aktiviteten tilknyttet feltutbyggingsprosjektene vil nå en topp i 2024. Forventningen er dermed at produksjonen vil vokse videre i 1. kvartal, men mer dempet enn tidligere.

Blant øvrige industrinæringene viser foreløpige nasjonalregnskapstall en generell nedgang i 2023, og industrilederne i konjunkturbarometeret melder om svak utvikling i produksjonen og etterspørselen. I hele 2023 lå diffusjonsindeksene for total produksjon og ordretilgang fra hjemme- og eksportmarkedet under vendepunktverdien på 50 som skiller fall fra vekst. Utsiktene for 1. kvartal 2024 er i hovedsak pessimistiske.

Figur 2.15. Bruttonasjonalprodukt

Sesongjustert, mrd 2021-kr, måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Normalisering av husholdningenes konsum etter pandemien, i kombinasjon med økte konsumpriser og rentekostnader, har bidratt til nedgang i husholdningsrettede industrinæringer som møbel- og næringsmiddelindustri i 2023. Samtidig har fallende boligbygging redusert etterspørselen etter byggematerialer og trukket ned aktiviteten i trelast- og trevareindustri, samt i gummi-, plast-, og mineralproduktindustri.

Nasjonalregnskapstall for 2023 viser at også eksportrettede industrinæringer som metallindustri og produksjon av kjemiske råvarer har utviklet seg negativt. Industrilederne i konjunkturbarometeret melder imidlertid at ordretilgangen fra eksportmarkedet ventes å bedre seg noe i 1. kvartal 2024.

Innen andre vareproduserende næringer var utviklingen også svak det siste året. Noe av denne utviklingen knytter seg imidlertid til ikke-konjunktuelle forhold: Fisket ble trukket ned i 2023 av reduserte kvoter på flere viktige fiskearter, og jordbruket ble rammet av tørke tidlig på sommeren, etterfulgt av ekstremvær og høy nedbør på sensommeren. Samtidig førte nedbøren til høy vekst i vannkraftproduksjonen. Vindkraftproduksjon var derimot lavere i 2023 enn året før. Lite utbygging av ny vindkraftproduksjon etter investeringstoppen i 2019 og 2020 gjør at variasjon i vær- og vindforhold nå spiller en større rolle for utviklingen i vindkraftproduksjonen.

Med en nedgang på 2,1 prosent var bygge- og anleggsvirksomheten blant næringene som bidro mest til å trekke ned veksten i BNP Fastlands-Norge i 2023. Bruttoproduktet i næringen har falt

sammenhengende hvert kvartal siden 1. kvartal i fjor. I stor grad knytter det seg til redusert etterspørsel etter nybygg forårsaket av de siste årenes renteøkninger. Så langt er nedgangen i bygge- og anleggsvirksomheten imidlertid forholdsvis beskjeden sett i forhold til fallet i oppdragsmengden og husholdningsetterspørselen. Ifølge [Statistisk sentralbyrås byggearealstatistikk](#) falt antallet igangsettingstillatelser for nybygg 23,4 prosent i 2023, mens nasjonalregnskapstall viser et fall i husholdningenes boliginvesteringer på 15,6 prosent. I siste publisering av [Norges Banks regionale nettverk \(norges-bank.no\)](#) melder bedriftene at det er god aktivitet innen infrastrukturprosjekter og rehabilitering, noe som bidrar til å holde aktiviteten i bygg og anlegg oppe. Byggenæringen varsler imidlertid om permitteringer fra etter påske, og vi venter at fallet i næringen vil tilta i år.

I de fleste tjenesteytende næringene økte aktiviteten fra 2022 til 2023. Noe av dette skyldtes innhentning etter pandemien blant husholdningsrettede tjenestenæringer som overnatting og servering, kultur og passasjertransport. Veksten i disse næringene har avtatt gjennom 2023, men den holdt seg positiv ut året. Dette både fordi nordmenns tjenestekonsum har holdt seg oppe i større grad enn varekonsumet, og at utlendingers konsum i Norge vokste, godt hjulpet av den svake krona. I tillegg har det vært høy aktivitet og jevn vekst gjennom 2023 innen finans- og forsikringsvirksomhet, og næringsrettet tjenesteyting som faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og informasjonstjenester. Bedriftene i Regionalt nettverk melder riktignok at også aktivitetsveksten i flere av disse næringene har avtatt noe i det siste.

Bruttoproduktet i varehandelsnæringen har på sin side falt de siste to årene, ettersom redusert husholdningsetterspørsel har trukket ned detalj- og bilhandelen. Deler av nedgangen i varehandelen knytter seg til normalisering av varekonsumet som var høyt under koronapandemien, mens konsumet av enkelte varegrupper, som biler og møbler nå er lavere enn før pandemien.

Innføringen av strammere regler for innleie av arbeidskraft har redusert aktiviteten i bemanningsbyråene. Nasjonalregnskapstall viser at bruttoproduktet i aggregatet forretningsmessig tjenesteyting, som inkluderer bemanningsbyråene, falt kraftig og sammenhengende hvert kvartal i fjor.

I våre prognoser er BNP Fastlands-Norge anslått å vokse 0,9 prosent i år, om lag samme som i forrige publisering. Det svake vekstanslaget skyldes i stor grad, som i forrige rapport, at fallet i bygge- og anleggsvirksomheten vil tilta. Vi venter imidlertid en myk landing, og en oppgang i årene framover, slik at økonomien er nær en konjunkturnøytral situasjon fra 2026.

2.9. Arbeidsledigheten vil stige noe

Arbeidsledigheten er fremdeles lav mens yrkesdeltakingen er noe synkende. Framover forventer vi at lav økonomisk vekst vil medføre en stigende arbeidsledighet som etter hvert vil bli noe høyere enn det historiske gjennomsnittet. Arbeidsstyrken som andel av befolkningen faller noe framover, men vil fremdeles være på et høyt nivå. Høy innvandring av flyktninger fra Ukraina vil øke både arbeidsstyrken og ledigheten.

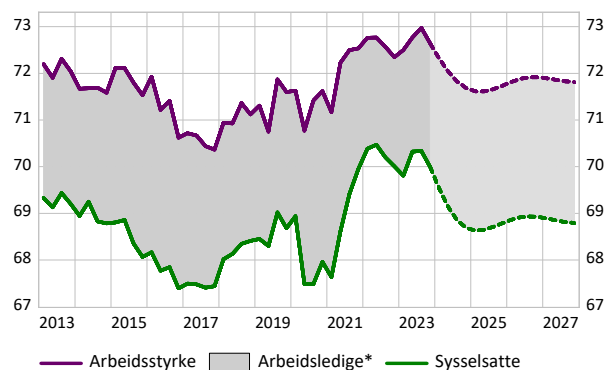
Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), økte den sesongjusterte arbeidsledigheten fra 3,6 prosent i 3. kvartal 2023 til 3,7 prosent i 4. kvartal etter å ha ligget på mellom 3,2 og 3,3 prosent gjennom hele 2022. Dette er likevel noe lavere enn den gjennomsnittlige ledighetsraten på 2010-tallet på 3,9 prosent. Månedstall for januar viser en svakt stigende ledighet. Ifølge trendtallene fra AKU har ledigheten økt fra 3,4 prosent ved begynnelsen av 2023 til 3,8 prosent i desember og 3,9 prosent i januar 2024. Det sesongjusterte 3-måneders glidende gjennomsnittet for desember til januar viste en tilsvarende økning til 3,9 prosent fra 3,6 prosent i den foregående 3-månedersperioden. Trendtallene representerer den langsiktige tendensen i månedstallene.

AKU-ledigheten blant personer i alderen 15–24 år steg fra 11,1 prosent i 3. kvartal 2023 til 11,4 prosent i 4. kvartal. Ledigheten i denne aldersgruppa ligger fremdeles ned mot det laveste som er blitt observert etter finanskrisen, mens yrkesdeltakingen og sysselsettingsandelen ligger på historisk høye nivåer ifølge kvartalstallene.

Den sesongjusterte registrerte arbeidsledigheten publisert av NAV nådde en bunn i perioden fra juli til september 2022 på 1,6 prosent. Siden da økte den jevnt til 1,9 prosent i august 2023 og har så ligget på dette nivået i 7 måneder til og med februar 2024. Antallet helt ledige permitterte er fremdeles lavt og ligger på 0,2 prosent av arbeidsstyrken i februar 2024.

Figur 2.16. Arbeidsmarkedsstatus

Prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder, AKU

* Arbeidsledigheten er målt som andel av befolkningen i yrkesaktiv alder

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etter å ha steget gjennom mesteparten av 2023 falt den sesongjusterte sysselsettingen ifølge AKU med 0,1 prosent fra 3. kvartal til 4. kvartal 2023. Veksten i forhold til samme kvartal året før var 1,2 prosent. I 4. kvartal 2023 var 69,9 prosent av befolkningen i alderen 15–74 år sysselsatt, ned fra 70,7 prosent i 3. kvartal. Dette er likevel høyere enn gjennomsnittet på 68,8 prosent i 10-årsperioden 2010–2019.

Yrkesdeltakingen blant de i aldersgruppa 15–24 år har holdt seg høy. Månedstallene for sysselsettingsandelen blant disse var 57,6 prosent i desember 2023 etter å ha nådd en topp i mai 2023 på 59,3 prosent, målt som et 3-måneders glidende gjennomsnitt. Til sammenlikning var den i gjennomsnitt 52,3 prosent i perioden 2010–2019.

Sysselsettingen har økt blant innvandrere de siste årene, det vil si bosatte født i utlandet med utenlandske foreldre og besteforeldre. I 4. kvartal 2023 var antall lønnstakere som klassifiseres som innvandrere høyere enn noensinne, med en vekst på 1,1 prosent fra 3. kvartal og 4,3 prosent fra samme kvartal året før.

I 2022 og 2023 innvandret henholdsvis 32 500 og 33 100 ukrainske statsborgere til Norge. Det forventes at innvandringen blir omtrent like stor i 2024, men det er stor usikkerhet rundt anslagene. Omtrent en tredjedel av flytningene fra Ukraina var under 20 år. Det var ifølge tall fra [Statistisk sentralbyrås statistikk over antall arbeidsforhold og lønn](#) 11 000 innvandrere fra Ukraina som var i arbeid og mottok lønn i januar 2024. Av disse var det 6 600 som hadde innvandret etter at krigen begynte i

Boks 2.4. Arbeidsledighet og strømmer i arbeidsmarkedet

Gjennom konjunkturforløpet pleier arbeidsledigheten å variere, med en økning i nedgangskonjunkturer og en reduksjon i oppgangskonjunkturer. Over en konjunktursyklus er det mange som mister jobbene sine og mange som finner nye jobber. Dette skaper forandringer i antallet personer som er arbeidsledige. I denne boksen forsøker vi å kvantifisere hvorvidt det er innstrømmingen inn i arbeidsledighet eller utstrømmingen ut av arbeidsledighet som betyr mest for endringen i arbeidsledighetsraten.

Hvis man ser bort fra bevegelser inn og ut av arbeidsstyrken, er endringen i antall arbeidsledige definert som summen av sysselsatte som går fra å være sysselsatte til å være arbeidsledige (som skjer med en rate s) minus arbeidsledige som går fra arbeidsledighet til sysselsetting (som skjer med en rate f).¹ Overgangsratene (s og f) er ikke direkte observerbare fra makrotall, men kan utledes ved å bruke metoden beskrevet i Elsby m.fl. (2013) samt data for arbeidsledighetsraten og arbeidsledighetens varighet. Vi bruker tall fra NAV om antall personer registrert som helt ledige (målt som andel av arbeidsstyrken), samt fordelingen av varighetsforløpet blant de som er registrert som helt ledige (målt i antall uker).

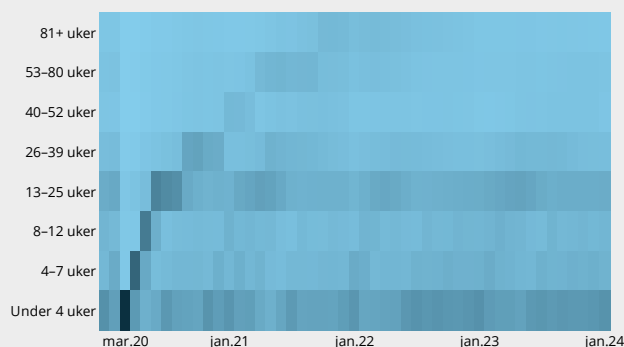
Vi kan identifisere utstrømmingen fra arbeidsledighet med utgangspunkt i endringen i arbeidsledighetsraten og informasjon om fordelingen av varighet blant de som er registrert som helt ledige. Som eksempel viser figur 1 hvordan fordelingen av varigheten blant de som er registrert som helt ledige hos NAV endret seg i perioden januar 2020–januar 2024. I mars 2020 var i overkant av 300 000 personer registrerte som helt ledige som følge av nedstengingen i forbindelse med koronapandemien, og om lag 83 prosent av disse hadde da en varighet på mindre enn 4 uker. I mars 2021 hadde antallet registrert som helt ledige falt til litt over 119 000 personer, og om lag 25 prosent av disse hadde da vært ledige i mindre enn 4 uker. Andelen blant de som var registrert som helt ledige som hadde en varighet på 40–52 uker hadde i samme periode steget fra 1 prosent til 9 prosent, noe som indikerer at mange fortsatt var registrert som helt ledige ett år etter den første nedstengingen.

Siden den faktiske arbeidsledigheten kan tilnærmes med den impliserte arbeidsledigheten i fravær av nettostrømmer i arbeidsmarkedet, kan vi dekomponere endringen i arbeidsledighet (målt i prosentpoeng) i bidrag fra strømmer inn og ut av arbeidsledighet.² Denne dekomponeringen, gjort for hvert år i perioden 1986–2022, er vist i figur 2. Vi ser at endringen i arbeidsledighetsraten i stor grad er drevet av innstrømming til arbeidsledighet (blå søyler), men at bidraget har variert over tid. For eksempel bidro innstrømming til at arbeidsledigheten økte 3,4 prosentpoeng fra 2019 til 2020, mens utstrømming

¹ Endringen i arbeidsledighetsraten (u), målt som andel av arbeidsstyrken, kan uttrykkes som: $\dot{u}_t = s_t(1 - u_t) - f_t u_t$. Vi skiller ikke mellom forskjellige tilstander utenfor arbeidsledighet (sysselsetting og utenfor arbeidsstyrken), og antar dermed implisitt at det ikke er noe vekst i arbeidsstyrken fra en periode til den neste.

² Den impliserte arbeidsledigheten i fravær av nettostrømmer i arbeidsmarkedet, målt som andel av arbeidsstyrken, kan uttrykkes som: $u_t^* = s_t / (s_t + f_t)$. Merk at det kan fortsatt være store bruttostrømmer mellom tilstander i arbeidsmarkedet når den impliserte arbeidsledigheten beregnes. I data er korrelasjonen mellom den faktiske arbeidsledigheten (u) og den impliserte arbeidsledigheten i fravær av nettostrømmer (u^*) lik 0,999.

Figur 1. Varighet som registrert helt ledig hos NAV.
Antall uker. Januar 2020–januar 2024

¹ Mørkere blåfarge indikerer en større prosentandel av de registrert helt ledige innen varighetskategorien.
Kilde: NAV

bidro til at den ble redusert 0,7 prosentpoeng. Den store økningen i arbeidsledigheten i forbindelse med starten av pandemien ble med andre ord drevet av en markant økning, og deretter et stort fall, i innstrømmingen til arbeidsledighet snarere enn at innstrømmingen økte like mye som utstrømmingen falt.

Fra januar 2023 til februar 2024 har antall personer registrert som helt ledige, målt som sesongjustert andel av arbeidsstyrken, økt fra 1,7 prosent til 1,9 prosent. Figur 3 viser den samme dekomponering som i figur 2, men for perioden 1. kvartal 2023 til 1. kvartal 2024.³ Her er endringen uttrykt som endring relativt til samme kvartal året før, ettersom varighet som registrert helt ledig ikke publiseres som sesongjusterte tallserier.

Vi ser en markant endring i sammensetning av bidragsytterne til endringen i arbeidsledighetsraten. Fra 1. kvartal 2022 til 1. kvartal 2023 bidro lavere innstrømming til arbeidsledighet til å trekke ned endringen i arbeidsledighetsraten litt over 1 prosentpoeng. Fra 1. kvartal 2023 til 1. kvartal 2024 bidro innstrømmingen derimot til å trekke opp endringen i arbeidsledigheten 0,6 prosentpoeng. Sammenliknet med endring i helt ledige i 4. kvartal 2023, som var like stor som i 1. kvartal 2024, bidro innstrømmingen betydelig mer i 1. kvartal 2024.

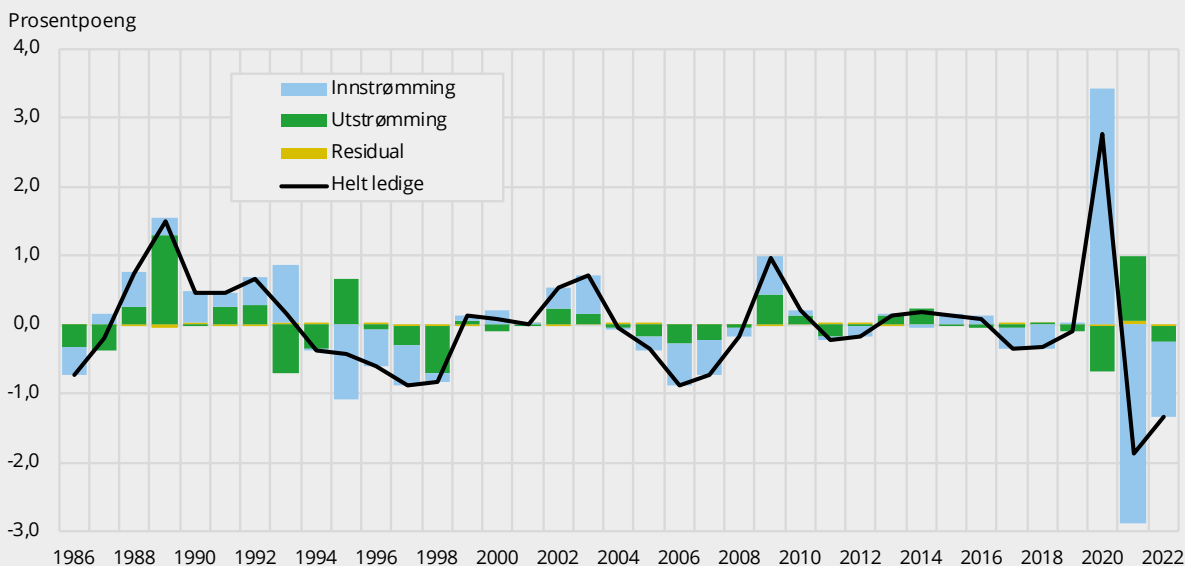
Referanser

Elsby, M., Hobijn, B. og Şahin, A. (2012): Unemployment Dynamics in the OECD, *The Review of Economics and Statistics*, 95(2), 530–548.

³ Kvartalstallene er basert på gjennomsnittet av månedstall (ujustert) for varighet som helt ledig. Kvartalstallet for 1. kvartal 2024 er basert på månedsobservasjoner for januar og februar 2024.

Figur 2. Dekomponering av endring i arbeidsledighetsraten

Helt ledige som andel av arbeidsstyrken. Endring fra året før. Prosentpoeng. 1986–2022¹

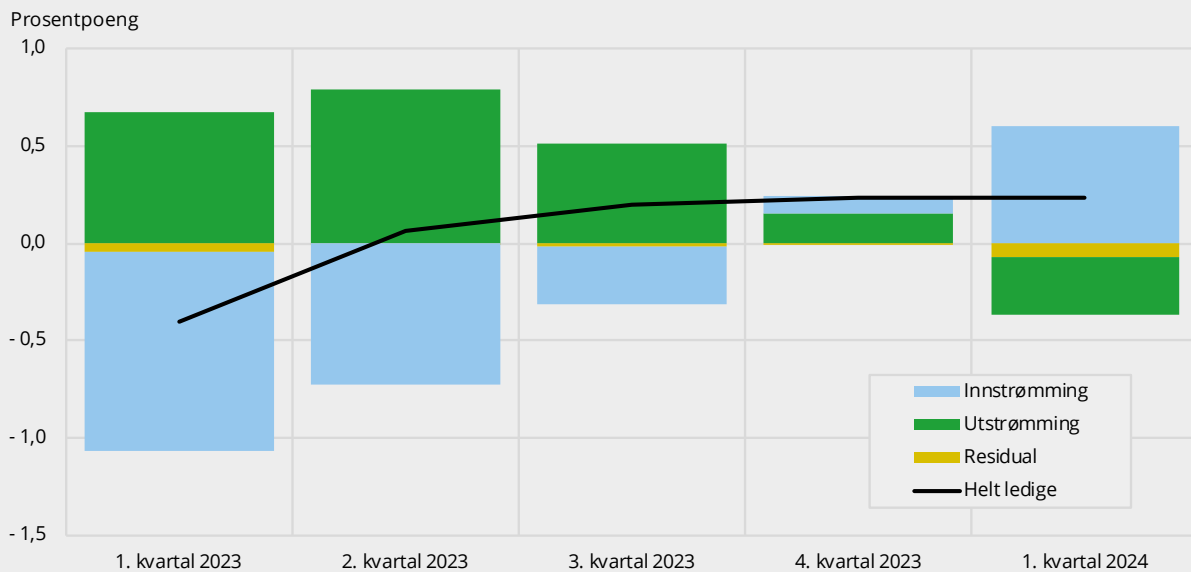

¹ Residualt er forskjellen mellom endringen i arbeidsledigheten og endringen i den impliserte arbeidsledighetsraten i fravær av nettostrømmer i arbeidsmarkedet.

Kilder: NAV og Statistisk sentralbyrå

Figur 3. Dekomponering av endring i arbeidsledighetsraten

Helt ledige som andel av arbeidsstyrken. Endring fra samme kvartal året før. Prosentpoeng. 1. kvartal 2023–1. kvartal 2024¹

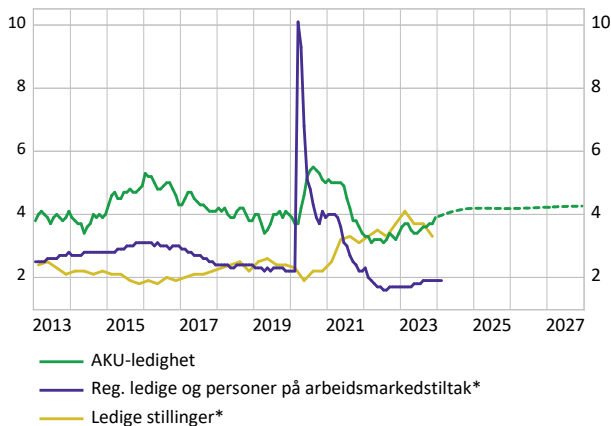

¹ Residualt er forskjellen mellom endringen i arbeidsledigheten og endringen i den impliserte arbeidsledighetsraten i fravær av nettostrømmer i arbeidsmarkedet.

Kilder: NAV og Statistisk sentralbyrå

Figur 2.17. Arbeidsledige personer og ledige stillinger

Prosent av arbeidsstyrken og av summen av besatte og ledige stillinger, sesongjustert og glattet

* På grunn av brudd i statistikken er tallene ikke sammenliknbare før/etter januar 2013
Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå

2022. Det utgjorde om lag 18 prosent av ukrainere mellom 20 og 66 år som har innvandret etter krigsutbruddet. Den lave yrkesandelen skyldes blant annet at mange deltar i introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger før de søker arbeid. NAV melder om at ukrainere utgjorde 40 prosent av økningen i helt ledige og arbeidssøkere på arbeidstiltak det siste året. Det vil ta tid før innvandringen fra Ukraina viser seg i tallene fra AKU, hovedsakelig fordi flyktninger som bor på mottak eller andre former for ikke-private kosthusholdninger ikke er med i tellingen og fordi utvalget undersøkelsen er basert på byttes sakte ut (1/8 av utvalget byttes ut hvert kvartal).

Nasjonalregnskapet viser svak vekst i både sysselsetting og i utførte timeverk. Sysselsettingen vokste 0,1 prosent fra 3. til 4. kvartal 2023, mens utførte timeverk vokste 0,3 prosent. Veksten i sysselsettingen de siste tre kvartalene er den svakeste siden slutten av 2021. I forhold til 4. kvartal 2022 var sysselsettingen i 4. kvartal 2023 0,7 prosent høyere og utførte timeverk 1,0 prosent høyere.

Timeverkene i forretningsmessig tjenesteyting falt 7,3 prosent fra 4. kvartal 2022 til 4. kvartal 2023. Timeverkene i bygge- og anleggsvirksomhet falt med 0,2 prosent i samme periode og er fremdeles på et klart høyere nivå enn i 2019. Mens boligbyggingen har falt, har andre typer bygge- og anleggsvirksomhet holdt seg godt. Forretningsmessig tjenesteyting består blant annet av utleie av arbeidskraft til andre næringer som bygg og anlegg. 1. april 2023 ble reglene for innleie av arbeidskraft strammet inn,

men det er uklart hvor mye det har betydd. Det er likevel klart at dette har rammet utleie av arbeidskraft innen kontor- og håndverksyrker. Dette kan ha gitt en overgang av arbeidere fra forretningsmessig tjenesteyting til bygge- og anleggsvirksomhet i statistikken.

Antallet utenlandske pendlere (ikke-bosatte lønns-takere) falt fra 3. kvartal til 4. kvartal 2023 med 8,7 prosent til 88 000 personer. Dette er likevel omtrent på gjennomsnittet for 4. kvartal i perioden 2016–2019, men et fall på 4,7 prosent fra 4. kvartal 2022.

Arbeidsstyrken falt noe fra 3. kvartal til 4. kvartal 2023, men er likevel på et historisk høyt nivå, 1,2 prosent høyere enn i samme kvartal året før. Yrkesfrekvensen, det vil si arbeidsstyrken som andel av befolkningen, var 72,7 prosent i desember 2023, beregnet som et sesongjustert 3-måneders glidende gjennomsnitt. Dette er i nærheten av det høyeste observerte nivået siden 2010.

Etterspørselen etter arbeidskraft var høy i 2021 og 2022, men falt gjennom 2023. Ifølge NAV økte tilgangen på ledige stillinger betydelig i januar 2024 til 63 000, nær den historiske høye tilgangen i 2022. Tilgangen på ledige stillinger lå da 2,1 prosent høyere enn i januar 2023.

Statistisk sentralbyrå publiserer tall for beholdningen av ledige stillinger i forhold til det totale antall stillinger basert på en spørreundersøkelse blant virksomhetene.³ Denne undersøkelsen inkluderer flere typer utlysninger enn NAVs tall. Ifølge undersøkelsen var antall ledige stillinger i 1. kvartal 2023 på det høyeste nivået som er registrert siden undersøkelsen ble startet i 2010. Andelen ledige stillinger lå da på 4,3 prosent. Gjennom 2023 har andelen sunket og var 3,3 prosent i 4. kvartal, som fremdeles er et høyt antall ledige stillinger.

Arbeidsmarkedet har vært stramt gjennom 2022 og 2023. Vi venter omtrent ingen vekst i sysselsettingen i 2024 og 2025. Deretter venter vi lav vekst i resten av prognoseperioden fram til 2027. Vi forventer at innvandringen av asylsøkere fra Ukraina vil øke både arbeidsstyrken og ledigheten noe i prognoseperioden. Hvor sterk økningen blir

³ Se Rothe, J. S. og Gading, R. (2023): [Stabilt tal på ledige stillinger](#), Statistisk sentralbyrå.

er usikkert, både med tanke på hvor mange som kommer framover og hvor mange som etter hvert reiser tilbake. Sysselsettingen vil ikke holde tritt med økningen i befolkningen i arbeidsfør alder, slik at sysselsettingsandelen synker noe og ledigheten øker. Vi ser for oss en arbeidsledighet på 4,1 prosent i 2024 og så en liten stigning til rundt 4,2 prosent i perioden fram til 2027. Bråstoppen i boligbyggingen gjør at flere blir arbeidsledige innen bygg- og anleggsnæringen. Arbeidsstyrken vil vokse med 0,4 prosent i 2024, og deretter ha en svak vekst gjennom resten av prognoseperioden.

2.10. Reallønnsvekst i år

Tall fra nasjonalregnskapet viser en vekst i gjennomsnittlig årslønn på 5,2 prosent fra 2022 til 2023. Med en vekst i konsumprisindeksen (KPI) på 5,5 prosent i samme periode innebærer dette en reduksjon i gjennomsnittlig reallønn på 0,3 prosent i 2023. Dette var det tredje året på rad med enten null eller negativ vekst i gjennomsnittlig reallønn.

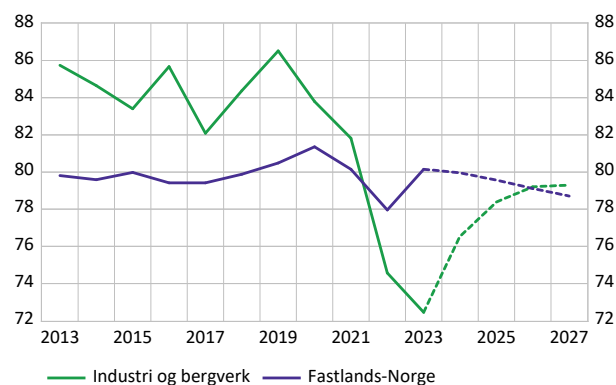
Lønnskostnadsandelen, som er et mål på hvor stor prosentandel av verdiskapingen i økonomien som tilfaller arbeidskraften, er ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall beregnet til 71,6 prosent for industrien i 2023. Dette er ned fra 73,8 prosent i 2022, og betydelig lavere enn gjennomsnittet på 82,2 prosent i perioden 2009–2021. Innenfor industrien trakk nærings-, drikkevare- og tobakksindustrien, som står for 30,0 prosent av driftsresultatet og 19,4 prosent av lønnskostnadene totalt i industrien, ned den gjennomsnittlige lønnskostnadsandelen i 2023.⁴ Vi anslår at lønnskostnadsandelen i industrien vil ta seg opp til om lag 75 prosent i 2024 og videre opp til om lag 78 prosent i slutten av prognoseperioden, se figur 2.18.⁵ Dette drives i all hovedsak av lavere driftsresultater framover sammenliknet med de siste årene, men det er store variasjoner mellom industrinæringene. Se boks 2.5 for en diskusjon om hvordan utviklingen i inflasjon kan påvirkes om årslønnsveksten øker mer enn vårt anslag.

⁴ Merk at tall for driftsresultat i 2023 er mer usikre enn normalt grunnet store bevegelser i priser på produksjon og innsatsvarer. Se Engum, J. og Slaatsveen, I. (2024): [Svak utvikling i norsk økonomi](#), Statistisk sentralbyrå.

⁵ Lønnskostnadsandelen for industrien som omtales i dette kapitlet samsvarer med nasjonalregnskapets definisjon av industrien og er ikke justert for selvstendige, mens lønnskostnadsandelen for industrien vist i figur 2.18 også inkluderer bergverksdrift og er justert for selvstendige.

Figur 2.18. Lønnskostnadsandel

Beregninger basert på faktorinntekt, justert for selvstendiges arbeidsinntekt, prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) beregner en årslønnsvekst for de største forhandlingsområdene. Foreløpige beregninger fra TBU viser en årslønnsvekst for industriarbeidere i NHO-virksomheter på 5,0 prosent fra 2022 til 2023, mens tilsvarende vekstrate for industrifunksjonærer var 4,0 prosent. Samlet for NHO-virksomheter i industrien er veksten i årslønn fra 2022 til 2023 beregnet til 4,8 prosent. Dette er 0,4 prosentpoeng lavere enn frontfagsrammen på 5,2 prosent som NHO, i forståelse med LO, anslø for inntektsoppgjøret i 2023.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn kan dekomponeres i bidrag fra overheng, tariff tillegg og lønns- glidning. Overhenget angir forskjellen mellom årslønnsnivået på slutten av fjoråret og fjorårets gjennomsnittlige årslønnsnivå, og bidrar med viktig informasjon om årslønnsveksten for det inneværende året. Tariff tillegg omfatter lønnsøkning fra sentrale forhandlinger. Lønns- glidning er summen av alle andre faktorer som påvirker årslønna utover overhenget og tariff tillegg.

For industriarbeidere i NHO-virksomheter utgjorde overhenget 1,4 prosentpoeng, tariff tilleggene 1,9 prosentpoeng og lønns- glidningen 1,7 prosentpoeng i 2023. For industrifunksjonærer utgjorde lønns- glidningen 2,0 prosentpoeng, hvor lavere bonusutbetalinger foreløpig er beregnet til å trekke ned veksten med 0,5 prosentpoeng. Lønns- glidningen bidro mindre til årslønnsveksten i 2023 for denne gruppa sammenliknet med 2022.

For NHO-virksomheter i industrien samlet er overhenget inn i 2024 foreløpig beregnet til 1,7

prosentpoeng, herunder 1,6 prosentpoeng for industriarbeidere og 1,8 prosentpoeng for industri-funksjonærer. Overhenget fra 2023 til 2024 er 2,5 prosentpoeng for statsansatte, og 1,8 prosentpoeng for kommuneansatte. Anslaget for det samlede overhenget til 2024 er foreløpig beregnet til 1,9 prosentpoeng, som er noe over gjennomsnittet i perioden 2019–2023.

Ifølge våre prognoser vil årslønnsveksten bli 5,2 prosent i 2024, før den faller til litt i underkant av 4 prosent mot 2027. Med den anslåtte veksten i KPI for 2024 på 4,0 prosent vil anslagene tilsi en reallønnsvekst litt i overkant av 1 prosent i inneværende år. I årene 2025–2027 tilsier våre anslag en reallønnsvekst på om lag 1,5 prosent.

2.11. Prisveksten avtar

Årsveksten i konsumprisindeksen (KPI) endte på 5,5 prosent i 2023, og prisveksten var dermed litt lavere enn i 2022 da KPI steg med 5,8 prosent. Konsumprisveksten de siste årene har vært høy i et historisk perspektiv, og man må tilbake til 1980-tallet for å finne like høy prisvekst. Årsveksten i den underliggende prisstigningen målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i 2022 den høyeste som er målt siden Statistisk sentralbyrå begynte å måle underliggende prisvekst på starten av 2000-tallet, og veksten tiltok ytterligere i 2023. Prisstigningen målt med KPI-JAE ble hele 6,2 prosent i 2023, en oppgang på 2,3 prosentpoeng fra 2022 da årsveksten var på 3,9 prosent. Forskjellen i veksttakten mellom KPI og KPI-JAE de siste årene skyldes i hovedsak bevegelser i energiprisene, mens avgiftsendringer i mindre grad har bidratt til veksten. I 2022 bidro høye priser på energivarer til å øke KPI-veksten med 1,7 prosentpoeng på årsbasis, mens i 2023 bidro lavere energipriser til å dempe årsveksten i KPI med 0,8 prosentpoeng. Strømstøtten til husholdninger, som ble introdusert i desember 2022, har dempet svingningene i KPI-veksten.

Den internasjonale prisveksten skjøt fart etter pandemien. Med lavere russisk gasseksport til Europa sensommeren og høsten 2021, steg kraftprisene i Europa og Sør-Norge kraftig. Prisveksten smittet over på andre energivarer og den internasjonale prisveksten på kraftintensive produkter som aluminium og kunstgjødsel steg ytterligere. Prisveksten på mange råvarer nådde en topp omkring krigsutbruddet i Ukraina i februar 2022. En

allerede anstrengt forsynings situasjon i det europeiske gassmarkedet ble forsterket med krigen i Ukraina og medvirket til en eksplosiv økning i prisen på naturgass, noe som smittet over i økte priser på elektrisitet og andre energibærere både nasjonalt og internasjonalt. Med lavere økonomisk vekst internasjonalt begynte prisene på råvarer på verdensmarkedet å falle gjennom 2022. Sprenningen av gassrørledningene Nord Stream 1 og 2 i september 2022 medførte riktignok en ny sterk oppgang i prisene på naturgass som umiddelbart slo inn i kraftprisene både på det europeiske og det nordiske markedet. Ved inngangen til 2023 hadde Europa klart å erstatte bortfallet av russisk gass ved delvis å ta i bruk flytende terminaler for lagring av LNG. Kraftprisene falt både i Europa og i Norge med god hjelp av en mild vinter. Med fallet i kraftprisene var det våren 2023 utsikter til redusert prisvekst både i Europa og i Norge. Det var forholdsvis høy prisvekst ved inngangen til 2023, og med et tidsetterslep i prisoverveltingen fra innsatsvarer til ferdigvarer tar det tid før en reduksjon i produksjonskostnadene bringer inflasjonstakten ned. Den internasjonale konsumprisveksten falt da også i fjor, mens en markert kronesvekkelse på våren preget den norske inflasjonsutviklingen gjennom 2023.

Den importveide kronekursen svekket seg med 8,5 prosent fra 2022 til 2023. Norsk økonomi har et høyt importinnhold både i innsatsprodukter og konsum, og store deler av fjorårets konsumprisvekst kan tilbakeføres til en svekket krone. Lønnsveksten tok seg noe opp fra 2022 til 2023 og førte til økte kostnader for næringslivet. Produktivitetsveksten, som bidrar til å dempe effektene av økt lønnsvekst i bedriftenes kostnader, utviklet seg ifølge våre beregninger svakt i fjor. I økonomien er alle næringer sammenvevet gjennom kjøp og salg av produkter, som i sin tur brukes til produktinnsats i produksjonen av en vare eller tjeneste. Gjennom såkalte ringvirkninger slår kostnadsøkninger igjennom i hele økonomien og fører til økte priser både på varer og tjenester. Det ser ut til at næringslivet de siste årene i stor grad har klart å velte kostnadsveksten over i økte utsalgspriser. På grunn av tidsetterslep i fastsettingen av konsumentprisene synes lavere energipriser å være en medvirkende årsak til at prisstigningstakten målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE avtok gjennom fjoråret.

Boks 2.5. Blir det høy inflasjon av ett prosentpoengs høyere lønnsvekst?

Lønnskostnadsandelen i industrien, som er en sentral variabel i lønnsforhandlinger, har falt betydelig de siste årene og ligger nå godt under det som har vært gjennomsnittet så langt på 2000-tallet. God lønnsomhet i industrien gir rom for høy lønnsvekst. Imidlertid er prisveksten fortsatt på et høyt nivå, selv etter en betydelig nedgang gjennom fjoråret. Norske husholdninger har opplevd fallende reallønn to år på rad, til tross for at den nominelle lønnsveksten i 2023 ble den høyeste siden høykonjunkturen rundt 2008. Samtidig har rentenivået økt betydelig, noe som har redusert kjøpekraften ytterligere for husholdninger med gjeld. Arbeidsledigheten er også på vei opp.

Et av kravene fra arbeidstakerorganisasjonene i årets lønnsforhandlinger er reallønnsvekst som gir økt kjøpekraft. Samtidig vil en høy lønnsvekst, uten tilsvarende økning i produktivitet, legge ytterligere press på inflasjonen, noe som kan føre til flere rentehevinger.

I denne boksen ser vi på hvordan lønnsveksten påvirker inflasjonen målt med konsumprisindeksen (KPI). For å belyse dette, sammenlikner vi prognosebanen med en alternativbane hvor veksten i årslønnen er 1 prosentpoeng høyere i 2024 enn i prognosebanen, se figurene 1a og 1b. I alternativbanen forblir nivået på årslønnen 1 prosent høyere enn i prognosebanen gjennom hele prognoseperioden. For å tydeliggjøre hvordan lønnsveksten påvirker konsumpriser ser vi på en rekke varianter med ulike forutsetninger om kronekursen, importpriser og importandeler, samt hastighet i pristilpasninger. Analysen er gjennomført ved hjelp av den makroøkonomiske modellen KVARTS.¹ For å rendyrke virkningene av lønnsveksten på inflasjonen forutsetter vi at penge- og finanspolitikken, samt utviklingen i internasjonal økonomi, er som i prognosebanen.

Ifølge våre beregninger vil en oppgang i årslønnsvekst på 1 prosentpoeng i 2024 gi en økning i både prisnivået og inflasjonen på 0,2 prosentpoeng samme året. Forutsatt at kronekursen holder seg uendret vil prisnivået gradvis ta seg opp, og etter fire år vil KPI-nivået ligge 0,4 prosent høyere enn i prognosebanen. Inflasjonen vil dermed gradvis falle tilbake til prognosebanenivået, og fra 2026 vil forskjellen være under

0,1 prosentpoeng. Endring i kronekursen som følge av høyere innenlandsk prisvekst kan imidlertid endre dette bildet. Uten respons fra sentralbanken vil svekkelsen av krona føre til at inflasjonen forblir liggende 0,1 prosentpoeng over nivået i prognosebanen. I det følgende gjennomgår vi de ulike kanalene for hvordan lønnsveksten påvirker konsumprisene.

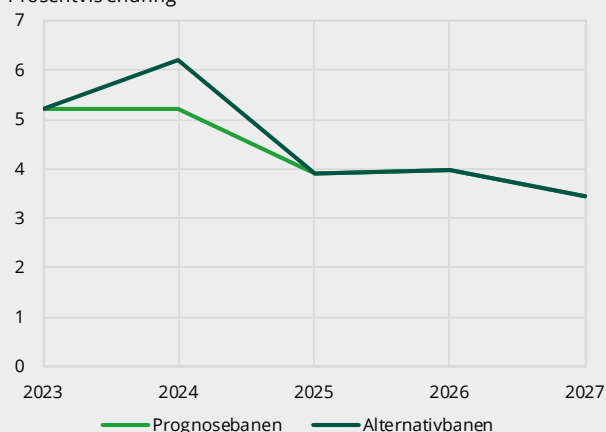
Ulike faktorer benyttes i produksjonsprosessen for å lage et produkt eller yte en tjeneste. Arbeidskraft er en slik faktor. Produktinnsatsen er en annen faktor som består av varer og tjenester som virksomheter enten importer eller kjøper fra andre norske virksomheter.

I KVARTS fastsetter virksomhetene sine priser på kort til mellomlang sikt ved å legge til et påslag på de variable enhetskostnadene, se Boug m.fl. (2017, 2023). De variable enhetskostnadene inkluderer kostnadene knyttet til både arbeidskraften og produktinnsatsen, og de påvirkes av endret kapitalintensitet og økt samlet faktorproduktivitet i de enkelte næringene. Påslaget sikrer kostnadsdekning samt at virksomhetene oppnår en fortjenestemargin. Når prisen på en innsatsvare stiger, vil virksomhetene justere prisene på sine varer og tjenester for å kompensere for økningen i de variable enhetskostnadene slik at de bevarer sin fortjenestemargin. Økte produktpriser vil også øke brukerprisen på kapital fordi investeringsprisene øker. Isolert sett reduseres da kapitalintensiteten, noe som bidrar til lavere produktivitet, økte enhetskostnader og dermed ytterligere økning i produktprisene.

Hvor mye økning i lønna slår ut i konsumprisene avhenger av hvor stor andel lønn utgjør av kostnadsbasen i berørte næringer og næringenes bidrag til KPI. For industrien representerer lønnskostnader rundt 15 prosent av de variable enhetskostnadene, mens andelen er 50–60 prosent for de fleste skjermede sektorer. Et unntak er boligjenester, som blant annet inkluderer husleie og utgjør hele 20 prosent av vektgrunlaget i KPI. Det er ikke sysselsatte i denne næringen og prisen på boligjenester blir dermed ikke direkte berørt av økte lønnskostnader. Prisen på boligjenester påvirkes imidlertid indirekte ettersom leieprisene i stor grad indeksreguleres i takt med KPI-veksten. Selv om lønnskostnadene utgjør 38 prosent av de samlede variable enhetskostnadene for virksomheter på fastlandet er

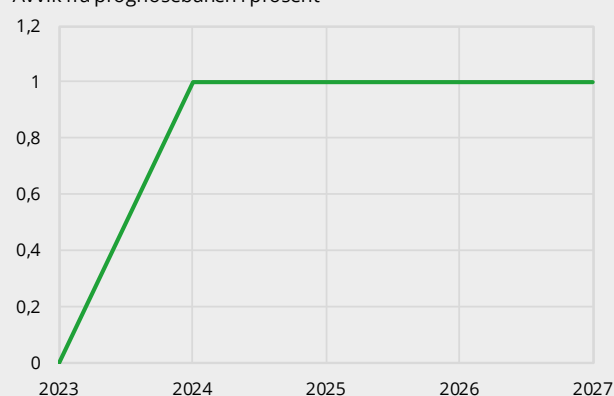
Figur 1a. Årslønn.

Prosentvis endring

Figur 1b. Årslønn.

Avvik fra prognosebanen i prosent

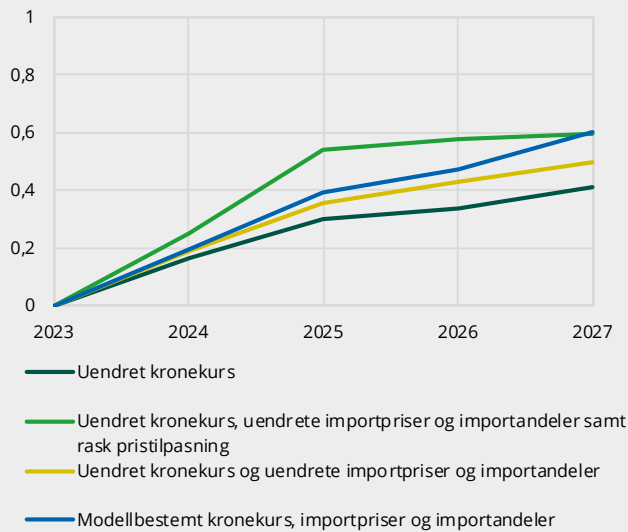
¹ Se Boug m.fl. (2023) for en nærmere beskrivelse av KVARTS.

Figur 2. KPI.

Virkninger av ett prosentpoengs høyere årslønnsvekst. Avvik fra prognosebanen i prosent. Eksogen penge- og finanspolitikk

denne andelen kun 29 prosent når næringene vektas basert på deres betydning for KPI.

Konsumprisindeksen definerer rundt 30 prosent av produktene som importerte konsumvarer. Prisene på disse varene inneholder imidlertid også varehandelens bruttoavanser og avgifter, samt transportmarginer, se boks 2.3. Ifølge våre beregninger utgjør disse rundt 10 prosent av KPI. Det innebærer at om lag 20 prosent av KPI fastsettes av priser på importerte konsumvarer.²

Forutsatt at virksomhetene raskt tilpasser sine priser til økningen i lønnskostnader og at importpriser, virksomhetenes importandel og valutakurs forblir uendret, vil en økning i lønnsveksten på ett prosentpoeng medføre en økning i KPI på 0,3 prosent, som vist i figur 2 (lysegrønn linje)³ KPI vil ta seg opp til 0,6 prosentpoeng i 2026 som følge av en ytterligere kostnadsøkning ved at alle næringer oppjusterer sine priser, hvilket gjør innsatsvarer gradvis dyrere. Økningen i KPI forblir på rundt 0,6 prosent til slutten av prognoseperioden.

Med forutsetninger om uendrete importpriser og importandeler, men tregere pristilpasning, vil KPI-veksten fremdeles være lavere i 2027 enn ved raskere pristilpasning (gul linje).^{4 5}

Importprisene bestemmes i stor grad av endringer i kronekursen og prisutviklingen i utlandet. Det er imidlertid slik at utenlandske eksportører også tar hensyn til forholdene i det norske markedet og, alt annet likt, vil øke sine priser når inflasjonen i Norge stiger.⁶ Dette vil isolert sett bidra til

² Forutsatt at alle hjemmemarkedspriser er uendret vil 1 prosent økning i importpriser øke inflasjonen 0,2 prosentpoeng.

³ Dette er i tråd med at lønnskostnader utgjør omtrent 30 prosent av de variable enhetskostnadene, vektet etter deres påvirkning på KPI, som beskrevet ovenfor.

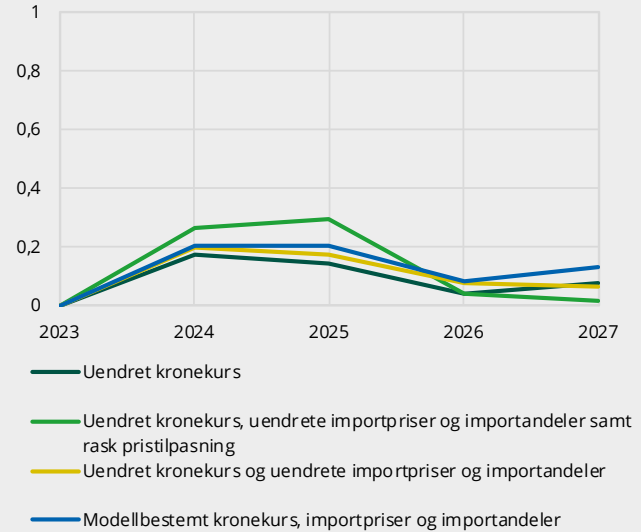
⁴ Pristregheter er et kjent fenomen i litteraturen, se Nakamura m.fl. (2013).

⁵ Modellberegningene viser at det er først i 2028 KPI-veksten tar seg opp til 0,6 prosentpoeng i forhold til prognosebanen.

⁶ Ifølge hypotesen om prising-til-marked setter virksomheter forskjellige priser for det samme produktet i ulike markeder etter å ha justert for valutakursendringer og andre kostnader, se Boug m.fl. (2013).

Figur 3. Inflasjon.

Virkninger av ett prosentpoengs høyere årslønnsvekst. Avvik fra prognosebanen i prosentpoeng. Eksogen penge- og finanspolitikk

ytterligere press på prisveksten i Norge. Virksomhetene kan imidlertid redusere sine kostnader ved å bruke mer importert produktinnsats i produksjonen, som relativt sett blir billigere sammenliknet med varer produsert i Norge når lønnskostnadene her hjemme øker. Prispresset blir dermed mindre når importandelene i produksjonen øker for gitt kronekurs. Med disse forutsetningene vil KPI i 2027 ligge 0,1–0,2 prosentpoeng lavere enn når både importandelene og importprisene forblir uendret (mørkegrønn linje).

Så langt har vi sett bort fra endringer i kronekursen. Det er stor usikkerhet rundt hva som bestemmer valutakursen til enhver tid. I denne boksen viser vi beregninger basert på en reestimert versjon av valutakursrelasjonen i Benedictow og Hammersland (2023). Denne relasjonen baserer seg på et avvik fra udekket renteparitet i form av en risikopremie, der risikopremien hensyntar flere typer risiko. Effekten av kronesvekkelsen er illustrert med den blå linjen. Økt årslønn medfører en svekkelse av krona. I 2024 er økningen i både prisnivået og inflasjonen på 0,2 prosentpoeng som er det samme som i alternativet med uendret kronekurs.⁷ Kronesvekkelsen fører imidlertid til betydelig press på konsumprisene gjennom dyrere import og i slutten av prognoseperioden er prisnivået 0,6 prosentpoeng høyere enn i prognosebanen. Uten respons fra sentralbanken forblir inflasjonen liggende 0,1 prosentpoeng høyere enn i prognosebanen og forskjellen i prisnivået vil dermed fortsette å stige videre.⁸

⁷ En tilsvarende øvelse har blitt gjort med den makroøkonomiske modellen NORA. En endring i fagforeningens referansenyttelighet i modellen som leder til en 1 prosentpoeng økning i nominell lønnsvekst som årsgjennomsnitt det første året, gir en vekst i KPI på 0,12 prosent i samme periode. Modellen NORA er dokumentert i Gundersen m.fl. (2024).

⁸ En forutsetning i analysen er at veksten i årslønna øker med 1 prosentpoeng mer enn i prognosebanen kun i 2024, mens den følger prognosen for resten av perioden. Økningen i eksportprisene som følge av kronesvekkelsen vil øke lønnsomheten for norske eksportører, noe som isolert sett vil bidra til å trekke lønnsveksten opp. Dette vil legge ytterligere press på prisene. Hvis denne kanalen aktiveres løftes KPI ytterligere og blir liggende 0,7 prosent høyere enn i referansebanen i 2027. Se boks 2.2 i [ØA 4/2023](#) for en nærmere beskrivelse av hvordan kronesvekkelse påvirker pris- og lønnsvekst.

Siden pandemiens begynnelse har inflasjonen variert mellom 1,3 prosent i 2020 og 5,8 prosent i 2022. Viktige faktorer bak inflasjonsutviklingen de siste årene inkluderer endringer i energipriser, prisutviklingen hos våre handelspartnere, og svekkelsen av kronekursen. Analysen presentert her viser at en midlertidig økning i lønnsveksten, og dermed en permanent økning i lønnsnivået, har en relativt begrenset effekt på inflasjonen, forutsatt at kronekursen holder seg uendret. Et permanent høyere lønnsnivå på 1 prosent gir kun 0,2 prosentpoengs økning i inflasjonen det første året, og bidraget til inflasjonen blir deretter lavere. Beregningene viser imidlertid at uten en pengepolitisk respons vil svekkelsen av kronekursen, som følge av økningen i årslønnen, føre til at inflasjonen blir liggende 0,1 prosentpoeng over nivået i prognosebanen. Slike beregninger er som alltid forbundet med usikkerhet og den makroøkonomiske modellen KVARTS representerer en forenklet beskrivelse av økonomiens virkemåte.⁹

Referanser

Benedictow, A., og Hammersland, R. (2023). Transition risk of a petroleum currency. *Economic Modelling*, 128, 106496.

⁹ Den økonomiske faglitteraturen har for eksempel så langt ikke identifisert en helhetlig teori som knytter virksomhetenes forventninger til deres prissetting, se for eksempel Born m.fl. (2023).

Born, B., Z. Enders, G.J. Müller og K. Niemann (2023). Firm expectations about production and prices: Facts, determinants, and effects. I *Handbook of Economic Expectations* (ss. 355–383). Academic Press.

Gundersen, T. S., Quaghebeur, E og Tretvoll, H. (2024). NORA—A Microfounded Model for Fiscal Policy Analysis in Norway. Documents 2024/4. Statistisk sentralbyrå.

Boug, P., Å. Cappelen og T. Eika (2013). Exchange rate pass-through in a small open economy: the importance of the distribution sector. *Open Economies Review*, 24, 853–879.

Boug, P., Å. Cappelen og A. R. Swensen (2017). Inflation Dynamics in a Small Open Economy. *Scandinavian Journal of Economics*, 119(4), 1010–1039.

Boug, P., T. von Brasch, Å. Cappelen, R. Hammersland, H. Hungnes, D. Kolsrud, J. Skretting, B. Strøm og T. C. Vigtel (2023). Fiscal policy, macroeconomic performance and industry structure in a small open economy. *Journal of Macroeconomics*, 76, 103524.

Nakamura, E., og J. Steinsson, (2013). Price rigidity: Microeconomic evidence and macroeconomic implications. *Annual Review of Economics*, 5(1), 133–163.

Prisene på både varer og tjenester medvirket til å trekke årsveksten i KPI-JAE ytterligere opp fra 2022 til 2023. Veksttakten i den underliggende prisstigningen var spesielt stor i første halvår. 12-månedersveksten i KPI-JAE økte fra 6,4 prosent i januar 2023 til en topp på 7,0 prosent i juni. Deretter avtok veksttakten gradvis til 5,3 prosent i januar 2024 og den gikk ytterligere ned til 4,9 prosent i februar. Dekomponeres 12-månedersveksten på 5,3 prosent fra januar i halvårlige bidrag finner man at veksten i KPI-JAE var 4,9 prosentpoeng fra januar til juli 2023, mens veksten fra juli 2023 til januar 2024 ikke var høyere enn 0,4 prosentpoeng.

Prisveksten på matvarer og alkoholfrie drikkevarer var ifølge KPI-JAE på 10 prosent fra 2022 til 2023, en ytterligere oppgang fra året før. Årsprisveksten var ifølge KPI-JAE betydelig både for norske og importerte jordbruksvarer. Prisveksten i første halvår og den videre prisutviklingen i KPI-JAE gjennom året var i stor grad drevet av prisene i denne varegruppa med en særlig stor prisvekst fra januar til og med juli. 12-månedersveksten nådde en topp på 13,6 prosent i juni men falt til 9,1 i juli. Selve prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer nådde en topp i juli, og prisene har ifølge KPI-JAE deretter vært lavere enn i juli i hele perioden fra og med august 2023 til og med februar 2024. Med lavere priser har også prisstigningstakten for

denne varegruppa falt og endte i januar 2024 på 8,7 prosent. Februar og juli har tradisjonelt vært månedene hvor matvareprisene stiger mest. Med et uvanlig fall i prisnivået fra januar til februar gikk 12-månedersveksten på matvarer og alkoholfrie drikkevarer ytterligere ned til 6,3 prosent i februar. Et stort prisoverheng bidrar til at prisveksten fremdeles er høy ved inngangen til året. Det var særlig sterk prisvekst innen varegruppa frukt og grønnsaker fra 2022 til 2023. I tillegg til den svake krona var året 2023 preget av tørke og dårlige avlinger både i Norge og Europa. Den dårlige kornhøsten i Norge i fjor økte importbehovet av korn. Ifølge Landbruksdirektoratet lå internasjonale priser på korn og en del andre viktige landbruksvarer under norsk prisnivå ved inngangen til året. Vi legger i prognosen til grunn at lavere energi- og gjødselkostnader vil medvirke til å bringe prisveksten på matvarer ned både nasjonalt og internasjonalt. Med den kronekursen som legges til grunn i beregningen vil trolig prisveksten på frukt og grønnsaker falle i første halvår, tatt i betraktning de unormalt høye prisene som ble observert for disse produktene i fjor. Dette medvirker til at 12-månedersveksten i KPI-JAE fortsetter nedgangen.

Ifølge KPI-JAE etter leverende sektor steg prisene på importerte varer utenom jordbruksvarer med 6,1 prosent fra 2022 til 2023. Også dette var en

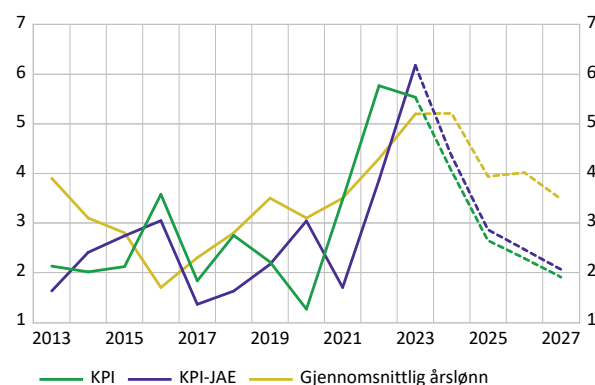
oppgang fra året før da prisveksten var 3,9 prosent. Prisveksten på møbler og husholdningsartikler var høy både i 2022 og 2023, mens for andre varegrupper med høyt importinnhold, som klær- og skotøy, audiovisuelt utstyr og IT-utstyr, var prisveksten høyere i 2023 enn i tidligere år. Ved inngangen til 2024 bidrar en svak utvikling i bilprisene til å dempe veksttakten på importvarer. Elbilmarkedet er preget av lav etterspørsel og mange nye aktører. Det konkurreres nå i større grad enn tidligere på pris i et marked med kort leveringstid på nye elbiler. En rekke bilmerker har gjennomført salgskampanjer ved inngangen til året. Vi har lagt til grunn at bilprisene forsetter å utvikle seg svakt gjennom 2024. Med den internasjonale prisveksten på ferdigvarer som legges til grunn i våre beregninger går også prisstigningstakten på øvrige importvarer ned gjennom året når krona holdes fast på dagens nivå.

Veksten i prisindeksen for husleier gikk ifølge KPI-JAE opp med 3,9 prosent i 2023 mot 2,0 prosent i 2022. Med økte renter, høy prisvekst i kommunale gebyrer, stor befolkningsvekst og høy etterspørsel etter utleieboliger var det ventet at prisveksten på husleier ville gå opp i fjor. 12-månederveksten i prisindeksen for husleier steg gjennom året fra 2,9 prosent i januar 2023 til 4,6 prosent i desember og var godt over 4 prosent både i januar og februar 2024. Mange av faktorene som medvirket til de økte husleieprisene i 2023 er fremdeles gjeldende i 2024 og etterspørselen etter utleieboliger forventes å holde seg på et høyt nivå. Eksisterende husleiekontrakter prisjusteres i hovedsak med KPI-veksten. Selv om prisveksten målt ved KPI ventes å falle i 2024 legger vi i prognosen til grunn at prisveksten på husleier blir høy også i inneværende år. Samlet utgjør husleier i overkant av 20 prosent av vektgrunnlaget i KPI-JAE.

Ifølge KPI var prisveksten på pakketurer og flyreiser svært høy i 2023. Selv om prisnivået ikke forventes å gå ned fra 2023 til 2024 forventer vi her klart lavere vekstrater for prisveksten. For øvrige tjenester har Stortinget vedtatt at maksimalprisen for egenandeler i barnehager skal endres fra 1. august 2024. Fra denne datoen går månedssatsene for foreldrebetaling ned og bidrar til litt lavere vekst i KPI-JAE for tjenestegruppa hvor arbeidskraft dominerer.

Figur 2.19. Konsumprisindekser og årslønn

Endring fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den gjennomsnittlige spotprisen på kraft i Norge ble mer enn halvert fra 2022 til 2023. I likhet med i 2022 var 2023 preget av betydelige prisforskjeller mellom landsdelene der Sør-Norge gjennomgående hadde det høyeste prisnivået. Gjennomsnittlige spotpriser falt fra 1. til 2. kvartal 2023. Mye nedbør og vind førte til stor uregulert kraftproduksjon og ytterligere prisfall fra sommeren og utover høsten der ekstremvær i perioder bidro til svært lave spotpriser. Med en kald værtype tok spotprisene seg opp igjen fra oktober og ut året, før de gjennomgående falt fra desember i fjor og inn i 2024 i alle norske prisområder. Ifølge Aggregated Gas Storage Inventory (AGSI) var Europas gasslagre 62 prosent fulle ved inngangen til mars og inneholdt 40 TWh mer lagret gass enn på samme tid i fjor. Kombinasjonen av lave gasspriser og billigere CO₂-kvoter har senket produksjonskostnadene for gasskraft i Europa. Framtidsprisene indikerer at prisene på gasskraft vil holde seg på et lavt nivå. Dette har smittet over på prisen på nordiske framtidskontrakter, som har falt betraktelig siden inngangen av desember. Utviklingen i spotprisen og i terminprisene på elektrisitet indikerer at kraftprisen vil falle ytterligere fra 2023 til 2024. I motsatt retning bidrar prisutviklingen i nettleien, inkludert forbruksavgiften på elektrisitet, hvor vi har lagt til grunn en betydelig oppgang fra 2023 til 2024. Samlet legger vi til grunn at husholdningenes elektrisitetspriser inkludert nettleie og avgifter går ned med om lag 5 prosent fra 2023 til 2024. Fraværet av strømstøtte bidrar til at fallet i elektrisitetsprisen for forbruk i hytter og fritidshus også i år blir større enn for boliger. I tråd med Stortingets vedtak er det lagt til grunn at strømstøtten til husholdningene i hele 2024 skal basere seg på spotprisen time for time, og at det blir 90 prosent fradrag på spotpris over

73 øre/kWh hele året med et månedlig forbrukstak på 5 000 kWh. Terskelverdien for å motta strømstøtte er hevet fra 70 til 73 øre per kilowattime fra 2023 til 2024, mens den for øvrig er noe mer generøs enn i fjor da strømstøtten i januar-august ble basert på månedlige gjennomsnittspriser. Satsen for gjennomsnittlig strømstøtte var 90 prosent under fjoråret med unntak av april og mai hvor satsen var 80 prosent.

Reguleringsmyndigheten for energi (RME) har fastsatt en inntektsramme for ordinære nettselskaper unntatt Statnett på 24,9 milliarder kroner for 2024, som er noe lavere enn i 2023 da inntektsrammen var på 25,3 milliarder kroner. Inntektsrammen begrenser hvor mye nettleie nettselskapene kan hente fra kundene sine. Med de høye spotprisene de siste årene har nettselskapene hatt en betydelig økning i sine kostnader knyttet til tap i overføringsnettet der tapene dekkes til markedspriser. For å redusere sannsynligheten for økt nettleie trådte midlertidig forskrift om bruk av flaskehalsinntekter i kraft 1. november 2022. Formålet med forskriften er å redusere sannsynligheten for økt nettleie på grunn av høye kraftpriser gjennom omfordeling av flaskehalsinntekter. Flaskehalsinntekter oppstår på grunn av prisforskjeller mellom ulike prisområder, og nasjonale flaskehalsinntekter tilfaller i utgangspunktet Statnett. I løpet av 2022 og 2023 har Statnett overført totalt 8,5 milliarder kroner til underliggende nettselskaper i hele landet som følge av den midlertidige ordningen, og dette har bidratt til å dempe prisøkningene på nettleie. RME har vedtatt at Statnett ikke skal utbetale flaskehalsinntekter til underliggende nettselskaper i 1. kvartal 2024. Statnett skal rapportere tilgjengelige flaskehalsinntekter for 2. kvartal innen 15. mars 2024. Som følge av usikkerhet knyttet til omfanget av flaskehalsinntekter er usikkerheten knyttet til prisutviklingen på nettleie større enn vanlig.

Vi har i prognosen lagt til grunn at dagens ordninger med nedsatt forbruksavgift i månedene januar-mars og timebasert strømstøtte videreføres ut prognoseperioden og at både forbruksavgiften på elektrisitet og terskelverdien for mottak av strømstøtte oppjusteres med prisveksten. Årskontraktene for Nordisk kraft er ved inngangen til mars priset til om lag 40 EUR/MWh for årene 2025 til 2027 i det finansielle markedet. Vi legger dette til grunn for våre prognoser for utviklingen i kraftprisen de kommende årene med korreksjoner

for prisavvik i de ulike prisområdene. Ifølge RME er økningen i nettselskapenes inntektsrammer delvis drevet av det økte rentenivået. Med et lavere forventet rentenivå de kommende årene har vi lagt til grunn en moderat vekst i nettleien for årene framover, men investeringer i overføringsnettet i tilknytning til det grønne skiftet kan øke veksten i nettleien. Med våre forutsetninger om kraftpris og nettleie går husholdningenes gjennomsnittlige elektrisitetspris opp med om lag 2 prosent årlig i perioden 2025–2027.

I vedtatt statsbudsjett for 2024 prisjusteres de fleste særavgifter med om lag 3,8 prosent. Økte klimaavgifter på drivstoff motvirkes i noen grad av reduserte veibruksavgifter. Omsetningskravet for biodrivstoff i veitrafikken økes fra 17 til 19 prosent i 2024. Samlet bidrar politikktiltakene til en oppgang i drivstoffkostnadene i 2024. Drivstoffprisene følger i stor grad råoljeprisen med påslag av avgifter. Prisøkningene som følger fra politikktiltakene motsvares i beregningene av en nedgang i råoljeprisen i norske kroner, slik at pumpeprisene anslås å bli om lag uendret som årsgjennomsnitt fra 2023 til 2024. Energivarene bidrar under våre forutsetninger til å redusere KPI-veksten i 2024 med 0,3 prosentpoeng målt som differansen mellom KPI og konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE). Avgiftsfordelen for ladbare hybridbiler i engangsavgiften er avvirket fra årsskiftet, men dette betyr lite da andelen hybridbiler er liten. Avgiftsøkninger på andre varer enn energivarer anslås å virke nøytralt på KPI-veksten i 2024 målt med differansen mellom KPI-JAE og KPI-JE. Den samlede kilen mellom KPI og KPI-JAE blir dermed -0,3 prosentpoeng i 2024.

Et antatt fall i oljeprisen fram mot 2027 bidrar til at drivstoffprisene går noe ned i årene framover i våre beregninger. Samlet sett legger vi til grunn at årsveksten i energiprisene øker litt mindre enn den underliggende prisveksten i årene 2025–2027. For disse årene har vi inflasjonsjustert særavgiftsatsene og legger til grunn at disse virker nøytralt på KPI-veksten. I hovedtrekk er de beregnede prisanslagene for prisveksten de kommende årene i samsvar med anslagene fra vår forrige konjunkturrapport i desember. Prisene på energivarer har gått litt mer ned enn antatt og kronekursen som er lagt til grunn i prognosen er litt sterkere enn sist. En forventet nedgang i den internasjonale prisveksten bidrar også til lavere konsumprisvekst de kommende årene. Som vanlig holdes valutakursen

Tabell 2.4. Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2020	2021	2022	2023	jan.24	feb.24
Totalt	1 000	1,3	3,5	5,8	5,5	4,7	4,5
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	121,4	3,2	-2,0	6,5	9,8	8,7	6,3
Alkoholholdige drikkevarer og tobakk	39,0	2,7	-1,8	3,7	5,0	4,7	5,6
Klær og skotøy	48,0	-1,7	-1,3	0,6	3,8	4,1	6,9
Bolig, lys og brensel	239,4	-3,5	10,0	6,7	1,9	3,1	3,3
Herav: Elektrisitet inkludert nettleie	34,9	-29,4	70,8	19,0	-7,1	-3,6	-3,0
Møbler og husholdningsartikler	66,0	6,8	3,7	6,5	8,5	7,0	5,1
Helsepleie	34,1	2,9	3,0	2,5	3,7	3,8	4,1
Transport	147,5	1,6	2,1	8,9	7,1	1,6	2,5
Herav: Kjøp av kjøretøy	62,2	1,8	2,0	4,3	7,4	-2,0	0,3
Post- og teletjenester	20,1	4,8	1,5	1,0	5,6	2,8	1,4
Kultur og fritid	124,2	3,4	3,1	4,1	8,4	7,2	8,5
Utdanning	4,6	3,1	1,9	2,1	3,1	5,4	5,4
Hotell- og restauranttjenester	73,2	2,1	3,3	7,4	6,7	6,3	3,7
Andre varer og tjenester	82,5	3,6	2,6	2,5	2,0	3,8	3,1

¹ Vektene gjelder fra januar 2024 til desember 2024.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.5. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2020	2021	2022	2023	jan.24	feb.24
Totalt	1 000	3,0	1,7	3,9	6,2	5,3	4,9
Norske varer	134,7	3,0	1,4	6,0	8,4	7,4	5,4
Importerte varer	345,5	2,9	1,5	4,1	6,6	4,3	5,0
Husleie	214,8	1,5	1,3	2,0	3,9	4,5	4,3
Tjenester uten husleie	305,0	4,1	2,3	4,1	6,3	6,2	5,0
- med lønn som dominerende prisfaktor	94,3	3,0	3,6	3,0	3,1	3,5	3,7
- også med andre viktige priskomponenter	210,7	4,6	1,7	4,7	7,8	7,4	5,5

¹ Vektene gjelder fra januar 2024 til desember 2024.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

fast på dagens nivå i beregningene og på mellomlang sikt mot 2027 legger vi fremdeles til grunn at importprisveksten gradvis faller til mer normale nivåer på rundt 2 prosent. Lav importert prisvekst og en stabil utvikling i energiprisene er, sammen med lavere lønnsvekst, vesentlige bidragsyttere til at prisveksten gradvis kommer ned til inflasjonsmålet i 2027.

Et høyt prisoverheng har bidratt til at den underliggende prisveksten målt med 12-månedersveksten i KPI-JAE har holdt seg på et høyt nivå inn i 2024. På grunn av tidsetterslep i fastsettingen av konsumpriser legger vi til grunn at inflasjonsimpulser fra tidligere kostnadsøkninger vil virke inn i 2024 før de gradvis avtar. Veksten i KPI-JAE anslås til 4,3 prosent fra 2023 til 2024, noe som er betydelig ned fra fjorårets prisvekst på 6,2 prosent. Deretter avtar veksttakten gradvis til 2 prosent i 2027. Energiprisene faller samlet sett i år og bidrar til at KPI-veksten blir 4 prosent. Husholdningenes ener-

gipriser forventes å øke mindre enn den underliggende prisstigningen framover, noe som fører til at KPI-veksten blir litt lavere enn veksten i KPI-JAE i årene 2025–2027.

2.12. Usikkerheten i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser hvert kvartal for minst to år fram i tid i ulike nummer av Økonomiske analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og nivået på arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit» og hvor stor spredningen i avvikene har vært. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i våre anslag for 2024 og 2025.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere.⁶ De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2021. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenliknes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002, 2006 og 2014 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme målesystem.⁷ Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2013, avgitt før hovedrevisjonen i 2014, hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall kort tid etter utgangen av året.

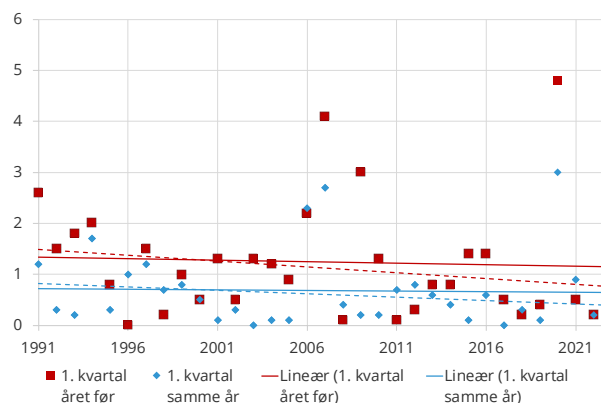
Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.20, 2.21 og 2.22 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og AKU-ledigheten. I tillegg har vi tatt med noen lineære trendlinjer som viser hvordan avviket har utviklet seg over tid. Siden avvikene for 2020 var meget store for veksten i BNP Fastlands-Norge og nivået på AKU-ledigheten, har vi laget to trendlinjer for hver prognosehorisont; én basert på alle prognoseårene fra og med 1991 til og med 2023 (heltrukken linje), og én der vi utelukker anslagene for 2020 (stiplet linje). Avvikene for KPI-veksten i 2022 basert på prognosene vi laget i begynnelsen av 2021 og 2022 var også store. Vi har derfor også her laget to trendlinjer for hver prognosehorisont; én basert på alle prognoseårene fra og med 1991 til og med 2022 (heltrukken linje),

⁶ Se Helliessen, M. K., H. Hungnes, og T. Skjerpén (2022): Revisions in the Norwegian National Accounts: accuracy, unbiasedness and efficiency in preliminary figures, *Empirical Economics*, 62(3), 1079–1121.

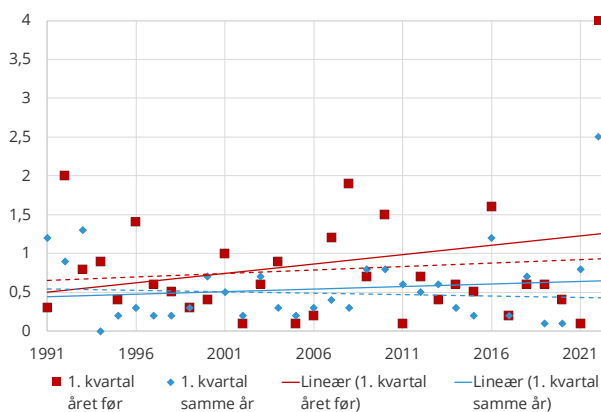
⁷ Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

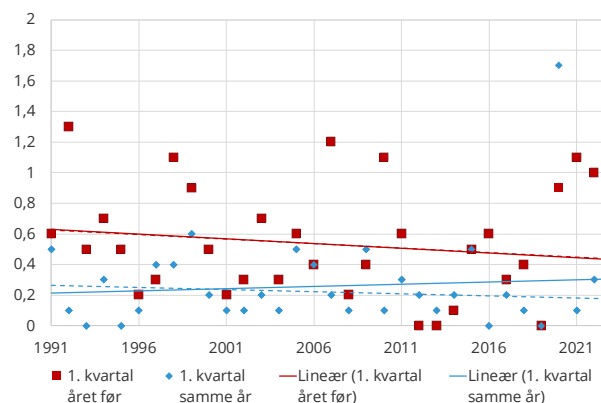
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.21. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra publiserte tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.22. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra publiserte tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

og én der vi utelukker anslagene for 2022 (stiplet linje).⁸

Når vi ser bort fra prognosene for 2020 viser den stiplede blå linjen i figur 2.20 at avvikene for veksten i BNP Fastlands-Norge har blitt mindre over tid. Det gjelder både prognosene som er avgitt året før (den stiplede røde linjen) og de som er avgitt samme år (den stiplede blå linjen). De heltrukne linjene viser utviklingen i prognosene når også BNP-prognosene for 2020 tas med. Disse faller også over tid, men ikke like mye som når vi ikke tar med BNP-prognosene for 2020.

Den blå, stiplede linjen i figur 2.21 viser at prognosene for veksten i KPI avgitt tidlig samme år har blitt mer presise over tid, når vi ser bort fra prognosene for 2022. Avvikene for 2022 var imidlertid så store at beregningene nå viser økende avvik over tid. Prognosen på KPI-veksten i 2022 avgitt i begynnelsen av 2021 var 4,0 prosentpoeng for lav, mens prognosen for KPI-veksten i 2022 gitt tidlig samme år var 2,5 prosentpoeng for lav.

Når vi ser bort fra prognosene for 2020, viser de stiplede linjene i figur 2.22 at prognosene på arbeidsledigheten har blitt mer presise over tid. Prognosene for AKU-ledigheten laget året før prognoseåret har blitt mer presise over tid også når vi tar med prognosene for 2020. Det skjer til tross for at prognosen for arbeidsledigheten i 2020 avgitt i mars 2019 hadde et avvik fra regnskapstallene på 0,9 prosentpoeng. Prognosen for arbeidsledighet i 2020 avgitt i april samme året (som var den første publiserte prognosen i 2020), var alt for pessimistisk og overvurderte arbeidsledigheten med 1,7 prosentpoeng. Dette avviket var så stort at når vi inkluderer prognosen for 2020 gjelder det ikke lenger at AKU-prognosene avgitt tidlig samme år har blitt mer presise over tid.

I de neste figurene ser vi på ulike aspekter ved usikkerheten i prognoser avgitt på ulike tidspunkter. Disse er basert på historiske avvik mellom våre prognoser og regnskapstallene, der vi tar med avvikene for 2020 (for BNP Fastlands-Norge og AKU-ledigheten) og 2022 (for KPI).

Figurene 2.23, 2.24 og 2.25 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og nivået på arbeidsledigheten målt i prosent av arbeidsstyrken. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er beregnet på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger er sannsynligheten for at avviket mellom framtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent.⁹ Vi har kun benyttet prognosene for årene fra og med 1995 i beregningene av intervallene. Avvikene for 2020 (for BNP Fastlands-Norge og AKU-ledigheten) og 2022 og 2023 (for KPI) er dermed med i grunnlaget for beregningen av usikkerhetsintervallene, noe som har bidratt til at disse har blitt større enn tidligere beregnet.

Har det vært systematiske avvik?

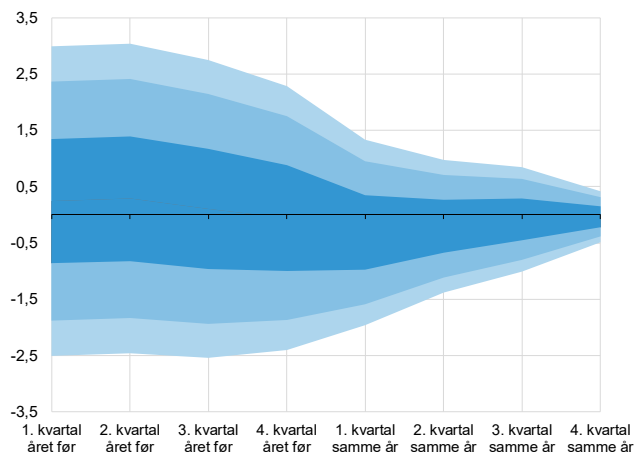
Avvikene mellom våre prognoser, gitt på forskjellige tidspunkter, og regnskapstallene for BNP-veksten har samlet vært nær null, se figur 2.23. I gjennomsnitt har prognosene avgitt året før (med unntak av prognosene avgitt i november/desember året før) vært for høye. Det gjelder spesielt prognosene avgitt i februar/mars og mai/juni året før, der prognosene i gjennomsnitt har ligget 0,2–0,3 prosentpoeng over «fasit». BNP-prognosene som er avgitt samme år har derimot vært for lave. Det gjelder spesielt de første prognosene som er avgitt i prognoseåret, hvor prognosene i gjennomsnitt har vært 0,3 prosentpoeng for lave. Avviket for 2020 har bidratt mye til dette bildet. Prognosene for BNP-veksten avgitt i februar/mars og mai/juni året før er tilnærmet forventningsrette hvis vi ikke inkluderer prognosene for 2020.

Prognosene på KPI-veksten har i gjennomsnitt vært litt lavere enn den faktiske KPI-veksten, se figur 2.24. Gjennomsnittlig avvik mellom prognosene og regnskapstallene for veksten i KPI reduseres fra -0,5 prosentpoeng i februar/mars året før prognoseåret til -0,2 prosentpoeng fra februar/mars i prognose-

⁸ Også anslagene for KPI-veksten i 2023 laget tidlig i 2022 avvok betydelig fra observert KPI-vekst i 2023. Vi har ikke laget egne beregninger der vi korrigerer for dette avviket.

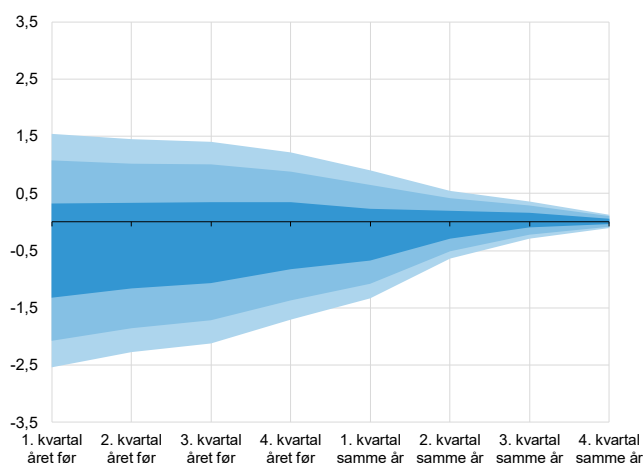
⁹ Det fortsettes at alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Students t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

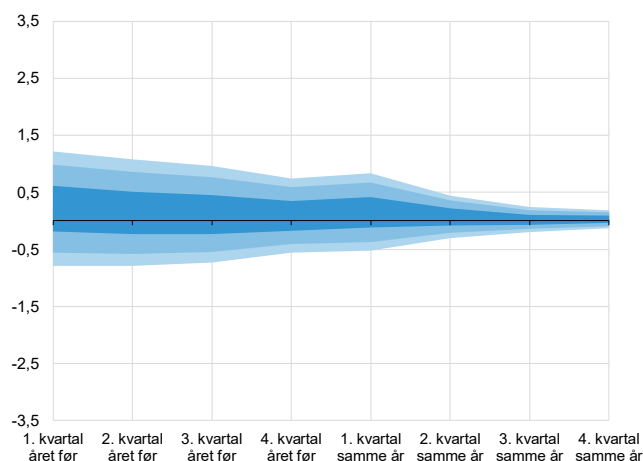
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.24. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.25. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

Kilde: Statistisk sentralbyrå

året. KPI-prognosene avgitt i de 3 siste kvartalene i samme år som de gjelder for har alle vært forventningsrette.

Prognosene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye, se figur 2.25. Prognosene gitt i februar/mars året før prognoseåret er i gjennomsnitt 0,2 prosentpoeng for høyt, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med prognosene gitt i mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null.

Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske avvik mellom våre prognoser og regnskapstallene for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i de tre første analysene året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Av de 29 anslagene fra og med 1995-prognosen vi har laget i februar/mars året før, ligger 12 mer enn ett prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang traff prognosen helt nøyaktig – prognosen for 1996. Prognosene i 1998, 2008, 2011, 2012, 2018 og 2022 var også svært gode med kun et avvik på mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 8 av 29 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, er spredningen i avvikene relativt store helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert til dels betydelig gjennom prognoseåret. Den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger viser på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene. BNP-prognosene avgitt i november/desember samme år har avveket med maksimalt 0,6 prosentpoeng (for 1995), men avviket har vært 0,5 prosentpoeng for 3 år (1997, 2015 og 2020).

Vi finner et liknende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første tre anslagene og resultatet, mens spredningen reduseres deretter gradvis. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at usikkerheten reduseres

gjennom året etter hvert som den faktiske utviklingen i KPI gradvis blir kjent.

Spredningen i avviket mellom anslaget på arbeidsledigheten og resultatet viser også en nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttaviket er på 0,5 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i november/desember året før. Deretter fortsetter spredningen å synke gradvis, målt ved gjennomsnittlig absoluttavik. Avviket for arbeidsledigheten reduseres betraktelig i de to siste prognosene før resultatet foreligger med maksimalt 0,3 prosentpoengs avik (i 1997). Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke blir revidert.

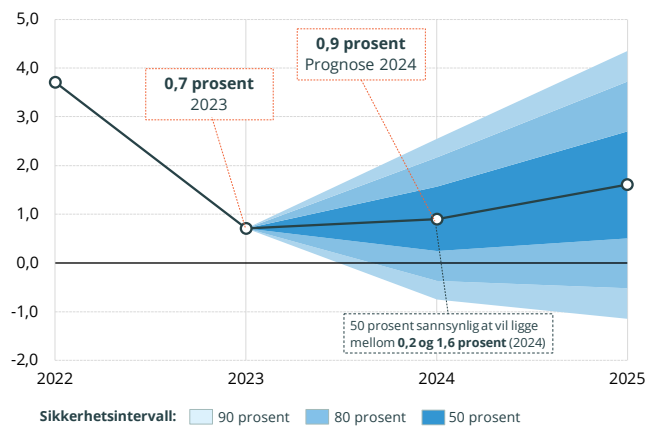
Prognosene for 2024 og 2025 er usikre

I figurene 2.26, 2.27 og 2.28 illustreres usikkerheten i våre anslag for 2024 og 2025. Vi anslår nå veksten i BNP Fastlands-Norge til 0,9 prosent i 2024 og 1,6 prosent i 2025. Basert på historiske avvik for årene 1995–2022, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 0,2 og 1,6 prosent i 2024 og mellom 0,5 og 2,7 prosent i 2025. Et intervall på til sammen 3,3 prosentpoeng i 2024, og 5,5 prosentpoeng i 2025, dekker med 90 prosent sannsynlighet den realiserte veksten.

Veksten i KPI var på 5,5 prosent i 2023. For 2024 og 2025 anslår vi veksten til henholdsvis 4,0 og 2,6 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2024 og 2025 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,9 og 1,6 prosentpoeng.

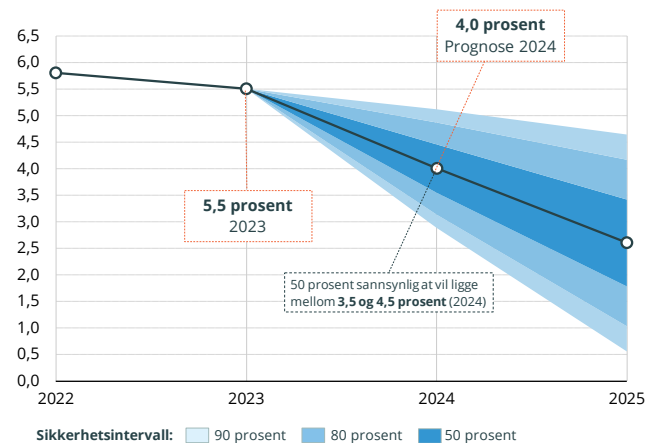
Arbeidsledigheten var i gjennomsnitt 3,6 prosent i 2023 og er i våre prognoser anslått å være 4,1 prosent i 2024 og 4,2 prosent i 2025. Basert på historiske avvik vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,5 prosentpoeng fra vårt anslag for 2024. I 2025 er det derimot 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

Figur 2.26. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge

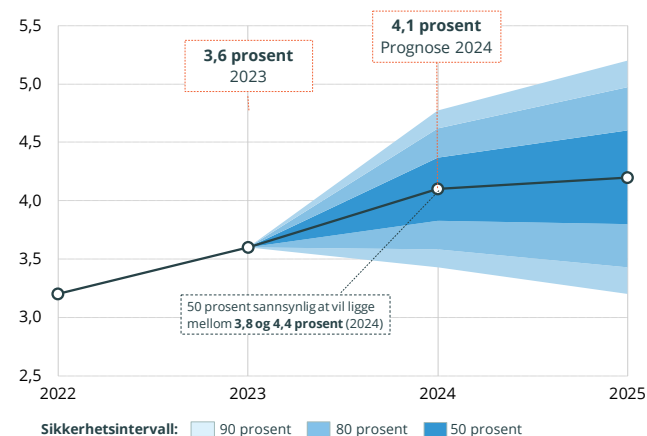
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.27. Anslag på prosentvis endring i KPI

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.28. Anslag på arbeidsledighet (AKU)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.13. Hvor godt traff Statistisk sentralbyrås prognoser for 2023?

Tabell 2.6 viser prognoser for 2023 som ble presentert i Konjunkturtendensene i mars 2021, Økonomiske analyser i mars 2022, samt alle Økonomiske analyser publisert i 2023. Disse anslagene er sammenstilt med foreløpige nasjonalregnskapstall for 2023. Svekkelsen av krona, høye energipriser, lav produktivetsvekst og den høye inflasjonen har bidratt til at den økonomiske utviklingen ble en del svakere enn prognosene tilsa tidlig i 2021 og 2022.

I 2023-prognosene lagt fram i Konjunkturtendensene 1/2021 la vi til grunn at aktiviteten i norsk økonomi ville normalisere seg etter pandemien. Prognosene viste vekst for samtlige realøkonomiske størrelser og en økning i konsumprisindeksen på 1,9 prosent.

Prognosebildet så nokså likt ut i [ØA 1/2022](#). Selv om Russland nylig hadde invadert Ukraina var det stor usikkerhet rundt omfanget og varigheten av krigen.¹⁰ Internasjonale kraftpriser og enkelte råvarepriser var allerede stigende, men de økte langt mer enn forventet etter krigens utbrudd. I prognosearbeidet anslås styringsrenta ut fra Norges Banks uttalelser om rentebanen, og utviklingen i utlandet anslås med grunnlag i konsensusprognoser, men ved store endringer i prisveksten over kort tid er det vanskelig å vurdere hvordan den internasjonale økonomien vil utvikle seg. Norges Bank og sentralbankene i utlandet hevet styringsrentene for å få bukt med den økende inflasjonen, noe som, kombinert med økte priser og svak reallønnsutvikling, reduserte husholdningenes kjøpekraft og konsum. Sammen med økte renter og høye byggekostnader ble lønnsomheten i nyboligmarkedet redusert, og dette bidro til et stort fall i boliginvesteringene. Vi må tilbake til krisen i boligmarkedet på begynnelsen av 1990-tallet for å finne en tilsvarende nedgang.

I samme periode har svekkelsen av krona ført til en høyere innenlands pris- og årsvekst enn forventet. Ifølge Norges Banks importveide kursindeks svekket krona seg med om lag 15 prosent i perioden fra mars 2022 til mai 2023, og var deretter om lag uendret ut året. Ettersom vi, når prognosen

settes, legger til grunn en framtidig valutakurs som er lik siste observerte verdi, vil endringer i kronkursen gi opphav til avvik mellom vår prognose og de «endelige» regnskapstallene. Kronesvekkelse gir høyere inflasjon ved at importerte varer blir dyrere. Kronesvekkelsen forbedrer også lønnsomheten i eksportrettet næringsliv, noe som i henhold til frontfagsmodellen gir økt lønnsvekst.¹¹ Kronesvekkelsen de siste årene er en del av forklaringen på hvorfor KPI- og årslønnsanslagene i [ØA 1/2022](#) var så mye lavere enn de faktisk ble.

Gjennom 2023 har den økonomiske veksten hos handelspartnerne og produktivetsveksten her hjemme vært atskillig lavere enn det som har vært lagt til grunn i prognosene publisert i 2023. Den økonomiske aktiviteten på fastlandet har dermed blitt lavere enn anslått. På sokkelen har derimot aktiviteten vært høyere enn lagt til grunn, blant annet som følge av at en del investeringer, tidligere planlagt utført i 2024 og 2025, ble framskyndet. Avviket i boliginvesteringene i første halvår kom hovedsakelig fordi boliginvesteringstallene for 2022 ble revidert betydelig opp i siste kvartal av 2023, som ga et langt større og brattere fall.

¹⁰ I rapporten ble det skissert en alternativ prognose for å synliggjøre prognoseusikkerheten som følge av krigen, se [ØA 1/2022](#), boks 2.1.

¹¹ Se boks 2.2 i [ØA 4/2023](#) for en analyse av kronesvekkelsen.

Tabell 2.6. Prognoser for 2023 gitt på ulike tidspunkt og foreløpige nasjonalregnskapstall for 2023. Prosentvis vekst der annet ikke framgår

	2021/1	2022/1	2023/1	2023/2	2023/3	2023/4	NR 2023
Realøkonomi							
Konsum i husholdninger mm.	3,1	3,3	1,2	0,6	-0,7	-1,1	-0,7
Konsum i offentlig forvaltning	1,2	1,2	1,2	1,4	2,7	2,6	3,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	3,1	4,3	1,8	0,6	-0,2	-1,0	0,3
Utvinning og rørtransport	10,0	9,0	5,0	6,0	8,0	9,0	10,5
Fastlands-Norge	1,6	3,4	0,2	-0,9	-2,1	-2,1	-0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	2,7	0,9	0,4	-0,1	-0,3	0,5
Eksport	4,1	3,5	4,8	5,0	5,2	1,5	1,4
Import	4,1	4,3	3,5	2,9	3,0	1,9	0,7
Bruttonasjonalprodukt	2,6	2,7	1,6	1,5	1,2	0,2	0,5
Fastlands-Norge	2,4	2,5	1,3	1,3	1,0	0,7	0,7
BNP i løpende priser (mrd. kroner)	4 964	5 030	5 076	5 129
Arbeidsmarked							
Sysselsatte personer	1,0	0,8	0,6	1,2	1,4	1,3	1,3
Arbeidsstyrke	0,7	1,2	0,8	0,6	0,9	1,3	1,3
Yrkesandel (nivå)	70,9	73,0	72,7	72,3	72,5	72,8	72,8
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,0	3,6	3,6	3,7	3,5	3,6	3,6
Priser og lønninger							
Årslønn	3,3	3,8	5,0	5,3	5,5	5,6	5,2
Konsumprisindeksen (KPI)	1,9	1,8	5,0	5,6	5,8	5,6	5,5
KPI-JAE	2,0	2,0	5,4	6,0	6,3	6,3	6,2
Boligpris	2,8	3,6	-2,8	-1,4	-0,3	-0,6	-0,5
Inntekter, renter og valuta							
Husholdningenes disponible realinntekt	2,4	3,1	-2,8	-1,5	-0,3	-1,6	-1,7
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,4	8,6	0,8	3,0	5,7	4,1	4,5
Pengemarkedsrente (nivå)	1,6	1,7	3,5	3,8	4,2	4,2	4,2
Importveid kronkurs (land)	0,0	-0,2	7,5	11,4	8,1	8,7	8,5
NOK per euro (nivå)	10,20	9,90	11,14	11,62	11,41	11,44	11,42
Utenriksøkonomi							
Driftsbalansen, mrd. kroner	450	811	829	730	889	888	909
Driftsbalansen i prosent av BNP	10,5	16,7	16,6	14,7	17,7	17,5	17,7
Utlandet							
Eksportmarkedsindikator	4,8	4,8	1,8	1,5	0,7	1,3	0,8
Konsumpris euro-området	1,9	1,2	5,5	5,0	5,6	5,5	5,4
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	-0,3	0,5	3,6	3,3	3,6	3,4	3,4
Råoljepris i dollar (nivå)	59,0	86,0	82,0	78,0	83,0	82,0	82,0
Konsumpris euro-området	1,5	5,2	7,0	8,0	8,4	8,4	8,4
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	-0,5	-0,2	0,5	1,2	0,5	0,3	0,3
Råoljepris i dollar (nivå)	62,0	98,0	111,0	100,0	99,0	98,8	98,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Temabokser i Konjunkturtendensene. 2019-2023

KT 2023/4

- Hva skjer med norsk økonomi hvis Oljefondet faller 30 prosent?, 16
- Virkninger av kronesvekkelse på pris- og lønnsvekst, 22
- Sesongkorrigererte tall for bruktboligpriser er nå mer usikre, 27

KT 2023/3

- Burde renta økes i møte med høyere internasjonal prisvekst og svakere krone? 16
- Hva skyldes den overraskende høye inflasjonen?, 32

KT 2023/2

- Pengepolitikken og lønnsdannelsen i møte med svekket kronkurs, 14
- Anslag på BNP i løpende priser er usikre, 26

KT 2023/1

- Hvordan bør sentralbanken håndtere importert prisvekst?, 14
- Importveid kronkurs og industriens effektive kronkurs, 20
- Importandeler 33
- Publisering av årslønnsstatistikk 33
- Direkte og indirekte effekter av høyere elektrisitetspriser 37
- Dekomponering av prognoseavviket for KPI i 2022, 44

KT 2022/4

- Konjunkturnøytral situasjon i norsk økonomi?, 16

KT 2022/3

- Hvor mye vil økt oljepengebruk neste år kunne slå ut i økt rente?, 18
- Hvor ender inntektene fra de høye strømprisene?, 21
- Utviklingen i internasjonale råvarepriser 34

KT 2022/2

- Hva vil renteøkningene bety for norsk økonomi?, 16

KT 2022/1

- IKrigen i Ukraina og norsk økonomi, 16
- Importveid kronkurs og industriens effektive kronkurs, 20
- Importandeler, 28
- Spesielt berørte grupper gjennom pandemien, 32

KT 2021/4

- Kan det gå verre i norsk økonomi?, 18
- Omlegging i AKU gir brudd i enkelte størrelser, 30

KT 2021/3

- Brudd i AKU-tidsseriene, 29

KT 2021/2

- Koronatiltak og BNP Fastlands-Norge, 18
- Økte råvarepriser og inflasjonsimpulser, 30

KT 2021/1

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 22
- Oljepakke, 27
- Importandeler, 30
- Avviket mellom anslaget og nasjonalregnskapets publiserte tall for årslønnsvekst i 2020, 34

KT 2020/4

- Om beregningen av årslønnsanslaget for 2020, 24
- Industrien og detaljomsetningen i Norge, Sverige og Danmark, 28
- Forretningsmessig tjenesteyting i nasjonalregnskapet under koronakrisen, 31
- Behandling av lønnskompensasjonsordningen ved permittering, 35

KT 2020/3

- Arbeidsledige og permitterte i Arbeidskraftundersøkelsen, 21
- Sammensetningseffekter og årslønnsvekst, 24
- Helse- og omsorgsnæringene i nasjonalregnskapet under koronakrisen, 2

KT 2020/2

- Konjunkturrelle eller strukturelle sjokk? 12
- Norsk økonomi er sårbar overfor ytterligere forstyrrelser, 14
- Effekter på sysselsettingsandelen av endret befolkningssammensetning fram mot 2030, 23

KT 2020/1

- Nærmere om finanspolitikken, 8

KT 2019/4

- Ulike mål på veksten i BNP Fastlands-Norge – effekten av virkedagsjustering, 15
- Konsekvenser for norsk økonomi av lavere vekst internasjonalt, 21
- Nedgangskonjunktoren fra 2014 og sysselsettingsandelen i Norge, 24

KT 2019/3

- Hvordan påvirkes prognosene av en sterkere kronekurs?, 15
- Nærmere om anslag på petroleumsinvesteringene, 18

KT 2019/2

- Virkninger på norsk økonomi av en opptrapping i handelsspenningene internasjonalt, 21

KT 2019/1

- Forutsetningene for kronekursen, 19
- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 20
- Høyere rentebelastning framover, 22
- Importandeler, 26
- Effekter av høyere oljepris, 28
- Utsikter for strømprisene, 32

3. Foreløpig nasjonalregnskap for 2023

Foreløpig nasjonalregnskap viser at bruttonasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge vokste 0,7 prosent fra 2022 til 2023, målt i faste priser. Den økonomiske utviklingen gjennom året var tilnærmet flat, og preget av høy innenlandsk prisstigning, økte renter og redusert etterspørsel fra husholdningene. Fall i prisene på petroleumsprodukter førte til at samlet BNP gikk ned 10,2 prosent, målt i løpende priser.

3.1. Overblikk

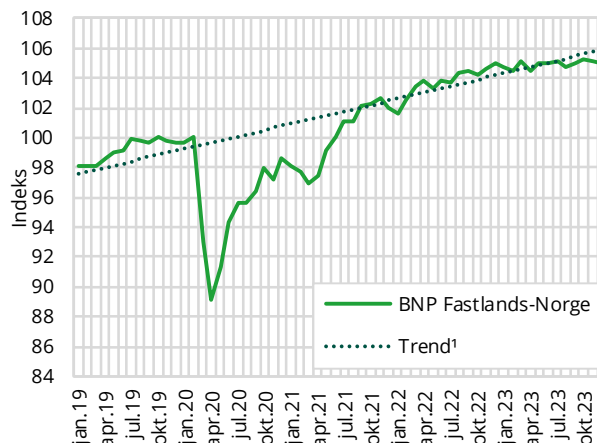
I 2023 var norsk økonomi inne i en konjunkturavmatning. Uvanlig høy prisvekst og rask økning av renta har bidratt til nedgang i husholdningenes etterspørsel og en nedbremsing av den økonomiske veksten. Gjennom året har fastlandsøkonomien utviklet seg forholdsvis flatt, men bildet er sammensatt. Husholdningenes kjøp av flere varer har blitt redusert, og mest av alt deres boliginvesteringer. Uvanlig lite ny boligbygging fant sted i 2023. Aktiviteten har falt i bygge- og anleggsvirksomheten, i varehandelen og i industrinæringer som produserer husholdningsvarer og byggematerialer. Samtidig viser foreløpige tall at næringsinvesteringene, inklusive petroleumsinvesteringene, ligger på et høyt nivå. Det har bidratt til å holde aktiviteten i økonomien oppe. Høye salgspriser har ført til at bruttoproduktet i løpende priser har holdt seg høyt i mange næringer, spesielt i industrien. Sysselsettingen er høy og det er mange ledige stillinger, men sysselsettingsveksten har nesten stoppet opp og ledigheten har økt litt gjennom året.

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en vekst i BNP Fastlands-Norge på 0,7 prosent fra 2022 til 2023, målt i faste priser, se tabell 3.1. Siden norsk økonomi vokste moderat gjennom 2022 var det et positivt overheng¹ inn i 2023. Det bidro 0,8 prosentpoeng til årsveksten i BNP Fastlands-Norge. Samtidig trekkes årsveksten ned med anslagsvis 0,4 prosentpoeng av at det var to færre virkedager i 2023 enn i 2022, se boks 3.1. Justert for sesong- og kalendervariasjon var BNP Fastlands-Norge i 4. kvartal 2023 0,5 prosent høyere enn samme kvartal i 2022.

¹ Begrepet «overheng» beskriver her aktivitetsnivået på slutten i forhold til gjennomsnittsaktiviteten i foregående år. Dersom aktiviteten var høyere (lavere) på slutten av et år enn i snitt, får vi et positivt (negativt) overheng inn i neste år. Dersom utviklingen gjennom et år var flat, ville veksten i året utelukkende kommet av overhengen fra året før. Vanligvis vil veksten i et år komme av både vekst gjennom året og overheng fra foregående år.

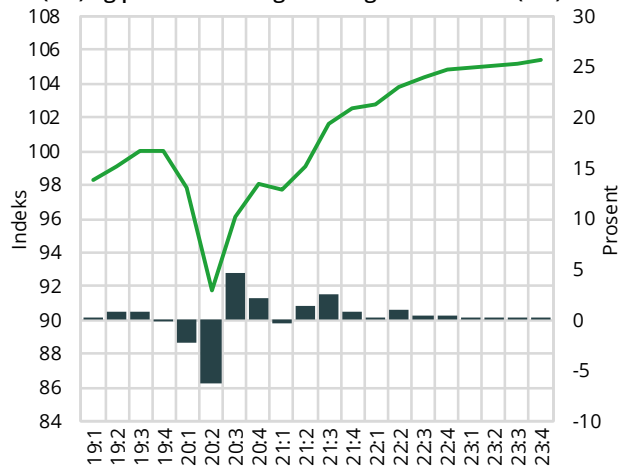
Uvanlige år i norsk økonomisk historie ligger bak oss. Koronapandemien forårsaket et kraftig fall i økonomisk aktivitet i 2020. I 2021 og 2022 tok produksjonen og etterspørselen seg opp, og sysselsettingen økte til høye nivåer. Samtidig førte forstyrrelser i forsyningskjeder, flaskehalser og krig i Europa til en kraftig prisstigning på energi- og råvarer i internasjonale markeder. I første omgang førte det til økte produksjonskostnader

Figur 3.1. Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Måned. Indeks, februar 2020 = 100

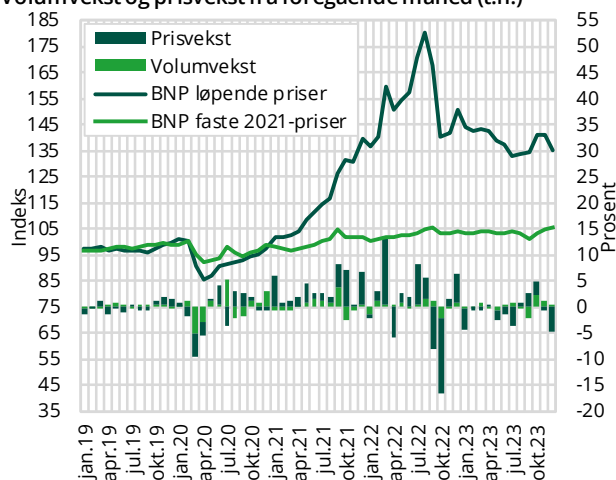
¹ Trenden er beregnet med et HP-filter (lambda = 40 000 på kvartal), men slik at trenden ikke påvirkes direkte av aktivitetsutviklingen i 2020 og 2021
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.2. Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Kvartal. Indeks, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosent endring fra foregående kvartal (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.3. Bruttonasjonalprodukt totalt. Faste og løpende priser. Sesongjustert. Måned. Februar 2020 = 100 (t.v.)
Volumvekst og prisvekst fra foregående måned (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

for næringslivet, og dyrere strøm for husholdningene. Prisimpulsene forplantet seg etter hvert i den innenlandske økonomien.

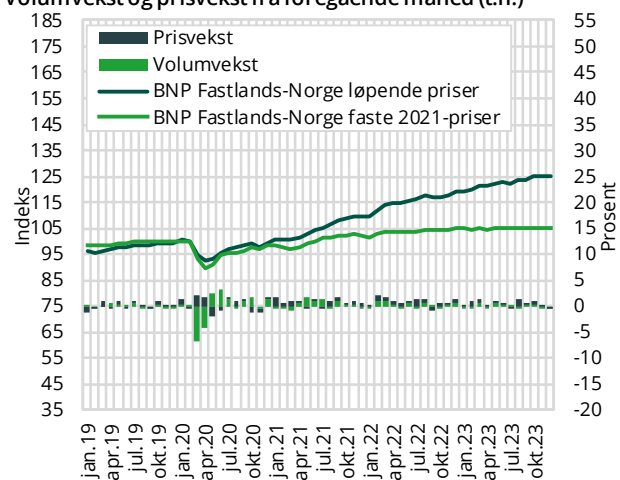
Gjennom 2023 har prisene i økonomien fortsatt å stige mye, men drivkreftene bak prisøkningen har endret seg. I 2021 og 2022 var energivarer spesielt viktige, men prisene på petroleumsprodukter og strøm har falt kraftig fra rekordnivåene i 2022. Likevel økte bruttoproduktdeflatoren² for Fastlands-Norge 5,1 prosent i 2023. Siden 2021 har den vokst 11,4 prosent, se figur 3.5. Bidraget til prisstigningen fra konkurranseutsatte næringer³ er spesielt stort, men prisstigningen i skjermet sektor har tiltatt i 2023. En svekkelse av krona i 2023 har bidratt til en økning i prisen på samlet import på 6,7 prosent. Siden 2021 har importprisene økt 20,6 prosent.

Oppgang i bruttoproduktdeflator og dyrere import har ført til høyere inflasjon enn Norge har opplevd siden 1980-årene. Konsumprisene, målt ved nasjonalregnskapets deflator for husholdningenes konsum, vokste 6,8 prosent fra 2022 til 2023. Siden 2021, har konsumprisene vokst hele 12,5 prosent. Den påløpte årslønnen økte på sin side med 5,3 prosent i 2023. Målt mot prisstigningen på konsumdeflatoren falt reallønnen 1,4 prosent.

² Bruttoproduktdeflatoren er det bredeste målet på prisstigningen i norsk økonomi, og måler prisveksten på bruttoproduktet (produksjonen fratrukket produktinnsats). Noe av produksjonen i Norge går til eksport, og bruttoproduktdeflatoren omfatter således også prisvekst som faller på utenlandske kjøpere av norsk produksjon.

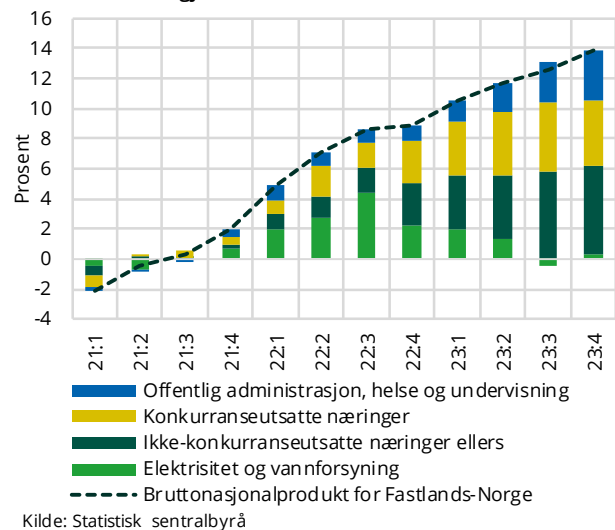
³ Se [Sagelvmo, Slettebø og Strøm \(2023\) «Konkurranseutsatte næringer i Norge»](#) for en detaljert gjennomgang av norsk konkurranseutsatt sektor.

Figur 3.4. Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge. Faste og løpende priser. Sesongjustert. Måned. Februar 2020 = 100 (t.v.)
Volumvekst og prisvekst fra foregående måned (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.5. Prisvekst (prosent) og bidrag til prisvekst (prosentpoeng) for BNP Fastlands-Norge sammenliknet med nivå i 2021. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Makroøkonomiske hovedstørrelser

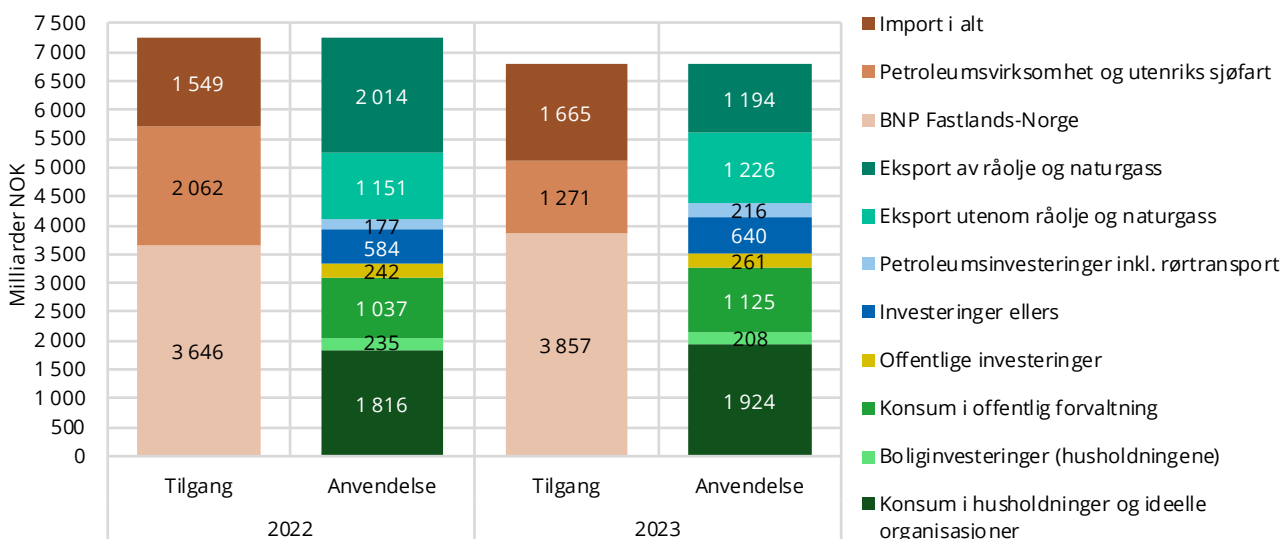
Samlet endte BNP for Norge på 5129 milliarder kroner i 2023, se figur 3.6. Det var store bevegelser i makroøkonomiske hovedstørrelser mellom de to årene, i stor grad grunnet endringer i priser. Fastlands-BNP og import økte i 2023. Likevel ble den samlede tilgangen i økonomien betydelig redusert av et kraftig fall i verdien av olje- og gassproduksjon, fra et rekordhøyt nivå i 2022. De foreløpige nasjonalregnskapstallene anslår nedgangen i petroleumsproduksjonen og -eksporten til om lag 800 milliarder kroner. Eksporten utenom olje og gass økte derimot med 74 milliarder, mens Norges import økte med 116 milliarder. Norges handelsbalanse svekket seg både totalt og utenom olje og gass i 2023.

Tabell 3.1. Bruttonasjonalprodukt og næringsaggregater. Millioner kroner og prosentvis vekst¹

	2021-kroner		Løpende kroner		Prosentvis vekst i faste priser	Prosentvis vekst i løpende priser	Prisvekst
	2022	2023	2022	2023			
Bruttonasjonalprodukt	4 453 893	4 476 791	5 708 190	5 128 639	0,5	-10,2	-10,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	3 439 615	3 463 910	3 646 328	3 857 472	0,7	5,8	5,0
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	1 014 277	1 012 880	2 061 862	1 271 167	-0,1	-38,3	-38,3
Fastlands-Norge(basisverdi)	3 002 125	3 031 896	3 221 478	3 400 238	1,0	5,5	4,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2 244 804	2 262 888	2 436 292	2 556 091	0,8	4,9	4,1
Industri og bergverk	247 933	248 369	290 250	320 098	0,2	10,3	10,1
Annen vareproduksjon	419 389	417 401	538 952	492 524	-0,5	-8,6	-8,2
Tjenester inkl boligjenester	1 577 482	1 597 118	1 607 089	1 743 468	1,2	8,5	7,2
Offentlig forvaltning	757 321	769 008	785 187	844 147	1,5	7,5	5,9
Produktavgifter og -subsidiar	437 490	432 015	424 850	457 234	-1,3	7,6	9,0

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.6. Tilgang og anvendelse i 2022 og 2023. Løpende priser. Milliarder kroner

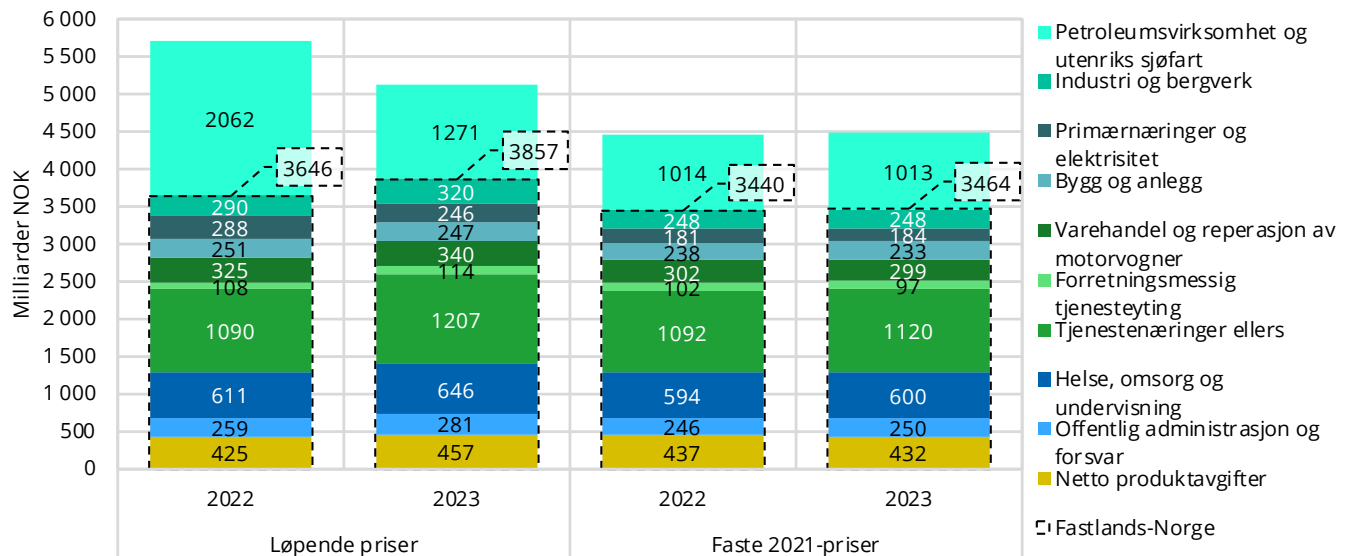
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Husholdningenes konsum økte med over 100 milliarder kroner i 2023, men hele økningen skyldtes økte konsumpriser. Målt i volum viser foreløpige nasjonalregnskapstall en nedgang i konsumet. Husholdningene har altså hatt vesentlig større konsumutgifter i 2023 enn året før, selv om de kjøpte færre varer og tjenester. I tillegg har husholdningenes boliginvesteringer blitt redusert med 28 milliarder kroner. Fallet er det største nasjonalregnskapet har målt siden bankkrisen i 80- og 90-årene.

Etterspørselen fra offentlig forvaltning vokste i 2023, og investeringene i fastlandsnæringene og på norsk sokkel ligger på et høyt nivå historisk sett. Det har bidratt til å holde aktiviteten i økonomien oppe, til tross for nedbremsingen i husholdningenes etterspørsel.

BNP i løpende og faste priser fordelt på utvalgte næringsaggregater vises i figur 3.7 for 2022 og 2023. Fallet i verdien av olje og gass førte til at samlet BNP målt i løpende priser gikk ned hele 10,2 prosent, eller 580 milliarder kroner i 2023. Verdien av BNP Fastlands-Norge økte imidlertid 5,8 prosent, tilsvarende 211 milliarder kroner. Med enkelte unntak, spesielt elektrisitetsnæringen, ble verdien av bruttoproduktet i næringene trukket betydelig opp av at priser på næringenes produksjon utviklet seg bedre enn prisene på produktinnsatsen. Dette er tilfelle for industrien, men også blant tjenesteyterne vokste bruttoproduktprisene betydelig i 2023, og langt mer enn de to foregående årene.

Figur 3.7. BNP fordelt på utvalgte næringsaggregater i 2022 og 2023. Løpende og faste 2021-priser. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Usikkerhet i tallene

Det foreløpige nasjonalregnskapet bygger på at en rekke regnskapsstørrelser anslås ved hjelp av ulike indikatorer, og avstemmes mot hverandre innenfor et konsistent regnskapssystem. Det revideres i flere omganger etter hvert som et mer fullstendig informasjonsgrunnlag foreligger. Siste revisjon i en normal publiseringssyklus er knyttet til utarbeiding av endelig nasjonalregnskap, der blant annet årstall innrapportert fra næringslivet er særlig viktig. Endelig nasjonalregnskap for 2023 vil etter normal produksjonssyklus publiseres høsten 2025.

I 2024 gjennomføres en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, se boks 3.4. Hovedrevisjoner fører vanligvis til endringer i nivåttall, mens vekstrater blir mindre endret.

Analyser av revisjonshistorikken til nasjonalregnskapet viser at revisjonene er forholdsvis små, og at det ikke er noen systematisk over- eller undervurdering av BNP i de foreløpige tallene. Det foreløpige regnskapet for 2022 og 2023 preges imidlertid av de store prisendringene i denne perioden, og en har begrenset med erfaring for hvordan store og raske prisendringer vil slå ut.

I beregningsopplegget for det foreløpige nasjonalregnskapet antas det å være et stabilt forhold mellom produksjon, produktinnsats og bruttoprodukt i faste priser i de ulike næringene. Når prisene endrer seg raskt kan imidlertid foretakene endre sammensetningen av både produksjon og produkt-

innsats. Det mest nærliggende eksempelet er at høye strømpriser motiverer energieffektivisering. I tillegg gjør prisvariasjon at anslag for faktiske betalinger er mer usikre, fordi prisen kan være avtalt noe tid før levering. Dette er forhold vi ikke har gode holdepunkter for før vi har regnskapsopplysninger fra selskapene, som foreligger til det endelige nasjonalregnskapet. Det gjør at særlig anslag for tall i løpende priser for 2022 og 2023, herunder tall for driftsresultat, vurderes som mer usikre enn normalt.

3.2. Tjenestenæringene

Innen tjenester inkludert boligjenester⁴ vokste bruttoproduktet samlet sett 1,2 prosent fra 2022 til 2023, målt i faste priser. Isolert sett utgjorde det et bidrag til veksten i BNP Fastlands-Norge på 0,6 prosentpoeng. Tjenestenæringene sto altså for mesteparten av veksten i BNP Fastlands-Norge i 2023. Tiltakende pristigning bidro til en samlet verdivekst på bruttoproduktet i tjenestenæringene på 8,5 prosent, tilsvarende 136 milliarder kroner.

Utvikling i faste priser

Deler av årsveksten i 2023 skyldtes at enkelte tjenestenæringer fortsatt var påvirket av koronapandemien tidlig i 2022. Det gjaldt særlig husholdningsrettet tjenesteyting som overnatting og servering, passasjertransport og kulturell tjenesteyting. Aktiviteten i disse næringene økte betydelig i løpet av 2022, ettersom innhenting etter

⁴ Næringsaggregatet tjenester inkludert boligjenester inkluderer all markedsrettet og ideell tjenesteyting i Fastlands-Norge.

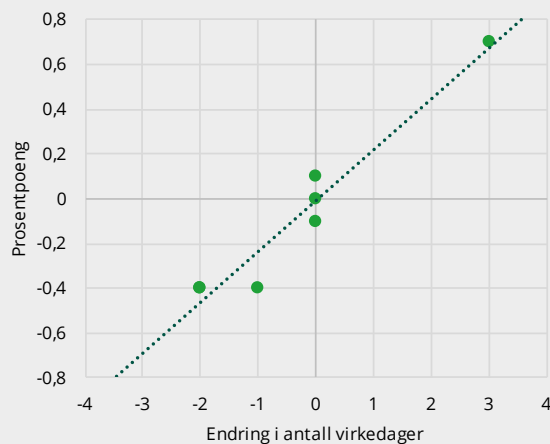
Boks 3.1. Virkedagseffekter i nasjonalregnskapet

Når Statistisk sentralbyrå publiserer månedlig og kvartalsvis nasjonalregnskap justeres alle størrelser for sesong- og kalendervariasjon. Denne beregningsmetoden skiller den underliggende økonomiske utviklingen fra normale, repeterende variasjoner som har å gjøre med årstid, påske, samt andre hellig- og fridager.

Selv om den underliggende økonomiske aktiviteten skulle være uendret fra ett år til det neste, vil det likevel kunne være vekst eller nedgang i nasjonalregnskapet, som følge av endringer i kalendersammensetningen. For eksempel kan det være flere virkedager i ett år enn et annet. Effekten av kalendersammensetning på økonomisk aktivitet er komplisert og vil variere for ulike deler av økonomien, men flere virkedager tenderer til å trekke aktiviteten opp, siden det da typisk foregår noe mer økonomisk aktivitet i løpet av året enn det ellers ville gjort, se figur 1.

I 2023 er det to færre virkedager enn i 2022. Sesong- og kalenderjusteringen «fjerner» denne effekten; dermed er årsveksten i 2023 lavere enn veksten man får om man summerer opp sesong- og kalenderjusterte måneds- eller kvartalstall, se tabell 1.

Figur 1. Anslått bidrag til vekst i BNP Fastlands-Norge fra endret antall virkedager. 2017-2023. Prosentpoeng

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1. Utvikling fra 2022 til 2023 i utvalgte størrelser. Ujustert og justert for

	Årsvekst, ujustert	Årsvekst, sesong- og kalenderjustert	Differanse
BNP	0,5	0,8	-0,2
BNP Fastlands-Norge	0,7	1,1	-0,4
Industri og bergverk	0,2	0,4	-0,2
Annen vareproduksjon	-0,5	0,2	-0,6
Tjenester inkl. bolig tjenester	1,2	1,9	-0,6
Offentlig forvaltning	1,5	1,6	0,0
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	-0,9	-0,7	-0,2
Offentlig konsum	3,6	3,6	0,0
Bruttoinvesteringer	0,3	0,3	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

pandemien ble unnagjort. Det bidro til å trekke opp årsveksten fra 2022 til 2023. Gjennom 2023 har derimot veksten i disse næringene flatet ut.

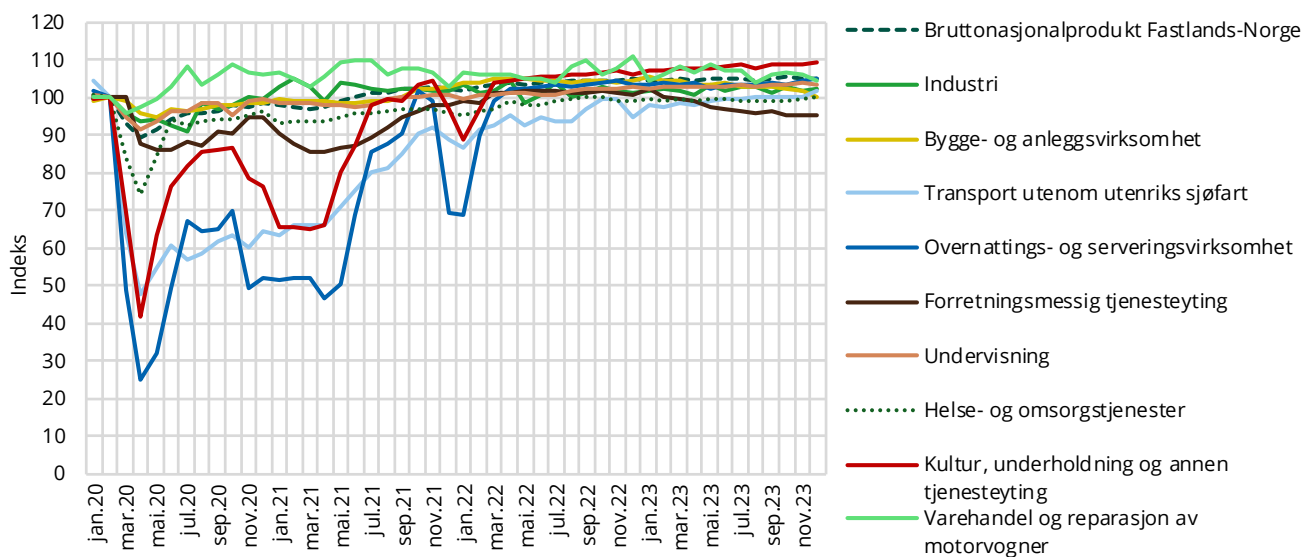
Det var imidlertid også høy vekst i flere tjenesteytende næringer som i liten grad var påvirket av koronapandemien. Det gjaldt spesielt næringsrettet tjenesteyting som teknisk konsulentvirksomhet og tjenester tilknyttet IKT, i tillegg til finans- og forsikringsvirksomhet. Disse næringene vokste jevnt gjennom både 2022 og 2023.

Bruttoproduktet i forretningsmessig tjenesteyting falt på sin side 4,3 prosent i 2023. Nedgangen skyldtes først og fremst kraftig redusert aktivitet innen utleie av arbeidskraft. Det henger sammen med at nye, strammere regler for innleie av arbeidskraft fra bemanningsbyråer ble innført i løpet

av året⁵. Isolert sett trakk fallet i forretningsmessig tjenesteyting ned veksten i BNP Fastlands-Norge med 0,1 prosent. I etterkant av regelendringene har mange sysselsatte fra utleie av arbeidskraft forflyttet seg til andre næringer, deriblant bygge- og anleggsvirksomheten og helse og omsorg. Det omtales nærmere i avsnitt 3.7. Sannsynligvis motvirkes dermed fallet i forretningsmessig tjenesteyting av økt aktivitet i andre deler av økonomien. Total-effekten på norsk økonomi er imidlertid vanskelig å fastslå.

⁵ De nye reglene innebærer blant annet at adgangen til å innleie fra bemanningsforetak «når arbeidet er av midlertidig karakter» har blitt opphevet, med enkelte unntak for helsepersonell og rådgivings- og konsulent tjenester. I tillegg er det innført forbud mot innleie fra bemanningsforetak til byggearbeid i Oslo, Viken og tidligere Vestfold. Reglene trådte i kraft 1. april 2023 for nye avtaler. For mange avtaler inngått før 1. april trådte de nye reglene i kraft 1. juli 2023.

Figur 3.8. Bruttoprodukt i utvalgte næringer. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Måned. Indeks, februar 2020 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Bruttoproduktet i varehandelsnæringen falt 1,1 prosent i 2023. Næringen inkluderer både detalj-, engros- og bilhandel, men nedgangen i næringen skyldtes særlig redusert etterspørsel etter biler og butikkvarer fra husholdningene. Det omtales nærmere i avsnitt 3.8.

Pris- og verdiutvikling

Den samlede bruttoproduktdeflatoren for tjenester inkludert boligjenester steg 7,2 prosent i 2023. Det er den høyeste prisstigningen målt i nasjonalregnskapet for tjenestenæringene siden 1980-årene.

Da prisene i økonomien begynte å øke uvanlig mye i 2021 og 2022, vokste produksjonskostnadene til tjenesteyterne betydelig. Prisene på tjenestene som næringene selger vokste imidlertid ikke like mye. I kombinasjon med høy lønnsvekst har det ført til en svak utvikling i lønnsomheten blant flere tjenesteytende næringer. I 2023 tiltok imidlertid prisstigningen på tjenesteyternes produksjon, mens prisøkningen på produktinnsatsen ble lavere enn året før.

Det største bidraget til verdøkningen på bruttoproduktet blant tjenestenæringene kom fra finans- og forsikringsvirksomheten. Dette skyldtes økte rentemarginer som følge av at bankene ofte setter opp utlånsrentene raskere enn innskuddsrentene. Det omtales nærmere i boks 3.2 i Økonomiske analyser 4/2023. Målt i løpende priser økte næringens bruttoprodukt med 30 milliarder kroner i 2023. I tillegg vokste verdien av brutto-

produktet innen henholdsvis transportnæringene, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, varehandelen og informasjons- og kommunikasjons-tjenester med mellom 10 og 20 milliarder kroner hver.

Investeringene i tjenestenæringene

Foreløpige tall for bruttoinvesteringene i tjenestenæringene viser en vekst på 1,9 prosent fra 2022 til 2023, målt i faste priser. Veksten kom etter en kraftig økning i investeringene i 2022, og foreløpige tall viser at investeringene blant tjenesteyterne ligger på et høyt nivå. Vekst i investeringene innen varehandelen på 4,9 prosent bidro til den samlede investeringsveksten. Utenom varehandelen er kildegrunnlaget for å beregne investeringene i tjenestenæringene svakt, og de foreløpige tallene må betraktes som usikre.

3.3. Industri og bergverk

Samlet økte bruttoproduktet i industri og bergverk kun 0,2 prosent i 2023, målt i faste priser. Det var store forskjeller i utviklingen mellom de ulike industrinæringene. Til tross for den svake volumutviklingen, førte høy prisstigning til at bruttoproduktet for industri og bergverk vokste 10,3 prosent, eller 30 milliarder kroner, målt i løpende priser.

Utvikling i faste priser

I de delene av industrien som leverer varer til olje- og gassutvinning var det jevnt over høy volumvekst i 2023. Det gjaldt særlig bygging av oljeplattformer og moduler. Næringen har vokst nær

sammenhengende gjennom 2022 og 2023. Høy investeringsaktivitet på norsk sokkel har bidratt til økt oppdragsmengde blant oljeleverandørene, se avsnitt 3.5.

Det var derimot nedgang i konsumrettet industri. Trelast- og trevareindustri sto for det største negative bidraget, noe som kan sees i sammenheng med fallende boliggetterspørsel og redusert aktivitet i bygge- og anleggsvirksomheten, se avsnitt 3.4. I tillegg ble bruttoproduktet redusert i næringsmiddel- og møbelindustriene. Det henger sammen med svak utvikling i etterspørsel fra husholdningene, se avsnitt 3.8.

Det var også kraftig volumnedgang i gummi-, plast- og mineralproduktindustri, samt produksjon av kjemiske råvarer og metaller. Dette er industriproduksjon som i stor grad rettes mot eksport, men noe produksjon går også til innenlandsk anvendelse. Foreløpige tall for 2023 viser at nedgangen i eksporten av disse industriproduktene generelt var langt mer dempet enn fallet i produksjonen. Det tyder på at redusert innenlandsk etterspørsel trakk næringene mest ned. Det gjaldt særlig gummi-, plast- og mineralindustri. Næringen produserer blant annet sement, betong og gipsprodukter, og nedgangen kan sees i sammenheng med fallende innenlandsk etterspørsel fra bygg og anlegg.

Pris- og verdiutvikling

Det har vært kraftig, prisdrevet verdivekst i flere industrinæringer de siste årene. Fra 2022 til 2023 vokste bruttoproduktdeflatoren for industri og bergverk 10,1 prosent. Fra 2021 har den vokst 28,9 prosent. Det innebærer at prisene på produksjonen har utviklet seg sterkere sett i forhold til prisene på produktinnsatsen. Dermed har verdien av bruttoproduktet økt, selv om volumveksten var svak.

I 2023 trakk prisstigning på næringsmidler inkludert bearbeiding av fisk verdien av bruttoproduktet i industrien særlig mye opp. Økte priser på produksjon av metallvarer og elektrisk utstyr ga også store bidrag. Eksportrettede råvarer var den store driveren bak den høye prisstigningen for industrien i 2022, og prisene i flere av disse næringene vokste videre i 2023, men et prisfall på produksjon av metaller trakk verdien av bruttoproduktet i industrien ned betydelig. Til tross for den svake volumveksten i 2023, viser foreløpige tall høy vekst

i industrinæringenes driftsresultater på grunn av prisstigningen, se avsnitt 3.10.

Eksporten av industriprodukter økte 7,7 prosent eller 37 milliarder i 2023 kroner, målt i løpende priser. Verkstedprodukter trakk veksten mest opp med en økning på 34 milliarder kroner, hvor de største bidragene kom fra data og elektronikk og maskiner og utstyr. Deler av veksten knyttet seg til eksport av militært utstyr til Ukraina. I tillegg vokste eksporten av nærings- og nytelsesmidler med 8 milliarder kroner. Samtidig ble veksten trukket ned av et fall i eksporten av metaller på rundt 7 milliarder. Målt i faste priser vokste eksporten av industriprodukter 6,5 prosent i 2023.

Investeringene i industri og bergverk

Investeringene i industri og bergverk vokste 16,3 prosent i 2023, målt i faste priser. Oppgangen var sterk i leverandørindustrien, spesielt innen reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, og bygging av oljeplattformer. Investeringer i disse næringene rettes mot å utvide kapasiteten på grunn av høy aktivitet innen feltutbygging på norsk sokkel.

Det var også sterk investeringsvekst blant eksportrettede industrinæringer, særlig knyttet til grønn omstilling mot lavere utslipp. Det gjaldt spesielt investeringer knyttet til produksjon av metaller og andre ikke-metallholdige mineraler.

3.4. Annen vareproduksjon

Bruttoproduktet i aggregatet annen vareproduksjon⁶ gikk ned 0,5 prosent i 2023, målt i faste priser. Aktiviteten i primærnæringene og i bygg og anlegg falt, mens bruttoproduktet i kraftnæringene økte. Prisene på primærnæringsvarer vokste betydelig i 2023, men det var et kraftig fall i salgsprisen på elektrisitet. Samlet sett for næringene i annen vareproduksjon førte det til et fall i bruttoproduktet på 8,6 prosent eller 46 milliarder kroner, målt i løpende priser.

Primærnæringene

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en nedgang på bruttoproduktet i jord- og skogbruksnæringen på 9,3 prosent, målt i faste priser. Det var et spesielt svakt år for jordbruket. Tørke på våren og forsommeren, etterfulgt av ekstremvær med mye nedbør på sensommer og høst førte blant

⁶ Næringsaggregatet annen vareproduksjon omfatter primærnæringene, elektrisk kraft og bygge- og anleggsvirksomheten

annet til dårlige korn- og potetavlinger. Det var også nedgang i skogbruket, men dette kom etter et rekordår.

For fiske, fangst og akvakultur falt bruttoproduktet samlet 2,5 prosent, målt i faste priser. Det ble fisket mindre torsk, makrell og sild enn året før, som kan tilskrives reduserte kvoter. Dessuten ble kun om lag 90 prosent av makrellkvoten fisket. For akvakultur var 2023 det andre året på rad med svak nedgang i bruttoproduktet, men nivået var fortsatt høyt sett i et lengre perspektiv.

Det var høy prisstigning på mange primærnæringsprodukter i 2023. Det førte til at verdien av bruttoproduktet blant primærnæringene økte med 14 milliarder kroner, til tross for den negative volumutviklingen. Nesten hele verdiveksten var knyttet til prisstigning på fiskeprodukter, men det var også høye salgspriser på flere jordbruksvarer og tømmer. Verdien av fiskeeksporten økte med om lag 16 prosent, tilsvarende 14 milliarder kroner.

Bruttoinvesteringene i fiske og akvakultur økte kraftig i 2023. Investeringene svinger imidlertid mye fra år til år. Veksten i 2023 skyldtes at det var mye import av nye og brukte fiskebåter til det tradisjonelle fisket, i tillegg til at importen var lav året før. I jord- og skogbruket viser foreløpige tall en nedgang i investeringene.

Kraftnæringene

Bruttoproduktet i elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyningen økte 5,8 prosent, målt i faste priser. Det trakk opp veksten i BNP Fastlands-Norge 0,2 prosentpoeng. Den høye årsveksten skyldtes hovedsakelig økt vannkraftproduksjon. 2022 var et uvanlig tørt år med lite vannkraftproduksjon, mens det var mye nedbør og økt fyllingsgrad i vannmagasinene i 2023. Vindkraftproduksjonen gikk imidlertid ned i 2023.

[Statistisk sentralbyrås elektrisitetsstatistikk](#) viser at strømforbruket i alminnelig forsyning økte 6,1 prosent, fra 76,0 TWh i 2022 til 80,7 TWh i 2023. Økningen i strømforbruket skyldtes i hovedsak uvanlig kaldt vær i 4. kvartal, men redusert strømpris fra 2022 kan også ha bidratt.

Prisnedgangen på elektrisitet i 2023 førte til at verdien på bruttoproduktet i elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyningen falt 29 prosent, eller

56 milliarder kroner. Målt i volum økte eksporten av elektrisk kraft om lag 20 prosent, men prisnedgangen førte likevel til at verdien av krafteksporten falt 39 prosent, tilsvarende 17 milliarder kroner.

Bruttoinvesteringene i kraftnæringene økte 3,8 prosent i 2023, målt i faste priser. Oppgangen skyldtes en vekst i investeringene i overføring og distribusjon av elektrisitet. Reduserte investeringer i produksjonsleddet dempet veksten.

Bygg og anlegg

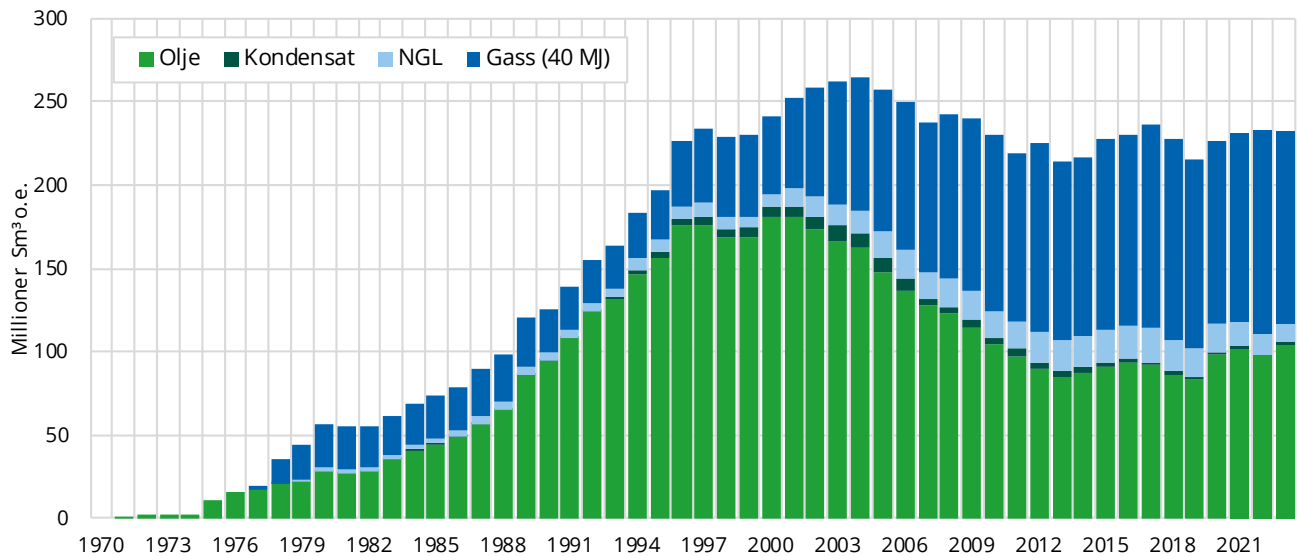
Bruttoproduktet i bygge- og anleggsvirksomheten falt 2,1 prosent i 2023, målt i faste priser. Renteøkningene i 2022 og 2023 har redusert husholdningenes boligetterterspørsel og boliginvesteringene falt kraftig i 2023, se avsnitt 3.8. Det har trukket ned aktiviteten innen boligbygging. Ifølge [Boligprodusentenes forening \(boligprodusentene.no\)](#) har nyboligmarkedet utviklet seg svært svakt gjennom året, og antall solgte nyboliger falt 32 prosent fra 2022 til 2023. For å finne tilsvarende svak utvikling må man tilbake til bankkrisen på 90-tallet. I tillegg viser tall fra [Statistisk sentralbyrås byggearealstatistikk](#) at antallet igangsettingstillatelser i 2023 falt til sitt laveste nivå siden 2010. Foreløpig er det ikke tilsvarende nedgang i fullføringstallene for boliger. Dette skyldes at det tar tid før boligene som får igangsettingstillatelse blir fullført, og aktiviteten i bygg og anlegg holdes oppe av oppdrag som er under arbeid. Ifølge siste publisering av [konjunkturtendensene](#) ventes det at nedgangen i bygge- og anleggsvirksomheten vil tilta i 2024.

3.5. Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart

Bruttoproduktet innen utvinning av råolje og naturgass økte 0,1 prosent i 2023, målt i faste priser. Totalt ble det produsert om lag 233 millioner standard kubikkmeter oljeekvivalenter på norsk sokkel i 2023. Dette er omtrent samme mengde som året før. Produksjonen av naturgass var imidlertid lavere enn i 2022, hovedsakelig på grunn av vedlikehold av gassanlegg både på feltene og på land. Oljeproduksjonen var litt høyere enn året før.

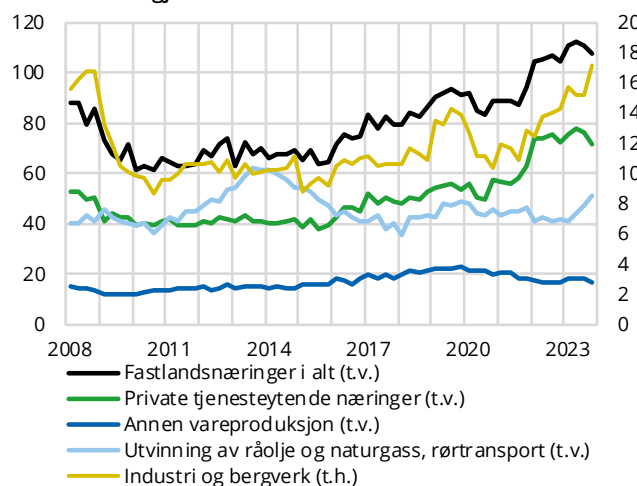
I 2021 og 2022 nådde gassprisene stadig nye, rekordhøye nivåer på grunn av bortfallet av russisk gass i mye av den europeiske energiforsyningen. Prisene holdt seg gjennomgående på lavere nivåer gjennom 2023 enn i 2022 og slutten av 2021. Dette trakk ned verdien av bruttoproduktet

Figur 3.9. Olje- og gassproduksjon. 1970-2025

Kilde: Oljedirektoratet

Figur 3.10. Investeringer i fastlandsnæringer og petroleumsvirksomhet. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Kvartal. Sesongjustert. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

i utvinningsnæringen 39,7 prosent, fra rekordhøye 2001 milliarder kroner i 2022, til 1206 milliarder kroner i 2023. Det er likevel den nest høyeste verdien for bruttoprodukt i næringen som er målt i nasjonalregnskapet.

Bruttoinvesteringene i utvinningsnæringen økte 9,6 prosent, målt i faste priser. Høye olje- og gassinntekter og økende etterspørsel etter norsk gass i Europa, i kombinasjon med de gunstige skatteilkårene for PUD-er fram til utgangen av 2022, la til rette for økte investeringer i utvinningsnæringen. Flere felt rapporterte også om forlenget levetid, noe som utløste ytterligere investeringsbehov. Økte kostnader og svekket krone bidro til at investeringene økte 20,9 prosent målt i løpende priser.

Innen tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass var det også økt aktivitet, og bruttoproduktet steg 3,4 prosent. Generell økning i aktiviteten på sokkelen, blant annet innen leteaktivitet og utbygging av felt bidro til veksten.

3.6. Offentlig forvaltning

Produksjon og bruttoprodukt

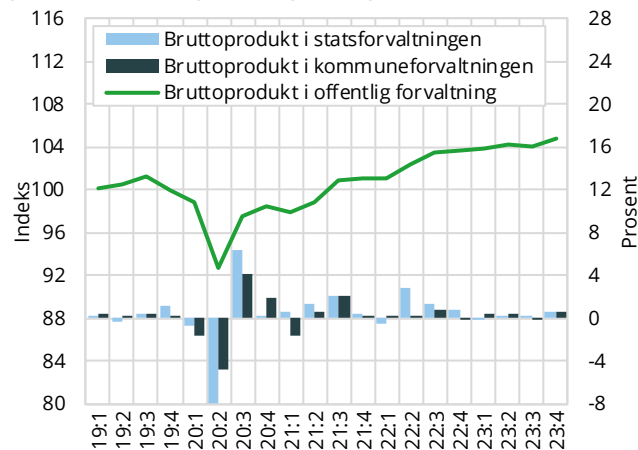
Produksjonen i offentlig forvaltning defineres i nasjonalregnskapet som summen av lønnskostnader, produktinnsats og kapitalslit. Trekker en fra produktinnsatsen, står en igjen med bruttoproduktet i offentlig forvaltning, som vokste 1,5 prosent i 2023, målt i faste priser. Utviklingen i 2021 og 2022 var preget av gjeninnhenting fra pandemiårene og høy vekst, men i 2023 har veksten flatet ut. Et positivt overheng fra 2022 forklarer mye av årsveksten i 2023.

I statsforvaltningen var det en oppgang på 2,0 prosent i 2023. Veksten var bred, men det var særlig helseforetakene og statlig administrasjon som trakk opp.

Bruttoproduktet i kommuneforvaltningen, som også omfatter fylkeskommunene, vokste 1,2 prosent. I likhet med i statsforvaltningen var det en bred oppgang.

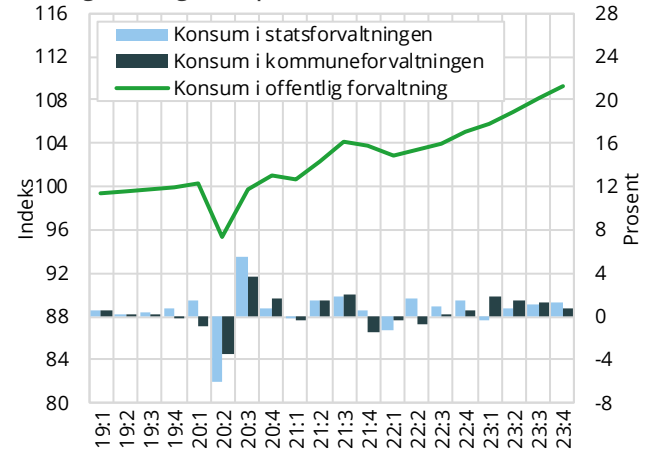
Offentlig forvaltning sto i 2023 for om lag 25,4 prosent av bruttonasjonalproduktet i Fastlands-Norge, opp fra 25,2 prosent i 2022. Det er litt lavere enn i 2019, på 25,7 prosent.

Figur 3.11. Bruttoprodukt i offentlig forvaltning (t.v.), statlig og kommunalt bruttoprodukt (t.h.). Faste 2021-priser. Sesongjustert. Kvartal. Indeks, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis endring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.12. Konsum i offentlig forvaltning (t.v.), statlig og kommunalt konsum (t.h.). Faste 2021-priser. Sesongjustert. Kvartal. Indeks, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis endring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 3.2. Donasjoner av militært materiell til Ukraina

Bidragene fra Norge til Ukraina omfatter både sivil og militær støtte. Støtteordningene som helhet har fått navnet Nansen-programmet for Ukraina, og anslås til å være i underkant av 20 milliarder kroner i 2023¹. Om lag 11 milliarder er militær støtte. Norge bidrar blant annet med trening av ukrainske soldater, produksjon av artillerigranater og støtte i form av militært materiell. Noe av materiellet er utstyr som er aktivt i bruk av det norske forsvaret i dag, mens en god del er utrangert, og har blitt satt på lager. Om lag 70 prosent av den militære støtten til Ukraina består av donasjoner av militært materiell fra Forsvaret.

Beholdningen av militært materiell generelt inngår i nasjonalregnskapet i beholdningen av realkapital. Det gjelder også det materiellet som gis bort til Ukraina. Avhending av materiellet i seg selv føres på samme måte som salg av realkapital, der nivået på bruttoinvesteringer samsvarer med verdien av nyanskaffelser fratrukket salg. Selv om faktisk "salgsverdi" i disse tilfellene er lik null, har den avhendede kapitalen en verdi som fastsettes. Dette trekkes isolert sett ned verdien av bruttoinvesteringer i Forsvaret, og dermed for statsforvaltningen samlet i perioden. Likeledes trekkes verdien av realkapitalbeholdningen i statsforvaltningen ned. Siden størrelsen på kapitalslitet er en funksjon av kapitalbeholdningen, vil dette isolert sett også føre til at kapitalslitet blir redusert. Noe av utstyret som avhendes er imidlertid kjøpt inn av det norske forsvaret for flere tiår siden, og til tross for vesentlige oppgraderinger gjennom årene, er gjenstående kapitalverdi

lavere eller går mot null. Er materiellet utgått eller planlagt utgått av Forsvarets operative struktur, så legges bruksverdien eller antatt salgsverdi til grunn. Den delen av materiellet som er en del av Forsvarets operative struktur skal som regel gjenskaffes. I slike tilfeller vil anskaffelseskostnaden legges til grunn for beregningen av avhendet verdi. Nyinvesteringer av materiell til norsk forsvar for å erstatte avhendet materiell trekker på den annen side bruttoinvesteringene og kapitalbeholdning i norsk forsvar opp.

I nasjonalregnskapet og utenriksregnskapet vil donasjonene av militært materiell også regnes som eksport. I utenriksregnskapet og inntekts- og kapitalregnskapet motregnes verdien av eksporten av en kapitaloverføring til Ukraina, slik at verdien av netto finansinvesteringer blir upåvirket av donasjonene. Dermed "betaler" Norge for sin egen eksport.

Imidlertid kommer ikke alt materiell som doneres frem i tallene som direkte eksport til Ukraina, fordi Norge har inngått samarbeid med andre stater om å donere våpensystemer i større kvantum. Et eksempel på dette er MLRS-raketartillerisystemet som er utfaset av det norske forsvaret. Norge har donert 8 systemer av denne typen i samarbeid med Storbritannia. De sendes til Ukraina via Storbritannia og vil dermed inngå i tall for eksport til Storbritannia.

Nyinvesteringer til norsk forvar, uansett om det er for å erstatte materiell sendt til Ukraina eller ikke, vil dels tilbys fra norsk produksjon, dels fra import.

¹ Meld. St. 8 (2023–2024) Nansen-programmet for Ukraina

Konsum og investeringer i offentlig forvaltning

Konsumet i offentlig forvaltning består av produksjonen i offentlig forvaltning, pluss produktkjøp til husholdninger, fratrukket gebyrer som tas inn fra husholdninger og foretak. Sammen med investeringer i fast realkapital utgjør dette sluttanvendelsen til offentlig forvaltning, som i nasjonalregnskapet er beregnet til 1 386 milliarder

der kroner i 2023, målt i løpende priser. Det er en oppgang på 8,4 prosent fra 2022, eller om lag 107 milliarder kroner. Den høye veksten skyldtes i noen grad økte priser på de varer og tjenester offentlig forvaltning konsumerer og investerer i. Målt i faste priser var økningen 3,5 prosent.

Pris- og lønnsveksten i 2023 ble høyere enn anslått da nasjonalbudsjettet ble utarbeidet. Det opprin-

nelige budsjettoplegget ble dermed strammere enn det man hadde planlagt for. I revidert nasjonalbudsjett ble det blant annet tilført mer penger til kommunene og til sykehusene. Til sammen ble sluttanvendelsen i offentlig forvaltning 63 milliarder høyere enn foreslått i nasjonalbudsjettet, og målt i faste priser anslår nasjonalregnskapstallene at både konsum og investeringer vokste noe mer enn opprinnelig budsjettet.

Det offentlige konsumet økte samlet 3,6 prosent. Både stats- og kommuneforvaltningen bidro til veksten. Særlig var det kollektivt konsum av administrasjon, kollektivtransport, brannvesen, veier og lignende som stod for mesteparten av oppgangen.

De offentlige investeringene i fast realkapital vokste 2,8 prosent, men det var en volatil utvikling gjennom året. Svingninger i forsvarsinvesteringene forklarer mye av denne variasjonen. Både i 2022 og i 2023 ble det donert forsvarsmateriell til Ukraina. Det trakk ned forsvarsinvesteringene, se boks 3.2. Samlet økte likevel investeringene i statsforvaltningen, og trakk opp de offentlige investeringene i 2023. Størsteparten av investeringene ble foretatt i den statlige helsenæringen. I kommuneforvaltningen gikk investeringene ned 1,8 prosent, mye grunnet lavere investeringer i undervisningsnæringen. Foruten et oppsving i 2022 har de kommunale investeringene vært nedadgående siden 2019 på årlig basis.

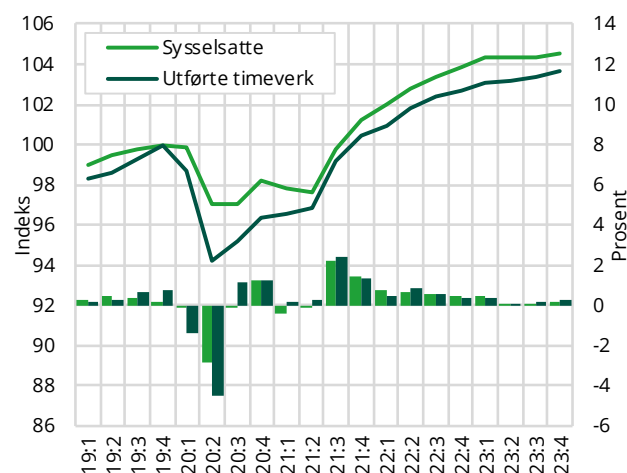
3.7. Arbeidsmarkedet

Sysselsetting

Gjenåpningen etter koronapandemien la til rette for en kraftig økning i sysselsettingen i 2022. Ved inngangen til 2023 var sysselsettingen høy og arbeidsledigheten lav. Gjennom året har sysselsettingsveksten avtatt, og ledigheten økt litt. For 2023 sett under ett økte antall sysselsatte personer med 1,3 prosent, tilsvarende 39 200 sysselsatte.

Sysselsettingen økte mest i starten av året, med en sesongjustert vekst på 0,4 prosent i 1.kvartal. Deretter har kvartalsveksten avtatt og ligget på mellom 0 og 0,1 prosent ut året. Det var sysselsettingsvekst i de fleste næringene, men veksten var særlig sterk i faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, finansiering og forsikringsvirksomhet og utvinning av råolje og naturgass. Antall sysselsatte personer i offentlig forvaltning, som utgjør om lag 30 prosent

Figur 3.13. Sysselsatte og utførte timeverk. Sesongjustert. Kvartal. Indeks, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis endring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

av den samlede sysselsettingen i Fastlands-Norge, gikk opp 0,9 prosent fra 2022 til 2023. For markedsrettet virksomhet sett under ett kom sysselsettingsveksten på 1,5 prosent.

Noen næringer sysselsatte færre personer i 2023 enn året før, blant annet forretningsmessig tjenesteyting. Strengere regler for innleie av arbeidskraft trådte i kraft 1. april 2023. Det har bidratt til å redusere sysselsettingen i næringen utleie av arbeidskraft, som inngår i forretningsmessig tjenesteyting. [Statistikken Antall arbeidsforhold og lønn](#) viser at 27 prosent av lønnstakerne som var sysselsatt i denne næringen 1. kvartal 2023 hadde skiftet til en annen næring i 3. kvartal 2023. Flest sysselsatte flyttet seg til bygg og anlegg. Det er næringen hvor innleiereglene ble strammet inn mest, med forbud mot å leie inn arbeidstakere til bygningsarbeid på byggeplasser i Oslo, Viken og tidligere Vestfold. Mange sysselsatte fra bemanningsbyråene har også startet som pleie- og omsorgsarbeidere og økonomi- og logistikkmedarbeidere. Det er næringsområder som historisk har benyttet mye innleid arbeidskraft. Om lag 9800 sysselsatte fra næringen var ikke lenger lønnstakere i 3. kvartal 2023. Nær 40 prosent av disse var utenlandske pendlere, det vil si personer som trolig har forlatt landet.

Tall fra [Arbeidskraftundersøkelsen](#) viser at det har vært en svak økning i ledigheten igjennom året, men nivået er fortsatt lavt. De arbeidsledige utgjorde 3,6 prosent av arbeidsstyrken i 2023 sett under ett. Det er 0,4 prosentpoeng opp fra året før. Ifølge

Boks 3.3 Svak produktivetsutvikling de siste årene

Produktivitet er et mål på hvor mye som blir produsert i forhold til ressursinnsatsen. Produktivetsvekst, altså vekst i produksjon ut over veksten i faktorinnsatsen, kan for eksempel komme av forbedringer knyttet til teknologi, endrete organisasjonsformer og kunnskap.

Det vanligste og enkleste produktivetsbegrepet er arbeidsproduktivitet (AP) som måler produksjon per enhet arbeidsinnsats. Dette skyldes blant annet at det er lettere å forstå og måle enn andre produktivetsbegreper. AP kan imidlertid vokse som følge av økt innsats av kapital og andre ressurser – uten økt evne til å produsere mer for gitt samlet ressursinnsats. Derfor brukes også produktivetsmål som omfatter flere innsatsfaktorer, ofte kalt total faktorproduktivitet (TFP).

I denne gjennomgangen benyttes produktivitet basert på bruttoprodukt. TFP beregnes da ved å inkludere innsats av arbeidskraft og realkapital, mens råvarer, energi og annen produktinnsats holdes utenfor. Produktiviteten til økonomisk aktivitet som ikke omsettes i et marked, særlig produksjon i offentlig forvaltning, lar seg ikke måle med standard metoder. I denne gjennomgangen konsentreres derfor oppmerksomheten om produktivitet i markedsrettet virksomhet.

For flere typer markedsrettet produksjon, særlig tjenester, er det vanskelig å dekomponere veksten i produksjonsverdi i henholdsvis prisvekst og volumvekst. I grunnrentenæringer som for eksempel olje- og gassutvinning, vil endringer i målt produktivitet kunne inneholde andre effekter enn det man normalt tenker på med produktivetsutvikling. De følgende analysene viser tall både for markedsrettede fastlandsnæringer i alt og for hovednæringer.

Tabell 1 viser den underliggende produktivetsveksten målt ved AP og TFP for undergrupper av de markedsrettede fastlandsnæringene. Produksjonen er målt ved bruttoprodukt og arbeidsinnsatsen er målt ved utførte timeverk.

Fra 1970-årene og fram til 2000-årene vokste arbeidsproduktiviteten i markedsrettet virksomhet med godt over 2 prosent, men de neste tiårene har den bremsset ned. I perioden 2020-2023 har arbeidsproduktivetsveksten vært spesielt lav, på kun 0,3 prosent i snitt. Dette skyldes i første omgang at produktiviteten falt betydelig under koronapandemien, og den har ikke vokst nok til å motvirke dette i etterkant. Den gjennomsnittlige TFP veksten var enda litt lavere, 0,1 prosent Industri og annen vareproduksjon har en nedgang i produktiviteten i denne perioden, mens tjenesteproduksjon viser en svak vekst.

Tabell 1. Produktivetsvekst over perioder i markedsrettede fastlandsnæringer. AP = Arbeidsproduktivitet, TFP = Total faktorproduktivitet. Gjennomsnittlige årlige vekstrater. Prosent

	1973-1983		1984-1991		1992-2003		2004-2011		2012-2019		2020-2023	
	AP	TFP	AP	TFP	AP	TFP	AP	TFP	AP	TFP	AP	TFP
Markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge (utenom boligjenester)	2,6	1,2	2,3	1,4	2,8	2,2	1,3	1,0	1,3	1,0	0,3	0,1
Industri	2,8	1,6	2,1	1,1	1,6	1,1	1,6	1,4	1,0	1,0	-0,4	-0,5
Andre vareproduserende næringer i Fastlands-Norge	3,5	2,4	3,6	2,5	2,1	1,7	1,7	1,2	0,2	-0,6	-0,6	-0,5
Privat tjenesteyting i Fastlands-Norge (utenom boligjenester)	2,0	0,5	1,8	1,0	3,3	2,7	1,2	0,9	1,6	1,4	0,8	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

[statistikken Ledige stillinger](#) var antallet ledige stillinger rekordhøyt i 2023, med over 100 000 ledige stillinger i alle årets kvartaler. Antallet har imidlertid blitt redusert jevnt gjennom året.

Tall fra [statistikken Antall arbeidsforhold og lønn](#) viser at antallet ikke-bosatte lønnstakere i Norge vokste i begynnelsen av 2023, sett i forhold til samme periode året før. Videre gjennom året har imidlertid antallet falt, og i 4. kvartal 2023 var det 4,7 prosent færre ikke-bosatte i Norge enn i samme periode i 2022. Sammenligner man antallet ikke-bosatte i 4. kvartal 2023 med samme periode før pandemien i 2019 viser tallene en nedgang på 8,1 prosent. For økonomien som helhet utgjorde ikke-bosatte lønnstakere 2,9 prosent av lønnstakerne i 4. kvartal 2023, mens andelen var 3,3 prosent i 4. kvartal 2019.

Utførte timeverk

Foreløpige tall viser at antall utførte timeverk økte med 0,8 prosent i 2023. Også for timeverkene var det en oppgang i de fleste næringene, men nedgang innen forretningsmessig tjenesteyting, utenriks sjøfart og deler av industrien. Veksten i timeverkene var sterkest for faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og utvinning av råolje og naturgass. I markedsrettet virksomhet sett under ett kom veksten i timeverkene på 0,7 prosent, mens den var på 1,0 prosent i offentlig forvaltning.

Antallet virkedager kan variere fra år til år og det påvirker utviklingen i de utførte timeverkene. I 2023 var det to færre virkedager enn i 2022. Korrigeret for det ulike antallet virkedager disse årene var veksten anslagsvis 1,6 prosent.

Lønnskostnader og lønnssum

De totale lønnskostnadene økte 7,8 prosent i 2023. Veksten var bredt basert, med sterkest vekst for markedsrettet virksomhet. I offentlig forvaltning var veksten litt svakere, med en vekst på 7,4 prosent.

Fra 1. januar 2023 ble det innført en ekstra arbeidsgiveravgift på 5 prosent for den delen av den årlige lønnsinntekt som overstiger 750 000 kroner. Ifølge [statistikken Grunnlag for arbeidsgiveravgift](#) utgjør den beregnede ekstra arbeidsgiveravgiften 10,4 milliarder kroner. Det tilsvarer 0,5 prosent av totale lønnskostnader. Holdes den ekstra arbeidsgiveravgiften utenom, ville årsveksten vært 7,2 prosent.

Lønnssummen⁷ i nasjonalregnskapets tall økte 6,5 prosent i 2023. Det skyldes både at flere kom i arbeid og at lønningene har økt. Veksten var sterkest i forsvaret, utvinning av råolje og naturgass og elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning.

Den påløpte årslønnen økte 5,3 prosent i 2023. For å beregne reallønn i nasjonalregnskapet brukes prisveksten for konsum i husholdninger som deflator. Denne beregningsmetoden viser en nedgang i reallønnen på 1,4 prosent.

3.8. Husholdningene

Samlet sett endte husholdningenes konsum på 1813 milliarder kroner, målt i løpende priser. Det er 5,9 prosent eller 101 milliarder kroner mer enn året før. Sett under ett skyldtes den høye konsumveksten utelukkende økte priser. Målt i faste priser falt husholdningenes konsum 0,9 prosent. Husholdningenes disponible inntekt ble 1769 milliarder i 2023. Det er en økning på 4,7 prosent, eller om lag 79 milliarder kroner fra året før. Justert for prisvekst gikk imidlertid husholdningenes disponible inntekt ned for andre år på rad.

Disponibel inntekt og sparing

Lønnsvekst og økt sysselsetting bidro til å trekke opp husholdningenes disponible inntekt. Det samme gjorde pensjoner og stønader fra offentlig forvaltning. Økte renteutgifter trakk derimot inntektsveksten ned med 54 milliarder kroner. Den

høye prisstigningen i 2023 førte til at husholdningenes konsumutgifter oversteg disponibel inntekt med 45 milliarder kroner. Korrigerer en for sparing gjennom pensjonsordninger, som ikke inngår i disponibel inntekt, ble husholdningenes sparerate likevel positiv, på 4,1 prosent i 2023.⁸ Det er imidlertid en vesentlig lavere sparerate enn normalt: I gjennomsnitt har den ligget på omtrent 8 prosent mellom 2012 og 2019, i pandemiårene 2020 og 2021 var den historisk høy på henholdsvis 13,5 og 14,3 prosent, og i 2022 var den 4,7 prosent.

Innføring av nye avgifter på elbiler fra januar 2023 førte til at uvanlig mange kjøpte biler mot slutten av 2022, mens bilkjøpene falt til lave nivåer i 2023. Det trakk husholdningenes sparing ned i 2022, og opp i 2023. Utenom de store svingningene i husholdningens bilkjøp ville nedgangen i sparingen fra 2022 til 2023 vært større.

Prisutviklingen

Målt ved nasjonalregnskapets deflator for husholdningenes konsum, økte konsumprisene 6,8 prosent fra 2022 til 2023. Prisen på varekonsumet økte 5,6 prosent, mens prisen på tjenestekonsumet steg 6,2 prosent. Fra 2021 til 2022 var veksten på 5,3 prosent. Samlet har konsumdeflatoren økt 12,5 prosent fra 2021 til 2023. Til sammenlikning steg KPI 5,5 prosent fra 2022 til 2023 og 5,8 prosent fra 2021 til 2022; en samlet økning på 11,6 prosent fra 2021 til 2023. Se boks 3.2 i [Økonomiske analyser 1/2023](#) for en nærmere beskrivelse av forskjellene mellom konsumdeflatoren og KPI.

De mest betydelige bidragene til konsumprisveksten i 2023 kom fra blant annet matvarer, med en prisstigning på 10 prosent, og hotell- og restauranttjenester, som økte i pris med 6,5 prosent. Veksten i konsumdeflatoren avtok i andre halvår av 2023, mye drevet av nedgangen i prisen på elektrisitet.

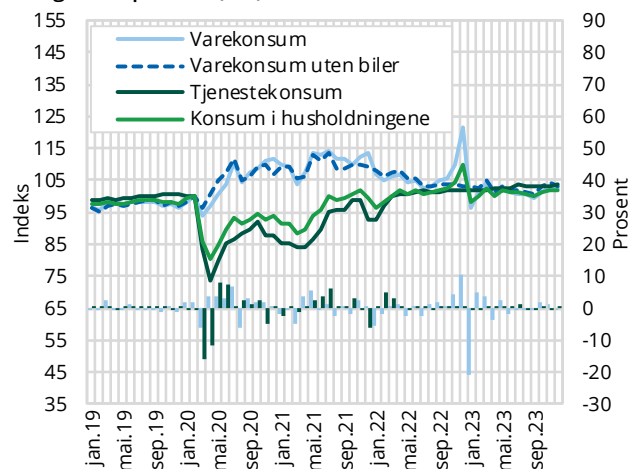
Faste priser

Målt i faste priser gikk varekonsumet ned 5,1 prosent fra 2022 til 2023, mens tjenestekonsumet økte 2,1 prosent. Utviklingen bar preg av en normalisering etter koronaårene, og de største bevegelsene skjedde gjennom 2022. Gjennom 2023 har konsumutviklingen vært uvanlig svak. De største bidragene til nedgangen i konsumet kom fra reduserte

⁷ Lønnssum etter nasjonalregnskapets definisjon er summen av arbeidsgivernes utbetaling av lønn i løpet av året. Størrelsen omfatter hovedsakelig arbeidsgivers utbetaling av lønn til arbeidstakerne før skattetrekk, dette inkluderer dermed også overtidsbetaling, feriepenger, samt bonuser. Sykelønn betalt av arbeidsgiver er ikke inkludert.

⁸ Korreksjon for endring i pensjonsrettigheter viser hvor mye husholdningene sparer til fremtidig pensjon i kollektive ordninger administrert av livforsikringselskaper og pensjonskasser.

Figur 3.14. Konsum i husholdningene, vare- og tjenestekonsum. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Måned. Indeks, februar 2020 = 100 (t.v.) og prosentvis endring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

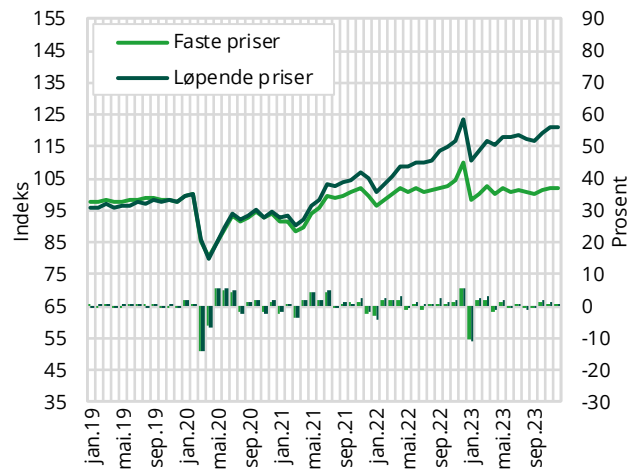
kjøp av varer med lengre varighet som husholdningene kjøpte mye av i årene i forkant.

Det største bidraget til nedgangen i konsumet totalt var reduserte kjøp av biler. Husholdningenes bilkonsum var uvanlig høyt i pandemiårene, og det vokste til enda høyere nivåer i slutten av 2022, like før nye avgifter på elbiler ble innført 1. januar 2023. I 2023 har derimot bilkonsumet vært på sitt laveste siden 2016, justert for priseffekter. Fallet i transportmiddelkonsumet trakk isolert sett ned den samlede konsumveksten med 1,5 prosentpoeng.

Utenom bilkjøpene ville det, alt annet likt, vært en nedgang på 2,1 prosent i husholdningenes varekonsum. Reduserte kjøp av møbler og hvitevarer, mat- og drikkevarer og husholdningsutstyr bidro spesielt mye til nedgangen. Tjenestekonsumet vokste 2,1 prosent fra 2022 til 2023. De største bidragene til veksten var passasjertransport og fritidstjenestene. Sammenliknet med varekonsumet var tjenestekonsumet mer stabilt og voksende gjennom 2023, med få, vesentlige bidragsyttere til nedgang i husholdningenes konsum.

Nordmenns konsum i utlandet vokste hele 14,3 prosent fra 2022 til 2023. Det er det klart største positive bidraget til konsumutviklingen i 2023. Den høye veksten må sees i sammenheng med pandemibegrensninger i begynnelsen av 2022. I 2023 tok utenlandskonsumet seg opp til om lag samme nivåer som før pandemien. Samtidig vokste prisene på nordmenns konsum i utlandet omtrent 16 prosent. Utlendingers konsum i Norge tok seg også

Figur 3.15. Konsum i husholdningene. Faste og løpende priser. Sesongjustert. Måned. Indeks, februar 2020 = 100 (t.v.) og prosentvis endring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

kraftig opp, som kan sees i sammenheng med pandemiinnhenting og en svakere krone enn tidligere i 2023.

Samtlige av de største bidragene til konsumutviklingen fra 2022 til 2023 kan i noen grad knyttes til normalisering av husholdningenes handlevaner etter koronapandemien. Konsumet i utlandet vokste kraftig, varekonsumet ble trukket ned av varegrupper som husholdningene kjøpte uvanlig mye av i pandemiårene, og tjenestekonsumet ble trukket opp av tjenestegrupper som tidligere var begrenset av smittetiltak. I de fleste tilfeller har sammensetningen av husholdningenes konsum beveget seg tilbake til nivåer på linje med før pandemien, men det er enkelte, betydelige unntak. Konsumet av flere varer med lang varighet, som biler, møbler og hvitevarer lå på langt lavere nivåer i 2023 enn like før pandemien. At husholdningene kjøpte mye av disse varene i pandemiårene har sannsynligvis bidratt til å redusere etterspørselen i etterkant, og spesielt i en tid med økte levekostnader og strammere budsjetter. Avgiftsøkningen på biler har sannsynligvis også bidratt til reduksjonen i bilkonsumet.

Boliginvesteringer

Renteøkningene i 2022 og 2023 har redusert boligspørsele kraftig. Husholdningenes boliginvesteringer, som inkluderer kjøp av nye boliger, samt rehabilitering, ombygg og tilbygg, falt hele 15,6 prosent fra 2022 til 2023, målt i faste priser. Ser man nedgangen i husholdningenes konsum og investeringer under ett, ble husholdningenes kjøp redusert med 2,6 prosent i 2023, målt i faste priser.

I løpende priser var nedgangen i husholdningenes boliginvesteringer på om lag 28 milliarder kroner. Fallet i boliginvesteringene er det største som nasjonalregnskapet har målt fra ett år til neste siden bankkrisen i 80- og 90-årene. Målt i faste priser var nivået på boliginvesteringene det laveste siden 2011.

3.9. Utenrikshandel

Norges overskudd på handelsbalansen overfor utlandet ble nok en gang historisk høyt i 2023. Foreløpige tall viser at Norges totale eksport i løpende priser endte på 2 420 milliarder kroner, mens importen kom på 1 665 milliarder. Handelsbalansen viser dermed et overskudd på 754 milliarder. Det er mer enn en halvering av overskuddet fra 2022, men det er likevel det nest høyeste overskuddet som nasjonalregnskapet noensinne har målt.

Eksport

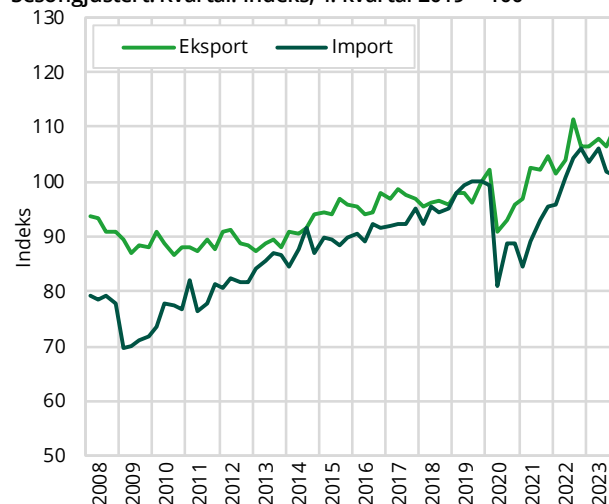
Samlet eksport falt 23,6 prosent eller 746 milliarder kroner i 2023. Hele nedgangen skyldtes at prisfallet på naturgass og råolje førte til en reduksjon av inntektene fra olje- og gasseksporten med over 40 prosent.

Eksporten av tradisjonelle varer⁹ og tjenester økte med henholdsvis 5,7 og 8,4 prosent i 2023, tilsvarende 79 milliarder kroner. For tradisjonell vareeksport var det en samlet prisnedgang på 0,4 prosent i 2023, og den høye verdiveksten knyttet seg dermed totalt sett til økt volum. De største bidragene til prisnedgangen kom fra varer som hadde rekordhøy prisstigning i 2022, spesielt elektrisk kraft, men også metaller og raffinerte oljeprodukter. Kraftig prisstigning på blant annet næringsmidler, fisk og verkstedprodukter bidro til å dempe det samlede prisfallet på tradisjonelle varer. Prisstigningen på tjenesteeksporten kom på 5,1 prosent, og ble særlig trukket opp av finans- og forretningstjenester, oljetjenester, sjøfrakt og luftfart.

Justert for priseffekter kom veksten i samlet eksport på 1,4 prosent. Eksportvolumet på olje og gass ble redusert med 1,1 prosent, men tradisjonell vareeksport trakk betydelig opp, med en vekst på 6,1 prosent. Det skyldtes hovedsakelig økt eksport av verkstedprodukter. Volumet på tjenesteeksporten vokste 3,1 prosent. Forretningstjenester og IKT trakk spesielt mye opp.

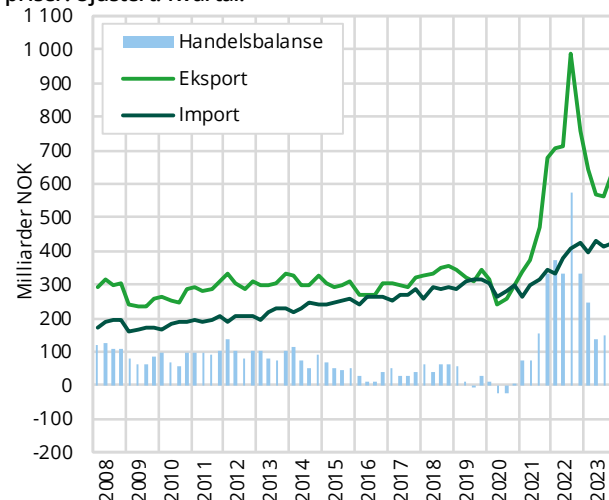
⁹ Tradisjonell vareeksport inkluderer all norsk vareeksport utenom råolje, naturgass, skip, plattformer og fly.

Figur 3.16. Eksport og import. Faste 2021-priser. Sesongjustert. Kvartal. Indeks, 4. kvartal 2019 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.17. Eksport, import og handelsbalanse. Løpende priser. Ujustert. Kvartal.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Import

Verdien av samlet norsk import økte 7,5 prosent fra 2022 til 2023, tilsvarende 116 milliarder kroner. Dermed svekket Norges handelsbalanse seg mot utlandet i 2023, både med og uten olje og gass. Importveksten skyldtes først og fremst økte priser, godt hjulpet av kronesvekkelsen i 2023.

Vareimporten vokste med 2,4 prosent og tjenesteimporten med hele 17,5 prosent, målt i løpende priser. Veksten i samlet vareimport skyldtes utelukkende at prisene økte 6,0 prosent, mens importvolumet ble redusert. De største prisbidragene kom fra verkstedprodukter og næringsmidler. For tjenesteimporten kom prisstigningen på 8,6 prosent, særlig trukket opp av økte kostnader tilknyttet reisetrafikk. Økte priser på finans- og forretningstjenester trakk også betydelig opp.

Målt i faste priser økte importen 0,7 prosent. Volumet på vareimporten falt 3,4 prosent, og det var særlig redusert transportmiddelimport som trakk ned. Det må sees i sammenheng med utviklingen i husholdningenes bilkjøp fra 2022 til 2023, se avsnitt 3.8. I tillegg ble importen av kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter, samt tekstiler, klær og skotøy kraftig redusert.

Volumet på tjenesteimporten vokste på sin side 8,1 prosent. Utviklingen i tjenesteimporten i 2023 må sees i sammenheng med pandemiårene i forkant. Begrensningene på utenlandsreiser førte til at reisetrafikken inn og ut av Norge ble kraftig redusert, men fra 2022 til 2023 har nordmenn igjen reist mer til utlandet. Økt reisetrafikk trakk importen spesielt mye opp. Finans- og forretningstjenester utgjorde også store bidrag.

3.10. Faktorinntekt og funksjonell inntektsfordeling

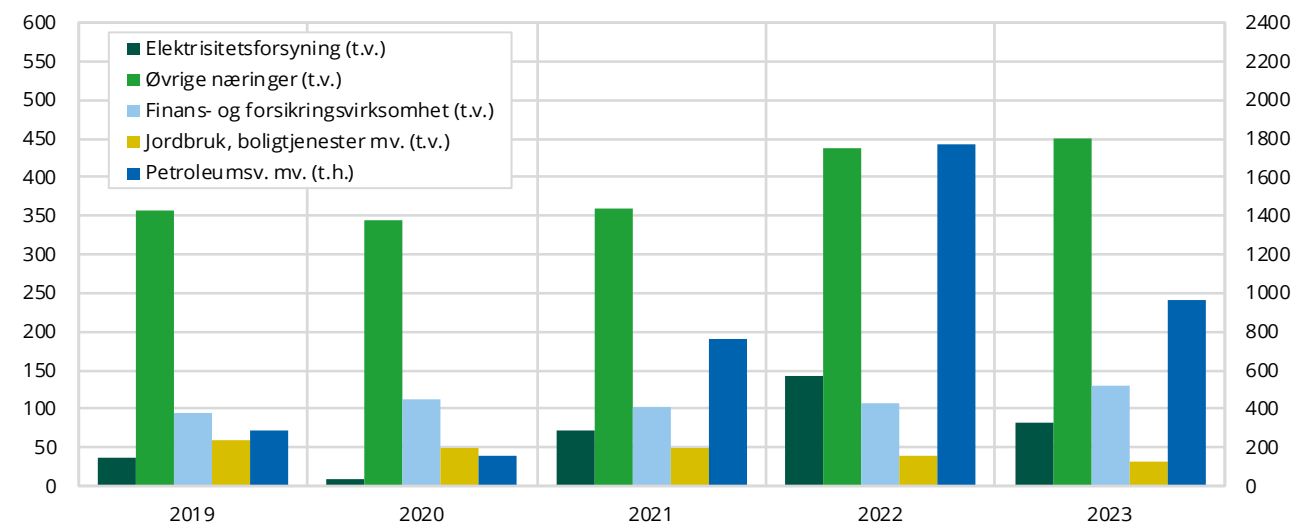
Faktorinntekten er den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeid og kapital. Den kan beregnes både for landet som helhet og for hver næring. Begrepet faktorinntekt er i utgangspunktet knyttet til markedsrettede næringer, og anvendes ikke for offentlig forvaltning eller ideelle organisasjoner. Selv om begrepet ikke lenger er en sentral del av internasjonal nasjonalregnskapsterminologi, er indikatoren fortsatt mye brukt i Norge i Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Der konsentreres oppmerksomheten om utviklingen i lønnsandelene over tid, det vil si utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt,

særlig for industri og konkurranseutsatt næringsliv. Alternativt kan en rette søkelyset på utviklingen i eierandelene, det vil si utviklingen i driftsresultatet som andel av faktorinntekten.

Faktorinntekten blir i nasjonalregnskapet beregnet etter en indirekte metode, som bruttoprodukt minus kapitalslit og netto indirekte skatter, og gir etter fradrag av lønnskostnader et driftsresultat som residual. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av kapital i produksjonen, samt godtgjørelse for eierens egen arbeidsinnsats (blant annet i jordbruk og næringer med stort innslag av selvstendig næringsdrivende). Siden beregnet faktorinntekt og driftsresultat er residualstørrelser er usikkerheten relativt stor og tallene kan erfaringsvis bli gjenstand for betydelige revisjoner. Til endelig nasjonalregnskap for 2021 ble driftsresultatet for Fastlands-Norge revidert opp 29,7 milliarder kroner, sammenlignet med foreløpige tall.

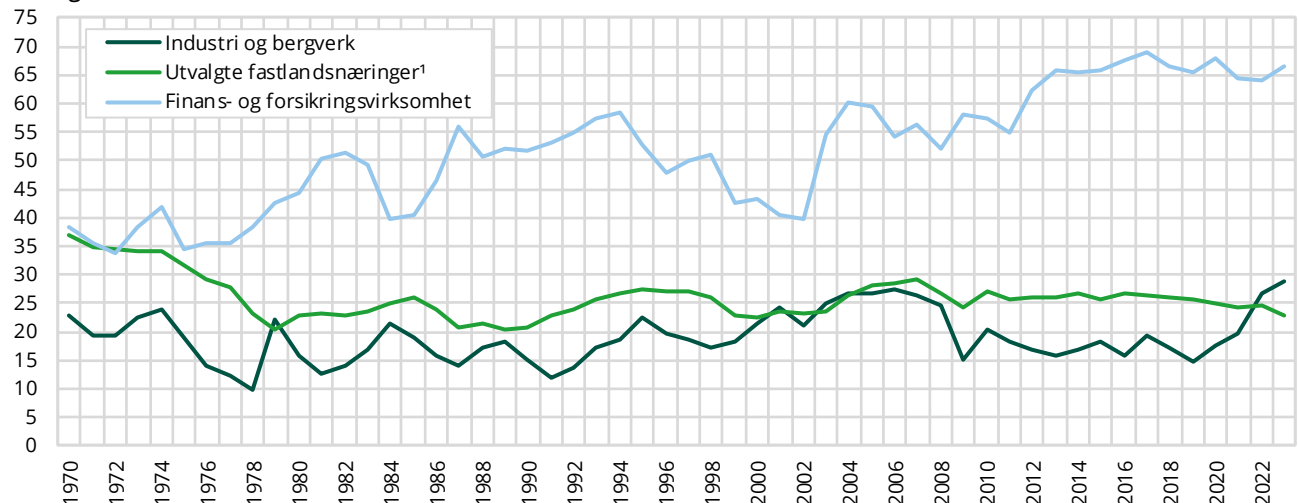
Foreløpige anslag viser at faktorinntekten for Norge sank i overkant av 15 prosent i løpende priser fra 2022 til 2023. Det skyldes først og fremst den sterke nedgangen i bruttoproduktet innen olje- og gassutvinning. For Fastlands-Norge økte faktorinntekten med knapt 5 prosent. Denne oppgangen fordeler seg med en oppgang på 7,7 prosent i lønnskostnader og en nedgang i driftsresultatet på 3,3 prosent. Eiernes andel av faktorinntekten gikk dermed ned fra 2022 til 2023. Det er imidlertid store næringsvise forskjeller i utviklingen i driftsresultat.

Figur 3.18. Driftsresultat i næringslivet. Milliarder kroner. Kvartal. Ujustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.19. Utvikling i funksjonell inntektsfordeling 1970-2023. Eierandeler (driftsresultat i prosent av faktorinntekt). Utvalgte næringer

¹Ekskludert jord- og skogbruk, industri og bergverk, kraftforsyning, finans- og forsikringstjenester, eiendomsdrift, boligjenester og offentlig forvaltning

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det har vært store svingninger i eierandelene i enkelte næringer de siste årene. Dette skyldes først og fremst svingninger i bruttoproduktet. Et sentralt skille går mellom de næringene som konkurrerer med utlandet, og de næringene som er skjermet fra slik konkurranse. De konkurranseutsatte næringene må ta prisene på internasjonale markeder for gitt, og disse kan svinge for eksempel med internasjonale konjunkturer eller endringer i kronekursen. De skjermede næringene kan i større grad la økte kostnader slå ut i høyere priser. En implikasjon er at prisene på produksjonen i konkurranseutsatt sektor kan ventes å svinge mer, og det vil slå ut i bruttoproduktet. Siden lønnsnivået normalt endrer seg langsomt, vil det føre til at eierandelen svinger mer i konkurranseutsatt sektor.

I 2022 og 2023 har det vært høye priser på deler av produksjonen i konkurranseutsatt sektor, delvis grunnet svakere norsk krone. Det har ført til at eierandelen i industrien har blitt høyere enn det som har vært det normale leiet før pandemien, se figur 3.19. Mens eierandelen stort sett har vært mellom 15 og 20 prosent siden finanskrisen i 2009, tyder de foreløpige tallene på at den økte til om lag 25 prosent i 2022 og til om lag 29 prosent i 2023.

Eierandelen i finansnæringen er høy, og har de siste årene ligget mellom 60 og 70 prosent. I finansnæringen har eierandelen ikke vært stabil over tid, men har økt betydelig siden 2003. I denne perioden har inntektene i finansnæringen økt mer enn i øvrige næringer i Fastlands-Norge, samtidig som sysselsettingen har holdt seg om lag uendret.

De foreløpige tallene tyder på en viss økning i eierandelen i finansnæringen i 2023.

I øvrig næringsliv på fastlandet har eierandelen holdt seg rundt et stabilt nivå på om lag 25 prosent av faktorinntekten over et lengre tidsrom. De foreløpige tallene tyder imidlertid på at den har falt noe i 2023, til 23 prosent.

3.11. Revisjoner

Ved publisering av nye kvartals- og månedstall revideres tidligere publisert tall. Sesongjusterte serier kan endres, enten som følge av at statistikken som benyttes endres bakover i tid, eller fordi nye perioder tilføyes. Gjennom koronapandemien, fra mars 2020 til mars 2022, ble nye tall behandlet som ekstremverdier, og inngikk ikke i grunnlaget for beregningen av sesongmønsteret. De mange endringene i nasjonalregnskapsstørrelser siden februar 2020 gjør at nye perioder som tilføyes i sesongjusteringen fra og med april 2022, kan gi større revisjoner enn normalt i sesongmønsteret.

Veksten i BNP Fastlands-Norge i 2. og 3. kvartal er uendret fra forrige kvartalspublisering, men for 1. kvartal er veksten oppjustert med 0,1 prosentpoeng. Det skyldes endringer i det beregnede sesongmønsteret, se tabell 3.2.

Veksten i flere sluttanvendelser er revidert. Veksten i offentlig konsum er revidert opp i både 2. og 3. kvartal. Revisjonen skyldes innarbeiding av oppdaterte regnskapstall og kan henføres til revidert konsum av forsvarstjenester og av helse- og

omsorgstjenester. For husholdningenes konsum er veksten i 2. kvartal oppjustert, mens veksten i 3. kvartal er nedjustert. Det skyldes blant annet nytt underlagsmateriale til beregning av konsum av fritidstjenester og av konsum i utlandet. Også for samlet eksport har det blitt en forskyvning mellom kvartalene, som skyldes revisjoner i eksporten av olje og gass. Veksten i samlede investeringer i fast kapital er revidert noe opp i 3. kvartal. Revisjonen kan henføres til investeringer i private tjenesteenheter. Dette er område med forholdsvis svakt

statistikkgrunnlag og bygger derfor delvis på en balansering av tilgang og anvendelse av varer og tjenester i regnskapet.

Normalt revideres ikke foregående år ved publisering av utsynsregnskapet. Denne gangen er det imidlertid gjennomført mindre revisjoner i tall for 2022, som bl.a. skyldes ny informasjon om næringsubsidier. Dette slår ut i driftsresultat for enkelte industrinæringer i 2022.

Tabell 3.2. Revisjoner i makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert og ujustert. Faste 2021-priser. Prosentvis endring fra foregående periode (sesongjustert) og prosentvis endring fra samme periode året før (ujustert)

	2. kvartal 2023				3. kvartal 2023			
	Sesongjustert		Ujustert		Sesongjustert		Ujustert	
	Nye tall	Forrige publisering	Nye tall	Forrige publisering	Nye tall	Forrige publisering	Nye tall	Forrige publisering
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	-0,3	-0,5	-5,5	-5,5	-0,4	-0,5	-0,6	-0,6
BNP Fastlands-Norge	0,0	0,0	-4,2	-4,2	0,1	0,1	-0,2	-0,3
Husholdningenes konsum	0,8	0,4	4,1	3,3	-0,2	0,5	-3,1	-2,5
Offentlig konsum	1,1	0,9	1,3	1,3	1,2	0,9	1,1	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	0,4	0,7	4,9	5,9	0,1	-2,1	0,6	-2,5
Eksport i alt	1,0	0,4	-1,3	-1,6	-1,3	-0,8	0,3	2,1
Import i alt	2,5	2,2	7,5	6,8	-4,0	-2,5	-4,2	-2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 3.4. Nasjonalregnskapet revideres i 2024

Statistisk sentralbyrå er i gang med en omfattende revisjon av tidsseriene i nasjonalregnskapet og planlegger publiseringer i november og desember 2024.

Eurostat, EUs statistikkbyrå, anbefaler å gjennomføre en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet hvert femte år for EU og EØS-landene, med koordinerte oppdaterte publiseringer av resultatene samme år. Revisjonen skal innarbeide ny eller oppdatert statistikk, samt forbedrede metoder. Revisjonen er også på linje med anbefalingene fra IMF og FN.

Revisjonen berører alle delene av nasjonalregnskapssystemet som publiseres av Statistisk sentralbyrå. I Norge har vi fulgt denne anbefalingen og det er tidligere utført syv hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet, i tillegg til enkelte mellomrevisjoner.

Nasjonalregnskapet skal måle økonomier som er i kontinuerlig endring over tid. Behovet for hovedrevisjoner skapes av at informasjon om endring kommer for sent til å bli inkludert i en vanlig produksjonssyklus. I en hovedrevisjon oppdateres derfor økonomiske strukturer og tidsserier i nasjonalregnskapet. Dette er bakgrunnen for Eurostats strategi med hyppige hovedrevisjoner. Siste hovedrevisjon ble gjennomført i 2019 og for tiden arbeider Statistisk sentralbyrå med hovedrevisjonen 2024, og Eurostat samordner hovedrevisjonsarbeidet i Europa.

Endringene som skal gjennomføres i 2024:

- Innarbeiding av tall basert på ny definisjon av statistiske enheter i næringsstatistikken.
- Inkludere ny næringsstatistikk for næringshovedområdene undervisning, helse og omsorg og kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter
- Oppdatering av beregningene av husholdningenes konsum

- Omlegging av beregningene av bygg- og anleggstjenester
- Oppdatere beregninger, metoder og statistikkgrunnlag for finansielle foretak
- Samordne beregningen av pensjonsforsikring i ulike delregnskap
- Endre motsektor på utlendingers eiendom i Norge
- Rette opp tidsseriene for reinvestert fortjeneste og vurdere beregningsmetoden

Revisjonen skal være konsistent på tvers av ulike deler av nasjonalregnskapet, det vil si at den omfatter publiseringene av

- [Nasjonalregnskapets realregnskap](#)
- [Inntekts- og kapitalregnskapet](#)
- [Finansielle sektorregnskap](#)
- [Utenriksregnskapet](#)
- [Direkteinvesteringer og porteføljeinvesteringer i utlandet](#)
- [Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter](#)

I tillegg påvirker endringene tallgrunnlaget til separate regnskapsopstillinger som er basert på tall fra nasjonalregnskap, såkalte satellittregnskap, som [fylkesfordelt nasjonalregnskap](#), [helseregnskap](#), [ulike miljøregnskap](#), [satellittregnskap for turisme](#), [satellittregnskap for ideelle og frivillige organisasjoner](#) og [utdanningsregnskap](#). Revisjon av disse regnskapene vil først gjennomføres etter at tallseriene i nasjonalregnskapet er på plass.

Hovedrevisjonen innebærer noen forstyrrelser i den løpende driften, dels fordi den legger beslag på ressurser og dels fordi produksjonssystemer må legges om. Det vil medføre at enkelte publiseringer i løpet av 2024 må utsettes. Statistisk sentralbyrå kommer tilbake til eventuelle endringer i statistikk-kalenderen i løpet av februar

4. Befolkning

Høy innvandring fra Ukraina bidro til sterk befolkningsvekst i 2023. Nord-Norge opplevde den største økningen i antall innbyggere siden 1955. Vi ser tendenser til at innvandringen bremser sentraliseringen på kort sikt. Fødselsoverskuddet gikk opp i 2023, et økt antall fødsler, samt et redusert antall dødsfall var begge medvirkende faktorer til den positive utviklingen.

Krig og urolighet har også preget verdensbildet i 2023. Konfliktene i verden påvirker oss i ulik grad, den pågående konflikten på kontinentet har medført den største flyktningstrømmen vi noen gang har sett her til lands. I løpet av 2023 økte befolkningstallet med 61 219 personer, det tilsvarer en befolkningsvekst på 1,12 prosent. Per 1. januar 2024 var det dermed 5 550 200 registrert bosatte personer i landet.

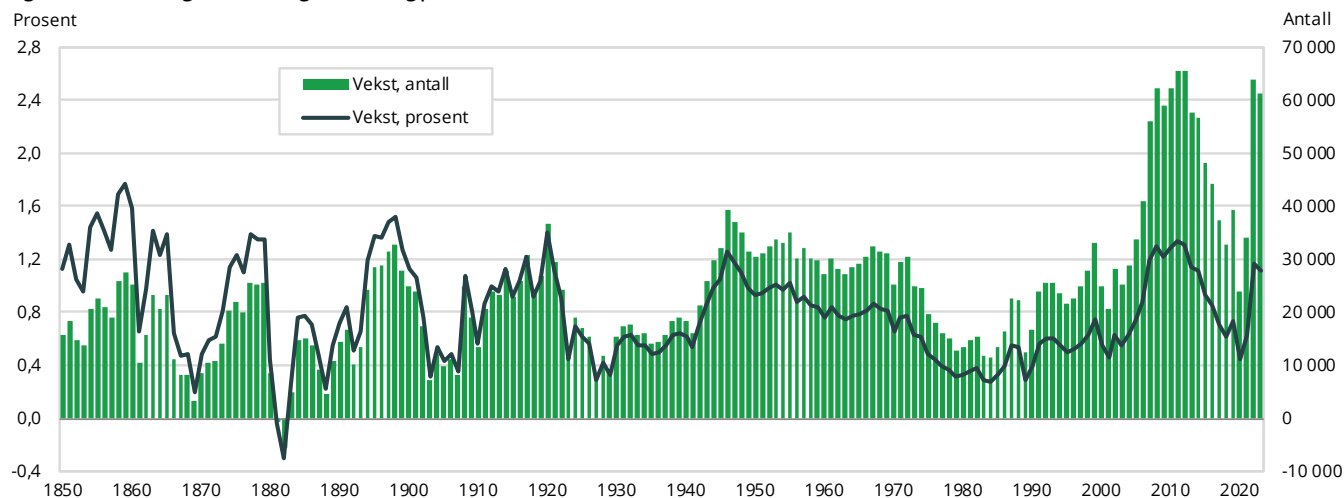
Befolkningsvekst drives av to faktorer: 1) fødselsoverskuddet, dvs. hvor mange som fødes sammenlignet med antallet som dør, og 2) nettoinnvandringen, altså antall innvandrede minus antall utvandrede. I en tid med lave fruktbarhetstall og en stor andel eldre i befolkningen, vil fødselsunderskudd bli vanlig fremover.

Det var innvandring som i hovedsak drev befolkningsveksten i 2023. Fødselsoverskuddet utgjorde 8 180, mens det var en nettoinnvandring på 52 580 personer. Den høye nettoinnvandringen er spesielt

påvirket av den høye innvandringen fra Ukraina, grunnet den pågående krigen i landet. Fødselsoverskuddet er fortsatt lavt historisk sett, men har økt etter 2022 som følge av et økt antall fødsler og færre dødsfall.

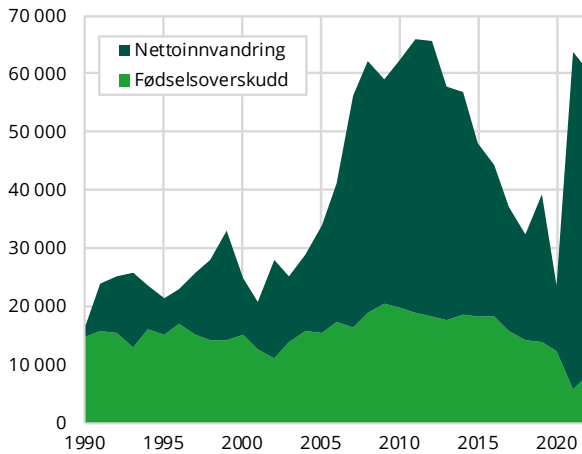
Figur 4.2 illustrerer befolkningstilveksten i Norge siden 1990. De to siste årene skiller seg tydelig ut ved at fødselsoverskuddet er historisk lavt og historisk høy nettoinnvandring. Begge faktorene resulterer i at andelen av befolkningsveksten som skyldes nettoinnvandring er høyere enn noen gang. Over tid ser vi at nettoinnvandringen fluktuerer mer enn fødselsoverskuddet, og at nettoinnvandringen har vært den største kilden til befolkningsvekst de siste 24 årene. Denne trenden er forventet å fortsette også i årene som kommer. Ifølge de nasjonale befolkningsframskrivingene er det forventet å være fødselsoverskudd frem til rundt 2050, etter det er det forventet at vi får et fødselsunderskudd (Tømmerås & Thomas, 2022).

Figur 4.1. Befolkningsvekst i Norge, i antall og prosent. 1850-2023

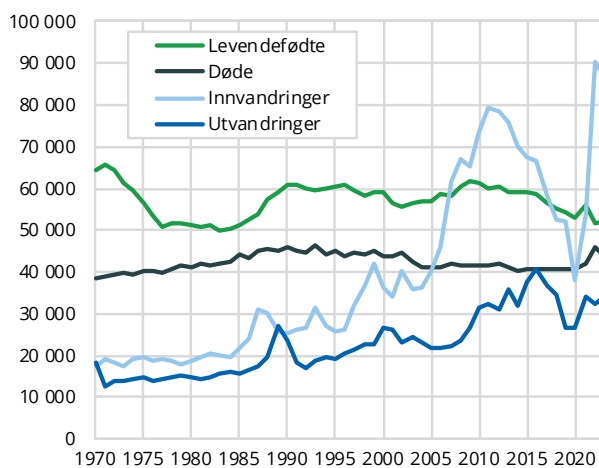
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05803

Figur 4.2. Årlig befolkningsvekst i Norge, fordelt på nettoinnvandring og fødselsoverskudd. 1990-2023

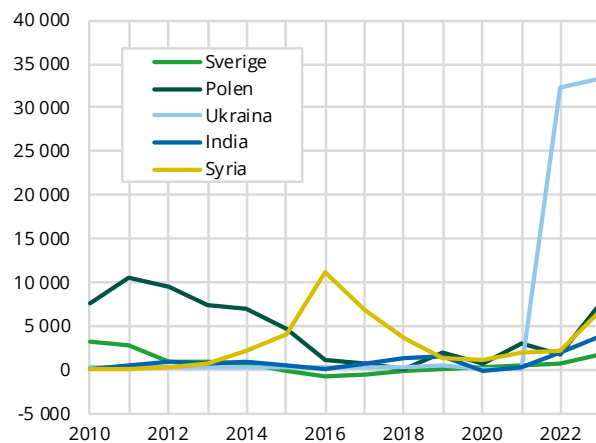
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 06913

Figur 4.3. Født, døde, innvandring og utvandring. 1970-2023

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 06913

Figur 4.4. Nettoinnvandring til Norge etter statsborgerskap fra land med høyest nettoinnvandring i 2023 2010-2023

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 11327

4.1. Fortsatt høy innvandring fra Ukraina og andre land

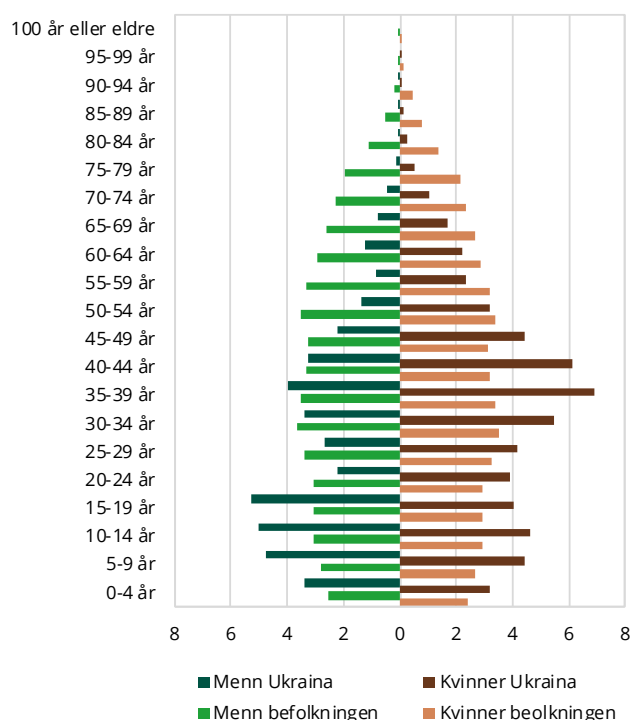
I løpet av året innvandret 33 000 ukrainske statsborgere til Norge, om lag 700 flere enn antallet som innvandret i 2022. Per 1.1.2024 var det registrert 65 750 ukrainske statsborgere i Norge, kun 3 600 av disse var registrert bosatt før 2022. Før krigen utgjorde ukrainske statsborgere en liten gruppe i Norge, i dag utgjør de den nest største gruppen innvandrere i landet. Innvandrere med polsk statsborgerskap utgjør fortsatt den største gruppen, det har de gjort siden 2009. Andelen ukrainere som blir i landet på lenger sikt er vanskelig å spå og kommer trolig an på både forhold i landet de kommer fra, og her til lands. I en rapport utgitt av IMDI oppgir 66 prosent av flyktingene at de heller vil fortsette å bo i Norge enn å starte et nytt liv i en fremmed by i Ukraina (Hernes, 2022). I løpet av 2023 ble det registrert 2 439 utvandring for personer med ukrainsk statsborgerskap. Av disse utvandret om lag halvparten tilbake til Ukraina.

I 2023 innvandret det totalt 86 590 personer til Norge. Dette er en liten reduksjon fra 2022, da vi hadde rekordhøy innvandring. Ukrainske statsborgere sto for 38,2 prosent av innvandringene. Etter disse, følger polske- og syriske statsborgere i gruppene som sto for den høyeste andelen som flyttet til landet i 2023 med henholdsvis 6 500 og 3 135 personer. I tillegg flyttet 7 110 norske statsborgere tilbake fra utlandet.

Ved inngangen til 2024 var antall innvandrere i Norge 931 080, gruppen utgjør nå nær 17 prosent av befolkningen. En innvandrer er her definert som personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Aldersfordelingen for innvandrere og befolkningen som helhet skiller seg noe fra hverandre. Innvandring bremser isolert sett aldringen av befolkningen, da de som innvandrer ofte er yngre enn den øvrige befolkningen. Det var 221 460 norskfødte med innvandrerbakgrunn ved inngangen på året, nær 8 000 flere enn året før.

Figur 4.5 viser alder- og kjønnsammensetningen blant ukrainske statsborgere registrert bosatt i Norge og befolkningen som helhet. De ukrainske statsborgerne er i hovedsak kvinner og barn, det er også en langt mindre andel av gruppen som befinner seg i de eldste aldersgruppene.

Figur 4.5. Alders- og kjønnsfordeling for befolkningen som helhet og bosatte ukrainske statsborgere

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Brockmann II-utvalget påpeker at innvandring av arbeidsdyktige mennesker med kvalifikasjoner som er relevante og etterspurt i det norske samfunnet, i utgangspunktet utgjør en ressurs (NOU 2017:2, s. 219). Dersom de får varig sysselsetting, uten å fortrenge andre sysselsatte, vil en innvandrers bidrag til produksjon og inntekt ikke bare forsørge dem selv, men også andre gjennom bidraget til skatteinntekter. På den annen side vil de også bidra til økte offentlige utgifter. Hvorvidt innvandrere i løpet av et liv i Norge bidrar positivt til offentlige nettoinntekter, avhenger kritisk av at de i gjennomsnitt har en yrkesinntekt på linje med norskfødte menn (Holmøy og Strøm, 2017; Økonomiske analyser 1/2022). En del arbeidsinnvandrere vender også tilbake til hjemlandet og vil med det i liten grad belaste norske helse- og omsorgstjenester. Gjennomsnittlig yrkesinntekt har vært vesentlig lavere for innvandrere med bakgrunn som flyktning sammenlignet med både norskfødte og andre innvandrere. Typisk har innvandrere med flyktningbakgrunn i snitt hatt lavere utdanning enn den øvrige befolkning. I tillegg til høye integreringskostnader og lavere yrkesdeltakelse, blir denne gruppen oftere i Norge til de dør, hvilket gjør at de vil inngå i den økende gruppen av eldre som mottar relativt mye offentlige helse- og omsorgstjenester.

4.2. Norske statsborgere utgjør nær en tredel av de som utvandrer

Det var 34 000 som utvandret fra Norge i 2023. Det er en økning på 4,5 prosent fra året før. Størst andel av disse hadde norsk statsborgerskap, deretter fulgte statsborgere fra Ukraina og Polen. Antallet som utvandret fra disse landene var henholdsvis 10 230, 4 460 og 2 440 personer. Det er over lang tid observert at innvandrere utvandrer i høyere grad enn andre (Skjerpen, Stambøl, & Tønnessen, 2015). Dette så vi også i 2023, hvor 72 prosent av de som utvandret var innvandrere. Et økt antall innvandrere i landet har derfor medvirket til at antall utvandring har steget over tid, arbeidsinnvandring bidrar spesielt til denne trenden.

Det er blitt rettet en del oppmerksomhet rundt såkalte «skatte-flyktninger» de siste årene. Statistikken viste at 390 flyttet fra Norge til Sveits i 2023, altså en svært liten andel av den totale utvandringen. Av de som utvandret, ble flest registrert utvandret til Sverige og Danmark, med henholdsvis 2 970 og 2 890 utflyttinger. Det er dog viktig å presisere at tall på utvandring er noe usikre. Mange flytter ut av landet uten å melde fra om det til skattemyndighetene, det gjør at registreringen av utvandring generelt er mindre pålitelig en informasjon om andre hendelser i folkeregisteret. Av de som blir registrert utflyttet, er det bare rundt halvparten som rapporterer det inn selv. I et notat nylig publisert av SSB om uregistrerte utvandring, finner de at dette i hovedsak gjelder arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske land (Krokedal, Nergård, & Kvalø, 2024). Dersom en ikke har meldt flytting, men skatteetaten finner at man med høy sannsynlighet er utflyttet, kan man administrativt registreres som utvandret. De som blir administrativt utvandret, vil ha uoppgett tilflyttingsland. Blant de som flyttet til Sveits er dette trolig ikke et problem, da de som flytter hit har gode insentiver for å melde flytting i form av en redusert skatteregning. Tilfellet er ikke det samme der noen potensielt ønsker å motta velferdsgoder etter å ha forlatt landet.

4.3. Liten økning i antall fødte

Det ble født 51 980 barn i Norge i 2023, en økning på 500 barn fra året før. Antall fødte er dog fortsatt på et historisk lavt nivå.

Trenden på lang sikt er fortsatt at fruktbarheten går ned og at gjennomsnittsalderen til førstegangs-

fødende går opp. Vi har sett en redusert aldersforskjell mellom kvinner og menn som får barn de siste årene. I 2023 gjennomsnittsalderen til kvinner som fikk barn 31,8 år, for menn var den 34,2. Kvinner er dermed i gjennomsnitt 2,4 år yngre enn menn når de får barn.

Figur 4.6 viser hvordan antall fødte har fordelt seg over månedene i årene 2019-2023. Flest barn blir født mellom mai og august. Dette er et mønster som har vært relativt stabilt over tid.

4.4. Fruktbarheten fortsetter å falle

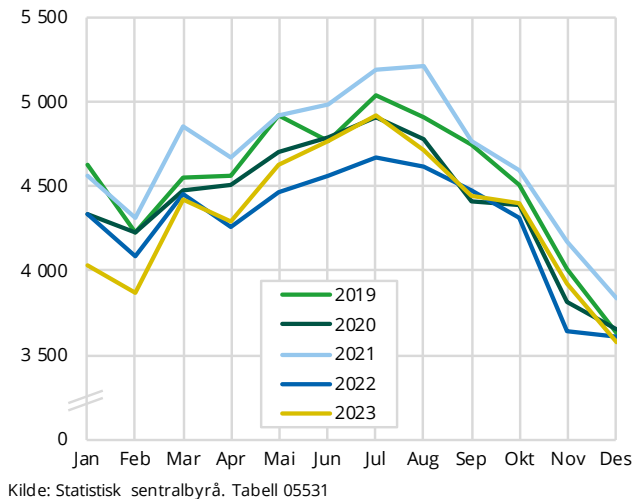
Til tross for en liten økning i antall fødte var 2023 nok et år med rekordlav fruktbarhet. Det samlede fruktbarhetstallet (SFT) måler hvor mange barn som fødes per kvinne i løpet av de årene hun er fødedyktig, dersom fruktbarhetsmønsteret holder seg likt også i tiden fremover. Det er viktig å huske at SFT er et hypotetisk mål som ikke viser hvor mange barn kvinner faktisk vil føde. At fruktbarhetstallet har gått ned samtidig som antall fødsler har gått opp kan forklares ved at antall kvinner i «fruktbar alder» (15-49 år) har hatt en relativt høyere økning. Spesiell høy innvandring av ukrainske kvinner i denne aldersgruppen kan ha bidratt til denne effekten. Fruktbarhetsraten for ukrainske kvinner i Norge var i 2023 0,90, opp fra 0,86 i 2022.

En langvarig trend i Norge og en rekke andre land er at flere kvinner utsetter å få barn. Figur 4.8 viser hvordan fødselsratene (barn per 1 000 kvinner) har sunket betraktelig for kvinner under 30 år. For kvinner over 35 år ser vi imidlertid en fødselsrate som har steget siden tusenårsskiftet.

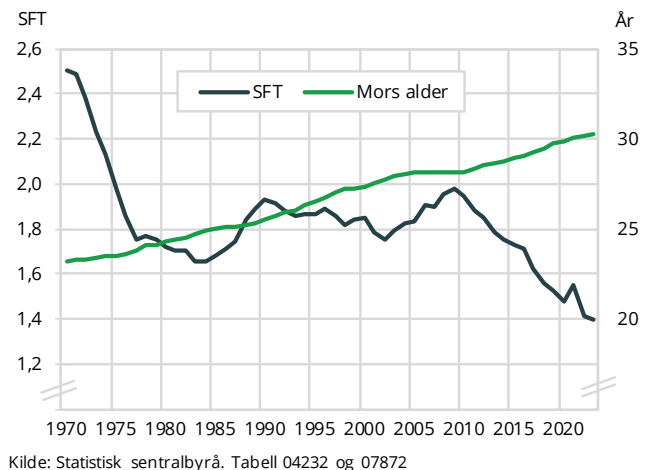
Mødres gjennomsnittsalder ved førstegangsfødsel har steget jevnt siden starten av 60-tallet. I 1970 var gjennomsnittsalderen til førstegangsfødende kvinner 23,2 år, i 2023 var den 30,3.

Kohortfruktbarhet måler antall barn kvinner i en fødselskohort i snitt har når de avslutter sin fruktbare periode. Kohortfruktbarheten måles gjerne ved 45 års alder, siden det er få barn som fødes av kvinner eldre enn dette. Målet illustrerer hvor mange barn som kvinner født i et gitt år har fått i gjennomsnitt i løpet av sitt liv som fødedyktig. I 2023 var de kvinnene som ble født i 1978 blitt 45 år, for dette kullet var kohortfruktbarheten 1,90. Målet viser hvor mange barn disse kvinnene i gjennomsnitt har fått i løpet av sin fruktbare alder. For

Figur 4.6. Månedsvise tall over antall fødte. 2017-2023

Figur 4.7. Samlet fruktbarhetstall (SFT) og alder ved første fødsel. Kvinner. 1970-2023

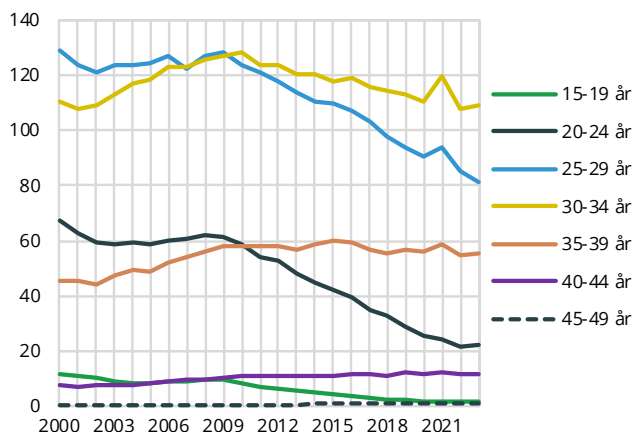

menn regnes ofte «endelig kohortfruktbarhet» ved en alder av 50 år, til tross for at reproduksjonsnivoen til menn gjerne overstiger denne alderen.

Gjennom årene har andelen som får 3 eller flere barn sunket betraktelig, størst differanse ser vi for de som får 4 eller flere barn. Av kvinnene som ble født i 1935 hadde 22,2 prosent fått 4 eller flere barn i en alder av 45 år, andelen var 6,8 prosent for de som ble født i 1948 ved tilsvarende alder. Andelen som får 0,1 eller 2 barn har alle steget i samme tidsrom.

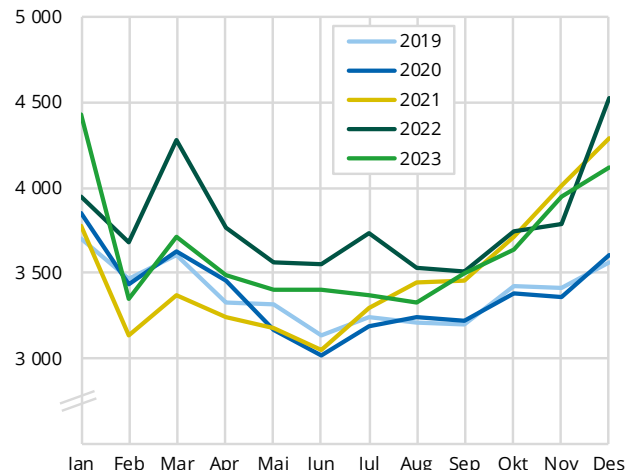
4.5. Flere barneløse, spesielt blant menn.

Det er stadig flere som ikke får barn. På 30 år har andelen kvinner som ikke hadde fått barn før fylte 45 år, steget fra 9 prosent til 14,7 prosent. Andelen menn som ikke hadde fått barn før fylte 50 år er vesentlig høyere og har også steget mer, fra 13,6

Figur 4.8. Fruktbarhetsrater, etter alder. 2000-2023¹

¹ Antall barnefødsler per 1 000 kvinner i gitt aldersgruppe.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 08555

Figur 4.9. Månedsvise tall over antall døde. 2017-2023

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 12982

Tabell 4.1. Antall barn blant kvinner ved alder 45 år (prosent) og totalt barnetall (kohortfruktbarhet) for utvalgte fødselskohorter

Fødselskohort	0 barn	1 barn	2 barn	3 barn	4+ barn	Totalt barnetall (kohortfruktbarhet)
1935	9,6	10,4	30,4	27,4	22,2	2,42
1940	9,5	10,1	33,7	29,1	17,6	2,35
1945	9,0	11,8	41,5	26,4	11,3	2,19
1950	9,4	13,3	45,4	23,5	8,4	2,08
1955	11,2	14,3	42,1	24,2	8,1	2,04
1960	11,9	13,8	39,4	25,6	9,2	2,10
1965	12,5	14,2	40,2	24,7	8,4	2,06
1970	13,4	14,7	41,2	23,1	7,6	2,00
1971	13,3	14,9	41,8	22,7	7,3	1,99
1972	13,4	15,0	42,1	22,2	7,4	1,98
1973	13,3	15,4	42,0	22,2	7,2	1,98
1974	13,8	15,4	41,8	22,0	7,0	1,96
1975	14,2	15,3	41,7	21,8	7,0	1,96
1978	14,7	16,5	41,3	20,7	6,8	1,90

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

til 23,3. Fra tabell 4.1 ser vi også at det har vært en stor reduksjon i andelen som får 4 barn eller fler og en noe mindre reduksjon av de som får 3 barn eller mer.

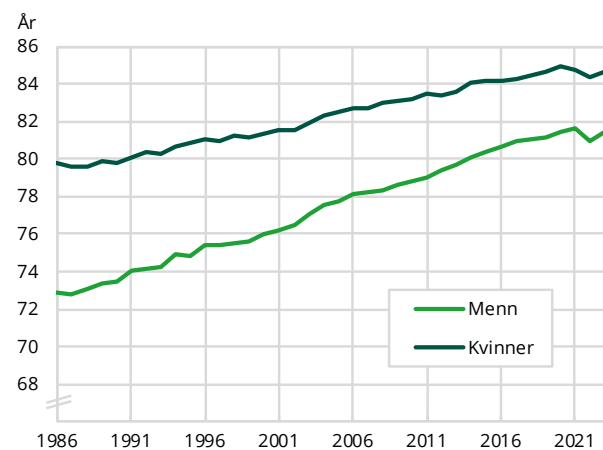
4.6. Stabilisert dødelighet

I løpet av 2023 ble det registrert 43 800 dødsfall i Norge, det er 2 000 færre enn i fjor og 1 800 flere enn i 2021. Dødeligheten, antall døde per 1000 innbygger, var 7,94 i 2023, og dermed tilbake på et noe mer normalisert nivå etter oppgangen i 2022.

Dødeligheten de siste årene har vært preget direkte og indirekte av koronapandemien. Da

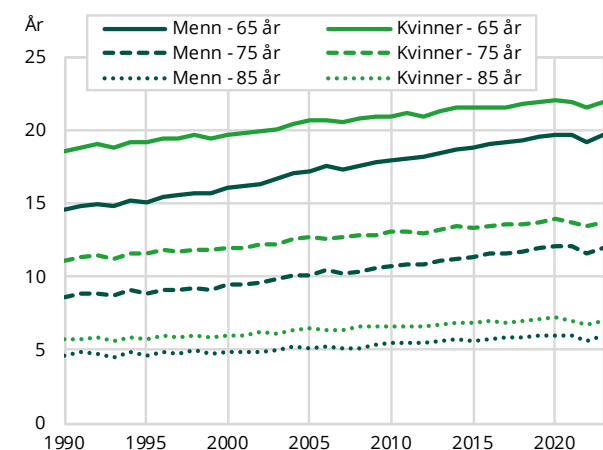
koronapandemien brøt ut i 2020 hadde vi en lav dødelighet, isolasjon og restriksjoner som kom med pandemien gjorde av smittespredning av influensa og andre virus var lavere enn normalt. Den lave dødeligheten fortsatte inn i 2021, men tok seg opp mot slutten av året. Antall døde i 2022 var det høyeste siden 1993. Dette var trolig en «innhenting» av døde, etter en lenger periode med «kunstig lav» dødelighet. Tallene fra 2023 kan tyde på at dødeligheten er tilbake til «normalen» etter pandemien. Forventet levealder er høyere enn i 2022, men ikke høyere enn i 2020, da dødeligheten var spesielt lav grunnet ettervirkningene av de strenge restriksjonene som kom med koronapandemien. Når forventet levealder beregnes på grunnlag av aldersspesifikke dødelighetsrater i et gitt år (periodemålt), vil det underestimere den faktiske levealderen for en kohort dersom dødeligheten faller fremover. Forventet kohortlevealder tar også hensyn til at dødeligheten antas å minske i tiden fremover, og gir derfor et bilde mer i tråd med den historiske levealdersutviklingen. Figur 5.8 viser forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn, i 2023 så vi en økt forventet levealder for begge kjønnene. I 2023 var forventet kohortlevealder for nyfødte 84,6 år for kvinner og 81,4 år for menn. Det er kohortlevealderen som ligger til grunn for befolkningsframskrivingene og de økonomiske modellene som disse bygger på. Menn hadde den høyeste økningen i forventet levealder fra året før, tilsvarende nær et halvt år. Det gjør at differansen i forventet levealder mellom kjønnene nå er på 3,2 år. Fra figur 5.8 kan vi se at dette er en differanse som er blitt redusert over tid.

Figur 4.10. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. 1986-2023

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05375

Figur 4.11. Forventet gjestående levetid ved alder 65, 75 og 85 år for kvinner og menn. 1990-2023

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05375

Økningen i forventet levealder antas å avta litt når man ser framover mot 2100. Ifølge hovedalternativet i SSBs siste befolkningsframskrivninger vil forventet levealder ved fødsel være 94,1 år i 2100 (SSB, 2022).

Figur 4.11 viser forventet gjestående levetid for eldre. Ved 65 år, var den forventede gjestående levetiden i 2023 19,7 år for menn og 21,9 år for kvinner. Forventet gjestående levetid for de som når gjennomsnittlig pensjonsalder har økt med i overkant av ett og et halvt år for menn, og ett i overkant av et halvt år for kvinner, siden pensjonsreformen i 2011 kom. Gjestående levetid i de eldre aldersgruppene har også økt (se figur 4.11). Det at flere eldre lever lenger og dermed når en høyere alder, vil øke antall personer som har behov for offentlige helse- og omsorgstjenester i fremtiden.

Vi forventer at antallet døde vil øke i årene som kommer. Store fødselskull født rett etter krigen er nå i slutten av 70-årene, og med store kohorter i høye aldersgrupper er det også naturlig at antall dødsfall stiger.

4.7. Nærmere om aldersfordelingen

Alderssammensetningen i befolkningen har avgjørende betydning for forholdet mellom antall forbrukere og yrkesaktive. Derfor har det også stor betydning for offentlige finanser. Utover de inntektene som kan tilskrives olje- og gassproduksjonen, avhenger de aller fleste grunnlagene for Norges skatteinntekter av arbeidsinnsatsen og produktiviteten i de potensielt yrkesaktive aldersgruppene. Offentlige utgifter går derimot i stor grad til dem som er for unge (barnehager, utdanning eller for gamle (pensjoner, helse og omsorg) til å arbeide. Historisk har vekst i befolkningen i arbeidsdyktig alder bidratt til å øke sysselsettingen

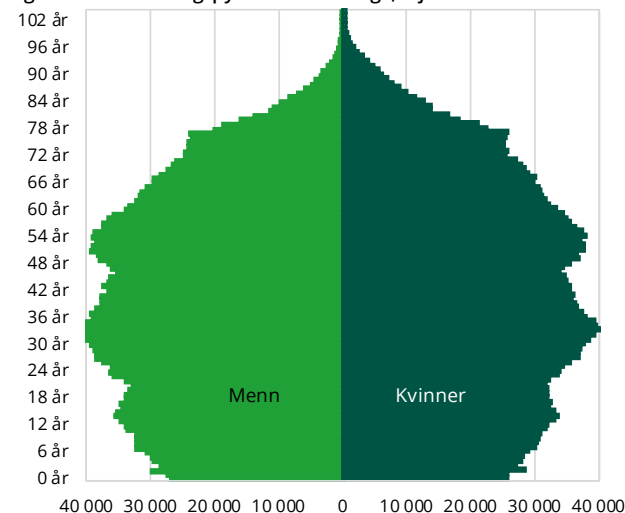
Aldringen av en befolkning bestemmes av hvor mange som fødes, hvor mange som inn- og utvandrer og hvor høy levealderen er, i tillegg til den eksisterende aldersstrukturen (illustrert i figur 4.12). Befolkningen vil bli yngre med flere fødte, flere unge innvandrere, færre unge utvandrere og lave levealder. Et motsatt scenario vil gi en eldre befolkning.

Tabell 4.2 viser endringen i aldersstrukturen i befolkningen fra 2023 til 2024. Vi ser at antallet mellom 0-9 år har sunket med nær 3 850 barn, dette tilsvarer en reduksjon på 0,7 prosent. Siden befolkningen som helhet i tillegg har vokst vil det si at barn i denne aldersgruppen nå utgjør en betydelig mindre andel av befolkningen. Nedgangen i antall barn skyldes lave fødselstall de siste årene. Gruppen som har økt mest i antall er den mellom 30-39 år, dette skyldes mest innvandring. Der det har vært størst prosentvis endring er for gruppene mellom 70-79 år og 80-89 år. En kombinasjon av at folk lever lenger og at store fødselskull rundt etterkrigstiden nå har nådd denne alderen, medvirker til utviklingen

Økt gjennomsnittsalder i befolkningen – spesielt i distriktene.

Gjennomsnittsalderen i befolkningen har steget jevnt siden starten av tusenårsskiftet. Gjennomsnittsalderen er i dag 41,3 år, hvilket tilsvarer en økning på 3,1 år siden 2000. I dag har Innlandet

Figur 4.12. Befolkningspyramide for Norge, 1. januar 2024

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459

Tabell 4.2. Endring i aldersstruktur fra 10.01.2023 til 01.01.2024

	01.01.2023	01.01.2024	Endring 2024-2023	Endring 2024-2023 (%)
0-9 år	584 393	580 550	-3 843	-0,7
10-19 år	657 034	663 732	6 698	1,0
20-29 år	702 164	704 124	1 960	0,3
30-39 år	765 318	779 493	14 175	1,9
40-49 år	715 829	720 155	4 326	0,6
50-59 år	736 691	744 904	8 213	1,1
60-69 år	604 760	614 170	9 410	1,6
70-79 år	476 435	486 590	10 155	2,1
80-89 år	200 377	210 751	10 374	5,2
90-99 år	44 708	44 472	-236	-0,5
100+ år	1 275	1 262	-13	-1,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459.

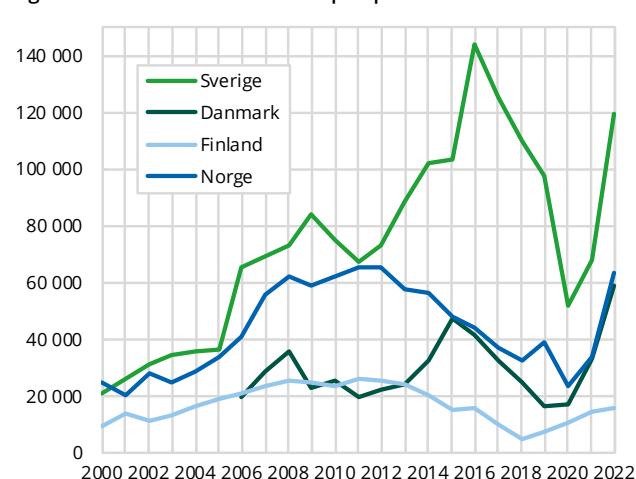
fylket høyest gjennomsnittsalder med 44,4 år, mens Oslo har den laveste gjennomsnittsalderen, med 38,5 år.

4.8. Utviklingen i et Nordisk perspektiv

Lavere folkevekst i våre naboland

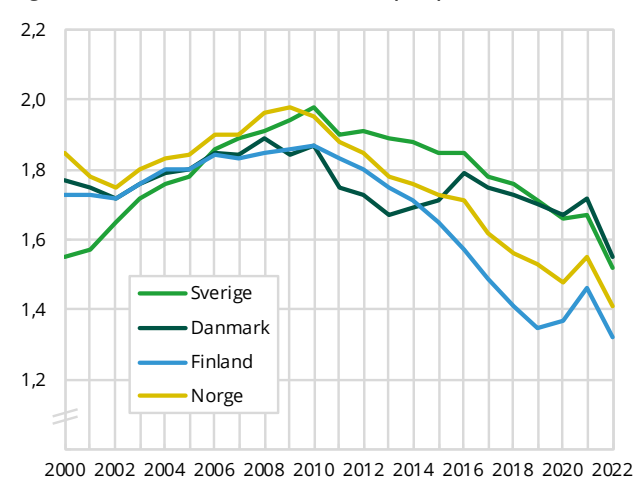
Mens vi i Norge opplevde en høy, og tilnærmet lik folkevekst som året før, ser bildet noe annerledes ut i våre naboland. Som vist i figur 4.13 hadde både Sverige og Danmark en folkevekst på om lag 30 000 personer i 2023, noe som tilsvarer henholdsvis 0,3% og 0,5%. For Danmark er folkeveksten halvert fra året før, mens Sverige registrerte den laveste folkeveksten siden år 2000. Til sammenligning hadde vi i Norge en folkevekst på 60 000, tilsvarende en vekst på 1,12% i 2023. I Finland viser foreløpige tall en befolkningsvekst på i overkant av 40 000 personer. Årsaken til den relativt høye befolknings-

Figur 4.13. Folkevekst i et nordisk perspektiv. 2000-2022

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

Figur 4.14. Fruktbarhet (SFT) i et nordisk perspektiv. 2000-2022

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

veksten i Norge er en betydelig lavere utvandring enn våre naboland, samtidig som antallet innvandringer er på noenlunde samme nivå som Sverige og Danmark. Norge tok også imot 33 000 ukrainske statsborgere i 2023, og ukrainske statsborgere utgjorde, som i fjor den klart største gruppen blant de som innvandret til Norge. Til sammenligning innvandret det i overkant av 11 000 og 8 000 ukrainske statsborgere til henholdsvis Sverige og Danmark i 2023. Felles for de nordiske landene er et fortsatt lavt antall fødsler, og at det er nettoinnvandring som driver folkeveksten. I 2023 hadde Norge og Sverige et lavt fødselsoverskudd, mens Danmark og Finland opplevde fødselsunderskudd.

Lav fruktbarhet i hele Norden

Med unntak av 2021 har man sett en nedgang i fruktbarhetstallene for hele Norden de siste ti årene, som vist i figur 4.14. Denne nedgangen

fortsatte i 2023, men har stabilisert seg noe etter den markante nedgangen året før. Den største reduksjonen finner vi når vi ser på de foreløpige tallene fra Finland. De hadde allerede det laveste tallet (1.32), og har nå et SFT på bare 1.26. I Danmark gikk tallet fra 1.55 til 1.50, og er nå likt som i Sverige, mens vi i Norge ser en liten nedgang til 1.40.

4.9. Innvandringen bremser sentralisering på kort sikt

Det bor ukrainere i alle landets kommuner i dag, og den pågående innvandringsbølgen er med på å bremse sentraliseringen på kort sikt. Innvandringen bidrar til at kommuner som tidligere har hatt befolkningsnedgang, nå vokser. Til tross for at noen flyktninger blir værende i den første kommunen de bosettes i, tilsier erfaring at de fleste som bosetter seg i små, usentrale kommuner etter hvert flytter til mer sentrale kommuner (Haug, 2023).

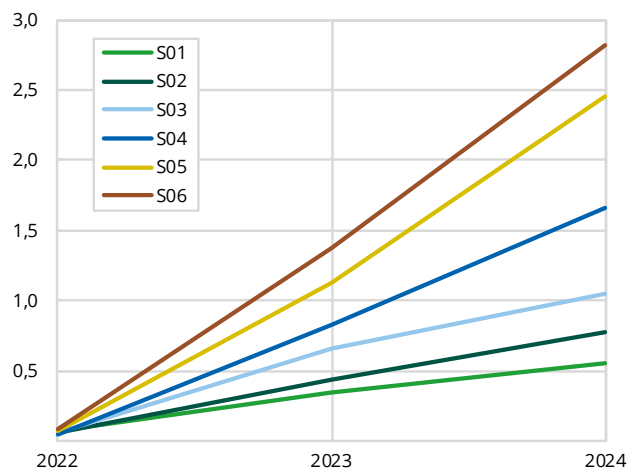
Figur 4.15 viser utviklingen i andel ukrainske statsborgere gitt ulike sentralitetsgrader. Andelen ukrainske statsborgere er høyest i de minst sentrale delene av landet. Det er viktig å presisere at det i perioder hvor det kommer mange flyktninger til landet er vanskelig å ha full oversikt over flytte- og sentraliseringsmønster. Innvandringen skaper da en noe uoversiktlig situasjon i statistikken en periode, før flyktningene har flyttet videre. For landet som helhet er dette av mindre betydning. For enkelte kommuner gir det imidlertid bølger av betydelig størrelse (Høydahl & Nergård, 2024).

Fortsatt sentralisering

I 2021 så vi en rekordhøy utflytting fra byene (spesielt Oslo), men i årene etter har utflyttingen gått ned igjen, innflyttingen fortsatt å være høy og sentraliseringen har i stor grad fortsatt. Selv om innvandring kan motvirke dette på kort sikt er sentraliseringen en langsiktig trend som trolig også vil fortsette i fremtiden.

Figur 4.3 viser kommunene som opplevde størst vekst og nedgang i befolkningen. Her ser vi at Oslo, og de omliggende kommunene i sentralitet 1, samt de øvrige største byene i landet opplevde størst folkevekst i 2023, mens det i stor grad er mindre kommuner på listen over de med størst nedgang. Aller størst nedgang finner vi i Råde. Det kommer hovedsakelig av at det er en

Figur 4.15. Andel ukrainske statsborgere etter sentralitetsgrad

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

Tabell 4.3. Kommuner med høyest befolkningsvekst og størst befolkningsnedgang i absolutt antall. 2023¹

Nr.	Kommune	01.01.2024	Endring fra 01.01.2023
10 med høyest vekst			
1	Oslo	717 710	8 673
2	Stavanger	149 048	3 037
3	Lillestrøm	94 201	2 686
4	Bergen	291 940	2 610
5	Trondheim	214 565	1 905
6	Kristiansand	116 986	1 417
7	Lørenskog	48 188	1 391
8	Nordre Follo	63 560	1 315
9	Drammen	104 487	1 196
10	Sandnes	83 702	1 154
10 med størst nedgang			
1	Råde	7 883	-434
2	Ullensvang	11 017	-131
3	Sør-Fron	3 119	-121
4	Bremanger	3 392	-90
5	Stranda	4 348	-73
6	Høyanger	3 879	-70
7	Målselv	6 714	-68
8	Østre Toten	14 840	-56
9	Fjaler	2 869	-44
10	Grue	4 532	-40

¹ Kommunestrukturen per 1. januar 2024.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459.

Boks 4.1 Sentralitet

Sentraliteten til hver enkelt kommune bestemmes ut ifra nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner, som blant annet sykehus og butikker. I sentralitetsindeksen får hver kommune en score mellom 0-1000 basert på disse parameterne. Denne scoren brukes til å dele kommunene inn i seks grupper fra mest til minst sentrale, hvor sentralitet 1 er de mest sentrale kommunene, og sentralitet 6 er kommunene som er minst sentrale.

Boks 4.2. Arbeidsmarkedsdeltakelse blant ukrainske flyktninger i Norge

Siden den russiske okkupasjonen i februar 2022 har over 73 000 ukrainere søkt beskyttelse i Norge (UDI 2024). Dette er det hittil største antallet flyktninger Norge har tatt imot på så kort tid. Ukrainere får midlertidig kollektiv beskyttelse i Norge, og blir derfor bosatt raskere enn andre grupper asylsøkere. Behandlingstiden på asylsøknader for denne gruppen var i snitt bare 2 uker (Hernes mfl. 2023). I 2022 var antallet bosatte med kollektiv beskyttelse på totalt 27,058 og i 2023 på 29,730 (IMDi 2024).

Fordi menn mellom 18 og 60 år ikke fikk forlate landet etter den russiske invasjonen, er kjønnsbalansen blant de bosatte relativt skjev med omtrent 60 prosent kvinner og 40 prosent menn (Hernes et al. 2024). Mens det var særlig mange kvinner, barn og eldre (66+ år) blant ukrainske flyktninger som ankom de første tre månedene etter krigsutbruddet i 2022, har tallene stabilisert seg i tiden etter på rundt 1/3 barn, 2/3 voksne i typisk arbeidsfør alder (18-65) og 5 prosent eldre over 65 år (Hernes mfl. 2024). Andelen eldre er noe høyere blant flyktninger fra Ukraina enn blant øvrige asylsøkere (Hernes mfl. 2024).

Ved utgangen av 2023 bodde det 36,030 ukrainere i arbeidsfør alder i Norge som hadde ankommet etter februar 2022. Av disse var 6,700 personer i jobb i desember 2023. Dette tilsvarer en andel på 18,6 prosent, en andel som har holdt seg relativt stabil siden sommeren 2023 (se figur 1). 2/3 av disse hadde heltidsarbeid. De fleste av disse jobber i overnatting – og serveringsvirksomheter. Andre næringer der mange ukrainere jobber er varehandel, forretningsmessig tjenesteyting (i hovedsak bemanningsbyråer), helse- og sosialtjenester, industri og primærnæringene (Berge og Skjæveland 2024).

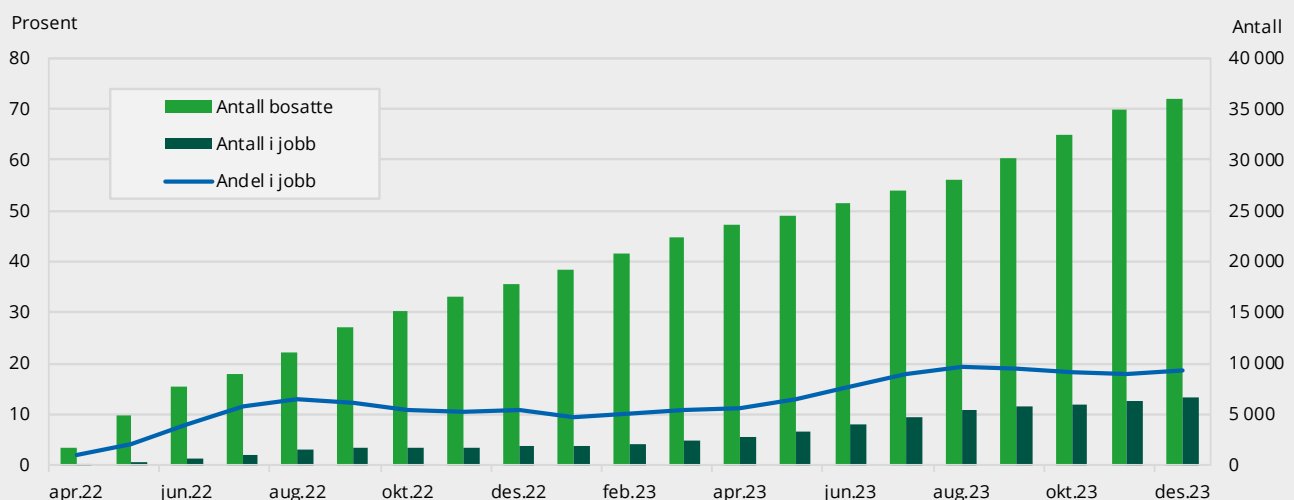
Som vist i figur 1, var sysselsettingsandelen særlig lav de første månedene i 2022, før den økte til nærmere 10-13 prosent mellom juli 2022 og mai 2023. Det store

antallet nyankomne ukrainere i 2022 og 2023 førte til at ukrainske innvandrere (totalt sett) gikk fra en sysselsettingsandel på 75 prosent for de som ankom før krigsutbruddet, til 26 prosent i 2022. Hvis man ser bort fra de nylig ankomne flyktningene fra Ukraina, ville sysselsettingsraten for innvandrere fra Ukraina ligget på 81 prosent i 2022 (Pettersen 2023).

En forklaring på den relativt lave sysselsettingsandelen blant nyankomne ukrainske flyktninger er at mange deltar i det 6-12 måneders lange Introduksjonsprogrammet for flyktninger før de starter i jobb. Personer med kollektiv beskyttelse har rett, men ikke plikt til å delta i introduksjonsprogrammet. Formålet med programmet er å gi deltakerne grunnleggende ferdigheter i norsk språk og samfunnsliv, samt å forberede dem på videre utdanning og arbeid (Regjeringen 2024a). En introduksjonsstønad på 2G i året, eller rundt 20 000 kroner per måned (per desember 2023), utbetales til de som er innskrevet i Introduksjonsprogrammet. Dette er skattepliktig inntekt som er ment å dekke alle utgifter, inkludert bolig. I tillegg har flyktninger tilgang til de samme behovsprøvde velferdsfordelene som andre lovlige innbyggere, inkludert sosialhjelp. Etter ett års opphold er de kvalifisert for støtte under folketrygdloven, inkludert barnetrygd (Tyldum, Kjeøy og Lillevik 2023). I løpet av 2022 deltok 8,211 ukrainere i opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere, og nyankomne ukrainere sto for 1/3 av deltakerne og bidro dermed til en økning i antall deltakere i dette programmet (Lunde 2023). Tall for 2023 er ikke klare, men forventes å være sammenlignbare. 5 av 10 som fullfører introduksjonsprogrammet har gått ut i arbeid eller utdanning, mens 3 av 10 har gått videre til andre kvalifiseringstiltak (Regjeringen 2024b).

Botid i Norge er en svært sentral forklaring for integrering i arbeidsmarkedet. Vanligvis tar det mange år før flyktninger og asylsøkere kommer i jobb. Blant arbeidsinnvandrere er situasjonen en annen, og de fleste

Figur 1. Antall ukrainere i Norge og andel i jobb. Personer 20-66 år som innvandret etter 24 februar 2022

arbeidsinnvandrere har same sysselsettingsrater og inntektsnivå som nordmenn uten innvandrerbakgrunn etter noen års botid. Flyktninger oppnår sjelden samme sysselsettings- og inntektsnivåer (Brovold 2020). Det er flere forklaringer på hvorfor det tar lang tid for flyktninger å komme i jobb. Den nevnte introduksjonsordningen er en viktig forklaring. Manglende engelsk-kunnskaper, selv blant mange høyt utdannede ukrainere i Norge, har blitt trukket fram som et ytterligere hinder for deltakelse i arbeidslivet (Hernes mfl. 2024). Generelt har mange flyktninger også problemer med å orientere seg i et for dem nytt samfunn, mens manglende relevante kvalifikasjoner og helseutfordringer er ytterligere forklaringer på lav arbeidsmarkedsdeltakelse blant flyktninger i Norge (Brekke mfl. 2024).

I tillegg er det en overvekt av kvinner og barn blant nyankomne ukrainere i Norge, noe som også kan være med å forklare den lave andelen sysselsatte ukrainske innvandrere i Norge. Generelt sett er sysselsettingsraten lavere for kvinner enn menn, både blant innvandrere og i den øvrige befolkningen. I 2022 var 65 prosent av kvinnelige innvandrere i arbeid. Blant mannlige innvandrere var sysselsettingsraten høyere, med 73 prosent i arbeid (Pettersen 2023).

Selv om Regjeringen ved årsskiftet strammet inn støtten til ukrainske asylsøkere, og flere innstramminger er ventet, har ukrainerne som har ankommet Norge etter krigsutbruddet hatt flere rettigheter enn i mange av våre naboland. Dette kan være en forklaring på at ekstra mange har søkt seg hit i 2023. Sverige, for eksempel, har fulgt en mer restriktiv tilnærming med mindre økonomisk støtte og hjelp til integrering, og behandler ukrainerne som øvrige asylsøkere til landet (Tyldum, Kjeøy og Lillevik 2023). Samtidig er sysselsettingsgraden blant ukrainere i Sverige langt høyere enn i Norge. Mange ukrainere i Sverige er imidlertid sysselsatt i typiske dårlig betalte «innvandrernisjer» og mange har økonomiske utfordringer (Tyldum mfl. 2023). Også i Danmark, som har lagt stor vekt på rask arbeidsmarkedstilknytning har ukrainske flyktninger høyere sysselsetting så langt. Selv om ukrainerne har fått midlertidig beskyttelse, og det er ventet at mange vil returnere til Ukraina når krigshandlingene har stilnet, har Norge valgt en mer langsiktig strategi med vekt på kvalifisering og langsiktig integrering i arbeidsmarkedet.

Referanser

Berge og Skjæveland 2024: SSB: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/antall-arbeidsforhold-og-lonn/artikler/hvor-mange-ukrainere-jobber-i-norge>

Brekke, J-P. m.fl. 2024: Tilrettelegging for integrering av flyktninger i Norge: organisering, tiltak og erfaringer. Rapport 2024:3. Institutt for samfunnsforskning.

Brovold, C. H. 2020. Økonomisk integrering for innvandrere over tid. Report 2020/20.

Hernes m.fl. 2024, NIBR: <https://www.imdi.no/content/assets/0ee0ad1ca7264e3098962fc8283863ad/rapport-reception-settlement-and-integration-of-ukrainian-refugees-in-norway.pdf>

IMDi 2024: <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/statistikk/F00/bosetting>

Lunde 2023, SSB: <https://www.ssb.no/utdanning/voksenopplaering/statistikk/norskopplaering-for-voksne-innvandrere/artikler/1-av-3-fra-ukraina>

Pettersen 2023, SSB: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/hvor-mye-jobber-innvandrere-i-norge>

Regjeringen 2024a: <https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring-og-integrering/asd/Verkemiddel-i-integreringsarbeidet/introduksjonsprogram/id2343472/>

Regjeringen 2024b: Uttalelse 2024, Rådgivende utvalg for finanspolitiske analyser. https://www.regjeringen.no/contentassets/e431dda76513479fa4b-921854d4a5b07/uttalelse_2024.pdf

Tyldum, Kjeøy og Lillevik 2023, Fafo: <https://www.faf.no/images/pub/2023/967-second-edition.pdf>

Utlendingsdirektoratet (UDI) 2024: Statistikk om Ukrainasituasjonen. <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/ukraina/>

mottakskommune som opplevde en kunstig høy befolkningsvekst i 2022 når flykningsstrømmen fra Ukraina gjorde seg gjeldende. Mange av disse flyttet seg videre i landet i løpet av 2023, noe som resulterte i en høy nedgang i befolkningen.

I det store bildet er fortsatt stabilitet i kommunenes folketall det mest fremtredende i 2023. Hele 83

prosent av kommunene opplevde ingen endring eller en endring innenfor ± 2 prosent i folketallet. Likevel er det mange kommuner som opplevde befolkningsvekst, mens svært få hadde betydelig nedgang. Totalt opplevde kun 4 kommuner en befolkningsnedgang på mer enn 2 prosent, mens nesten 60 kommuner fikk en vekst på over 2 prosent.

Bibliografi

Haug, M. (20.. mars 2023). *Ukrainerne gir endringer i flyttemønsteret*. Noudettu osoitteesta ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/flytting/statistikk/flyttinger/artikler/ukrainerne-gir-endringer-i-flyttemonsteret>

Hernes, V.;Deineko, O.;Myhre, M. H.;Liodden, T.;& Staver, A. B. (2022). *Ukrainian refugees - sxperiences from the first phase in Norway*. Oslo: Norwegian Institute for Urban and Regional Research.

Holmøy, E. og Strøm, B. (2017): Betydningen for demografi og makroøkonomi av innvandring mot 2100. Rapporter 2017/31, Statistisk sentralbyrå.

Høydahl, E.;& Nergård, S. (14. februar 2024). *Tidlige asylflyttinger i perioden 2013 -2022*. Noudettu osoitteesta ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/flytting/artikler/tidlige-asylflyttinger-i-perioden-2013-2022>

Krokedal, L.;Nergård, S.;& Kvalø, E. (15. januar 2024). *Uregistrerte utvandring fra Norge*. Noudettu osoitteesta ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/flytting/artikler/uregistrert-utvandring-fra-norge>

NOU 2017:2. (1. februar 2017). *Integrasjon og tillit - Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Noudettu osoitteesta <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-2/id2536701/>

NOU 2020:15. (4. desember 2020). *Det handler om Norge - Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene*. Noudettu osoitteesta <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-15/id2788079/>

Skjerpen, T.;Stambøl, L. S.;& Tønnessen, M. (5. juni 2015). Innvandrere som utvandrer igjen. *Økonomiske analyser 2/2015*, ss. 34-39.

SSB. (5. mars 2022). *Nasjonale befolkningsframfrivninger*. Noudettu osoitteesta ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/befolkningsframskrivinger/statistikk/nasjonale-befolkningsframskrivinger>

Tømmerås, A. M.;& Thomas, M. J. (2022). *Nasjonale befolkningsframskrivinger 2022*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Tømmerås, A.;Stølen, N. M.;& Sørlien, K. (28. mars 2022). Befolkning. *Økonomisk utsyn over året 2021*, ss. 84-94.

5. Fra oljeprissjokk til kraftkrise: Økonomisk turbulens og statistikk

Etter en pandemi, deretter krig i Ukraina og skyhøye energipriser er det nærliggende å stille spørsmål ved om slike store og uventede hendelser påvirker de løpende statistikkene som utarbeides. Vil eventuelle misvisende statistikker påvirke den økonomiske politikken som føres?

Det er opplagt at økonomiske «sjokk» påvirker den økonomiske utviklingen. De kan også avsløre svakheter ved metodikk og tallgrunnlag som ligger bak ulike statistikker. Dette kan gjelde nøkkelstørrelser i nasjonalregnskapet som bruttonasjonalprodukt (BNP), konsumprisindeksen (KPI) og andre størrelser som har åpenbar betydning for politikk, interesseorganisasjoners krav og folks forventninger og atferd. Når politiske beslutninger tas, baseres det normalt på så «ferske» tall som mulig. Kan tilliten til statistikkene svekkes om man i ettertid får store revisjoner? Norge er ikke alene i møtet med konsekvensene av pandemi og krig, og internasjonalt var det mye diskusjon om hva pandemien betydde for analysene av den økonomiske utviklingen. For KPIs del gikk diskusjonen også på hvordan man kunne tilpasse metodene når enkelte tjenester ikke lenger kunne kjøpes. I del 2 av denne analysen diskuteres utfordringene og konsekvensene for BNP og KPI av de økonomiske sjokkene som startet i 2020, men først starter vi med et tilbakeblikk på den økonomiske turbulensen Norge opplevde på 1980-tallet.

5.1. Erfaringer fra 1980-tallet

På 1980-tallet ble oljevirkosomheten stadig viktigere. Oljeinvesteringene var store, og Norge ble en betydelig oljeproducent og -eksportør. Samtidig ble det gjennomført en liberalisering av kreditt- og valutamarkedene som førte til en kraftig økning i forbruk, gjeld og inflasjon. Perioden ble omtalt som jappetiden («YAP» - «Young Aspiring Professional») og hadde sitt utspring i årene rundt 1983-1987. Tiden var preget av høy økonomisk vekst, stor lånefinansiert forbruksvekst og sterk økning i boligprisene. I tillegg var det store svingninger i oljeprisen. Den var høy og økte fram til 1985, mens den deretter fikk et brått fall.

Både jappetiden og oljeprissvingningene fikk betydning for statistikkproduksjonen i Statistisk sentralbyrå. Blant annet førte det til endringer i metodene for å trekke utvalg (Solheim mfl. 1989) og førte også til endring av beregningene av «basisår» i nasjonalregnskapet (Fløttum, 1989).

Jappetid og forbruksvekst

Detaljomssetningsindeksen er en viktig konjunkturindikator, og måler månedlig omsetningen i detaljhandelsnæringene. Fordi det meste av omsetningen stammer fra husholdningenes kjøp, er indeksen en god indikator for varekonsumet, dvs husholdningenes kjøp av varer fra norske butikker, inkl. netthandel. I 1987 ble det avdekket at detaljomssetningsindeksen undervurderte utviklingen i detaljhandelens omsetning. Dette ble synlig i forbindelse med beregningen av endelige tall for husholdningenes konsum i nasjonalregnskapet for året 1985. Da hadde vi fått tilgang til et mer fullstendig datamateriale, blant annet årsstatistikk for varehandel. Det første foreløpige anslaget på privat konsum for 1985, publisert i februar 1986 og basert på detaljomssetningsindeksen, viste en vekst på 7,5 prosent (Økonomiske analyser 1/1986). Dette anslaget ble gradvis oppjusterte til en vekst på 10,3 prosent 2 år etter. Allerede i Økonomisk Utsyn publisert i februar 1987 da privat konsum var oppjustert til en vekst på 8,1 prosent, antydte Statistisk sentralbyrå om den kommende store revisjonen: *«Veksten i rekordåret 1985 er tidligere anslått til 8,2 prosent (8,1 prosent i 1985- priser), men ny informasjon tilsier at dette anslaget kan bli justert opp til rundt 10 prosent. Dette betyr at konsumveksten i 1985 og 1986 vil kunne komme opp i noe over 16 prosent, eller mer enn totalveksten i hele perioden 1978-1984»* (Økonomiske analyser 1/1987, side 47).

Den kraftige revisjonen av nasjonalregnskapet ble tatt opp i Stortingets spørretime våren 1987. Høyres representant Johan C. Løken spurte: «*Statistisk sentralbyrå har på nytt oppjustert veksttallene for 1985. Ved en rekke anledninger har det vist seg at de foreløpige indikatorene ikke har fanget opp de faktiske tendenser i den økonomisk utvikling tidlig og godt nok. Hva vil finansministeren gjøre for å øke kvaliteten på det materialet som ligger til grunn for den økonomiske politikken?*» (Halvorsen mfl. 2011, side 94).

En utredning om detaljomsetningsindeksen avdekket at indeksen systematisk hadde undervurderte omsetningsveksten, men utredninger tar tid, og først fra årsskiftet 1989 ble indeksen midlertidig stoppet. Publisering av detaljomsetningsindeksen ble gjenopptatt høsten 1989, og da etter en omlegging og forbedring av beregningsopplegget (Solheim mfl., 1989). Utredningen viste at den viktigste årsaken til feilkilden var at indeksen ikke i tilstrekkelig grad fanget opp tilgang og avgang av varehandelsbedrifter, og «yngre» bedrifter var underrepresenterte i utvalget. Omsetningsøkningen var sterkere i de «yngre» bedriftene enn i de veletablerte, og «feilen» som oppstod når man vektet sammen førte dermed til en systematisk underestimering av samlet omsetningsvekst.

Lie og Roll-Hansen (2001, side 406) påpeker at «*Dette var en stor feil i en meget sentral indeks. Den burde vært oppdaget tidligere av dem som var faglig ansvarlige for indeksene og kanskje også av økonomene som matet tallene inn i sine modeller og fikk totaltall som var misvisende*». Samtidig påpeker forfatterne at analyseansvarlige i forskningsavdelingene faktisk mente at de første konsumestimaterne for 1985 var overraskende høye, noe som ble understøttet av Industriforbundet. Lie og Roll-Hansen skriver videre at de forskergruppene og utvalgene som i ettertid gransket bankkrisen på 1990-tallet, pekte på at særlig underestimeringen av konsumet midt på 1980-tallet gjorde at det tok lang tid før fallet i husholdningenes sparerate ble oppdaget «med noenlunde presisjon», og at denne svakheten var med på å bidra til «at den kraftige veksten i økonomien ikke tidligere ble møtt av kontraktive tiltak» (side 405). Dette er et eksempel på at statistikk er grunnlag for politiske valg, og at misvisende tall kan føre til suboptimal politikk.

Oljeprisfall og valg av basisår i nasjonalregnskapet

Petroleumsvirksomheten satte for alvor sitt preg på norsk økonomi i 1980-årene. Virksomheten ble stadig viktigere for Norges inntekter, investeringer og eksport. Høye oljepriser fram mot 1985, men med et sterkt fall i 1986, skapte utfordringer for måling av BNP-veksten i nasjonalregnskapet. For å sammenligne vekst over tid, er det vanlig å regne i «faste» priser, dvs. at prisene på varer og tjenester holdes konstante med utgangspunkt i et bestemt år, kalt basisår. Det ble tydelig at valget av basisår hadde stor betydning for hvilken vekst man beregnet.

På 1980-tallet anbefalte FN i sine retningslinjer at skifte av basisår burde skje hvert tiende år og helst hvert femte år. Konvensjonen om å skifte basisår hvert femte år ble understreket og anbefalingen var å velge et år som sluttet på 0 eller 5. En ekspertgruppe i FN-regi hadde i 1986 konkludert med: «*A reasonable compromise solution ... is to use a fixed base of about 5 years and then obtain long series by chaining these together. When relative prices are not changing too fast, such 5-yearly rebasing may be adequate. However, in periods of rapidly changing relative prices more frequent rebasing is desirable*» (Fløttum, 1989, side 13).

Norge fulgte opp den internasjonale praksisen med å endre basisår hvert femte år, men endte på 1980-tallet med å velge 1984 som nytt basisår framfor 1985. Begrunnelsen var at oljeprisen i 1984 sannsynligvis var mer representativ for neste 5-årsperiode enn den høye prisen i 1985. Samtidig hadde Statistisk sentralbyrå i 1985 utviklet et nytt kvartalsregnskapssystem, hvor man hadde valgt å beregne fastpristallene i året-før-priser (t-1 priser). Dette var gjort etter ønske fra blant annet prognosemiljøet i Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet som ville ha mest mulig oppdatert prisstruktur i beregningene av den kortsiktige konjunkturutviklingen (Fløttum, 1989, side 13).

Det første anslaget på BNP for 1987, publisert i Økonomisk Utsyn i februar 1988, viste volumvekst beregnet med 1986-vekter, på 1,3 prosent. Seinere ble dette nedjustert til en vekst på 0,9 prosent, mens etter skiftet av basisår til 1984 (i 1989) ble BNP-veksten for 1987 beregnet til 3,4 prosent. En viktig årsak til revisjonen var detaljomsetningsindeksens manglende evne til å fange opp utviklin-

gen i varehandelen, men i tillegg var en tredel av revisjonen på 2,5 prosentpoeng knyttet til skifte av basisår (vektgrunnlag) fra 1986 til 1984. I 1987 var økningen i produksjonen av olje og gass (volum) på 17 prosent. Prisnivået på olje var om lag 40 prosent lavere i 1986 enn i 1984. Når man da skiftet til de høye 1984-prisene, ble vekten av oljeproduksjonen i BNP-beregningene betydelig høyere enn når man brukte 1986-prisene (Halvorsen mfl., 2011, side 96), og oljeproduksjonen fikk så mye større vekt at det oppjusterte samlet BNP. Se ellers boks 5.1 om betydningen av vektgrunnlag i nasjonalregnskapet.

Revisjonen skapte store avisoppslag, og Aftenposten hadde en artikkel 28.3.1989 med overskriften «Tall-avvik gir mistillit. De rekordstore avvikene i de reviderte tall for nasjonalregnskapet fra Statistisk sentralbyrå skaper stor faglig debatt, og i enkelte kretser er tilliten til byrået klart svekket.....man blir herefter nødt til å ta alle tall fra byrået med en klype salt.»

Avisoppslag om reviderte nasjonalregnskapstall. Aftenposten 28.3.1989 (Halvorsen & al 2011).

Etter sterke ønsker fra sentrale brukere, bl.a. fra Finansdepartementet, endte denne turbulente perioden med at Nasjonalregnskapet gikk over til å introdusere t-1 som basisår også i årsregnskapet. Dette ble gjort i 1990 fra og med beregningene av de endelige tallene for året 1987. Det hører med til historien at BNP-veksten for 1987 med vekter fra året før til slutt endte på 2 prosent (Økonomiske Analyser 3/1990, side 8)¹.

Det var ikke uten utfordringer å legge om til årlig oppdatering av basisåret, og de internasjonale organisasjonene krevde på den tiden at tall skulle rapporteres i 1985-priser for å være sammenlignbare mellom land. For året 1989 viste Statistisk sentralbyrås beregninger en vekst i BNP på 1 prosent, mens anslag fra OECD var på 5 prosent. Dette var forvirrende for brukerne; hvem hadde rett? Forskjellen skyldtes kun ulikt vektgrunnlag, se boks 5.1. Olje- og gassproduksjonen hadde en volumvekst på 25 prosent fra 1988 til 1989. Verdsatt med priser fra 1988 (t-1), fikk denne produksjonen en mye lavere BNP-andel, og dermed lavere vekt i beregningen av BNP-veksten, enn det OECD beregnet når de baserte seg på 1985-priser.

Norge presenterte problemene på nasjonalregnskapsmøtet i OECD i 1989, og det førte til mye debatt i årene etter. Da Norge gikk over til årlig oppdatering av nasjonalregnskapets basisår, var det

kun Nederland som hadde et tilsvarende system. Det var tilbakeholdenhet i mange land mot å gjøre det samme og sterke motforestillinger ble framført. Blant annet anså mange det som et stort problem å utlede tidsserier for BNP (og andre størrelser) i faste priser ved å kjede de årlige vekstratene til et gitt referanseår². Eksempelvis er de kjedede nivåseriene generelt ikke additive, dvs. underkomponenter vil ikke summerer seg til de aggregerte størrelsene. Mange mente at dette ville være et nærmest uoverkommelig problem for brukerne. Additivitet vil kun være til stede i basisårets priser, altså t-1-priser, se beskrivelsen av kjeding i boks 5.1. Dessuten var det mange land som påpekte at de ville ha store vanskeligheter med å etablere et årlig skifte av basisår. De hadde

verken tilstrekkelig statistikk eller metoder for å gjøre dette. Til tross for innvendingene, anbefalte begge de nye nasjonalregnskapsmanualene som kom på 1990-tallet, 1993 System of National Accounts (SNA) og European System of Accounts (ESA) 1995, årlig skifte av basisår og med kjeding til et referanseårs priser. I 2007 ble det regulert ved en forordning at EU-landene må beregne fastpristall i t-1 priser, 17 år etter innføringen i Norge.

² Referanseår er ikke det samme som basisår, men er et valgt år man bruker for å få fram fastprisserier på nivåform. Internasjonalt benyttes for tiden 2015 som referanseår, en praksis som Norge følger også i nasjonal publisering.

¹ Etter flere hovedrevisjoner viser nasjonalregnskapet nå en volumvekst fra 1986 til 1987 på 1,8 prosent (per februar 2024).

Boks 5.1 Betydningen av basisår i nasjonalregnskapet – volum og prisendringer

Nasjonalregnskapet er et informasjonssystem som omfatter tall i løpende priser (nominelle verdier). For mange formål ønsker man å beregne hvordan utviklingen i verdiene fordeler seg på prisendringer og volumendringer. Volumendringene uttrykker utviklingene i faste priser, dvs løpende tall korrigert for prisstigning. I 1990 gikk Statistisk sentralbyrå over til å benytte løpende basisår, dvs fastpristallene lages med utgangspunkt i år (t-1)-priser.

Måten å omregne til faste priser i nasjonalregnskapet (deflatering), skjer ved at hver vare omregnes til prisen i år t-1 før varene summeres. Det betyr at volumutviklingene uttrykkes ved en Laspeyre-indeks som viser forholdet mellom «årets» kvantum regnet i «fjorårets» priser og «fjorårets» kvantum regnet i «fjorårets» priser etter at vi har aggregert over alle typer varer. Det kan også beskrives som en veid sum av volumendringene for alle varer, der vektene er de enkelte varenes andel av totalverdien i basisåret (t-1):

$$(1) Q_t = \frac{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t-1,i}} = \sum_{i=1}^n \alpha_{t-1,i} \frac{q_{t,i}}{q_{t-1,i}} \text{ der}$$

$$(2) \alpha_{t-1,i} = \frac{p_{t-1,i} q_{t-1,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t-1,i}}$$

Q = summen av fastpristallene for alle varer (i)

p = prisen på vare i, i hhv år t og år t-1

q = volumet av vare i, i hhv år t og år t-1

α = vare i's andel av total vareverdi i år t-1.

Summen over alle varer =1, dvs. $\sum_{i=1}^n \alpha_{t-1,i} = 1$

Økningen i verdi fra en periode til en annen uttrykkes ved:

$$(3) V_t = \frac{\sum_{i=1}^n p_{t,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t-1,i}}$$

Måten fastpristall blir beregnet på betyr at de aggregerte prisindeksene som implisitt beregnes i nasjonalregnskapet er av Paasche-indeks.

Prisindeksene er lik forholdet mellom indeksene for løpende verdier, V og fastprisverdiene Q:

$$(4) P_t = \frac{V_t}{Q_t} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{t,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t-1,i}} / \frac{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t-1,i}} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{t,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t,i}}$$

Den implisitte Paasche prisindeksen i Nasjonalregnskapet sammenligner årets priser med prisene i basisåret, mens årets volum holdes fast. Prisindeksen fokuserer altså på det nyeste konsummønsteret, noe som kan være vanskelig å observere i «nåtid». I tillegg tenderer den til å undervurdere den «sanne» prisveksten.

Valg av basisår

Utviklingen i fastpristallene vil være avhengig av valg av basisår. Hvis vektene endrer seg vesentlig fra et år til et annet som følge av endringene i relative priser, vil skifte av basisår gi forskjellig volumutvikling, se eksempel i tabell 1.

(a) År 1 er fast basisår (indeks 100): Beregningen av volumutviklingen (Laspeyre indeks) fra basisåret til de to andre periodene vil være:

$$Q_{1-2} = \sum_{i=1}^2 \alpha_{1,i} \frac{q_{2,i}}{q_{1,i}} = (0,5 * (5/5)) + (0,5 * (9/10)) = 0,95 \text{ dvs.}$$

indeks 95, tilsvarende 5 prosent volumnedgang.

$$Q_{1-3} = \sum_{i=1}^2 \alpha_{1,i} \frac{q_{3,i}}{q_{1,i}} = (0,5 * (5/5)) + (0,5 * (10/10)) = 1,0 \text{ dvs.}$$

indeks 100 og ingen volumendring fra basisåret til år 3.

Økningen fra år 2 til 3 blir:

$$Q_{2-3} = Q_{1-3} / Q_{1-2} = 100/95 = 1,053, \text{ dvs. indeks 105,3}$$

eller 5,3 prosent økning fra året før.

De implisitte prisindeksene:

$$P_{1-2} = \frac{V_{1-2}}{Q_{1-2}} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{t,i} q_{t,i}}{\sum_{i=1}^n p_{t-1,i} q_{t,i}} = 150 / ((10*5) + (5*9)) = 1,579,$$

dvs en prosentvis prisøkning fra år 1 til 2 på 57,9 prosent, mens

$$P_{2-3} = V_{2-3} / Q_{2-3} = (160/150) / (1,053) = 1,013, \text{ dvs.}$$

en prisvekst på 1,3 prosent fra år 2 til 3 (ingen av varene hadde økningen i prisene i denne perioden, men forbruket av elektrisitet i volum økte, mens forbruket av antall kilo kjøtt var konstant).

(b) Løpende basisår, dvs basisår t-1:

$Q_{1-2} = 0,95$ som i eksempelet over (a).

$$Q_{2-3} = \sum_{i=1}^2 \alpha_{2,i} \frac{q_{3,i}}{q_{2,i}} = (0,4 * (5/5)) + (0,6 * (10/9)) = 1,067 \text{ dvs.}$$

indeks 106,7 eller 6,7 prosent volumøkning fra året før.

Den implisitte Paasche prisindeksen blir

$$P_{2-3} = V_{2-3} / Q_{2-3} = (160/150) / 1,067 = 1,0 \text{ som betyr en indeks på 100 og ingen prisvekst i perioden.}$$

Eksempelet viser at velger vi 1 som basisår, vil den veide volumveksten bli på 5,3 prosent fra år 2 til 3. Om man har året før som basis, vil konsumveksten fra år 2 til 3 bli på 6,7 prosent. Grunnen til høyere vekst i dette eksempelet, er at (t-1)-vektene får med seg at elektrisitet med stor økning i prisen i år 2 dermed får en høyere konsumandel og dermed betyr relativt sett mer.

Kjeding av volumindekser – kjedingsavvik

Det er ønskelig å sammenligne volumutvikling over tid, dvs få fram økningen fra år 1 til år 3. Når man har løpende basisår, betyr det at man må kjede de årlige vekstratene for hver vare for å få fram utviklingen fra år 1 til 3, dvs.:

$$(5) Q_{1-3,i} = \frac{p_{1,i} q_{2,i}}{p_{1,i} q_{1,i}} * \frac{p_{2,i} q_{3,i}}{p_{2,i} q_{2,i}} = \frac{p_{1,i} q_{3,i}}{p_{1,i} q_{1,i}}$$

Fastpristallene i et referanseårs priser uttrykkes som de løpende prisene i referanseåret multiplisert med volumvekstraten, se tabell 2 (fortsettelse av eksempelet i tabell 1).

Kjeding av årlige volumvekstrater til et bestemt referanseår, gjøres på det nivået man måtte ønske, aggregert eller detaljert. Hvis man kjeder på et detaljert nivå og regner om til «fastpristall», må man være klar over at det kun er i basisårets priser (t-1) at seriene er «additive», dvs kan summeres og summen gir riktig volumvekst. For andre år vil ikke summen tilsvare «fastpristallet» man får ved direkte kjeding (altså benytter de årlige vekstratene). Konsumet i år 3 i faste priser skal være 1,3 prosent høyere enn i år 1, dvs. tilsvarende 101,3 år 1-kroner. Tilsvarende er summen av kjøtt og elektrisitet også omregnet til år 1-priser, som betyr at det har blitt et kjedingsavvik på 1,3 år 1-kroner, se tabell 2. Kjedingsavvikene kan være betydelig avhengig av hvor lang referanseperioden er.

Tabell 1. Eksempel der konsumet består av 2 varer, kjøtt og elektrisitet

	År 1			År 2			År 3			Andeler	
	p1	q1	P1*Q1	p2	q2	p2*Q2	p3	q3	p3*Q3	a1	a2
Kjøtt (1)	10	5	50	12	5	60	12	5	60	0,5	0,4
Elektrisitet (2)	5	10	50	10	9	90	10	10	100	0,5	0,6

Tabell 2 Kjeding av volumvekstrater og nivået på konsumet i referanseårets priser

	År 1 Indeks	Q (1-2) Vekstrate	Q (2-3) Vekstrate	Kjedet indeks
				Q(1-3)= Q(1-2)*Q(2-3) Indeks
Kjøtt (1)	100	1,0	1,0	100,0
Elektrisitet (2)	100	0,9	1,111	100,0
Konsum	100	0,95	1,067	101,3
Nivå tall i prisene til referanseår 1				
	Løpende priser (referanseår)	Q2 i priser fra år 1	Q3 i priser fra år 1	
Kjøtt (1)	50	50	50	
Elektrisitet (2)	50	45	50	
Kjedlingsavvik				1,3
Konsum	100	95		101,3

5.2. Pandemi, krig og turbulente priser

Covid-19 snudde opp ned på mye i samfunnet, både her hjemme og ute. For eksempel førte nedstenging av virksomheter til relativt store endringer i produksjon og sammensetning av varer og tjenester, og det gjorde det vanskeligere enn ellers å tolke utviklingen i årene etter. De fleste land opplevde til dels store revisjoner av BNP-tallene for pandemi-årene.

I lys av høyere prisvekst, har man internasjonalt særlig diskutert beregningene av konsumprisindekser. Pandemien påvirket husholdningenes konsummønster. Noen tjenester var ikke mulig å få tak i, eksempelvis ble periodevis både restauranter og personlig tjenesteyting (frisører, fysioterapeuter mv) nedstengt og siden strengt regulert. Dette førte også til at Eurostat (det europeiske statistikkbyrået) i tett samarbeidet med nasjonale statistikkbyråer utarbeidet internasjonale retningslinjer for hvordan konsekvensene av koronaepidemien burde håndteres i KPI. I Norge betød det blant annet at bortfall av priser så lang det var mulig skulle imputeres³ gitt visse kriterier (Johannesen, 2020). Konsumprisindeksen er en såkalt Laspeyres-type indeks som vekter sammen prisendringene på de ulike varene og tjenestene med de respektive varenes andel av konsumet i «året før». Gjennom året holdes disse andelene fast hver måned, se boks 5.2. Nedstengning medførte store og raske endringer i forbrukssammensetningen som KPI-beregningene ikke uten videre fanget opp. Det er for øvrig et poeng at man ikke nødvendigvis erstatter en tjeneste med en annen (substitusjon).

Erfaringene fra flere land var at husholdningenes sparetilbøyelighet økte i pandemiårene, altså at forbruket økte i mindre grad enn inntektene. I Norge ble det registrert en spesiell substitusjonseffekt ved at stengte grenser førte til at forbrukere, i stedet for å handle matvarer i Sverige, handlet varene i Norge. Dette betyr at «matvarer som kun omfatter innenlandske kjøp, fikk mye større vekt under pandemien enn det som var reflektert i vektgrunnlaget for KPI for 2020.

OECD-studie av endring i konsumvekter

OECDs Statistical Insights presenterte i juli 2021 en analyse av konsekvensen for landenes inflasjonsmåling av et skifte i konsummønstre under Covid-19 (OECD, 2021). Der står det: «CPI and HCPIs⁴ are constructed as a weighted average of sub-indices covering different products in the consumption basket (e.g. food, clothing, transport), using the expenditure shares of a base year (usually the previous year) as weights. Weights are updated annually in most OECD countries, and, in normal times, are very stable. The COVID-19 crisis, however, induced large changes in consumption patterns in 2020. This shift poses challenges to inflation measures for 2020 and for 2021, as the pre-COVID expenditure weights became unrepresentative of the average consumption pattern for 2020, while the 2020 COVID weights may differ from the actual weights in 2021. The latter depends on the extent to which these shifts persist as economies recover from the pandemic.»

I analysen til OECD (2021) framkommer det at 2020 «Covid-kurv»-vektene for mat og drikkevarer, bolig,

³ Imputering er en statistisk metode som brukes for å beregne manglende verdier, se [Hvordan påvirker koronatiltakene KPI?](#) - SSB

⁴ For definisjon av sammenhengen mellom konsumprisindeksen (KPI) og harmonisert konsumprisindeks (HKPI), se boks 5.2.

møbler, helse, kommunikasjon o.l. var høyere enn i 2019-vektene, mens utgiftene til klær, transport, rekreasjon og restauranter var tilsvarende lave. Mest påvirket var matvarer, bolig, transport og restaurantutgifter. For eksempel brukte gjennomsnittsfbrukeren i de 28 OECD-landene 2,8 prosentpoeng mindre på transport og restaurantbesøk og 2,5 prosentpoeng mer på matvarer og bolig under pandemien. Testene OECD gjorde ved å reberegne prisveksten i 2020 med oppdaterte 2020-vekter og deretter sammenligne med den offisielle prisveksten, viser at de oppdaterte vektene tenderte til å gi høyere prisvekst. Samtidig var effektene relativt små, og for OECD som helhet var den gjennomsnittlige differansen på 0,05 prosentpoeng. For Norge viser beregningene med de eksperimentelle dataene (2020 vektorer) at prisveksten var 0,09 prosentpoeng høyere enn den offisielle KPI-veksten (OECD 2021). At 2020-vekter ga litt høyere prisvekst bekreftes av tester gjort i Statistisk Sentralbyrå (Hov, 2023).

Auer og Shumskikh (2024) har gjort analyser av tyske data hvor vektgrunnet endres hvert femte år. Analysene deres viser at «utdaterte» vekter tenderer til konsumprisindeks overvurderer prisveksten. De mener at statistikkbyråer bør jobbe med å ha så oppdaterte vekter som mulig, og når det ikke er praktisk mulig å komme lenger i oppdateringen, kan retrospektive beregninger bidra til å gi kunnskap om skjevheter forårsaket av «utdatert» vektgrunnet, noe som kan være til hjelp for brukerne.

KPI: Eksempler matvarer og elektrisitet

Matvarer

Informasjon om konsumandelene (vektgrunnet) i KPI er hentet fra den mest oppdaterte versjonen av nasjonalregnskapet, månedlig nasjonalregnskapet fra året før, se boks 5.2 Konsumprisindeks: definisjoner og vektgrunnet.

Som nevnt innledningsvis, førte stengte grenser under pandemien til at alle matvarekjøpene ble gjort i Norge. Dermed registreres kjøpene under konsumgruppen «matvarer» i nasjonalregnskapet, mens grensehandel ellers registreres under gruppen «nordmenns kjøp i utlandet». KPI inkluderer ikke prisutvikling på utenlandskjøp.

Bortfallet av grensehandelen sammen med nedstengninger av utelivsbransjen medførte at matvarekonsumet, inkludert alkoholfrie drikkevarer, i

husholdningene ble høyere enn «normalt» i pandemiårene. Dette er ikke tatt hensyn til i konsumprisindeksen for 2020 siden den baserte seg på konsumandeler fra 2019. Det detaljerte matvarene vektet sammen etter hvor mye de kjøpes basert på «strekodedata». De detaljerte prisindeksene vil til slutt bli vektet sammen basert på faste, årlige konsumandeler slik disse framkommer i nasjonalregnskapet (Nygård 2022). Vekten som ble benyttet i 2020 for matvarer og alkoholfrie drikkevarer var på 11,94 prosent. Det var relativt lavt sammenlignet med de 5 foregående årene der konsumandelen varierte mellom 12,5 og i overkant av 13 prosent. I 2021 var vekten til sammenligning 12,97 prosent og tilnærmet like høy i 2022, for så å falle til rundet 12,0 prosent etter pandemien.

I nasjonalregnskapet deflateres gruppene under matvarekonsumet med de respektive månedlige delindeksene i KPI. Den årlige prisendringen for matvarekonsumet framkommer som en såkalt Paasche-indeks som tar hensyn til hvordan konsumet løpende endrer seg, se boks 5.1 som beskriver indeksen. En Paasche-indeks tenderer for øvrig til å undervurdere den «sanne» prisveksten.

For de fleste år er det svært liten forskjell på prisendringene målt i KPI og i nasjonalregnskapet for gruppen matvarer og alkoholfrie drikkevarer. Det indikerer at det normalt er stor grad av stabilitet i sammensetningen av undergruppene. For 2021 var det imidlertid en forskjell i de to prisindeksene. KPIs delindeks viste en fall på 2,0 prosent, mens nasjonalregnskapets tilsvarende prisfall var på 2,3 prosent. At prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer falt i 2021 skyldes blant annet at avgiftsreduksjoner på sjokolade- og sukkervarer og alkoholfrie drikkevarer, i tillegg til at prisene på frukt og grønnsaker som i stor grad er importert, falt. Alt annet likt, ville en månedsindeks som var 0,3 prosentpoeng lavere enn KPIs delindeks for matvarer, bidratt til å trekke årsanslaget på KPI i 2021 ned med anslagsvis 0,04 prosentpoeng.

Elektrisitet

En konsumgruppe som skaper diskusjon i KPI-sammenheng, er elektrisitetsprisene, spesielt når de endres så mye som har vært tilfelle de siste årene.

I Statistisk sentralbyrå finnes tre ulike statistikker (Statistisk sentralbyrå, 2016) som viser priser på elektrisitet levert til husholdningene (inkludert

Boks 5.2 Konsumprisindeksen: definisjoner og vektgrunnlag

Konsumprisindeksen (KPI) måler prisendringer på varer og tjenester som en gjennomsnittlig husholdning kjøper. Den er en nøkkelindikator for Norges Bank i pengepolitikken, i lønnsoppgjør, prissetting på andre områder, for indeksering av pensjoner og sosiale velferdsordninger, for husholdningenes spare- og investeringsbeslutninger osv.

Norge og de andre europeiske landene har en nasjonal konsumprisindeks (KPI) og en harmonisert konsumprisindeks (HKPI). Den harmoniserte konsumprisindeksen er basert på en felles europeisk standard og brukes for å sammenligne prisutviklingen i europeiske land. HKPI er regulert gjennom en lovforordning fra Eurostat. Med unntak av beregning av selveierens boligkonsum følger KPI stort sett de samme forordningene som harmonisert konsumprisindeks (HKPI). Prisveksten på de ulike varene og tjenestene veies sammen med de respektive varenes/tjenestenes andel av konsumet. Dette vektgrunnlaget (konsumandelene) hentes fra nasjonalregnskapet og holdes fast gjennom kalenderåret. Konsumandelene i KPI oppdateres i januar hvert år på grunnlag av nasjonalregnskapets tall for konsum i husholdninger, og for å få mest mulig oppdatert informasjon benyttes en kombinasjon av data fra årlig nasjonalregnskap (2 år gammelt) og de første 10-11 månedene av året før (månedlig nasjonalregnskap).¹

KPI-indeksen for et år blir bestemt av de månedlige prisindeksene, der alle måneder teller likt. For elek-

¹ Se artikler: [Endringer i konsumprisindeksen \(KPI\) – oppdateres fortløpende – SSB](#)

trisitet og annet sesongpåvirket forbruk, er ikke dette en opplagt metode. For eksempel utgjør elektrisitetsforbruket i husholdningene i sommerhalvåret (2. og 3. kvartal), rundt en tredel av årsforbruket ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap. Hvis prisveksten varierer mye over året kan dette påvirke den årlige prisveksten.

Ellers skal HKPI dekke kjøp av varer og tjenester fra alle typer private husholdninger (inkludert turister) innenfor det økonomiske område til et land «Domestic concept»², mens KPI har som formål å måle endringene i husholdningenes levekostnader (Johannesen, 2021).

Konsumprisindeksen er en Laspeyres-type-indeks:

$$P_t = \sum_{i=1}^n \alpha_{T-1,i} \frac{p_{t,i}}{p_{\text{desember år } T-1,i}} \text{ der}$$

$$\alpha_{T-1,i} = \frac{V_{T-1,i}}{\sum_{i=1}^n V_{T-1,i}}$$

P_t = KPI (måned t). Basisperioden for prisrelativene er desember året før)

α = vare i's andel av samlet konsum V i basisåret (året før). Dette holdes likt for alle måneder.

Summen over alle varene, $\sum_{i=1}^n \alpha_{T-1,i} = 1$

² Harmonisert konsumprisindeks – Om statistikken (Statistisk sentralbyrå.no) [Harmonisert konsumprisindeks \(SSB.no\)](#)

nettleie, avgifter og strømstøtte). Dette omfatter i) kvartalsvis pris for elektrisitetsleveranser til husholdningene⁵, ii) gjennomsnittlig pris (år) på elektrisitet, inklusive nettleie, til husholdningene hentet fra statistikken «Elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling»⁶ og iii) delindeksen for elektrisitet i KPI.

Både den kvartalsvise elektrisitetsprisstatistikken og årsstatistikken «Elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling» har tabeller med kraftpriser i engrosmarkedet og kraftpriser for ulike forbruksgrupper i sluttbrukermarkedet. Den kvartalsvise elektrisitetsprisstatistikken hentes fra en utvalgsundersøkelse som publiseres rundt en og en halv måned etter kvartalets utløp. Prisene veies sammen til en årlig gjennomsnittspris basert på kvantum og pris rapportert ifra oppgavegiverne.

⁵ Se «Om statistikken» for Elektrisitetspriser: [Elektrisitetpriser – SSB](#)

⁶ Se «Om statistikken» for [Elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling](#)

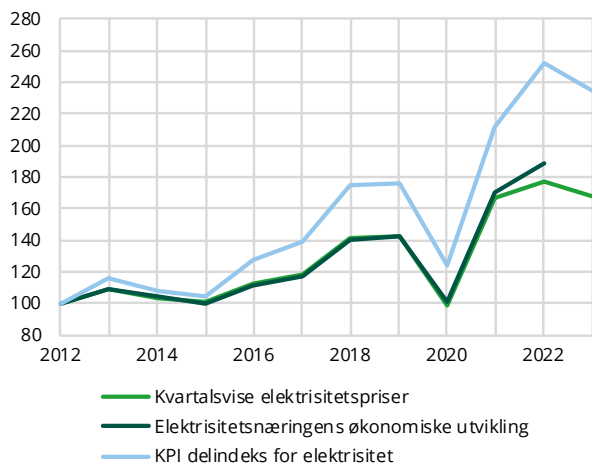
Den årlige elektrisitetsstatistikken er mer detaljert og baserer seg på alle enheter i populasjonen. Dataene hentes inn i samarbeid med Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). Statistikken publiseres om lag 11 måneder etter årets utløp.

KPI må raskt fange opp prisendringer, gitt at den publiseres bare 10 dager etter månedens utløp. Det begrenser hvilke kilder og metoder som kan brukes. Elektrisitetsprisene til KPI hentes fra strømpriskalkulatoren til Forbrukerrådet og baseres på priser fra strømleverandørene. De er beregnet med faste omsetningsvolum for de ulike strømleverandørene gjennom et år. I tillegg beregnes nettleie som Statistisk sentralbyrå mottar fra NVE (Norges vassdrags- og energidirektorat). Også prisen på nettleie følger faste omsetningsvolum for de ulike nettselskapene (Statistisk sentralbyrå, 2016). Alle statistikkene tar hensyn til avgifter og strømstøtte.

Tabell 5.1 Prisutvikling på elektrisitet til husholdninger 2013-2023. Årlig endring (prosent). Ulike kilder

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kvartalsvise elektrisitetspriser	8,7	-5,2	-2,2	12,1	5,1	19,1	0,9	-30,7	69,2	5,9	-5,1
Elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling	9,4	-4,6	-4,5	11,8	5,2	19,6	1,5	-28,7	67,7	11,0	
KPI	16,1	-6,9	-3,7	22,2	9,3	25,6	0,7	-29,4	70,8	19,0	-7,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.1. Økning i priser på elektrisitet til husholdningene, 2012-2023. Ulike kilder. Indeks 2012=100

Av tabell 5.1 og figur 5.1 framgår det at den kvartalsvise elektrisitetsprisen veid sammen til årspris og elektrisitetsprisen hentet inn fra den årlige statistikken «Elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling», viser ganske lik utvikling. Unntaket er 2022 der den kvartalsvise prisen øker klart mindre enn det som framkommer av årsstatistikken. Det er ellers til dels betydelig avvik mellom KPIs årsprisvekst og elektrisitetsprisen hentet fra de to andre kildene, og med en tendens til at KPI måler høyere prisvekst enn de to andre. Fra 2012 til 2023 har KPI økt med 234 prosent, mens den kvartalsvise prisen har økt med 168 prosent. Ser man på hva som har skjedd etter at krigen i Ukraina startet, dvs. på prisøkningen fra 2020 til 2023, økte KPI med 189 prosent, mens den kvartalsvise prisen økte med 170 prosent.

En av grunnene til at KPI «overvurderer» prisveksten på elektrisitet, er sannsynligvis at KPI baseres på faste forhold mellom de ulike elementene i elektrisitetsprisen når disse veies sammen, mens både den kvartalsvise og årlige prisen kan ta hensyn til hensyn løpende endringer i sammensetningen. I 2022 var det for eksempel en ganske sterk effekt av at husholdningene «rømte» ut av såkalte standard variable kontrakter, spesielt i siste halvår, noe KPI ikke hadde eller har muligheter for å fange opp.

Bør kunnskap om sammensetningseffekter ha konsekvenser for beregning av elektrisitet og andre varer i KPI og dermed samlet KPI-vekst?

Spørsmålet over er ble «trigget» av de store endringene vi så etter pandemi og påfølgende krigsutbrudd, men når det gjelder avviket mellom de ulike elektrisitetspris-statistikkene startet det flere år før. I 2016 var for eksempel KPIs delindeks for elektrisitet vel 10 prosentpoeng høyere enn prisen fra både «elektrisitetsnæringens økonomiske utvikling» og den kvartalsvise prisstatistikken på elektrisitet, mens den var 8 prosentpoeng høyere enn årsprisindeksen i 2022. Hvis KPI hadde hatt samme prisutvikling som årsprisstatistikken, ville det medført en nedjustering av KPI samlet i både 2016 og 2022 med 0,3 prosentpoeng, dvs. samlet årsvekst i KPI ville i så fall ha vært redusert fra 5,8 prosent til 5,5 prosent i 2022.

KPI er svært viktig i lønnsoppgjørene, spesielt for å vurdere reallønnsutviklingen, dvs. årslønnsveksten justert for prisstigningen. Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene utarbeider derfor hvert år en prognose for årets KPI. For 2022 hadde TBU relativt store prognoseavvik. Prisprognosen var på 3,3 prosent, mens KPI-fasiten endte på 5,8 prosent (NOU 2023:112, side 61). Mye av avviket skyldes utfordringene med å lage gode forutsetningen for elektrisitetsprisutviklingen, dvs. prognosemakerne står overfor samme utfordringer som statistikkproduzentene.

Sett i ettertid, registrerer vi at statistikkgrunnlag og metoden som KPI må bygge på med faste sammenhenger, har undervurdert matvareprisene eksempelvis i 2021, og det samme har skjedd med elektrisitetsprisen over flere år. Fordi KPI er en viktig indikator ikke bare for lønnsdannelsen, men generelt for politiske beslutninger, er det viktig å være klar over eventuelle skjevheter som kan oppstå. Når det gjelder elektrisitetsprisene som har flere kilder er det i alle fall et signal om å se nærmere på kildebruk og beregningsopplegg. Det må likevel understrekes at det er utfordrende å ha

god nok informasjon tidlig nok. Om man ikke kommer lenger med kildegrunnet, kan retrospektive beregninger bidra til å gi brukerne kunnskap om skjevheter.

BNP og revisjoner

Også når det gjelder tall fra nasjonalregnskapet har det blitt stilt spørsmål om pandemien ville gjøre beregningene mindre treffsikre.

Pandemiårene var krevende for nasjonalregnskapsmiljøer i alle land (Økonomiske analyser 4/2023 side 61). Foreløpige beregninger er i hovedsak basert på indikatorer og antakelser om at sammenhenger i økonomien er de samme som i basisåret. Raske og voldsomme strukturelle endringer som gjør basisårsvektene misvisende, vil være en kilde til «feil» i de foreløpige NR-tallene. Spesielt vil dette gjelde i løpende priser som nivået på BNP. Så langt tyder tallene på at de fleste land har hatt til dels store oppjusteringer av de første anslagene sine både for 2020 og 2021.

Det britiske statistikkbyrået, Office of National Statistics (ONS), fikk i september 2023 stor omtale i media av sine revisjoner av året 2021. Her viste tidlige anslag både større nedgang i 2020 og mindre vekst i 2021 enn det som kommer fram i reviderte tall.

I Financial Times (2. september 2023 <https://on.ft.com/49ll7TF>) kunne vi lese «*This week's radical revisions to the UK's Covid-era data have destroyed many recent narratives about its economy.*» Da hadde BNP-tallene i løpende priser for 2021 blitt revidert fra å være 1,2 prosent lavere enn året før til å være 0,6 prosent høyere. «*The good news, delivered in an obscure publication entitled "Impact of Blue Book 2023 changes on gross domestic product", triggered political euphoria. Chancellor Jeremy Hunt declared: "The declinist narrative about Britain and its long term prospects — for which post-pandemic growth was usually cited as a main piece of evidence — is just wrong. Extreme changes to detailed figures across many sectors of the economy will completely alter the analysts' and policymakers' thinking about productivity growth, inequality and how society has changed since the pandemic.*»

Et par dager etter kom det en ny artikkel i Financial Times med overskriften «*We need an urgent inquiry into Britain's economic data revisions*» skrevet av Tim

Leuning⁷. Han påpeker at «*... the Office for National Statistics now thinks we are £50 bn better off than it thought the week before – equivalent to £750 per person. Fifty-billion pounds is a lot of money to fail to spot. The rise is good news for the prime minister and chancellor. They no longer have to cower under the weight of accusations of economic mismanagement.*». Leuning avslutter artikkelen med «*Producing good GDP numbers is hard. Other nations have also revised their estimates – and more will surely do so. But errors of these orders of magnitude requires proper, external, investigations.*».

«Normale» revisjoner i volumutviklingen for fastlands-BNP i Norge

I Norge var revisjonene for volumutviklingen i Fastlands-BNP relativt små. I 2020 viste de første beregningene en nedgang på 2,5 prosent og en noe sterkere nedgang på 2,8 prosent i de endelige beregningene. For 2021 ble tallene oppjustert fra en vekst på 4,2 prosent i de første anslagene til en vekst på 4,5 prosent i de endelige tallene. Begge disse er i tråd med størrelsen på tidligere registrerte revisjoner. Ser vi bort fra hovedrevisjoner, var det gjennomsnittlige absolutte avviket på 0,3 prosentpoeng fra de første beregningene til de endelige tallene for årene 2003–2016. I tillegg var det en tendens til underestimering i de foreløpige versjonene (Helliesen 2019, side 13). Også revisjonen i samlet BNP med en nedjustering av veksten fra -0,8 prosent i den første regnskapsversjonen for 2020 til -1,3 i de endelige tallene, er innenfor «normalen» (Helliesen 2019). Det var for øvrig ingen endring i samlet BNP volumvekst fra første til endelig versjon av 2021-regnskapet. Konklusjonen er derfor at pandemi og krig ikke ser ut til å ha påvirket beskrivelsen av volumutviklingen i BNP.

Store revisjoner av nivået på BNP og næringslivets lønnsomhet

Det som derimot ble revidert kraftig var nivået på BNP (løpende priser) og alle avledede inntektsstørrelser fra enkelt nærings driftsresultat til nasjonalinntekt og disponibel inntekt. De første anslagene på næringslivets driftsresultat (lønnsomhet) ble revidert mer enn normalt, noe som eksempelvis påvirket fordelingen mellom avkastning til arbeidstakere og til kapital i industrien mye.

⁷ Tim Leuning is director of Public First Consultancy of senior visiting fellow at the London School of Economics (Financial Times September 4 2023).

For 2020 var det en oppjustering på 53 mrd. kroner for BNP og 25 mrd. kroner for fastlands-BNP sammenlignet med de første anslagene som ble publisert i februar 2021. Dette tilsvarte en revisjon i inntektene fra verdiskapingen på hhv 1,6 og 1,0 prosentpoeng. For 2021 var oppjusteringen av BNP fra første til endelig versjon samlet på 180 mrd. kroner, en oppjustering på 3,4 prosentpoeng, altså større enn revisjonen i Storbritannia. Oppjusteringen for fastlands-BNP var på 50 mrd. kroner eller 0,8 prosentpoeng. Årsaken til oppjusteringen av BNP i løpende priser og dermed lønnsomheten for næringene (driftsresultatet), var innarbeiding av næringsoppgaver fra foretakene. Det viste seg at kostnader til innsatsfaktorer utenom arbeidskraft i 2021, for mange næringsgrupper var lavere enn det som kom ut av de første beregningene basert på faste sammenhenger fra siste basisår. Også produksjonen regnet i løpende priser ble nedjustert, men ikke i like stor grad som innsatsfaktorene. Dermed førte dette til en oppjustering av bruttoproduktene og driftsresultatene for mange næringer.

Den største revisjonen for fastlands-næringene kom imidlertid i de oppdaterte anslagene for 2022. Disse er fortsatt foreløpige, men oppjusteringen av BNP Fastlands-Norge var på 77 mrd. kroner sammenlignet med beregningene som ble publisert i februar 2023. Til sammenligning ble total BNP oppjustert med 139 mrd. kroner. Til de foreløpige beregningene benyttes produksjonsindekser som inflateres med produsentpriser for å finne produktionsverdien. I mangel på informasjon gjør nasjonalregnskapet mange forutsetninger basert på sammenhenger i basisåret. 2022-tallene er hovedsakelig påvirket av at basisåret for beregningene har skiftet fra 2020 til 2021, og i liten grad på grunn av oppdatert informasjon. Alt i alt førte skifte av basisåret til en kraftig oppjustering av næringenes bruttoprodukt (løpende priser) og driftsresultat for 2022. Næringsoppgaver vil bli innarbeidet til endelig versjon av nasjonalregnskapet, så det gjenstår å se om den økte lønnsomheten for næringene vil holde seg eller kanskje til og med øke ytterligere. Normalt skjer det relativt store revisjoner i størrelser som driftsresultat etter at detaljert statistikk er innarbeidet.

Man kan diskutere i hvor stor grad revisjonene i 2021 og 2022 er pandemirelaterte, men det er ikke urimelig å anta at pandemien, og deretter krigen i

Ukraina med blant annet store forsyningsproblemer og ikke minst den sterke økningen i energipri-sene, skapte usikkerhet om avsetningsmulighetene for produksjonen og skjerpet kostnadsbevisstheten. Samtidig har beregning av elektrisitetspriser, ikke bare til husholdningene, men også annen forsyning vært utfordrende for nasjonalregnskapet, særlig i beregningen av foreløpige tall (2022 og 2023) der mye informasjon fortsatt mangler.

Lave lønnskostnadsandeler i industrien

Den økte og relativt sett høye lønnsomheten målt ved driftsresultatene de tre siste årene, har ført til en betydelig endring i lønnskostnadsandelene i mange næringsområder. Lønnskostnadsandelen måler lønnskostnadens andel av inntekten fra produksjon som er til fordeling på arbeid (lønnskostnader) og kapital. Når det gjelder kostnader til arbeidskraften hentes disse fra den månedlig informasjon i a-ordningen⁸, en kilde som tidlig gir gode anslag på lønnskostnadene. Disse tallene revideres i liten grad fra foreløpige til endelig versjon av nasjonalregnskapet, som betyr at eventuelle endringer i lønnskostnadsandelen kommer fra revisjoner i bruttoproduktet.

For industrien har lønnskostnadsandelen over tid ligget relativt konstant rundt 80–81 prosent enten man ser på gjennomsnittet de siste 10 år eller gjennomsnittet for alle år etter 1970. De endelige tallene for 2021 viser en lønnskostnadsandel på 81 prosent som er en nedjustering med nesten 3 prosentpoeng fra de foreløpige tallene. For 2022 er lønnskostnadsandelen etter bytte av basisår nedjustert med 4,4 prosentpoeng til 73,8 prosent, mens de første anslagene for 2023 viser en andel på 71,6 prosent. Anslagene de to siste årene er historisk lave. Kun høykonjunkturårene 2004-2007 har hatt tilsvarende lave lønnskostnadsandeler som i 2022. Etter 1970 har for øvrig industriens lønnskostnadsandel aldri vært under 72 prosent.

I forbindelse med årets lønnsoppgjør, vil trolig den gode lønnsomheten og lave lønnskostnadsandelene i industrien (frontfaget), tillegges vekt. Videre har KPI stor betydning for reallønnsutviklingen. De foreløpige tallene fra nasjonalregnskapet er og har alltid vært usikre, selv om andeler normalt er relativt robuste og stabile. KPI revideres aldri slik at brukerne

⁸ A-ordningen er en samordnet måte for arbeidsgivere til å rapportere opplysninger om inntekt og ansatte til NAV, Statistisk Sentralbyrå og Skatteetaten.

vil aldri oppleve usikkerhet om prisstigningen. Derimot må vi være klar over at økonomiske sjokk med endring av konsummønstre kan påvirke KPIs evne til å måle de faktiske priseffektene på husholdningenes levekostnader. Samtidig er det knyttet usikkerhet til om KPI som publiserer månedsindeksen allerede 10 dager etter månedens utløp, på dette tidspunktet har all nødvendig informasjon for å gjøre gode prismålinger, jf. diskusjonen om elektrisitetspriser.

5.3. Oppsummering

Lærdommen man kan trekke av erfaringene med detaljomsetningsindeksen snart 40 år tilbake i tid, er at grunnlaget for vektene og hvordan man estimerer utviklingen for disse, kan ha betydelige konsekvenser for en statistikk. Et utvalg med vekter som fungerer godt og gir gode vekstanslag i stabile perioder, kan bryte sammen når det skjer raske endringer i økonomien, og i verste fall medføre konsekvenser for den økonomiske politikken. Det finnes i praksis ingen måter å lage statistikk på som alltid gir et helt riktig bilde av den sanne utviklingen. Feilsøking og forbedringer krever at gjeldende praksis konfronteres mot alternative metoder og datakilder, noe som tar tid. Samtidig kan dette avdekke behov for ny statistikk, men det igjen må avveies mot både oppgavebyrde og kostander. Det er også store kostnader knyttet til hyppige endringer i beregningsmetodikk. Dessuten dukker spørsmål om sammenhengende tidsserier opp, og det kan være vanskelig å rense tallene for betydningen av metodiske endringer.

Eksempelet med beregning av elektrisitetsprisen i konsumprisindeksen belyser også utfordringene med å lage gode anslag bare 10 dager etter månedens utløp. Det er likevel Statistisk sentralbyrås oppgave å vurdere kvaliteten på kilder som benyttes og eventuelt bytte dem ut. I den norske konsumprisindeksen er konsumandelene svært «ferske» sammenlignet med mange andre land, men skjevheter kan likevel oppstå når det skjer store og uventede hendelser. For å øke kunnskapen om skjevheter, er det en ide at man med jevn mellomrom utarbeider og publiserer retrospektive beregninger, tilsvarende den omtale analysen fra OECD.

Det er ikke noe som tyder på at pandemien påvirket treffsikkerheten på volumutviklingen i BNP samlet og for Fastlands-Norge, verken i 2020 eller

2021. Samtidig viser beregningene at ny informasjon fra foretakenes næringsoppgaver, ga en unormal stor revisjon av bruttonasjonalproduktet og lønnsomheten, målt ved driftsresultatet. Dette er i tråd med det som har skjedd i andre land disse årene. Det var ikke bare for 2021 vi ser er stor oppjustering av bruttoproduktene i Norge. Oppjustering ble enda mer synlig for årene etter, og da skyldes det at i hovedsak endring av basisår og dermed vektgrunnlaget fra 2020 til 2021. Tallene for de to siste årene, 2022 og 2023, er imidlertid fortsatt foreløpige, og man må regne med til dels betydelige revisjoner før all informasjon er på plass. Det er også på sin plass å vurdere om metodene som benyttes i foreløpig nasjonalregnskap er gode i perioder med økonomisk turbulens, og hva som i tilfelle må gjøres av forbedringer.

Økningen i lønnsomhet ga seg merkbare utslag for eksempel i industriens lønnskostnadsandeler, dvs. lønnskostnadene som andel av inntekten som er til fordeling på arbeid og kapital. De første anslagene på industriens lønnskostnadsandel for 2023 er det laveste som har vært observert etter 1970.

Referanser

Auer, Ludwig von and Shumskikh, Alena (2024): Retrospective computations of Price Index Numbers: Theory and Application. Review of Income and Wealth, Volume 79, Issue 1 – March 2024 (page 60-79)

Fløttum, Erling Joar, 1989: Basisår i nasjonalregnskapet, Økonomiske analyser 3 -1989. [Økonomiske analyser nr.3 – 1989 \(SSB.no\)](#)

Halvorsen, Tore, Liv Habbestad Simpson, Liv og Tor Skoglund, Tor (2011): Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk. Sosiale og økonomiske studier 112/Social and economic studies 113, STATISTISK SENTRALBYRÅ. Nasjonalregnskapets historie i Norge - SSB

Helliesen, Magnus Kvåle (2019): Revisjoner i årlig nasjonalregnskap. STATISTISK SENTRALBYRÅ Rapport 2019/7 [Revisjoner i årlig nasjonalregnskap \(SSB.no\)](#)

Hov, Kjersti Nyborg (2023). CPI weights in light of the COVID-19 pandemic. Statistisk sentralbyrå. Upublisert paper til "Meeting of the Group of Experts on Consumer Price Indices UNECE 7 – 9 June 2023" [P1.4 Norway paper.pdf \(unece.org\)](#)

Johannesen, Randi (2020): Hvordan påvirker koronatiltakene KPI (artikkel på STATISTISK SENTRALBYRÅ.no.23.10.2023). [Hvordan påvirker koronatiltakene KPI? - SSB](#)

Johannesen, Randi (2021): Vekter for KPI og HKPI 2021 (artikkel på STATISTISK SENTRALBYRÅ.no 2021) [Vekter for KPI og HKPI 2021 – SSB](#)

Lie, Einar og Hege Roll-Hansen (2001): Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge, Universitetsforlaget.

Nasjonalbudsjettet 2024. Meld.St.1 (2023-2024). finansdepartementet 23.10.2023). [Meld. St. 1 \(2023–2024\) \(regjeringen.no\)](#)

NOU 2017:10. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2017 [NOU 2017: 10 - regjeringen.no](#)

NOU 2023:12. Grunnlag for inntektsoppgjørene 2023 [NOU 2023: 12 - regjeringen.no](#)

Nygaard, Ragnhild (2022): Slik beregner SSB prisutviklingen på matvarer, artikkel på SSB.no [Slik beregner SSB prisutviklingen på matvarer – SSB](#)

OECD (21. Juli 2021): Statistical Insight: Consumption shifts and inflation measurement during COVID-19. [OECD Web Statistical Insights: Consumption shifts and inflation measurement during COVID-19 – OECD](#)

Solheim, Leiv og Harildstad, Anders (1989): Nye metoder for detaljomsetningsindeksen. Økonomiske analyser nr. 8 – 1989. [Økonomiske Analyser 1989-8 \(SSB.no\)](#)

Statistisk sentralbyrå (1993). Nasjonalregnskap 1991, Norges Offisielle Statistikk C83. [Nasjonalregnskapsstatistikk 1991 \(SSB.no\)](#)

Statistisk sentralbyrå (1999). Statistikk mot år 2000: 1990-1991. Bankkrisen [Bankkrisen – SSB](#)

Statistisk sentralbyrå (2016). Elektrisitetspriser for private husholdninger. Hva viser de ulike elektrisitetsstatistikkene? [Hva viser de ulike elektrisitetsstatistikkene? – SSB](#)

Økonomiske analyser 1/1986: Økonomisk utsyn over året 1985. Statistisk sentralbyrå [Økonomiske analyser 1/1986 Økonomisk utsyn over året 1985 \(SSB.no\)](#)

Økonomiske analyser 1/1987: Økonomisk utsyn over året 1986. Statistisk sentralbyrå [Økonomiske Analyser 1986-1 Økonomisk utsyn over året 1986 \(SSB.no\)](#)

Økonomiske analyser 3/1990: Revidert nasjonalregnskapsstatistikk for 1987 og 1988. Statistisk sentralbyrå [Økonomiske analyser 1990-3 \(Statistisk sentralbyrå.no\)](#)

Økonomiske analyser 4/2023: Endelig nasjonalregnskap for 2021. [Økonomiske analyser 2023/4. Konjunkturutvikling i norsk og internasjonal økonomi \(SSB.no\)](#)

6. Pensjonssystemet – hvor skal vi?

Alle land som står overfor en aldrende befolkning og økt press på offentlige finanser vurderer tiltak for å dempe veksten i framtidige pensjonsutgifter. Typiske tiltak er å øke aldersgrensene, justere ytelsene eller styrke arbeidsinsentivene i pensjonssystemet. Samtidig ønsker man å ivareta fordelingshensyn som å sikre at de laveste ytelsene er tilstrekkelig gode og at ordningene er rimelig rettferdige.

6.1. Innledning

Målet med pensjonsreformene som er gjennomført i Norge og mange andre europeiske land de senere årene har vært å legge til rette for at pensjonssystemene skal være økonomisk bærekraftige på lang sikt. Et bilde på den økende finanseringsbyrden er at det blir stadig flere alderspensjonister i forhold til sysselsatte personer, ofte omtalt som forsørgerbrøken. Økningen i forsørgerbrøken skyldes i all hovedsak at vi lever stadig lengre, også når vi har nådd pensjonsalder, men også at yrkeskarrierene fremdeles avsluttes i sekstiårene for de aller fleste. Et mål for pensjonspolitikken i mange land er derfor å begrense avgangen fra arbeidslivet ved å øke aldersgrensene, og på den måten redusere forsørgerbrøken. I Norge har pensjonspolitikken hovedsakelig dreid seg om å gi tilstrekkelige finansielle insentiver til at de fleste skal velge å utsette avgangen fra arbeidslivet.

I dette kapitlet drøfter vi ulike problemstillinger knyttet til pensjon og pensjonssystemet som har vært aktuelle i Norge i den senere tiden. Blant annet ser vi nøyere på det nye forslaget om å øke aldersgrensene i takt med økende levealder, styrke reguleringen av minsteytelsene og skjerme de uføres alderspensjon fra levealderjusteringen. Vi undersøker hvem som benytter seg av muligheten til å kombinere tidliguttak av pensjon med fortsatt arbeid til tross for at dette gir lavere pensjonsytelse. Vi spør om husholdningene sparer mer selv når framtidige pensjoner blir mindre sjenerøse, og om hvorfor det er større forskjell på kvinners og menns pensjon i Norge enn i andre land. I et par avsnitt går vi nærmere inn på antakelsene om levealder, fruktbarhet, innvandring og framtidig inntektsutvikling som påvirker framtidige pensjons-

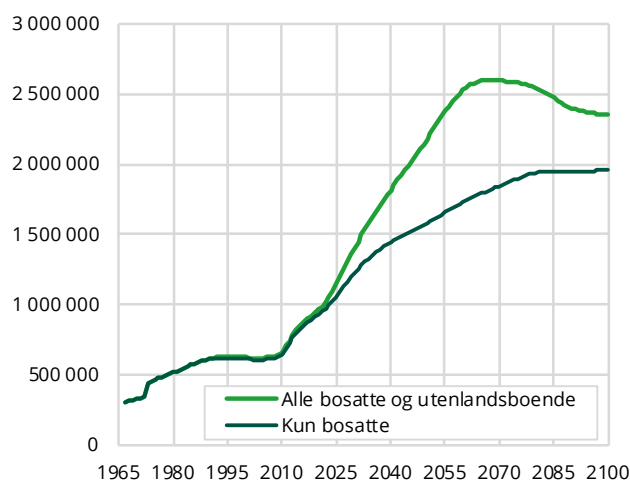
utgifter. Til slutt ser vi på behovet for å reformere AFP-ordningen i privat sektor i lys av at personer med lange karrierer kan miste hele ytelsen ved karrierebrudd sent i livet, og hvordan tap av AFP-rettigheter påvirker bruk av andre trygdeytelser.

6.2. Simuleringsmodellen MOSART

De fleste analysene omtalt i kapitlet er basert på Statistisk sentralbyrås mikrosimuleringsmodell MOSART, en mikrosimuleringsmodell for beregning av blant annet trygder. MOSART tar utgangspunkt i registerinformasjon om hele den norske befolkningen og inneholder et omfattende sett av kjennetegn. Modellen simulerer det videre livsforløpet for alle individer som inngår. Overgang mellom ulike tilstander trekkes basert på sannsynligheter som er avhengig av individuelle kjennetegn. I modellen simuleres fødsler, død, inn- og utvandring, husholdningsdannelse og -oppløsning, utdanning, yrkesdeltaking, pensjonering, inntekter og formue. Modellen omfatter alderspensjon, uføretrygd, arbeidsavklaringspenger og etterlatteytelser fra folketrygden. I tillegg inngår avtalefestet pensjon (AFP) og tjenestepensjon i både offentlig og privat sektor.

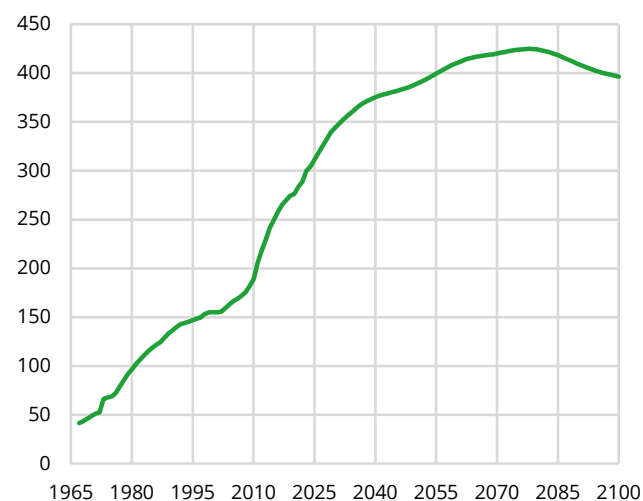
MOSART anvendes til å framskrive antall pensjonister og de samlede pensjonsutgifter under ulike antakelser om pensjonssystemets utforming. Figur 6.1 viser utviklingen i antall alderspensjonister gitt gjeldende regelverk, basert på hovedalternativet i Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger fra 2022, og anslag på avgang. I 2022 hadde tall på alderspensjonister passert én million. Dette tallet vil vokse sterkt framover og passere to millioner rundt midten av 2040-tallet. Dette er en doblingshastighet som er mer enn den dobbelte av det

Figur 6.1. Antall alderspensjonister, bosatt eller utenlandsboende, 62 år eller eldre. 1967-2100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.2. Utgifter til alderspensjon fra folketrygden, milliarder 2023-kroner. 1967-2100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

man har observert siden innføringen av folketrygden i 1967.

Figur 6.2 viser hvordan denne aldringen slår ut i en økning i utgiftene til alderspensjon fra folketrygden når man legger til grunn videreføring av regelverket vedtatt ved årsskiftet 2023–2024. Framskrivninger i MOSART er basert på arbeidsinntekt justert for den gjennomsnittlige lønnsutviklingen. Dette har den fordel at modellen dermed ikke trenger å si noe om den framtidige økonomiske utviklingen eller om hvordan lønnsnivået vil bli framover. Når man ser pensjoner kan det videre være hensiktsmessig å se på utvikling i forhold til folketrygdens grunnbeløp, G (se boks 6.1). I 2023 var utgiftene om lag 300 milliarder kroner, og med dagens system når de en topp mot slutten av 2070-tallet, hvor utgiftene målt i 2023-grunnbeløp blir over 420 milliarder kroner.

Boks 6.1. Grunnbeløpet i folketrygden

Grunnbeløpet (G) er en størrelse som fastsettes årlig av Arbeids- og inkluderingsdepartementet i forskrift. Grunnbeløpet avgjør historisk sett gulvet for inntekt som var pensjonsgivende, og størrelsen på en rekke ytelser er knyttet opp til grunnbeløpet. Grunnbeløpet indekseres som hovedregel med lønnsveksten. Fra 1. mai 2023 var grunnbeløpet 118 620 kroner, med et årsgjennomsnitt i 2023 på 116 239 kroner.

6.3. Aldersgrensene i pensjonssystemet

Pensjonsreformen i 2011 hadde som målsetting å redusere framtidig vekst i pensjonsutgifter. Blant tiltakene som ble innført var muligheten til å ta ut pensjon fra folketrygden fleksibelt fra 62 år for alle med tilstrekkelig opptjening. Det ble også innført levealdersjustering av pensjonene som reduserer det årlige pensjonsnivået i takt med økende forventet levealder på uttakstidspunktet. Hovedprinsippet her er at opptjent pensjonsbeholdning fordeles på forventet gjenstående levetid for hele årskullet (kvinner og menn under ett), se boks 6.2. Det ble dessuten gunstigere å kombinere pensjonsuttak fra folketrygden og AFP i privat sektor med videre arbeid, fordi pensjonene ikke lenger blir avkortet mot arbeidsinntekten. Avkortningen ble likevel beholdt for AFP-ytelsen i offentlig sektor.

Et tiår senere ble Pensjonsutvalget nedsatt for å vurdere mulige tilpasninger av pensjonssystemet for å styrke og ivareta den økonomiske og sosiale bærekraften. Resultatet ble presentert i NOU 2022: 7 og videre fulgt opp av Regjeringen Støre i Meld. St. 6 (2023–2024). I begge arbeidene var MOSART sentral i beregningene av konsekvensene av de foreslåtte omleggingene, et arbeid vi har dokumentert i Fredriksen, Kruse og Stølen (2022). Innføringen i 2011 av fleksibelt uttak av alderspensjon og levealdersjustering motiverte en vurdering av dynamisk justering av aldersgrensene som ikke har blitt særlig endret siden 1972. Flertallet av partiene på Stortinget inngikk 1. mars 2024 et bredt forlik om å gjennomføre de forslagene som ble lagt fram av regjeringen, med noen mindre justeringer.¹

¹ Blant annet ble det i forliket lagt opp til en sliterordning etter modell av sliterordningen i privat sektor. Ordningen skal ha en ramme på 0,25 G per individ, men den konkrete modellen er under utredning. Det ble dessuten lagt opp til at stillingsvernet i offentlig sektor utvides til 72 år, på linje med aldersgrensen i privat sektor.

Boks 6.2. Delingstallet

Når årskullet blir 60 år beregnes gjennomsnittlig forventet gjenstående levetid ved hver mulig uttaksalder (månedsvise) med de dataene som da foreligger. Grovt sett kan man si at delingstallet er de gjenstående forventede leveårene man har når man tar ut pensjonen. For eksempel har en person som er født i 1960 og som velger uttak ved 64 år og 6 måneder et delingstall på 17,91 (delingstall fra nav.no, publisert 28.6.2023). Det kan, grovt sett, tolkes som at disse personene forventes å leve 17,91 år som pensjonister, og dermed skal få sin pensjonsbeholdning fordelt utover den perioden.

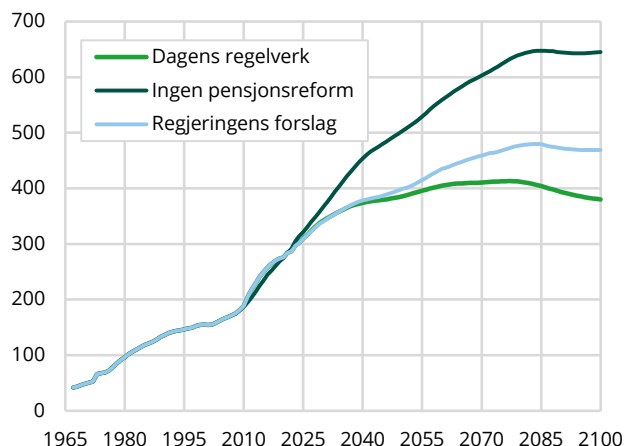
Utvalget innførte begrepet «normert pensjonersaldersalder», som er dagens 67-årsgrense justert oppover i takt med to tredeler av veksten i delingstallet (se boks 6.2). Aldersgrensen på 67 år ble innført i 1972, og før det var denne grensen 70 år. På 70-tallet var imidlertid forventet gjenstående levetid for kvinner om lag 15 år ved pensjonsalderen, mens den var 12 år for menn. I årene 2018–2022 har dette vokst til 20 år for kvinner og 18 år for menn. At vi lever stadig lenger, var å et argument for å innføre levealdersjustering av pensjonene i 2011. At aldersgrensene også følger endringer i levealderen er nødvendig for å signalisere at det forventes at yrkeskarrierene blir lengre, slik at den enkelte skal kunne kompensere for effekten av levealdersjusteringen og oppnå en tilstrekkelig god pensjon.

Pensjonsforliket legger dessuten opp til at aldersgrensene i folketrygdens øvrige inntektssikringsordninger skal øke i samme takt, noe som kan ses på som en gradvis forlenging av den yrkesaktive delen av livet i takt med at vi stadig lever lenger. Det vil likevel også bli en stadig lenger periode som mottaker av pensjonsytelser gitt at ikke hele levealdersveksten tas ut i økte aldersgrenser.

Et «uløst» problem etter pensjonsreformen i 2011 var at de som er uføre ikke kan kompensere for levealdersjusteringen, slik at de over tid kommer dårligere ut enn arbeidsføre som kan utsette pensjoneringen. I forliket legges det derfor opp til en skjerming av uføres alderspensjon slik at de delvis kompenseres for effekten av levealdersjusteringen.

I forliket signaliserer dessuten Stortinget at de vil at minstenivåene skal følge velstandsutviklingen i samfunnet ved at satsene skal reguleres i takt

Figur 6.3. Samlete utgifter til alderspensjon fra folketrygden og økte utgifter til uføretrygd, AAP, etterlattepensjon og korttidsytelser. 1967-2100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

med grunnbeløpet. Samtidig skal all pensjon under utbetaling reguleres likt, og med gjennomsnittet av pris- og lønnsveksten. Dette innebærer at hvert årskull får sin egen «årskullspesifikke» minsteytelse, fordi minstenivå som er under utbetaling reguleres svakere enn satsene.

De økonomiske konsekvensene av forliket er beregnet med MOSART (Fredriksen m.fl., 2022).² Modellen stod også sentralt under arbeidet med pensjonsreformen i årene før 2011. Figur 6.3 viser at regjeringens forslag om å innføre henholdsvis en skjerming av alderspensjonen til tidligere uføretrygdete og lønnsregulering av minstenivåer før uttak vil øke kostnadene betydelig i årene framover, sammenlignet med videreføring av dagens regelverk. Beregningene viser en kostnadsvekst på 30,2 mrd. 2023-kroner i 2060 og over det dobbelte av det i 2080. Dette er likevel kun en liten andel av den innsparingen som pensjonsreformen fra 2011 bidrar med. I 2060 ville pensjonssystemet vært 154,3 mrd. 2023-kroner dyrere dersom man skrottet hele pensjonsreformen. Pensjonsutvalget og regjeringen argumenterte med at dette er nødvendig for å opprettholde den sosiale bærekraften i systemet og tilslutningen til pensjonssystemet over tid. En gradvis svekkelse av særlig tidligere uføretrygdets alderspensjon og minstenivåene over tid, vurderes som ikke sosialt bærekraftig.

² Vi har imidlertid ikke med i beregningen effekten av at stillingsvernet øker med 2 år i offentlig sektor, eller den foreslåtte sliterordningen.

6.4. Tidliguttak av alderspensjon

Etter pensjonsreformen i 2011 blir ikke lenger alderspensjon fra folketrygden og AFP i privat sektor avkortet mot arbeidsinntekt (se boks 6.3 for en nærmere forklaring av avkortingsreglene). Dette gjør det mulig med tidliguttak av alderspensjon og at man kan kombinere pensjonsuttak og arbeid.³ Tidliguttak av alderspensjon forskyver deler av livsinntekten til en tidligere alder, i de fleste tilfeller på bekostning av den totale forventede livsinntekten. Muligheten til å kombinere arbeid og pensjon ble innført med pensjonsreformen. Før 2011 var tidlig pensjonsuttak kun mulig med avtalefestet pensjon (AFP) som innebar sterk avkortning mot arbeidsinntekt. Uttak av alderspensjon ble dermed også sterkt knyttet til avgang fra arbeidsmarkedet.

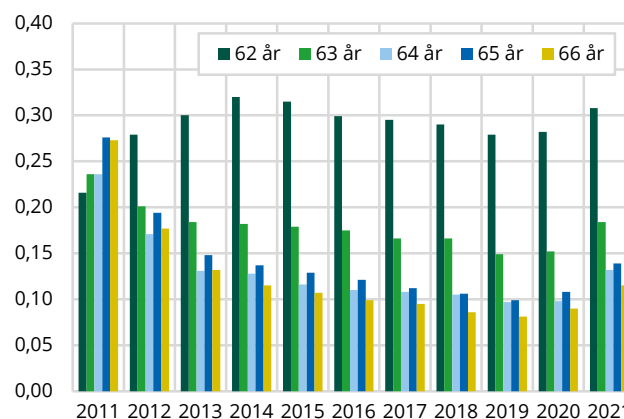
Figur 6.4 viser at nærmere 30 prosent av de som var i arbeid og kunne ta ut alderspensjon, tok ut alderspensjonen i 2011. Denne andelen har vært noe synkende over tid, men tok seg noe opp igjen i 2021, noe som kan ha sammenheng med koronapandemien.

Det er klart vanligst blant menn med lav utdanning å ta ut alderspensjonen tidlig og samtidig fortsette i jobb. Dette er også den gruppen som i gjennomsnitt har minst å tjene på å utsette uttaket, fordi den har lavest forventet levealder og dermed færrest forventet antall år som pensjonister. Til tross for at avkortning mot arbeidsinntekt ikke gjelder for folketrygden i hverken offentlig eller privat sektor, har offentlig sektor fremdeles avkortning av AFP mot arbeidsinntekt. Når flere kvinner jobber i offentlig sektor, innebærer det at kvinner i større grad har insentiver til full avgang hvis man ønsker pensjonsuttak. I privat sektor, hvor det er klart flest menn, er denne avkortningen altså fjernet.

Det at mange velger å ta ut pensjon så tidlig som mulig har betydning for framskrivingen av både samlede pensjonsutgifter og gjennomsnittlig pensjonsytelse. I Fredriksen, Halvorsen og Kruse (2024) har vi vist at det er tilstrekkelig å bruke kjønn, alder, utdanning og hvilken sektor man jobber i som prediktorer for tidliguttak av pensjon. Kjennetegn som samlivsstatus, antall barn, forutgående inntekt

³ Muligheten til å kombinere arbeid og pensjonsuttak fantes også før reformen i 2011, men fordi avkortningen mot arbeidsinntekt ga en implisitt marginalsatt opp mot 100 prosent, var det så lite gunstig at det de facto ble mulig først etter 2011.

Figur 6.4. Utviklingen av tidliguttak over tid etter pensjonsreformen 2011. Andel med uttak i gruppen yrkesaktive med rett til uttak i alder 62–66.¹ 2011-2021

¹ Gjennomsnittlig andel som har uttak av alderspensjon blant de som fremdeles er i arbeid blant personer 62–66 år og kvalifiserer til uttak.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 6.3. Avkortingsregler før og etter pensjonsreformen

I offentlig sektor (SPK) kan man etter 2011 tjene opptil 15 000 kroner uten å få avkortet AFP-ytelsen, men andre offentlige pensjonsordninger kan ha høyere toleransebeløp. Etter toleransebeløpet avkortes AFP med en presentsats basert på nåværende inntekt mot inntekt ved uttak av AFP. Hvis man for eksempel har en arbeidsinntekt på 500 000 kroner i året etter uttak og hadde 800 000 ved uttak, vil man få avkortet AFP med $500\,000/800\,000 = 62,5$ prosent. Dette tilsvarer avkortningsmodellen som også gjaldt for folketrygden og AFP i privat sektor før 2011, men som etter 2011 ble fjernet.

og formue viser seg å ha neglisjerbar betydning for prediksjonene av sannsynligheter for tidliguttak.

6.5. Sparer husholdningene mer selv når framtidige pensjoner blir mindre sjenerøse?

Pensjonsreformen påvirket både valget om pensjonsuttak og valget om fortsatt yrkesaktivitet. Men påvirket den i hvilken grad husholdningene sparer selv til pensjonisttilværelsen?

I utgangspunktet er det ingen entydig effekt av endringer i pensjonssystemet på husholdningenes sparing. Ifølge økonomisk teori kan pensjonsopp-tjening gjennom folketrygden ses som obligatorisk sparing som reduserer behovet for at enkeltpersoner selv sparer til pensjon. Dette fenomenet kalles en «kompensasjonsmekanisme», hvor økningen i obligatorisk sparing oppveier behovet for økt privat

sparing, og vice versa. På den annen side, hvis endringer i pensjonssystemet fører til tidligere avgang fra arbeidslivet, og dermed forlenger pensjonistperioden, kan det føre til økt sparing. Den samlede effekten på personlig sparing avhenger av den relative styrken til disse motstridende effektene, og blir derfor et empirisk spørsmål.

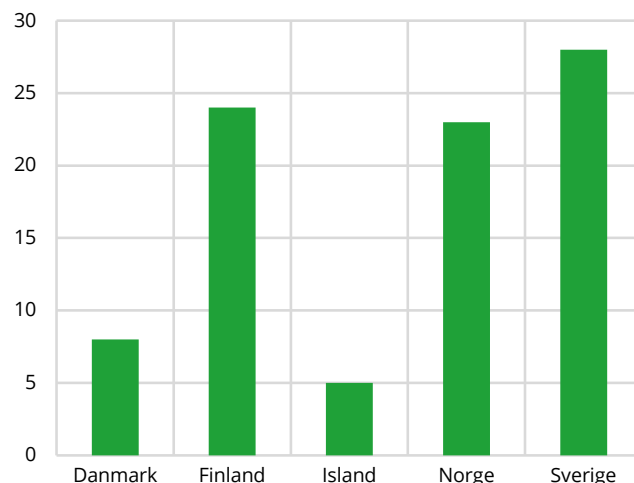
Tidligere forskning har gitt ulike anslag på graden av substitusjon mellom offentlig pensjon og privat sparing, alt fra nesten full kompensasjon til nesten ubetydelig effekt. Halvorsen mfl. (2023) analyserer effekten på privat sparing ved å benytte rike administrative data fra Norge. For å få en ren identifikasjon av relevante insentivendringer utnytter vi det faktum at ansatte i offentlig sektor i en overgangsfase i hovedsak ble skjermet fra nedgangen i forventet pensjon introdusert av pensjonsreformen i 2011 i Norge. Vi ser derfor på forskjellen i endret privat sparing mellom ansatte i privat og offentlig sektor.⁴ I tillegg varierte eksponeringen til reformen med fødselskull. Vårt hovedresultat antyder en kompensasjonsgrad på i gjennomsnitt om lag 50 prosent, hvilket betyr en krone mindre i forventet pensjon kompenseres ved at husholdningene sparer rundt 50 øre over gjenværende levetid. Vi finner kraftigere respons blant høyere utdannede og høyinntektshusholdninger enn blant andre husholdninger. Dersom folketrygden blir mindre sjenerøs vil dette derfor kunne ha større konsekvenser for lavinntektshusholdninger og andre husholdninger som ikke kompenserer tilstrekkelig ved å spare mer selv.

Utsiktene til en aldrende befolkning og økt skattebyrde har ført til at mange europeiske land har gjennomført pensjonsreformer som strammer inn forventede pensjonsytelser. Dette har i sin tur gitt husholdningene et større ansvar for å spare selv til pensjonisttilværelsen. Selv om mindre sjenerøse pensjonssystemer kan bidra til økonomisk bærekraft, kan de også føre til at husholdningene ikke sparer tilstrekkelig til pensjonisttilværelsen.

6.6. Kjønnforskjeller i pensjon

Alle de nordiske landene har relativt høy sysselsetting for kvinner og er ofte rangert blant de mest likestilte landene i verden. Likevel er det et gap mellom kvinners og menns pensjoner i alle disse

Figur 6.5. Kjønnsgapet i pensjon 2019. I prosent

Kilde: Nordisk ministerråd (2023): Gender-equal pensions in the Nordics (norden.org)

landene. Gapet reflekterer i stor grad ulik livstidsinntekt mellom menn og kvinner, dels fordi kvinner jobber mer deltid og har flere avbrudd i sine yrkeskarrierer og dels fordi de har en tendens til å jobbe i mer lavtlønte yrker. Også når det gjelder kvinners yrkeskarrierer og livsinntekt er de nordiske landene relativt like. Til tross for dette varierer størrelsen på kjønnsgapet i pensjon betydelig, fra 5 prosent på Island til 28 prosent i Sverige, se figur 6.5. Gapet er definert som hvor mye mindre kvinner får i samlet pensjon sammenlignet med menn, for alle som er 65 år og eldre, det vil si for dagens pensjonister.

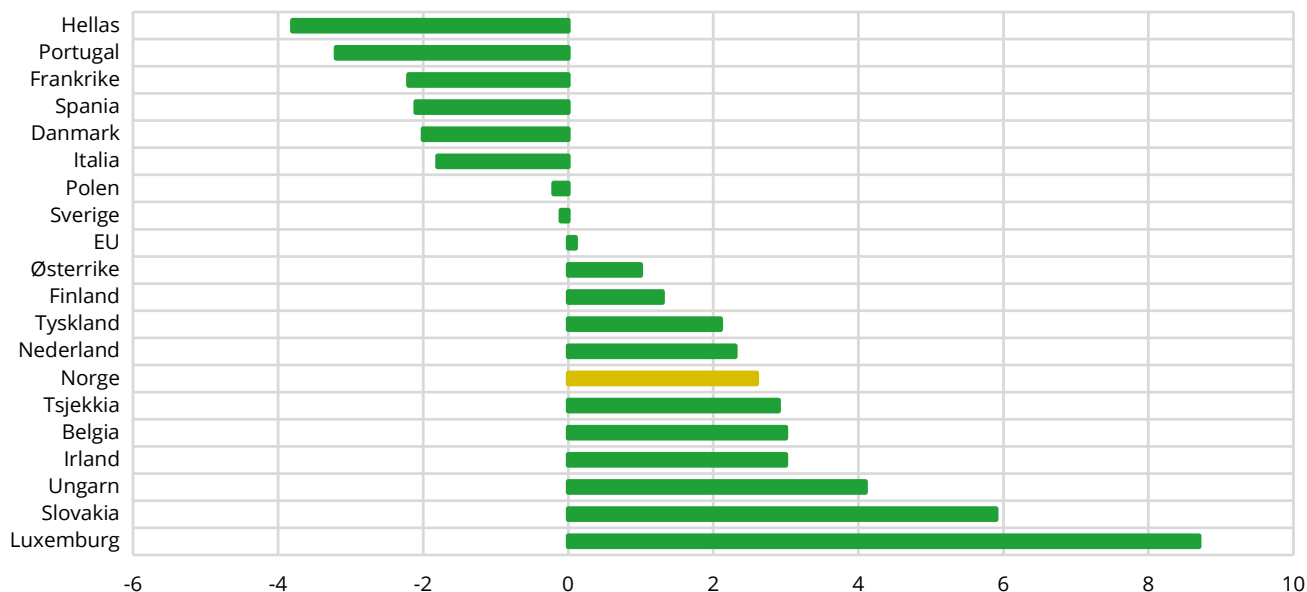
Den klart viktigste grunnen til at Island og Danmark skiller seg så mye fra Finland, Norge og Sverige, er at på Island og i Danmark er nesten all offentlig alderspensjon universell og uavhengig av tidligere inntekt. Noe av gapet skyldes også at det er stor variasjon i pensjonsordninger på tvers av de nordiske landene.

I forhold til de andre nordiske landene likner Norge mest på Sverige, særlig med tanke på offentlig alderspensjon, men i Sverige er det et noe større innslag av både tjenestepensjoner og individuell pensjonssparing enn i Norge. Dessuten er tjenestepensjonene i Sverige mer generøse for de med høye inntekter, noe som fører til større kjønnforskjeller i Sverige enn i Norge.

Figur 6.5 viser kjønnforskjellene for dagens pensjonister. Dagens kvinner har både høyere utdanningsnivå og høyere yrkesdeltakelse enn sine mødre og bestemødre. I Halvorsen og Pedersen (2019)

⁴ Regelverket for bruttogaranti i offentlig tjenestepensjon bestod, det vil si at ansatte i offentlig sektor fortsatt fikk beregnet sin pensjon som 66 prosent av sluttlønn til og med 1958-kullet.

Figur 6.6 Endring i pensjonsutgifter som andel av BNP fra 2019 (observert) til 2070 (simulert) i utvalgte land. Prosentpoeng

Kilde: EU (2021): The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070).

bruker vi mikrosimuleringsmodellen MOSART til å studere hvilke komponenter som bidrar mest til å redusere kjønnsgapet i forventet pensjon i Norge for kvinner og menn født i 1963. Dette årskullet er mer representativ for yrkesdeltakelsen til dagens kvinner, samtidig som personene er voksne nok til at vi faktisk kan observere store deler av deres livsinntekt.

Folketrygden har en rekke omfordelingselementer innebygd i systemet: et kjønnsnøytralt delingstall, et tak på pensjonsopptjening, sjenerøse omsorgspoeng, en mulighet for enker/enkemenn til å arve pensjonsrettigheter fra en avdød ektefelle,⁵ en målrettet garantipensjon med høyere ytelsessatser til enslige pensjonister sammenlignet med gifte/samboende pensjonister, og til slutt et skattesystem som er spesielt progressivt i behandlingen av pensjonsinntekter.

Samlet sett bidrar alle disse elementene til å redusere gapet fra 43 prosent til 10 prosent før skatt,⁶ der det kjønnsnøytrale delingstallet, opptjenings-taket og systemet med omsorgspoeng bidrar mest. Alle de nordiske landene har liknende omfordelen-

de elementer i sine pensjonssystemer i større eller mindre grad (Nordisk ministerråd, 2023). Siden kjønnsgapet i livsinntekt og yrkeshistorie er relativt likt på tvers av de nordiske landene er det derfor primært variasjonen i pensjonsordninger som forklarer forskjeller mellom landene, særlig graden av offentlig pensjon. For eksempel blir danskernes offentlige grunnpensjon (kalt Folkepension) mindre viktig over tid etter hvert som systemet går mer over til fonderte tjenestepensjoner, mens den norske folketrygden fortsatt står for om lag 80 prosent av all pensjonsopptjening (Halvorsen og Hetland, 2023). Variasjonen i pensjonsordninger vil også ha noe å si for internasjonale sammenlikninger av utviklingen av offentlige finanser.

6.7. Internasjonal sammenlikning

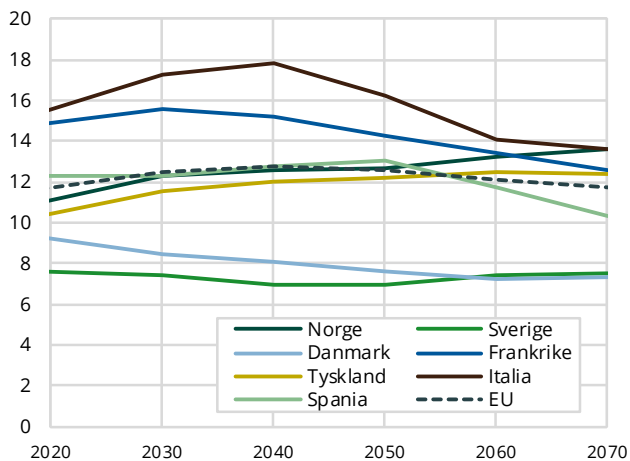
I Europa, som i Norge, vil aldringen av befolkningen isolert sett svekke de offentlige finansene. Sammen med en rekke andre land deltar Norge ved Finansdepartementet i EUs Ageing Working Group (AWG), som har til formål å belyse de økonomiske konsekvensene av aldringen. For Norges del bidrar aldringen både til økte utgifter til pensjon, men i enda større grad til en økning i utgifter til helse- og omsorgstjenester. I dette kapitlet omtaler vi kun utgiftene til pensjon.

Tall for offentlige pensjonsutgifter i Norge hentes her fra beregninger foretatt med MOSART og sammenstilles med tilsvarende tall fra de respektive øvrige deltakerlandene. Kommisjonen

⁵ Denne ordningen er i ferd med å fases ut for yngre årskull. Ordningen bidro til å lukke gapet med 3 prosentpoeng i analysen.

⁶ Grunnen til at forskjellen er 10 prosent her og 23 prosent i figur 6.5 er dels at figuren viser dagens pensjonister mens analysen ser på personer født i 1963, og dels at analysen bare dekker folketrygdpensjon, mens figur 6.5 viser alle pensjonsytelser. Tjenestepensjon er mer ujevnt fordelt mellom kvinner og menn enn folketrygden.

Figur 6.7. Utgifter til alderspensjon som andel av BNP 2020-2070. Utvalgte land og EU samlet. Prosent

Kilde: EU (2021): The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary

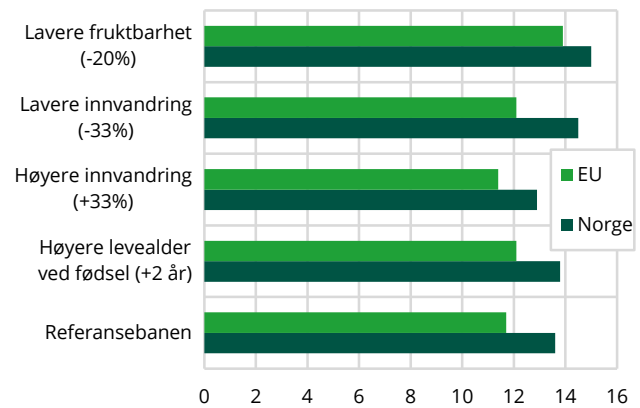
publiserer en rapport med oppdaterte beregninger hvert tredje år, sist gang i EU (2021).⁷ Figur 6.6 viser, ifølge rapporten, endringene i offentlige utgifter til alderspensjon som andel av BNP framskrevet til 2070 fratrukket de observerte for 2019. Figuren viser endringene for EU samlet, alle medlemslandene, samt Norge. Noen land ser ut til å få en reduksjon i pensjonsutgiftene, Norge er ikke blant disse. For EU samlet ser det ut til at utgiftene i slutten av prognoseperioden vil være om lag de samme som de var ved starten.

Figur 6.7 viser forløpet for offentlige pensjonsutgifter mot 2070 for Norge og syv land som Norge ofte sammenlignes med. Norge og Tyskland er de eneste av landene i figuren som vil oppleve en kontinuerlig økning i de offentlige pensjonsutgiftenes BNP-andel mot 2070; i 2070 er økningene henholdsvis 2,6 og 2,1 prosentpoeng. Både Norge og Tyskland har pensjonssystem med et relativt stort innslag av offentlige pensjonsordninger. Til sammenligning utgjør Danmarks Folkepension i dag om lag en tredjedel av de totale pensjonsutgiftene, og denne andelen anslås å avta framover. Figur 6.7 illustrer også at det typisk tar lang tid før gjennomførte pensjonsreformer resulterer i lavere pensjonsutgifter.

Rapporten fra Ageing Working Group er avhengig av at medlemslandene leverer beregninger for sine pensjonsordninger som er troverdige og konsistente på tvers av alle medlemslandene. For å unngå at landene velger forutsetninger som gjør utfordringene mindre enn de potensielt er, legges det derfor

⁷ Ny rapport blir publisert 18. april 2024.

Figur 6.8. Utgifter til alderspensjon i prosent av BNP i 2070 for Norge og EU

Kilde: EU (2021): The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070).

sterke føringer på hvordan disse beregningene skal utføres og hvilke forutsetninger som skal legges til grunn. Framskrivningene er preget av usikkerhet og hviler på forenklete antakelser om framtiden. For eksempel måles utgiftene i andel av BNP, som også er en beregnet og svært usikker størrelse.⁸

Derfor publiserer kommisjonen i tillegg alternative baner for den demografiske utviklingen. Her betraktes virkningen av at forventet levealder ved fødsel øker med 2 år, at innvandringen blir 33 prosent høyere eller 33 prosent lavere eller at fruktbarheten faller med 20 prosent i perioden. Alternativene er vist i Figur 6.8 for Norge og EU samlet i 2070. Høyere innvandring gir en reduksjon i pensjonsutgiftene på henholdsvis 0,7 og 0,3 prosentpoeng. Lavere fruktbarhet vil på den annen side øke utgiftene med henholdsvis 1,4 og 1,2 prosentpoeng. Pensjonsutgiftene i 2070 som andel av BNP er høyere i Norge enn i EU i alle de alternative banene.

Framskrivningene i MOSART er basert på antakelser om utviklingen i demografi, utdanning og pensjoneringsatferd, mens det gjøres ingen modellering av den økonomiske utviklingen utover dette. Referansebanene som beregnes antar vanligvis at adferden vil fortsette på samme vis som man har observert de siste årene. De to store driverne av framskrivning av pensjon i MOSART er derfor demografisk utvikling og inntektshistorie.

⁸ I Ageing Working Group rapporten framskrives BNP basert på en produktfunksjon (Cobb Douglas produktfunksjon) der veksten over tid drives primært av yrkesdeltakelse og arbeidsproduktivitet.

6.8. Betydningen av framtidig utvikling i arbeidsinntekt for beregninger av pensjonsutgifter

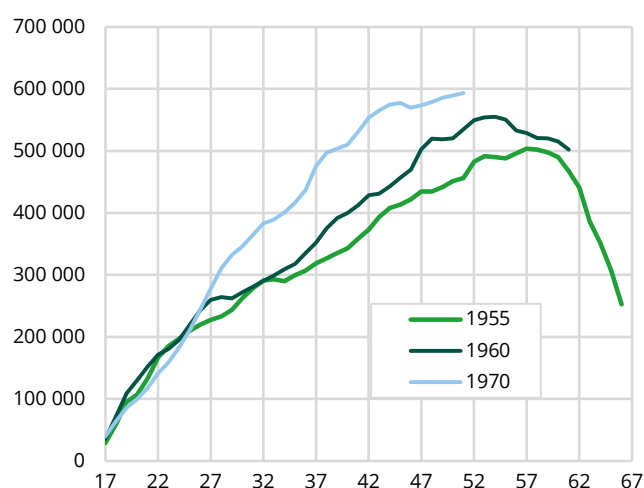
Ved framskrivning av inntekter i MOSART er vi først og fremst interessert i hvordan forholdet mellom pensjoner og inntekter utvikler seg og ikke i inntektsutviklingen i absolutt forstand. Det er for eksempel av stor interesse å anslå i hvilken grad kvinners inntekter over livsløpet blir mer lik menns, jamfør avsnittet om kjønnsgapet i pensjon. Siden kvinner lever lengere enn menn så vil en økning i kvinners inntekter over livsløpet innebære større pensjonsforpliktelser enn en tilsvarende økning hos menn. Forutsetningene for våre framskrivninger baserer seg på at inntektsmønsteret man har nylig observert vil også gjelde i fremtiden. Man skal likevel være oppmerksom på at utbetalingene de nærmeste 10 til 20 årene i stor grad vil være bestemt av allerede opptjente rettigheter.

Figur 6.9 viser utviklingen i prisjustert arbeidsinntekt over livsløpet for de tre årskullene født i 1955, 1960 og 1970. Figuren viser at arbeidsinntektene har steget over tid og at de yngre årskullene tjener bedre enn de eldre. Dette reflekterer den økonomiske veksten man har hatt i perioden vi ser på. Vi ser videre at arbeidsinntektene for de født i 1955 begynner å falle ved 60-års alderen mens nedgangen begynner allerede rundt 54 år for de født i 1960.

Inntektsutviklingen i MOSART er hovedsakelig fokusert på arbeidsinntekt justert for den gjennomsnittlige reallønnsutviklingen. Dette er naturlig i og med at pensjoner i stor grad justeres for utviklingen i lønninger og priser. Modellen modellerer ikke den økonomiske utviklingen framover, men antar en utvikling i inntektsnivået gitt utenifra, mens mønsteret i den relative inntektsutviklingen blant forskjellige grupper antas framover å være som observert i det siste.

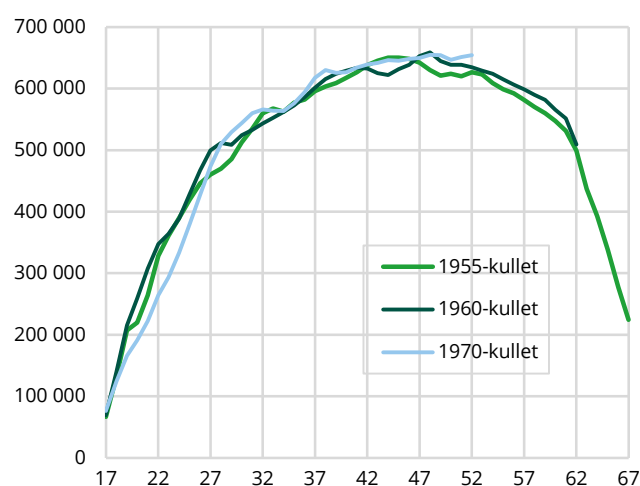
Figur 6.10 viser utviklingen i arbeidsinntekt over livsløpet justert for endringer i den gjennomsnittlige årslønnsveksten. Denne justeringen gjør at utviklingen etter alder blir forholdsvis lik mellom årskullene. Alderen der inntektene i gjennomsnitt begynner å falle er også likere enn vi så i Figur 6.9. Ved å se på lønnsjustert inntekt får vi dermed justert for en del av den generelle økonomiske utviklingen og sitter igjen med mer strukturelle forhold. Det er likevel en god del endringer som vi

Figur 6.9. Inntektsfordeling etter alder for ulike årskull. 2021 kroner

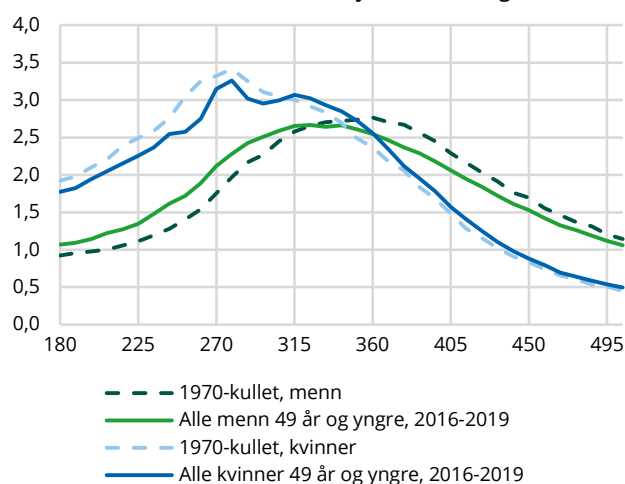
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.10. Lønnsjustert inntekt. 2021-kroner. Etter alder, ulike årskull

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.11. Fordeling av lønnsjustert inntekt i tusen 2021-kroner. Prosent av lønsmottakere. Etter kjønn, årskull og år

Kilde: Statistisk sentralbyrå

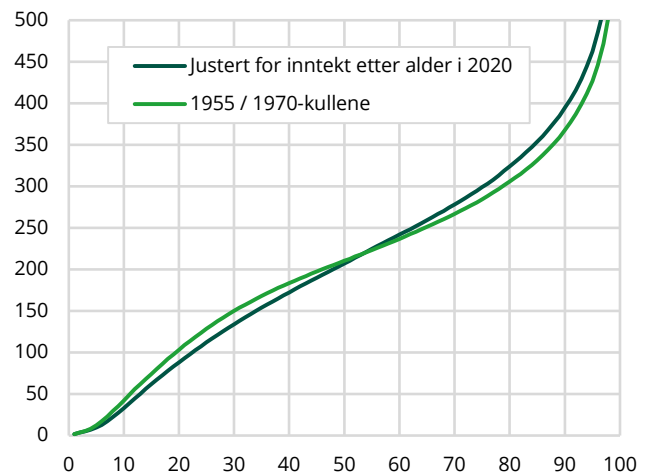
ikke ønsker å justere for. Hvis, for eksempel, noen utdanninger får høyere lønnsstillegg enn andre, blir dette ikke justert for. Endringer i inntektsfordelingen mellom kjønnene blir det heller ikke justert for.

Figur 6.11 viser hvordan inntektsfordelingen har endret seg for kvinner og menn for inntekter mellom 180 000 og 500 000 i 2021-kroner (halene til fordelingene er ikke med). De heltrukne linjene viser fordelingen av lønnsjustert inntekt for alle personer i årene 2016 til 2019, mens de stiplede linjene viser fordelingen for 1970-kullet. For kvinner ser vi at fordelingen har beveget seg mot høyre, altså det ble færre med lav inntekt og flere med høy inntekt. Det vil si at i 2016–2019 hadde kvinner gjennomgående høyere lønnsjusterte inntekter enn de som ble født i 1970. For menn er utviklingen motsatt. Det ble flere menn med lavere lønnsjustert inntekt (den heltrukne linjen ligger over den stiplede i venstre del av figuren) og færre menn med høyere lønnsjustert inntekt (den heltrukne linjen ligger under den stiplede i høyre del av figuren). Kvinners inntekter har altså blitt mer lik menns, noe som isolert sett vil bidra til å øke pensjonsutgiftene siden kvinner gjennomgående lever lengere enn menn.

Ved framskriving av arbeidsinntekt i MOSART må vi gjøre antakelser om hvordan inntektene endrer seg med utdanning, alder og andre demografiske kjennetegn. Skal man legge til grunn historikken til et bestemt årskull som for eksempel de født i 1970 eller skal man legge til grunn et såkalt «tverrsnitt», altså inntektsfordelingen observert i et enkelt år? Man kan få et bilde av usikkerheten i våre anslag ved å for eksempel sammenlikne hva som skjer hvis folk oppfører seg som 1955-kullet mot hva som skjer hvis de oppfører seg som 1970-kullet.

Figur 6.12 viser hvordan den samlede inntekten til en person født i 2011 vil se ut i 2080, det året de fyller 69 år. I dette tilfellet er vi så langt fram i tid at så å si all inntekt er simulert av modellen. Figuren viser den samlede inntekten over hele livsløpet fordelt etter prosentiler. For eksempel angir 30-prosentilen den totale inntekt til de som er rikere enn 30 prosent av befolkningen og fattigere enn 70 prosent. Den blå linjen viser en framskriving basert på relasjoner estimert på årskull. Vi er nødt til å bruke to årskull for å få en blanding av aktualitet og å kunne dekke alle aldre. Årskullet født i 1970

Figur 6.12. Samlet simulert arbeidsinntekt gjennom livet. 2011-årskullet (69 år i 2080) etter inntektsprosentil. Inntekt i G

Kilde: Statistisk sentralbyrå

var kun 50 år gamle i 2020, så vi supplerer med de siste årene for 1955-kullet.

Den mørk grønne linjen viser en framskriving av den totale arbeidsinntekten over livsløpet til alle personer som tilhører 2011-årskullet, basert på at inntektsrelasjonene er justert for å treffe inntektene etter alder observert for tverrsnittet av befolkningen i 2020. Av figuren framgår det at framskrivingen basert på årskullestimatene gir noe lavere totale inntekter enn de som baserer seg på tverrsnittet i 2020. Dette vil tilsa at pensjonsutbetalingene blir noe høyere hvis inntektsutviklingen følger hva som er blitt observert i 2020 enn om man legger mønsteret til eldre årskull til grunn. Pensjonsberegningene i MOSART baserer seg i hovedsak på det sist observerte tverrsnittet.

6.9. Mulig reform av AFP i privat sektor

Drøftingen i de foregående avsnittene har primært handlet om det offentlige pensjonssystemet, det vil si folketrygden, som er den største pensjonsordningen i Norge. I tillegg består pensjonssystemet av tjenstepensjonsordninger i privat og offentlig sektor, samt tidligpensjonsordningen AFP (avtalefestet pensjon).

AFP i privat sektor ble introdusert i 1988 som en tidligpensjonsordning mellom 62 og 67 år. Formålet med ordningen var å kunne gi slitere muligheten til å pensjonere seg tidligere og få en mer verdig avgang fra arbeidslivet dersom de ikke orket å stå i jobb til fylte 67 år. En ulempe var at det skapte svake insentiver til å stå i jobb etter fylte 62

år. Dette var bakgrunnen for at ordningen gjennomgikk omfattende endringer i 2011. AFP i privat sektor ble endret fra en tidligpensjonsordning til et livslangt tillegg til pensjon fra folketrygden. Dermed kunne AFP kombineres med fortsatt arbeid etter fylte 62 år. Analyser viser at endringene har fungert etter hensikten; flere som var omfattet av ordningen sto lengre i jobb enn tidligere (se for eksempel Hernæs m.fl. 2016). I dag omfatter AFP-ordningen i hovedsak virksomheter med tariffavtale som dekker om lag halvparten av ansatte i privat sektor. Ordningen blir i hovedsak finansiert gjennom en premie på lønn utbetalt av medlemsvirksomhetene, mens staten bidrar med en tredjedel av kostnadene.

Til tross for at endringene i 2011 i hovedsak fungerte etter hensikten, har også dagens ordning noen svakheter. AFP er i dag en kvalifiseringsordning, og for å få AFP må man oppfylle en rekke krav. Man må blant annet ha jobbet minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år i en virksomhet omfattet av ordningen, og man må jobbe i virksomheten når man tar ut AFP. Oppfyller man ikke kvalifikasjonskravene, får man ingenting. Hvis man for eksempel får et lengre sykdomsopphold, mister jobben, eller virksomheten ikke lenger omfattes av ordningen, risikerer man å miste retten til AFP. Dermed kan man ha jobbet mange år i en AFP-virksomhet og bidratt til finansieringen av ordningen uten å få en krone.

På grunn av svakhetene ved dagens ordning har det blitt foreslått gjentatte ganger å endre ordningen til en opptjeningsordning. Dette vil gjøre at de som i dag faller utenfor også vil få AFP, og det blir en sterkere sammenheng mellom antall år man har jobbet i en AFP-virksomhet og hvor mye man får i AFP. Forslag til mulige endringer av AFP-ordningen ble utredet av NHO og LO i 2021. Et sentralt spørsmål er hvordan den nye ordningen skal finansieres. Ettersom flere vil få AFP i ny ordning, alt annet likt, må enten finansieringen økes, ytelsen reduseres eller en kombinasjon. I forslaget til reformert AFP er det to hovedalternativer. Det første alternativet er en premienøytral omlegging, som innebærer at ytelsen reduseres slik at de samlede utgiftene til AFP blir tilnærmet uendret. Dette forslaget er støttet av NHO. Det andre alternativet er en ytelsesnøytral omlegging. Dette innebærer at virksomhetene må betale inn mer enn i dag, og er støttet av LO.

På oppdrag fra LO viser Fredriksen mfl. (2023) effekter av mulige endringer i AFP-ordningen basert på MOSART-beregninger. Analysen dekker primært LOs forslag til mulig reform av AFP-ordningen, samt ulike kostnadsbesparende tiltak. Noen hovedmomenter i beregningene er hvordan endringene vil påvirke antall mottakere og hvorvidt finansieringen av ordningen vil være bærekraftig over tid.

Vi finner at LOs forslag til reform av AFP-ordningen vil føre til en betydelig økning i antall mottakere av AFP. På sikt vil dette øke utgiftene til ordningen. Vi beregner at utgiftene til ordningen vil overstige inntektene fra og med 2034, og at finansieringen ikke vil være bærekraftig over tid under dagens forutsetninger. For at ordningen skal være bærekraftig over tid må derfor opptjeningen reduseres eller premien som innbetales av virksomhetene økes, eller en kombinasjon.

6.10. Tap av AFP-rettigheters påvirkning på arbeidstilbud og bruk av trygdeytelser

Å miste jobben sent i yrkeskarrieren kan ha store konsekvenser for dem det gjelder, både for den personlige økonomien og livssituasjonen. I tillegg kan det være vanskelig for arbeidstakere nær pensjonsalder å finne seg en ny jobb ettersom de har få år igjen av yrkeskarrieren og arbeidsgivere vurderer dem ofte som mindre attraktive enn yngre arbeidstakere. For å bedre deres situasjon kunne man tenke seg å la de som mister jobben og er nær pensjonsalder gå av med tidligpensjon.

Om et slikt tiltak er ønskelig for samfunnet avhenger av flere faktorer. For det første vil det avhenge av hvorvidt det fører til at færre finner seg en ny jobb og dermed reduserer yrkesdeltakelsen. Det vil også avhenge av kostnadene av en slik ordning. Selv om en slik ordning skulle være kostbar kan det være at det fører til mindre bruk av andre trygdeytelser som arbeidsledighetstrygd og uføretrygd. Derfor er det nærliggende å tro at de samfunnsøkonomiske kostnadene er langt lavere enn de direkte kostnadene av en slik ordning. Kostnadene må så veies opp mot nytten, altså hvor mye en slik ordning er verdt for individene, både de som berøres direkte, og alle de som må bidra til å skattefinansiere ordningen. For dem som berøres direkte, avhenger virkningene av deres situasjon og hvorvidt de klarer å skaffe egen inntekt gjennom jobb eller trygd.

I Kruse og Myhre (2022) bruker vi data for arbeidstakere i virksomheter som går konkurs til å undersøke hvorvidt en slik ordning er ønskelig for samfunnet. En regel i pensjonssystemet gjorde at noen individer kunne få tidligpensjon (AFP) mellom 62 og 67 år, mens noen litt yngre individer akkurat ikke fylte ansiennitetskravet til AFP-ordningen. Dermed kunne vi analysere effekter av tidliguttak av pensjon for individer som mister jobben med et tilnærmet naturlig eksperiment. Det vil si at tilnærmet like individer stod overfor helt forskjellige pensjonsmuligheter. Forskjeller i valgene de i gjennomsnitt tok kan derved antas å være bestemt av forskjellene i de mulighetene de hadde.

Vi finner ingen tydelige tegn på at tilgang på AFP hadde betydning for hvorvidt man fant seg en ny jobb. Derimot finner vi at de som ikke fikk AFP i mye større grad fikk andre trygdeytelser, og da særlig uføretrygd og arbeidsledighetstrygd. Uføretrygd utgjorde omtrent 50 prosent, mens samlede trygdeytelser utgjorde omtrent 70 prosent av hva man ville fått hvis man hadde hatt tilgang til AFP. Vi beregner at netto kostnader av å gi tidligpensjon til de som hadde mistet jobben var omtrent 88 000 kroner per individ per år (i 2023-kroner). Likevel hadde dette begrenset nytte for individene. De aller fleste som ikke fikk AFP hadde en betydelig inntekt enten gjennom jobb eller trygd. Dette tyder på at det sosiale sikkerhetsnettet uten en tidligpensjonsordning var tilstrekkelig for de aller fleste. Samlet sett beregner vi at kostnadene av en slik tidligpensjonsordning var større enn nytten.

6.11. Avslutning

Vi har i dette kapitlet belyst en del sentrale diskusjoner og retninger for det norske pensjonssystemet. Politisk er det vesentlig å sikre at pensjonssystemet har bred oppslutning, og dette krever trolig både økonomisk og sosial bærekraft. Økonomisk bærekraft innebærer blant annet at pensjonene både må være tilstrekkelige og stå i et rimelig forhold til den enkeltes arbeidsinntekt, men også at systemet må være mulig å finansiere uten at det går for mye på bekostning av andre offentlige utgifter. Sosial bærekraft innebærer blant annet at systemet må ivareta særlig utsatte grupper på en god måte, slik som uføretrygdete og personer med tunge yrker som har vanskelig for å jobbe utover den nederste aldersgrensen.

De politiske grepene som tas, enten det gjelder folketrygden eller omlegging av AFP-ordningen, forsøker å støtte opp under disse prinsippene. I noen tilfeller kan prinsippene virke mot hverandre: det koster mye økonomisk å opprettholde en god sosial profil, mens stor vekt på økonomisk bærekraft koster i form av oppslutning. Målet for pensjonsreformen fra 2011 er hovedsakelig styrket økonomisk bærekraft. De aktuelle forslagene til økte aldersgrenser i folketrygden og mulig omlegging av AFP i privat sektor prioriterer den sosiale bærekraften. Omleggingene er kostbare økonomisk, men styrker den sosiale profilen på det samlede norske pensjonssystemet.

Individer har ulik mulighet til å tilpasse seg de omleggingene som gjøres, og de påvirkes også i forskjellig grad. Vi viser at den individuelle evnen til å tilpasse seg framstår som sterk for de aller fleste. For eksempel er det tydelig at norske husholdninger øker sin sparing hvis pensjonssystemet gir lavere pensjoner. Det er også et solid sikkerhetsnett som sikrer inntekt for personer som faller ut av det norske arbeidsmarkedet.

Det norske pensjonssystemet er et svært omfordelende trygdesystem som jevner ut forskjeller i inntekt over livsløpet. For eksempel får personer med lav eller ingen egen arbeidsinntekt over livsløpet likevel en minstebetaling ved pensjonsalderen. Uføretrygdete eller andre med liten arbeidsevne sikres pensjonsopptjening. Pensjonssystemet utjevner dessuten kjønnsforskjeller i inntekt.

I et internasjonalt perspektiv er det norske pensjonssystemet omtrent på gjennomsnittet for EU når det gjelder utgifter som andel av brutto nasjonalproduktet. Dette vil endre seg i tiden framover, da kostnadsveksten i Norge relativt til utviklingen i BNP er høyere enn for mange land vi sammenligner oss med. For eksempel vil Danmark se en nedgang i pensjonsutgiftene målt som andel av BNP, mens Sverige vil ha en omtrent flat utvikling. Den norske utgiftsveksten vil dessuten kunne bli enda større dersom de foreslåtte endringene i folketrygden gjennomføres.

Referanser

EU (2021): The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070). Institutional Paper 148. May 2021. Brussels.

Fredriksen, D., Kruse, H. og Stølen, N.M. (2022): Dynamisk justering av aldersgrensene i pensjons-systemet belyst ved modellen MOSART. Rapporter 2022/22, Statistisk sentralbyrå

Fredriksen, D., Halvorsen, E. og Kruse, H. (2024): Sannsynlighet for tidliguttak av alderspensjon i MOSART. Notater 2024/10, Statistisk sentralbyrå

Fredriksen, D., Halvorsen, E., Kruse, H. og Myhre, A.S. (2023): Reformalternativer for AFP i privat sektor. Rapporter 2023/41, Statistisk sentralbyrå

Halvorsen, E. og Hetland, A. (2023): Pensjonsformue i Norge 2019–2020, Rapporter 2023/21, Statistisk sentralbyrå

Halvorsen, E., Jia, Z., Kruse, H. og Vigtel, T. (2023): Social security pension and the effect on household saving, *Scandinavian Journal of Economics*, <https://doi.org/10.1111/sjoe.12550>

Halvorsen, E., og Pedersen, A. W. (2019). Closing the gender gap in pensions: A microsimulation analysis of the Norwegian NDC pension system. *Journal of European Social Policy*, 29(1), 130-143. <https://doi.org/10.1177/0958928717754296>

Hernæs, E., Markussen, S., Piggot, J. og Røed, K. (2016): Pension Reform and Labor Supply, *Journal of Public Economics*, 142(Oct.), 39–55

Kruse, H. og Myhre, A.S. (2022): Early Retirement Provision for Elderly Displaced Workers. Discussion Papers No. 985, Statistics Norway

Meld. St. 6 (2023–2024): Et forbedret pensjons-system med styrket sosial profil, Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Nordisk ministerråd (2023): Gender equal pensions in the Nordics (norden.org)

NOU 2022: 7: Et forbedret pensjonssystem, Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

7. Konfliktfylte mål og virkemidler i klimapolitikken

Klimapolitikken har mange mål og virkemidler, og noen kan stå i konflikt med hverandre og andre samfunns mål. I dette kapitlet ser vi nærmere på noen slike konflikter, spesielt knyttet til klimatiltak og arealbruk.

7.1. Innledning

Klimaendringer er en global utfordring som krever effektive og målrettede tiltak. I dette kapitlet ser vi nærmere på ulike aspekter av klimapolitikken, med fokus på målsettinger, virkemidler og potensielle dilemmaer. Hovedmålet med klimapolitikken er å redusere klimagassutslippene og begrense global oppvarming. Samarbeidet med EU legger en del føringer på Norges klimapolitikk, men det er også mye vi selv bestemmer.

Vi gir en kort oversikt over dagens klimamål og virkemidlene som brukes for å nå dem, inkludert kvoter, avgifter og andre viktige tiltak. Videre peker vi på noen dilemmaer som kan oppstå på grunn av overlappende mål og virkemidler, samt mulige konflikter mellom klimatiltak som fornybar energiproduksjon og arealbruksendringer. Klimatiltak har mange andre effekter og dilemmaer enn de vi omtaler i dette kapitlet. Fordelingseffekter, både mellom inntektsgrupper, mellom regioner og mellom næringer, er et slikt eksempel.

7.2. Om mål og virkemidler i klimapolitikken

Norge har tatt på seg store og tydelige forpliktelser om utslippskutt fram mot 2030, og innen 2050 skal landet bli et lavutslippssamfunn. I 2030 skal Norge ha redusert utslippene av klimagasser med minst 55 prosent sammenlignet med nivået for norske klimagassutslipp i 1990, og i 2050 er tilsvarende forpliktelse 90-95 prosent. De siste forpliktelsene ble meldt inn til Paris-avtalen i november 2022 (UNFCCC, 2022), og Norges klimalov er i ferd med å oppdateres i tråd med dette (Klima- og miljødepartementet, 2023a). Det er presisert både i klimalovforslaget og Paris-avtalen at Norge kan gjennomføre sine klimamål i samarbeid med EU. Det innebærer å fortsette det formelle samarbeidet som ble innledet i 2019.

Samarbeidet med EU

Avtalen med EU presiserer at EUs klimapolitiske regelverk gjelder for Norge. Regelverket deler utslippene på tre pilarer med hver sine bindende utslippsmål:

- i. Utslipp underlagt det europeiske kvotesystemet (utslipp fra petroleumssektoren, energi-intensiv industri, kraftproduksjon og luftfart innad i Europa)
- ii. Ikke-kvotepliktige utslipp under innsatsfordelingsforordningen (resterende utslipp, derunder fra annen transport, bygg- og anleggsmaskiner, landbruk og avfall), og
- iii. Netto-utslippene i skog- og arealbrukssektoren (kjent som LULUCF - Land Use, Land-Use Change and Forestry).

EU har ved utgangen av 2023 vedtatt sin klimapolitiske plan «Klar for 55» («Fit for 55»)¹ som beskriver nye mål og virkemidler for 2030 (EU-kommisjonen, 2021). Farstad mfl. (2024) gir en oppsummering av det nye regelverket og mulige implikasjoner for Norge. Norge og EU er i forhandlinger om hvilke av «Klar for 55»-forpliktelsene som skal gjelde for Norge. I kvotepliktig sektor skal utslippene for deltakerne totalt sett ned med 62 prosent i 2030 i forhold til 2005-nivået. For utslippene under innsatsfordelingsforordningen, også gjerne kalt ikke-kvotepliktige utslipp, er det tilsvarende totalmålet 40 prosent, mens Norges mål innenfor denne ordningen forventes å havne på 50 prosent etter reforhandlinger med EU. Disse to målene er forenlige med Norges forpliktelse i Parisavtalen. EUs totalmål for LULUCF-ordningen er å øke nettooptaket av klimagasser til 310 millioner tonn i

¹ [EUs klimapakke Klar for 55 \(Fit for 55\) - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Boks 7.1. Utslipp av klimagasser

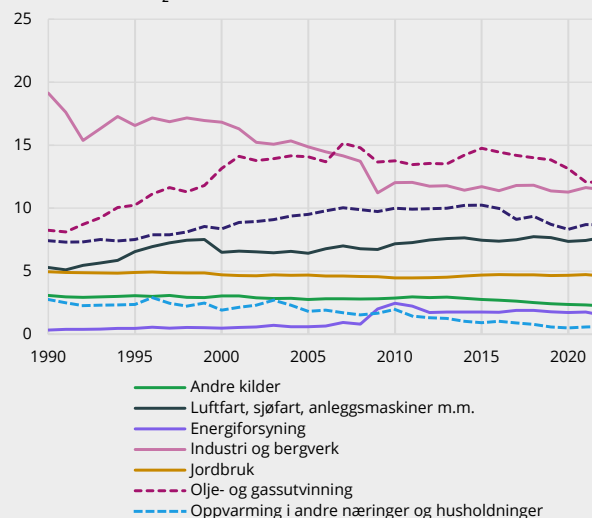
Klimagassutslippene i 2022 var 4,6 prosent (2,4 millioner tonn CO₂-ekvivalenter) lavere enn i 1990, som er referanseåret i Parisavtalen (Statistisk sentralbyrå, 2023). Sammenligner vi klimagassutslippene fra 2022 med toppåret 2007 er utslippsreduksjonen på 15 prosent. Figur 7.1 gir en oversikt over samlede norske utslipp av CO₂-ekvivalenter etter sektor (hovedkildene) i perioden 1990-2022. Utslippene var på 48,9 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2022, et fall i utslippene på 0,8 prosent fra 2021.

De største bidragene til lavere norske klimagassutslipp over perioden kommer fra industri og bergverk som har falt med 40 prosent fra 1990. Utslippsfallet skyldes særlig utfasing og reduksjon av de sterke klimagassene SF₆ og PFK fra metallindustrien. Klimagassutslippene fra veitrafikk har gått opp med nesten 17 prosent fra 1990, selv om utslipp fra personbiler har gått ned med 21 prosent. Siden 1990 har det vært en sterk økning i veitrafikk og antall kjøretøy, og utslippene har økt til tross for en andel på 21 prosent elektriske personbiler i 2022 og krav om innblanding av biodrivstoff i diesel.

Utslippene fra olje og gassutvinning har økt med 46 prosent (3,8 millioner tonn) fra 1990 til 2022. Etter toppåret 2007 med 15,1 mtCO₂-utslipp har utslippene falt til 12 mtCO₂ i 2022. Elektrifisering av sokkelen og høyere utnyttelse av naturgass har bidratt til fallet i utslipp de siste årene. Utslippene fra jordbruk har falt med 6,8 prosent fra 1990. Færre melkekuer og lavere salg av kunstgjødsel har bidratt til fallet de siste årene.

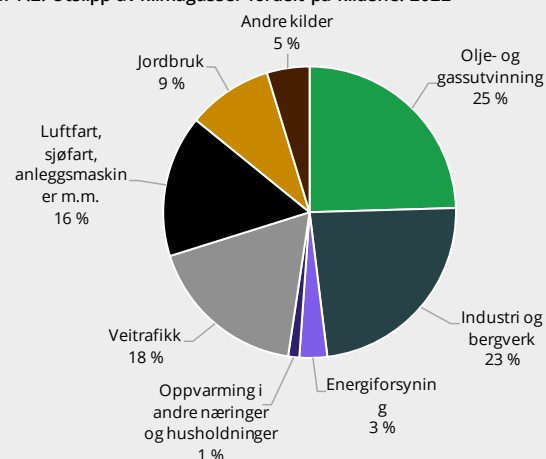
Figur 7.2 viser utslippene i 2022 fordelt på hovedkildene. Olje- og gassutvinning er den største utslippskilden og sto i 2022 for 25 prosent av de samlede norske klimagassutslippene. Industri og bergverk står for 23 prosent, mens veitrafikk og luftfart og sjøtransport m.m. sto for henholdsvis 18 og 16 prosent. Utslipp fra jordbruk utgjør 9 prosent.

Figur 7.1. Utslipp av klimagasser etter hovedkilden i perioden 1990-2022. Millioner tonn CO₂-ekvivalenter

Kilde: Utslipp til luft, Statistisk sentralbyrå

Figur 7.2. Utslipp av klimagasser fordelt på kildene, 2022

¹ Tall publisert i juni er foreløpige. Endelige tall publiseres i november.

² Klimagassutslipp oppgitt i CO₂-ekvivalenter viser hvor stor oppvarmingseffekt en klimagass har, regnet om til mengde CO₂.

³ I juni 2023 ble GWP-verdiene endret. Tabellen oppgir CO₂-ekvivalenter (GWP-verdier) etter AR5, IPCCs Fifth Assessment Report som er verdiene som benyttes i Paris-avtalen.

2030. Hvor mye av dette som vil falle på Norge er fortsatt ikke klart. De to siste pilarene vil også ha årlige utslippsbudsjetter for hvert land for årene 2021-2029.

Selv om det er tre pilarer og årlige mål, er det i EUs regelverk lagt opp til fleksibilitet både over år og på tvers av pilarene. For eksempel kan en begrenset mengde kvotekjøp eller overoppfyllelse av målet i skog- og arealbrukssektoren brukes for å oppfylle deler av Norges forpliktelse under innsatsfordelingsforordningen.

Potensielt enda viktigere er det at samarbeidet åpner for ubegrenset fleksibilitet på tvers av lande-

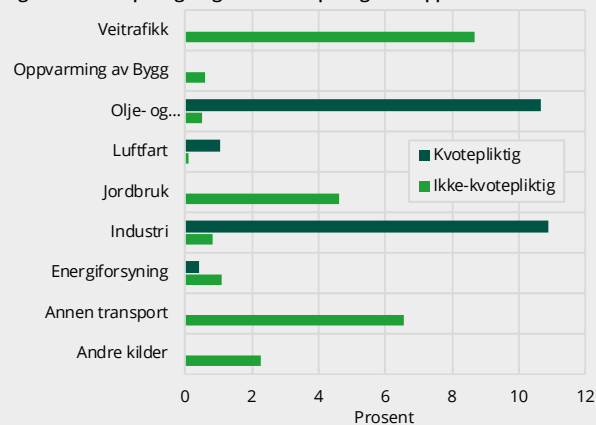
grensene i Europa. Det er verdt å merke seg at det kommer på bekostning av andre former for kvotekjøp utenfor EU, som ikke er godkjent under EUs regelverk. I tillegg til at Norge kan kjøpe kvoter i det europeiske kvotemarkedet, slik det har vært siden 2008, gjelder det samme i prinsippet for forpliktelsene under innsatsfordelings- og LULUCF-regelverkene. Hittil har det ikke vært tegn på at felles markeder eller bilaterale avtaler er under etablering blant samarbeidslandene, men «Klar for 55»-planen holder fast ved at ulike fleksibilitetsmekanismer skal kunne tas i bruk og benyttes når det er hensiktsmessig. Ved å ta i bruk fleksibilitetsmekanismer vil kostnadene ved klimapolitikken bli lavere.

Boks 7.2. Kvotepliktige og ikke-kvotepliktige utslipp

Om lag 50 prosent av utslippene reguleres av EU sitt kvotesystem som ble opprettet i 2005, og denne andelen har vært forholdsvis konstant over tid. Norge har gjennom EØS-avtalen vært en del av kvotesystemet siden 2008.

EUs kvotesystem omfatter utslippene fra industri, energiforsyning, luftfart og olje- og gassutvinning. Olje- og gassutvinning og industri utgjør mesteparten av de kvotepliktige utslippene. Veitrafikk og annen transport utgjør mer enn halvparten av de ikke-kvotepliktige utslippene, mens jordbruk er den tredje største kilden til ikke-kvotepliktige utslipp. I EU sin «Klar for 55»-politikk skal det opprettes et kvotesystem for veitrafikk og bygg. Enkelte EU-land arbeider også for å få jordbruk knyttet til et kvotesystem.

Figur 7.3 Kvotepliktige og ikke-kvotepliktige utslipp i 2022

Kilde: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Skog- og arealbrukssektoren spesielt

Klimagassutslipp fra skog- og arealbrukssektoren er en del av det nasjonale klimagassregnskapet under FNs klimakonvensjon (Miljødirektoratet mfl., 2023a). I tillegg rapporterer Norge på skog- og arealbrukssektoren i forbindelse med avtalen med EU under LULUCF-forordningen (EU, 2018), forsterket i 2020. Norge har gjennom klimaavtalen med EU hatt en forpliktelse om netto nullutslipp fra skog- og arealbrukssektoren for perioden 2021-2025.

Gjeldende regelverk for perioden 2021-2025 i avtalen med EU for bokføring av utslipp og opptak fra skog- og arealbrukssektoren, tar utgangspunkt i utslipp og opptak i klimagassregnskapet til FNs klimakonvensjon, men setter arealbrukskategoriene sammen til egne bokføringskategorier (EU, 2018). Under gjeldende regelverk skal opptaket for

forvaltet skog sammenliknes med en framoverskuende referansebane, basert på referanseperioden 2000-2009. Referansebanen er en prediksjon av hva man vil forvente at opptaket i skog vil være hvis man gjennomfører samme skogforvaltning som i referanseperioden. Netto-null-forpliktelsen innebærer at summen av utslippene fra bokføringskategoriene ikke skal være høyere enn opptaket. Dersom et land ikke oppnår netto-null-forpliktelsen, skal en tilsvarende mengde utslippsenheter slettes under forordningen om innsatsfordelingen.

I 2023 vedtok EU et revidert regelverk for bokføring av utslipp og opptak i skog- og arealbrukssektoren som en del av «Klar for 55»-pakken (EU, 2023a). Fra 2026 erstattes netto-null-forpliktelsen i EU med et mål for samlet nettoopptak på 310 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2030. Medlemslandene vil få tallfestede og bindende årlige mål for nettoopptak i perioden 2026-2030. Målene vil beregnes med utgangspunkt i landenes prosentvise andel av forvaltet areal i EU, og gjennomsnittlig nettoopptak i den nye referanseperioden 2016-2018 (Farstad mfl., 2024). Norges bidrag innenfor skog- og arealbrukssektoren er en del av forhandlingene mellom Norge og EU om «Krav for 55»-planen.

Nasjonale mål

Utover de bindende målene med EU for utslippene under kvotemarkeds- og innsatsfordelingsforordningene, inkludert netto-null-forpliktelsen i skog- og arealbrukssektoren, har regjeringen satt seg et omstillingsmål for hele økonomien i 2030 (Klima- og miljødepartementet, 2022). Dette ble opprinnelig formulert i Hurdalsplattformen (Regjeringen, 2021) som at forpliktelsen om å kutte utslipp med 55 prosent sammenlignet med 1990 i sin helhet skal skje innenlands, dvs. uten å benytte fleksibiliteten over grensene eller via skog- og arealbrukssektoren som EU-regelverket åpner for. Hensikten med dette målet er å framskynde lavutslippsomstillingen av den norske økonomien mot 2050. Omstillingsmålet vil i liten grad påvirke utslippene i den europeiske kvotepliktige sektoren sett under ett. Stortinget vedtok i kjølvannet av ratifiseringen av Paris-avtalen også at Norge skal bli klimanøytralt innen 2030, men da ikke tolket som et innenlands mål (Stortinget, 2016). Tanken er å nøytralisere gjenværende utslipp i 2030 med kjøp av kvoter fra utlandet, enten i EUs eller andre internasjonale kvotemarkeder.

Utover de nasjonale forpliktelsene og ikke-bindende ambisjonene som er omtalt her, er det også flere konkrete mål for enkeltsektorer. For eksempel er det et mål om at alle av nye personbiler skal være fossilfrie innen utgangen av 2025 (Samferdselsdepartementet, 2021). I tråd med Stortingets anmodningsvedtak fra 2020 og Hurdalsplattformen, vil regjeringen jobbe for at utslippene fra olje- og gassproduksjonen på norsk sokkel reduseres med 50 prosent i 2030, fra 2005-nivå (Klima- og miljødepartementet, 2023).

7.3. Sentrale virkemidler i klimapolitikken

Generelle prinsipper for effektive virkemidler

Et viktig prinsipp for vurdering av virkemidler er *kostnadseffektivitet*. Virkemidlene er kostnads-effektive hvis de fører til at utslippsreduksjonen er fordelt utover i økonomien slik at de samfunnsøkonomiske kostnadene ved å oppnå et utslippsmål blir lavest mulig. Med noen unntak, som vi kommer tilbake til, så vil man oppnå målet om lavest mulig samfunnsøkonomiske kostnader dersom alle aktørene i økonomien står ovenfor den samme kostnaden ved utslipp (prisen på utslipp). Da vil aktørene tilpasse seg slik at de reduserer utslippene inntil det nivået der kostnadsøkningen av å redusere utslippene ytterligere med én CO₂-enhet (marginal rensekostnad) er lik for alle aktører. Det betyr at man ikke kan finne en annen fordeling av utslippsreduksjonen i samfunnet som samlet sett gir lavere samfunnsøkonomisk kostnad.

Både omsettbare utslippskvoter og avgifter på utslipp sikrer en kostnadseffektiv fordeling av utslippsreduksjoner i økonomien ved at alle aktører stilles ovenfor den samme CO₂-prisen. Med omsettbare kvoter sikrer man også at utslippsmålet (kvotetaket) blir nådd. Siden myndighetene ikke har full kjennskap til kostnader ved utslippsreduksjoner vil de totale utslippene ved bruk av avgifter kunne avvike noe fra utslippsmålet, slik at avgiftene må justeres over tid. I et kvoteregime vil prisen på kvoter være usikker når kvotetaket blir fastsatt, og blir bestemt i markedet for kvoter i ettertid.

Når ulike sektorer har ulike utslippsmål og det ikke er mulig å kjøpe utslippsreduksjoner i andre sektorer, vil den marginale utslippskostnaden typisk variere mellom ulike aktører og sektorer. Dette

fører til at de samlede samfunnsøkonomiske kostnadene for å nå det overordnede utslippsmålet for økonomien øker, sammenlignet med når utslippsprisen er lik for alle. Dette gjelder uavhengig om man benytter kvoter eller avgifter.

Det kan være administrative, fiskale, institusjonelle eller legale faktorer og ulike typer markedssvikt som gjør det lite hensiktsmessig å prise utslipp gjennom kvoter eller avgifter på noen områder. Dersom det ikke er mulig å observere og knytte utslippene direkte til en ansvarlig aktør er det heller ikke hensiktsmessig å prise utslippene. Da kan det være mer hensiktsmessig å benytte direkte reguleringer i form av lovfestede krav som teknologistandarder. På den annen side bidrar direkte reguleringer til å øke kostnadene ved klimapolitikken ved at ikke utslippene reduseres på billigst mulig måte, og de kan være overlappende med eller motvirkende til andre virkemidler i klimapolitikken. Det er derfor viktig å avveie de ulike reguleringene mot hverandre slik at utslippsmålene nås uten at kostnadene for samfunnet blir urimelig høye.

Subsidier og andre støtteordninger til utslippsreducerende tiltak vil også kunne redusere utslipp per produsert enhet, men det vil også gjøre det billigere å produsere (i forhold til en avgift) og dermed kunne lede til for høy produksjon. Det kan imidlertid være gode grunner for direkte støtte til forskning og utvikling av nye teknologier som kan gi en gevinst for samfunnet utover det bedriftene selv kan høste, såkalte positive eksterne effekter. Eksempler kan være støtte til forskning og utvikling av nye innovative klimateknologier, eller støtte til å ta i bruk nye teknologier hvis det for eksempel eksisterer potensialer for positive læringseffekter som aktørene selv ikke tar hensyn til. Omsettbare kvoter eller avgifter vil ikke i tilstrekkelig grad sikre en teknologiutvikling der det er denne typen positive eksterne effekter, siden bedriftene ikke selv får denne gevinsten.

Virkemidler i norsk klimapolitikk

Omsettbare kvoter gjennom EUs kvotesystem EU-ETS (EU-kommisjonen, 2023b) og bruk av CO₂-avgifter er sentrale virkemidler i norsk klimapolitikk. Prising av utslipp vil typisk føre til en kombinasjon av mindre produksjon av forurensende varer og mindre utslipp per produserte enhet.

Boks 7.3. Omsetningskravet til biodrivstoff

Omsetningskravet for biodrivstoff til vegtrafikk er på 19 prosent av total mengde omsatt flytende drivstoff (Finansdepartementet, 2023). Både biodrivstoff innblandet i fossilt drivstoff og rent biodrivstoff kan brukes til å oppfylle omsetningskravet. Det er et eget delkrav om at avansert biodrivstoff må utgjøre minst 12,5 prosent. Det avanserte biodrivstoffet som brukes mest av i dag, biodrivstoffbasert på såkalt B-råstoff, er i hovedsak laget av slakteavfall og brukt frityrolje. A-råstoff, som er et biprodukt fra skogindustrien, er det råstoffet som er mest bærekraftig, men det er dyrere og mindre moden teknologi. Omsetningskravene for bruk av biodrivstoff blir gjerne betraktet som styringseffektive virkemidler som gir raske utslippskutt i transportsektoren, men produksjonen av biodrivstoff kan også ha utslippskonsekvenser. Fram til 2030 er det beregnet av Klima- og miljødepartementet at innføring av biodrivstoff skal redusere veitrafikkens utslipp med 7,2 mtCO₂ over perioden 2024-2030, noe som vil være et viktig bidrag til at målet om utslippsreduksjoner i ikke-kvotepiktig sektor i 2030 nås. Regjeringen varsler i sin klimaplan at den vil øke omsetningskravene til veitrafikk, ikke-veigående transport og sjøfart til henholdsvis 33, 28 og 18 prosent i 2030 (Klima- og miljødepartementet, 2023a). Som følge av at salget av drivstoff er forventet å reduseres mot 2030 grunnet økt elektrifisering og effektivisering av transporten, vil volumøkningen av biodrivstoff være mindre enn økningen i omsetningskravet. Hittil har biodrivstoff stort sett vært importert slik at eventuelle klimagassutslipp ved produksjonen skjer i utlandet. Dersom biodrivstoff blir produsert innenlands kan det få konsekvenser for oppfyllelsen av forpliktelsene i skog- og arealbrukssektoren.

I dag er om lag 85 prosent av de norske klimagassutslippene, utenom skog- og arealbrukssektoren, gjenstand for *utslippsprising*. I kvotepiktig sektor, som utgjør om lag halvparten av utslippene, er kvoteprisen hovedvirkemiddelet, men petroleumssektoren og luftfarten er i tillegg ilagt CO₂-avgifter. De ikke-kvotepiktige utslippene (under innsatsfordelingsforordningen) har klimaavgifter, og for de aller fleste kildene var satsen for 2023 økt til 952 kr/tonn CO₂-ekvivalenter (Finansdepartementet, 2023). Innen 2030 har regjeringen en ambisjon om å øke den generelle satsen for klimaavgiftene til 2 000 kr/tonn CO₂-ekvivalenter, målt i 2020-priser. Denne ambisjonen har vært uforandret siden *Klimaplan for 2021-2030* (Klima- og miljødepartementet, 2020). Beregninger av Kaushal og Yonezawa (2022) viser at det ikke vil

strekke til for å nå det nødvendige utslippskuttet for ikke-kvotepiktige utslipp innenlands. Regjeringens plan er å supplere avgifts- og kvoteregimet med teknologi- og næringsspesifikke virkemidler (Klima- og miljødepartementet, 2023a).

Det er i tillegg til kvotepiktig og avgifter innført en rekke *direkte reguleringer*. Det er for eksempel innført påbud om reduksjon av utslipp fra industrielle prosesser, forbud mot bruk av oljefyr, forbud mot nydyrking av myr, ulike krav om implementering av miljøvennlig teknologi, forbud mot deponering av avfall og omsetningskrav for biodrivstoff. Slike direkte reguleringer har vært av stor betydning på flere områder. For eksempel ledet forbudet mot deponering av avfall til et kraftig fall i metanutslippene siden 2009. Omsetningskravet for biodrivstoff til vegtrafikk er også et viktig bidrag til at målet om utslippsreduksjoner i ikke-kvotepiktig sektor i 2030 kan nås. Slike omsetningskrav har ulike utfordringer, også knyttet til faktiske reduksjoner i klimagassutslipp, som er nærmere omtalt i boks 7.3. I tillegg har offentlige transportinfrastrukturprosjekter samt klimakrav til offentlige innkjøp vært virkemidler for å framskynde lavutslippsløsninger, blant annet for anleggsplasser, ferger, hurtigbåter og annen kollektivtransport.

Det gis betydelig støtte til *forskning og utvikling* i nye innovative klimateknologier, og støtte til å ta i bruk nye teknologier. Bevilgninger gjennom institusjoner som ENOVA, Innovasjon Norge, Nysnø og Forskningsrådet har vært og vil fortsatt aktivt bli brukt til klimaformål, i tråd med Regjeringens initiativ «Grønn plattform». Myndighetene gir også direkte støtte til ny teknologiutvikling, som for eksempel CO₂-håndteringsprosjektet Langskip og til etablering av havvindprosjekter. I tillegg kommer støtte gjennom reduserte skatter og avgifter for å framskynde overgangen til elbil i personbilsegmentet.

Jordbruk, skog- og arealbrukssektoren

Til forskjell fra de fleste andre næringer i ikke-kvotepiktige sektorer, som transport, er ikke jordbruket omfattet av klimaavgift. I 2019 inngikk staten og jordbruksorganisasjonene en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon. Avtalen omfatter foreslåtte tiltak som kan gjennomføres i jordbruksnæringen og forslag til arbeid som myndighetene kan gjøre for å påvirke forbruket, som indirekte kan medføre reduksjon av klimagassutslipp fra jordbruket.

Vurdering av aktuelle virkemidler for å følge opp foreslåtte tiltak i avtalen er en del av de årlige jordbruksoppgjørene. Foreslåtte tiltak for jordbruket omfatter bl.a. miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, bruk av husdyrgjødsel som råstoff for biogass, redusert adgang til dispensasjon til nydyrking av myr, som i utgangspunktet er forbudt, og redusert avskoging til jordbruksformål (Miljødirektoratet, 2023b). Foreslåtte tiltak omfatter også redusert produksjon av rødt kjøtt og mindre matsvinn, som er blant tiltakene med størst reduksjonspotensial (Miljødirektoratet, 2023b).

Klimatiltak i skogsektoren, inkludert skogplante-foredling, tettere planting etter hogst og gjødsling, som har blitt iverksatt siden 2016, bidrar til å øke framtidig opptak. Nydyrking av myr ble forbudt i 2020, men kommunene kan gi dispensasjon til nydyrking av myr i særlige tilfeller.

For å øke opptaket i skog og redusere utslipp fra nedbygging og andre arealbruksendringer legger regjeringen i «Grønn bok» fram planer for forsterket politikk og virkemiddelbruk (Klima- og miljødepartementet, 2023a). Politikk for å øke nettoopptak i skog- og arealbrukssektoren vil først og fremst påvirke opptak og utslipp på lengre sikt utover 2025. Den boreale skogen vokser relativt sakte. De fleste av tiltakene for å øke opptaket i skogen vil derfor først ha full effekt på lang sikt, mot slutten av skogens omløpstid på 60–120 år (Søgaard mfl. 2023). Det finnes få tiltak som gir effekt innen 2025, og potensialet for utslippsreduksjoner fram til 2030 er begrenset. Et tiltak med umiddelbar effekt er redusert hogst fordi skogen fortsetter å vokse og ta opp CO₂ (Holtsmark, 2012; Stokland, 2021). På den annen side reduseres opptaket når skogen blir vesentlig eldre (Søgaard mfl. 2023).

7.4. Arealkonflikter i klimapolitikken

Verden står overfor både en klimakrise og en naturkrise. Tap av natur ødelegger livsgrunnlaget som menneskene er avhengig av og svekker også muligheten til karbonlagring i økosystemer. Naturpanelet (IPBES, 2019) og klimapanelet (IPCC, 2019; IPCC, 2022) understreker betydningen av å opprettholde biologisk mangfold for å motvirke effekter av klimaendringer. Norge har sluttet seg til den internasjonale naturavtalen som ble undertegnet i Montreal i 2022, som har som mål at minst 30 prosent av land og hav skal bevares innen 2030. I *Økonomisk utsyn over 2022* så vi nærmere på na-

turmålene til Norge og betydningen av å utvikle et naturregnskap som et verktøy for å måle endringer (Aslaksen mfl., 2023).

Nedbygging er den arealbruksendringen som gir størst utslipp av klimagasser, og nedbygging av skog og myr gir størst utslipp per arealenhet. I perioden 1990–2019 ble det bygd ned mer enn 1 500 km² i alt (Søgaard mfl., 2021). Dette har ført til årlig utslipp av om lag 1,9 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, tilsvarende om lag 4 prosent av de årlige norske klimagassutslippene. I tillegg til direkte utslipp, vil nedbygging føre til redusert mulighet for framtidig karbonbinding. Det er også utslipp fra andre arealbruksendringer enn nedbygging.

Skogen er av stor betydning for naturmangfoldet i Norge. Her finnes nær halvparten av de truede artene og en rekke truede naturtyper (Artsdatabanken, 2021). Utnyttelse av skogressurser er den faktoren som mest påvirker naturmangfoldet i skog. Miljødirektoratet (2023c) har vurdert flere nye klimatiltak i skog- og arealbrukssektoren som innebærer skogbruk med tettere skogplanting etter hogst og gjødsling. Slike tiltak kan påvirke naturmangfold negativt.

Noen klimaomstillingstiltak, særlig knyttet til fornybar energiproduksjon, innebærer bruk av arealer, ofte naturarealer. Støtte og tilrettelegging av fornybar energiproduksjon legger beslag på arealer og kan gå på bekostning av naturmiljøet. Planting av klimaskog på naturbeitemark eller uttak av skog til biodrivstoff, kan være en trussel mot naturmangfoldet (Norderhaug mfl., 2023; Searchinger mfl., 2018). Klimapolitikken arealbruk kan derfor komme i konflikt med god naturforvaltning. I andre sammenhenger kan klimapolitikken bidra til å bevare og styrke naturens evne til karbonopptak, og naturforvaltning og klimapolitikk spiller på lag. Bevaring av skog og myrområder kan bidra både til CO₂-opptak og naturmangfold (Rusch mfl., 2022).

Lavere produksjon av rødt kjøtt vil redusere klimagassutslippene, men vil også kunne påvirke naturmangfoldet, avhengig av hvilke arealer som går ut av drift. Mindre beiteareal kan føre til redusert naturmangfold siden mange arter lever i beitelandskap og er avhengig av påvirkningen som beitedyra sørger for (Norderhaug mfl., 2023).

7.5. Et kritisk blikk på klimapolitikken.

De mange målene og virkemidlene i klimapolitikken reduserer kostnadseffektiviteten, kan redusere utslippseffektene og komme i konflikt med andre mål. Her ser vi på noen slike dilemmaer og læringspunkter for videre politikktutvikling.

Overlappende mål og doble virkemidler

For å kunne vurdere effektiviteten av ulike virkemidler er det nødvendig å ha et veldefinert mål for hva en ønsker å oppnå med tiltakene. Som beskrevet innledningsvis har Norge flere mål i klimapolitikken. I Parisavtalen forplikter Norge seg, i samarbeid med EU, til å redusere utslippene med 55 prosent i forhold til 1990 innen 2030. Et annet sentralt mål for norsk klimapolitikk er omstillingsmålet som innebærer at utslippsreduksjonen spesifisert i Parisavtalen skal tas gjennom *innenlandske* tiltak. I vurderingen av effektiv klimapolitikk er det hensiktsmessige å ha et kritisk blikk på rekken av delmål, og vurdere om disse bidrar til eller forhindrer at de overordnede målene oppnås på en effektiv måte. Som nevnt over (kapittel 7.2) vil en rekke delmål for ulike sektorer bety at de samfunnsøkonomiske kostnadene av å nå det overordnede målet om 55 prosent utslippsreduksjon i *samarbeid med EU*, øker. Oppfyllelsen av Parisavtalen vil nødvendigvis føre til store omstillinger i norsk økonomi, selv uten spesifikke krav til innenlandske tiltak. Det er vanskelig å se at det vil være en gevinst for Norge av å presse fram spesifikke klimatiltak i Norge som er dyrere å gjennomføre i Norge enn kvotekostnaden. Problemet med effektiviteten i klimapolitikken er heller mangel på fleksibilitet mellom utslippspilarene (se kapittel 7.2), enn for mye fleksibilitet.

En sektorambisjon som har hatt store konsekvenser for norsk økonomi er målet om at klimagassutslippene fra olje- og gassproduksjon på norsk sokkel skal reduseres med 50 prosent innen 2030 sammenlignet med 2005. Det spesifikke målet for petroleumssektoren har medført en stor satsing på elektrifisering av denne sektoren. Vedtaket om elektrifisering av LNG-terminalen på Melkøya er et eksempel på dette. Utslippene fra Melkøya kan reduseres ved å koble produksjonsanlegget til strømmenettet og fornybar elektrisitet fremfor å bruke gasskraftverket på anlegget. Vedtaket om å elektrifisere anlegget på Melkøya skapte mye debatt og ble kritisert for å både være ineffektiv klimapolitikk, bidra til å drive opp elektrisitetsprisen i Finnmark

og innebære stor naturinngrep i forbindelse med bygging av nye strømledninger og utbygging av vindkraftanlegg.

Hvis man legger til grunn det overordnede målet for norsk klimapolitikk om å oppnå Parisavtalens forpliktelser i samarbeid med EU, vil vurderingen av Melkøya som klimatiltak måtte vurderes opp mot andre virkemidler, kraftproduksjon inklusive EUs kvotesamarbeid som omfatter petroleumsvirksomhet og annen industri. En kostnadseffektiv klimapolitikk innebærer da at vi ikke gjennomfører dyrere klimatiltak enn kvotekostnadene, siden alternativet til utslippsreduksjoner innenlands er å kjøpe utslippskvoter i EUs kvotemarked.

Tiltakskostnaden for elektrifisering av Melkøya er ifølge Olje- og energidepartementet (2023) beregnet til 1700 kroner per tonn CO₂.² Kvotepreisen i 2023 var rundt 1000 kroner per tonn. Elektrifiseringen er derfor ikke samfunnsøkonomisk lønnsomt, selv om man legger til grunn en betydelig økning i kvoteprisene framover. Det er vanskelig å se at det er læringseffekter av denne elektrifiseringen som kan forsvare de høye samfunnsøkonomiske kostnadene.

I dagens norske klimapolitikk er det imidlertid en dobbeltbeskatning av utslipp fra petroleumssektoren. Utslippene er omfattet av EUs kvotesystem, samtidig som det er CO₂-avgift på utslippene. Summen av innenlandsk CO₂-avgift for petroleumssektoren i 2023 (761 kroner per tonn CO₂) og kvotepreisen i 2023 utgjør rundt 1760 kroner per tonn CO₂. Det er derfor lønnsomt for tiltakshaver (Equinor) å gjennomføre dette prosjektet, selv om det ikke er lønnsomt for samfunnet.

Om vi legger til grunn det innenlandske omstillingsmålet og sektormålet for utslipp fra petroleumssektoren, er det mulig at elektrifiseringen av Melkøya er et effektivt tiltak. Men utgangspunktet her er målsettinger som samlet sett øker tiltakskostnadene for Norge, og som i liten grad får effekt på de globale utslippene siden vi i fellesskap med EU har satt et tak på de samlede utslippene gjennom EUs kvotesystem.

² Ved 7 prosent diskonteringsrente. Ved bruk av 5 prosent diskonteringsrente er kostnaden beregnet til 1500 kroner per tonn CO₂.

For å nå målet om 50 prosent utslippsreduksjon fra petroleumssektoren er elektrifisering av sokkelen et tiltak som ofte fremheves. Det innebærer å erstatte bruken av gass i gassturbiner på plattformene med strøm som kommer i kabler fra fastlandet. På grunn av dobbeltbeskatningen vil den samfunnsøkonomiske kostnaden ved elektrifiseringen være høyere enn den privatøkonomiske, og det gis dermed insentiver til samfunnsøkonomisk ulønnsomme klimatiltak. I den grønne energiomstillingen vil ren elektrisitet være en knapp faktor. Det er viktig at den brukes der den kaster mest av seg – ikke til sløsing på altfor dyre klimatiltak. Manglende prising av bruk av natur i forbindelse med vindkraftutbygging og utbygging av strømledninger bidrar også til at elektrifisering har en høyere samfunnsøkonomisk kostnad enn det tiltakshaverne legger til grunn. Vi ser nærmere på *naturverdier og klimapolitikk* lenger ut i kapitlet.

Om store satsinger

Myndighetene bruker betydelige ressurser til utvikling av ny teknologi, som for eksempel CO₂-håndteringsprosjektet Langskip (Olje- og energidepartementet (2019) og [Regjeringens informasjonsside om Langskip](#)). Det samlede kostnadsestimatet for Langskip er om lag 30 milliarder kroner, og statens andel av kostnadene er anslått til om lag 20 milliarder kroner. Prosjektets lønnsomhet avhenger av flere faktorer. For det første må kvoteprisen bli betydelig høyere enn i dag. Videre må karbonfangst og lagring (Carbon Capture and Storage, CCS) bli en del av klimaløsningen, og prosjektet må gi betydelige eksterne læringseffekter. I stortingsmeldingen om Langsipsatsingen (Olje- og energidepartementet, 2019) står det: «Prosjektet er eit bidrag i ein internasjonal dugnad for å utvikle eit naudsynt klimatiltak, og prosjektet vil berre lukkast dersom etterfølgjande prosjekt brukar infrastrukturen og læringa som kjem ut av prosjektet».

Med flere tilsvarende prosjekter som er i gang, kan det være grunn til å stille spørsmål ved om de marginale læringseffektene fra Langskip vil bli store nok. Eksempler på delvis sammenlignbare prosjekter inkluderer Porthos og Athos (Nederland), ERVIA (Irland) og ACORN og HyNet (Storbritannia).³

Havvind er et annet område der Regjeringen bruker betydelige ressurser. Nylig fikk de godkjennelse

Boks 7.4. Den enes brød den andres død – om hvordan støtte til fornybar gir uheldig konsekvenser for fornybar

Prising av klimautslipp gir incentiver til både utslippsreduksjoner og investeringer i fornybar energi. Så lenge noe av elektrisitetsproduksjonen i Europas elektrisitetsmarked er basert på fossile kilder vil økte kvotepriser gi økte elektrisitetspriser. Da blir det mer lønnsomt å investere i fornybar energi. Det vil også bli mer lønnsomt med CCS og ulike typer energieffektivisering. Hvis vi ser bort fra kunnskapsgevinster av investeringer i ny teknologi, vil prising av utslipp gi en kostnadseffektiv fordeling mellom tiltak for utslippsreduksjoner og investeringer i nye fornybare energikilder.

Subsidiering av vindkraft til havs vil ha den motsatte effekten, så lenge det ikke er signifikante kunnskaps-eksternaliteter. Subsidiering gjør at det produseres ekstra kraft til en kostnad som er høyere enn det folk er villige til å betale for den. Derfor må produsentene få støtte til investeringene for at den ekstra produksjonen skal bli bedriftsøkonomisk lønnsom. Den økte produksjonen vil drive prisene på elektrisitet nedover. Alternativer som vindkraft på land, solkraft og energieffektiviseringstiltak vil dermed bli relativt mindre lønnsomme, noe som vil redusere investeringer i disse alternativene. Vi bytter dermed ut lønnsom fornybar elektrisitet med ulønnsom fornybar elektrisitet. Den samme effekten vil gjelde for bruk av CCS. Ved økt fornybar produksjon gjennom subsidiert havvind faller prisen på CO₂-kvoter og det blir mindre gunstig å benytte CCS, noe som gjør Langskip-prosjektet mindre lønnsomt. Med andre ord, påvirkningen av markedspriser som CO₂-prisen og elektrisitetsprisen gjennom ulike støtteordninger gjør at prisenes signaleffekt blir satt ut av spill. Markedsprisene vil ikke lenger gi de riktige signalene til aktørene om hva som er kostnadseffektive klimatiltak. Dersom man forventer store kunnskapsgevinster ved utbygging av en gitt type teknologi, kan likevel investeringsstøtte forsvares.

av ESA til å gi statsstøtte på inntil 23 milliarder kroner over 15 år til utbygging av Sørlege Nordsjø II. Også her kan man stille spørsmål ved om den nye kunnskapen som kan tilegnes fra dette prosjektet er tilstrekkelig omfattende til å forsvare den høye støtten til prosjektet.

Det kan være vanskelig å velge de «beste» prosjektene for støtte. For at et prosjekt skal være støt-teverdig må det være en investering som foreløpig ikke er lønnsom for bedriftene, samtidig som det er sannsynlig at prosjektet vil gi teknologikunnskap som er til gagn for samfunnet på lengre sikt.

³ [Zero emission platform \(2020\)](#)

I tillegg bør gevinsten være minst like stor som støttebeløpet. Generell støtte til produksjon av utslippsfrie varer er ikke en effektiv klimapolitikk, selv om varene som produseres er viktig for det grønne skifte. Regjeringens støtte til batterifabrikk er et typisk eksempel på det siste.

Å gi betydelig støtte til utvikling og igangsetting av store grønne industriprosjekter, uten store eksterne læringseffekter, kan også gi uheldige effekter gjennom at de kan gjøre tiltak som er samfunnsøkonomisk lønnsomme ulønnsomme for investorene, se boks 7.4.

Om naturverdier og klimapolitikk

Et sentralt spørsmål i klimapolitikken er om det tas tilstrekkelig hensyn til hvordan den påvirker naturmangfoldet og verdien av uberørt natur. Tar for eksempel dagens fornybarpolitikk tilstrekkelig hensyn til naturmiljøet?

Mange av naturverdiene omsettes ikke i noe marked og har derfor ingen pris. For at utbyggere av for eksempel vind- eller solkraftverk skal ta hensyn til disse verdiene, må de enten prissettes eller tas hensyn til ved konsesjonsbehandlinger og i plan- og bygningsetaten i kommunene. I dagens regime for beskatning av vindkraft er det ingen pris på natur som kan få investorene eller vertskommunene til å ta tilstrekkelig hensyn til miljøkonsekvensene. Vindkraftverk forringer naturverdiene, noe som har negative konsekvenser også for mennesker utenfor vertskommunenes grenser. Kommunen kan få gode inntekter av vindkraftproduksjon på deres områder, både gjennom eiendomsskatt, produksjonsavgift og ekstra bevilgninger i år med høy grunnrente (Stortinget, 2023). Dersom kommunene bare delvis tar innover seg de nasjonale miljøkostnadene vil vi kunne få mer utbygging enn det som er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Det er derfor nødvendig med nye virkemidler som også tar hensyn til verditapet av naturforringelse, også for befolkningen utenfor vertskommunens grenser. I boks 7.5 omtaler vi noen studier som er gjort om vindkraft og miljøkonsekvenser. Selv om vindkraftproduksjon nå har fått grunnrenteskatt vil ikke det påvirke utbyggingen av vindkraft og forringelse av naturverdier. Dette drøftes nærmere i boks 7.6.

En såkalt naturavgift, en avgift på ulike former for naturinngrep eller arealbruk, har vært vurdert av flere offentlige utvalg, blant annet Grønn skatte-

kommisjon (Finansdepartementet, 2015), Skatteutvalget (Finansdepartementet, 2022) og Klimautvalget 2050 (Klima- og miljødepartementet, 2023b). Det er både teoretiske og praktiske utfordringer ved å innføre en naturavgift som skal ta hensyn til manglende prising av ulike negative miljøeksternealiteter. Grønn skattekommissjon foreslo å starte med prising av klimaeksternaliteten ved arealbruksendringer, og Miljødirektoratet (2021) har utredet et faktagrunnlag. Klimakostnaden ved arealbruksendringer kan anslås ved hjelp av anslag for karbonpriser for samfunnsøkonomiske analyser og kunnskap om utslipp fra ulike typer arealendringer (Rørholt og Steinnes, 2020), se Aslaksen mfl. (2023) for et eksempel. Slike beregninger kan være et første steg mot utvikling av karbondelen i en naturavgift. Skatteutvalget foreslo at det bør innføres en naturavgift med formål å motvirke forringelse av naturens evne til å produsere økosystemtjenester. Utvikling av et økosystemregnskap, også kalt naturregnskap, vil gi et kunnskapsgrunnlag for kvantifisering av en slik naturavgift.⁴ Arealregnskapet vil være et viktig verktøy for kartlegging av konsekvensene for natur- og økosystemtjenester av arealbruksendringer også utover klimaeffekter. Et viktig formål med naturavgifter er å bidra til at klimakostnadene ved arealinngrep og kostnadene ved tap av naturområder og økosystemtjenester i større grad tas hensyn til ved planprosesser, konsekvensutredninger og utbygging.

Kompenserende tiltak

Poenget med prising av utslipp gjennom avgifter og kvoteplikt er at produsentene (i større grad) skal ta hensyn til samfunnets kostnader av utslipp når de tar beslutninger om hva som skal produseres og hvordan. Klimapolitikken i EU, som Norge er en del av, betyr derfor at det blir dyrere å produsere CO₂-intensive varer og tjenester i EU enn i andre land som ikke har tilsvarende klimapolitikk. Tap av konkurransevne kan bety at den CO₂-intensive produksjonen, og dermed utslippene, flyttes fra EU til andre land uten tilsvarende klimapolitikk (karbonlekkasje).

Kvotesystemet i EU har også indirekte påvirket kostnadene ved elektrisitetsforbruk siden en stor del av elektrisitetsproduksjonen i EU er fossilt ba-

⁴ SSB og Miljødirektoratet samarbeider nå om utvikling av et økosystemregnskap på oppdrag for regjeringen (Statistisk sentralbyrå og Miljødirektoratet 2023).

Boks 7.5. Vindkraft og miljøkonsekvenser

Det har vært en markant økning i vindkraftkapasitet de senere årene. Figur 7.4 viser utviklingen i akkumulert installert effekt fra vindkraft på land for perioden 2010-2022.

For å stimulere til ny fornybar kraftutbygging ble det i 2012 iverksatt en ordning med elsertifikater, som er en subsidieordning betalt av forbrukere av elektrisitet med unntak av kraftkrevende industri. Ordningen omfatter bare kraftutbygging som er satt i drift innen utgangen av 2021. Det kan forklare noe av den store økningen i akkumulert installert effekt fra 2018 til 2021. Kraftprodusentene fikk betydelige inntekter gjennom elsertifikatmarkedet i 2018 og 2019, varierende fra om lag 5 øre til over 20 øre per kWh. Fram mot 2020 falt elsertifikatprisene kraftig og har ligget nær 0 i 2021-2023.¹

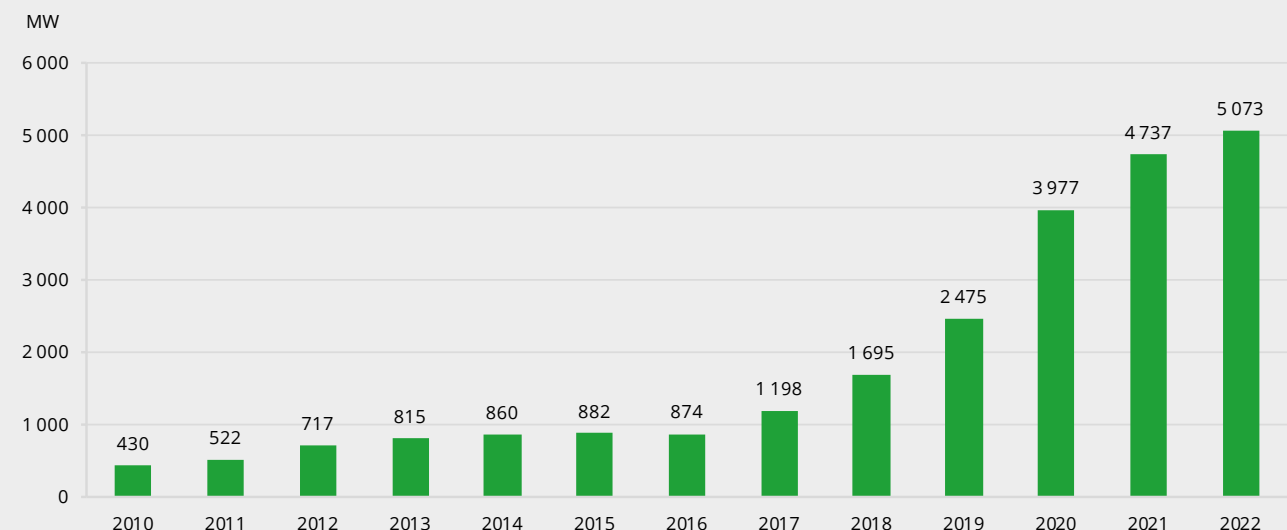
Selv om vindkraft kan gi et viktig bidrag til å bekjempe global klimaendring og gi tiltrengt ny, fornybar energi-produksjon, kommer den ikke uten miljøkostnader. Dette inkluderer tap av naturområder når anlegg og veier bygges ut, samt karbonutslipp fra nedbygging av skog og myr. De som bor eller har hytter i nærheten av vindkraftverk kan få turbiner i synsfeltet, og være plaget av støy og skyggekast. De lokale tuområdene kan bli forringet. Nasjonale verdier som eksistensen av uberørt natur og naturmangfold, kan bli negativt påvirket. Det oppstår konflikter mellom bruk av arealer til vindkraftverk og bruk av arealer til reindrift. Det er ikke bare spørsmål om hvor mye vindkraft som skal installeres, men også om hvor den bør ligge. I Grimsrud mfl. (2024) ser vi på hvordan det kan tas hensyn til både lønnsomhet og miljøkonsekvenser ved beslutninger om lokalisering. Artikkelen tok utgangspunkt i at det skulle bygges ut 4 TWh basert på de 26 søknadene som i 2022 enten lå til behandling hos NVE, eller som allerede hadde fått konsesjon, men ikke var bygget.

¹ Elsertifikater: Kvartalsrapport nr. 4 2023 - NVE

Samlet sett ville disse kunne gi 11 TWh årlig produksjon. Problemstillingen var hvilke vindkraftverk man skulle velge for å maksimere samfunnets nytte, med hensyn til både lønnsomhet ved ulike kraftverk og miljøkostnadene, både i form av biologisk naturverdi (særlig verdifull natur) og folks preferanser for uberørt natur.

Et av resultatene fra analysen var at dersom man tok hensyn til folks preferanser for uberørt natur, målt gjennom betalingsvillighetsundersøkelser, påvirket det i stor grad hvor vindkraftverkene skulle legges. Vi satte ikke pengeverdier på naturområder med særlig verdifull natur i form av biologisk naturverdi, men tok hensyn til disse i studien ved at vi så på kostnaden av å ekskludere slike områder fra potensielle utbygginger. Vi fant da at den forventede samfunnsøkonomiske lønnsomheten (som kunne måles i penger) av planlagte vindkraftanlegg i særlig verdifulle naturområder ikke var mye større enn ved utbygging i andre områder. Det skulle ikke være noen grunn til at vindforholdene var spesielt mye bedre i områdene med særlig verdifull natur, men det viser at man kan ta hensyn til naturmangfold til en relativt lav kostnad for samfunnet. Det fordrer imidlertid klare retningslinjer for hvilke restriksjoner man setter på arealinngrep i konsesjonsbehandlingen, samt hvem som skal vurdere konsekvensene. I en analyse av konsesjonsbehandlingen av alle vindkraftverk igangsatt i Norge, finner Grimsrud mfl. (2020) at offentlige faginstanser systematisk vurderer konsekvensene for Landskap, Naturmiljø og Kulturmiljø som mer alvorlige enn vurderingene gjort av private konsultantselskaper engasjert av utbyggerne. Generelt sett er det en uheldig ordning at utbygger selv velger ut og finansierer konsulentrapportene som er en del av grunnlaget for konsesjonssøknadene. Det kan være i konsulentenes interesse å stille søknaden i et mest mulig positivt lys, og dermed undervurdere miljøkonsekvensene i rapporten.

Figur 7.4 Akkumulert installert effekt fra landbasert vindkraft for perioden 2010-2022. MW

Kilde: NVE

sert (ca. 40 prosent).⁵ Som ved all skattlegging kan deler av denne kostnaden veltes over på forbrukere av den forurensende varen, gjennom økte priser. Siden elektrisitet handles over landegrensene, vil dette også slå ut på elektrisitetsprisene i Norge. Klimapolitikken kan derfor gi dårligere konkurransevilkår for kraftkrevende industri sammenlignet med produsenter i land som ikke har tilsvarende klimapolitikk. Dette kan øke deres produksjon på bekostningen av produksjonen i Norge og EU. Det betyr også at utslippene i forbindelse med kraftkrevende industri kan øke i land utenfor EU (karbonlekkasje). Karbonlekkasjen kan altså forårsakes både av en direkte effekt gjennom økt kostnader av CO₂-utslipp og av en indirekte effekt gjennom økte strømpriser som følge av økte CO₂-priser i EU.

EU har innført to virkemidler for å bøte på dette problemet: tildeling av gratiskvoter og kompensasjon for økte strømpriser som følge av kvotesystemet (CO₂-kompensasjonsordningen) til konkurranseutsatt industri. Systemet for tildeling av gratiskvoter bestemmes sentralt i EU, mens det er opp til hvert enkelt land å avgjøre om de ønsker å benytte seg av muligheten for CO₂-kompensasjon til egne bedrifter (innenfor visse regler). Landene må selv finansiere ordningen. Norge gir CO₂-kompensasjon til konkurranseutsatte bedrifter med høyt strømforbruk. Som følge av stigende priser på CO₂-kvoter har også CO₂-kompensasjonen økt betydelig over årene. Utbetalingene har økt fra 0,4 milliarder i 2014 til 4,6 milliarder i 2022. For budsjettåret 2024 er det bevilget 6,4 milliarder, selv om CO₂-kompensasjonen er begrenset til kun å utløses når kvoteprisen passerer 375 kroner per tonn CO₂. I EUs direktiver oppfordres det til at CO₂-kompensasjonen ikke skal utgjøre mer enn 25 prosent av statens inntekter fra kvoteauksjonering (EU-kommisjonen, 2020). I 2022 utgjorde CO₂-kompensasjonen 200 prosent av inntektene fra kvoteauksjonering i Norge, og utgjør med det en betydelig høyere andel enn for andre land i EU som har implementert denne ordningen (EU-kommisjonen, 2023b; Miljødirektoratet, 2023d).

Generelt sett kan kompensasjonsordningen redusere karbonlekkasje, men vil samtidig stimulere til høyere hjemlig produksjon og kan øke samfunnets kostnader ved å nå gitte nasjonale utslippsmål (Bye mfl., 2021; Kaushal mfl., 2023). Gratiskvoter bidrar til å opprettholde produksjon som ikke er

⁵ Eurostat (2023)

Boks 7.6. Grunnrenteskatt versus naturavgift og produksjonsskatt

Norge er rikt på naturressurser, og arealer blir be-
slagslagt for å utnytte disse for kommersielle og sam-
funnsnyttige formål. I mange naturressursnæringer
er lønnsomheten ekstraordinært høy som følge av
utnyttelse av en begrenset ressurs. Det gjelder særlig
for petroleumsnæringen, men også andre næringer
som kraftproduksjon og havbruk har inntjening
utover det man normalt vil kunne tjene på å inves-
tere i andre sammenlignbare virksomheter, såkalt
grunnrente (Dalen mfl., 2023). For at felleskapet
skal få en andel av denne meravkastningen, er det
innført grunnrenteskatt på vannkraft, oljeutvinning
og havbruk, og fra og med 2024, også på vindkraft på
land. I motsetning til en naturavgift er ikke hensikten
med en grunnrenteskatt å prise miljøkostnaden ved
naturutnyttelsen. Tvert imot, en grunnrenteskatt
skal ideelt sett utformes slik at den ikke påvirker om
og hvor investeringene gjennomføres. En natur-
avgift, derimot, setter en pris på å utnytte areal og vil
påvirke investorens beslutninger om hvor eller om
investeringene iverksettes. Vindkraft på land er også
ilagt en produksjonsavgift per produserte kWh (2,3
øre), som tilfaller vertskommunene. Disse skattene
kunne ha virket som en tilnærmet pris på arealbruk
siden produksjonen til en viss grad samvarierer med
utnyttet areal, og dermed påvirke investorens beslut-
ninger. I dagens skattesystem vil investorene imid-
lertid ikke ta hensyn til disse skattene siden de kan
fratrekkes i grunnrenteskatten. Skattene påvirker
dermed bare fordelingen av grunnrenteskatteinntek-
ten mellom staten og vertskommunene. Ideelt sett
burde arealene brukt til vindkraftutbygging beskattes
med en naturavgift som reflekterte naturforringelsen
og verdsettingen av denne, både for folk i nærmiljøet
og nasjonalt, se Grimsrud mfl. (2024) for en analyse
av miljøkostnader av vindkraftverk ved ulike geogra-
fiske plasseringer.

samfunnsøkonomisk lønnsom, gitt nivået på kvote-
prisen. CO₂-kompensasjonsordningen innebærer
at bedriftene ikke står ovenfor de reelle kostnad-
ene ved strømforbruk. Det vil svekke insentivene
til energieffektivisering og også bidra til å opprett-
holde produksjon som ikke er samfunnsøkonomisk
lønnsom når de fulle kostnadene tas hensyn til (se
Statistisk sentralbyrå, 2021). Økt energiforbruk
legger også press på bruk av natur til fornybar
energiproduksjon. Dette presset blir unødvendig
høyt når en del store strømkunder har få incentiver
til å spare på strømmen.

Som en del av sin «Klar for 55»-politikk vil EU også
innføre et system for CO₂-toll på varer produsert i
land uten like streng klimapolitikk (*Carbon Border*

Adjustment Mechanism, CBAM) til erstatning for gratiskvoter, og på sikt også CO₂-kompensasjonsordningen (Farstad mfl., 2024). Norge har foreløpig ikke tatt stilling til om CBAM også skal gjelde for import til Norge.

7.6. Oppsummering

I dette kapitlet har vi gjennomgått mål og virkemidler i klimapolitikken. Samarbeidet med EU legger en del føringer på Norges klimapolitikk, men det er også mye vi selv bestemmer. Klimatiltak, særlig knyttet til fornybar energiproduksjon, innebærer bruk av arealer, ofte naturarealer. Hensyn til naturforvaltning og klimapolitikk kan derfor ofte komme i konflikt over arealbruk. I andre sammenhenger, der klimapolitikken bidrar til å bevare og styrke naturens evne til karbonopptak, spiller naturforvaltning og klimapolitikk på lag.

Vi har en del kritiske merknader til utformingen av norsk klimapolitikk. Et viktig prinsipp for vurdering av klimapolitiske virkemidler er kostnadseffektivitet. Målet om å ta en betydelig del av utslippsreduksjonene innenlands (omstillingsmålet), sektorvise utslippsmål og CO₂-kompensasjonsordninger til industrien er alle nasjonale målsettinger som fordyrer det overordnede klimamålet nedfelt i samarbeidet med EU. Utslippsmålet for petroleumssektoren og CO₂-kompensasjonsordningen har også uheldige virkninger for bevaring av naturmangfoldet. Elektrifiseringen av olje- og gasssektoren leder til et forsterket press på bruk av verdifulle naturområder til fornybar kraftproduksjon. CO₂-kompensasjonsordningen til kraftkrevende industri svekker insentivene til energieffektivisering, og gir dermed også økt press på bruk av natur til fornybar energiproduksjon.

Ved dagens skattesystem for vindkraftutbygging får kommunen gode inntekter av å gi byggetillatelse til vindkraftproduksjon på deres områder, men de gis ikke tilstrekkelig insentiver til å ta hensyn til de fulle kostnadene ved naturtapet.

Referanser

- Artsdatabanken (2021): [Hvor finnes de truede artene? Norsk rødliste for arter 2021. Artsdatabanken, Norway.](#)
- Aslaksen, I., B. Bye, P. A. Garnåsjordet, K. Grimsrud, T. H. B. Randen, L. M. Rognerud, A. Rørholt, M. Steinnes. (2023): [Naturregnskap ser økonomi, klima og naturgoder i sammenheng. Samfunnsøkonomen, 2023/4](#), s. 39-51.
- Bye, B., Fæhn, T. og Kaushal, K. (2021): [Klimaeffekt av poster på statsbudsjettet, SSB Rapport 2021/31.](#)
- Dalen, H. M., M. Greaker og C. Hagem (2023): [Resursrenten i naturressursnæringene i Norge 1984-2022 – med eget kapittel om vindkraft, Rapport 2023/34, Statistisk sentralbyrå.](#)
- EU-kommisjonen (2020). [Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Report on the functioning of the European carbon market](#), Brussels, 18.11.2020 COM (2020) 740 final.
- EU (2018). [Regulation \(EU\) 2018/841 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry in the 2030 climate and energy framework, and amending Regulation \(EU\) No 525/2013 and Decision No 529/2013/EU.](#) Official Journal of the European Union.
- EU-kommisjonen (2021). [European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions. 14 July 2021.](#)
- EU (2023a). [REGULATION \(EU\) 2023/839 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 April 2023 amending Regulation \(EU\) 2018/841 as regards the scope, simplifying the reporting and compliance rules, and setting out the targets of the Member States for 2030, and Regulation \(EU\) 2018/1999 as regards improvement in monitoring, reporting, tracking of progress and review. Official Journal of the European Union.](#)

EU-kommisjonen (2023b). [REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the functioning of the European carbon market in 2022 pursuant to Articles 10\(5\) and 21\(2\) of Directive 2003/87/EC.](#)

Farstad, F. M., M. D. Leiren, M. B. Lindberg, E. A. T. Hermansen, J. Wettestad, G. Sjøgaard, K. Øistad. (2024). [EUs klimaregelverk vedtatt: Hva nå for Norge? CICERO Senter for klimaforskning. CICERO Report 01:24.](#)

Finansdepartementet (2015): [Grønn skattekommissjon. NOU 2015:15.](#)

Finansdepartementet (2022): [Et helhetlig skattesystem. NOU 2022:20.](#)

Finansdepartementet (2023): [Skatter og avgifter 2024, Prop. 1 LS \(2023-2024\).](#)

UNFCCC (2022). [Norway First NDC \(Second updated submission\). United Nations Climate Change. 3 November 2022.](#)

Grimsrud, K., C. Hagem og S. Jelsness, (2020). [Hva vektlegges ved tildeling av vindkraftkonsesjoner? Artikkel, Samfunnsøkonomen 4/2020, 36-49.](#)

Grimsrud, K., C. Hagem, K. Haaskjold, H. Lindhjem and M. Nowell, (2024). [Spatial trade-offs in national land-based wind power production in times of biodiversity and climate crises, Environ Resource Econ 87:401–436.](#)

Holtmark, B. (2012). [Harvesting in boreal forests and the biofuel carbon debt. Climatic Change 112: 415–428.](#)

IPBES (2019). [Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services \(IPBES\).](#)

IPCC (2019). [Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems. Intergovernmental Panel on Climate Change \(IPCC\).](#)

IPCC (2022). [Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Intergovernmental Panel on Climate Change \(IPCC\).](#)

Kaushal, K. R. and H. Yonezawa (2022): [Increasing the CO₂ tax towards 2030 - Impacts on the Norwegian economy and CO₂ emissions, Rapport 2022/43, Statistisk sentralbyrå.](#)

Kaushal, K. R., Lindholt, L. og Yonezawa, H. (2023). [Emission pricing and CO₂ compensation in the EU - The optimal compensation to the power-intensive and trade-exposed industries for increased electricity prices, Discussion Paper 1008, Statistisk sentralbyrå.](#)

Klima- og miljødepartementet (2021): [Klimaplan for 2021–2030. Meld. St. 13 \(2020-2021\).](#)

Klima- og miljødepartementet (2022): [Regjeringens klimastatus- og plan. Særskilt vedlegg til Prop. 1 S \(2022-2023\).](#)

Klima- og miljødepartementet (2023a). [Regjeringens klimastatus og -plan. Særskilt vedlegg til Prop. 1 S \(2023–2024\)](#)

Klima- og miljødepartementet (2023b): [Omstilling til lavutslipp, NOU 2023:25.](#)

Miljødirektoratet (2021). [Faktagrunnlag for vurdering av avgift på klimagassutslipp fra nedbygging av arealer \(Rapport M-2179\). Miljødirektoratet.](#)

Miljødirektoratet mfl. (2023a). [Greenhouse Gas Emissions 1990-2021 National Inventory Report. Rapport 2507.](#)

Miljødirektoratet m. fl. (2023b). [Klimatiltak i Norge mot 2030.](#)

Miljødirektoratet (2023c). [Tiltaksanalyse for skog- og arealbrukssektoren \(LULUCF\). Rapport M-2493.](#)

Miljødirektoratet (2023d). [CO₂-kompensasjon. Oppdatert 27.01.2023](#)

Norderhaug, A., Clemmensen, K.E., Kardol, P., Thorhallsdottir, A. G. & Aslaksen, I. (2023). [Carbon sequestration potential and the multiple functions of Nordic grasslands. Climatic Change 176, 55.](#)

Olje- og energidepartementet (2019): [Langskip – fangst og lagring av CO₂](#). Meld. St. 33 (2019–2020).

Olje- og energidepartementet (2023). [Vedrørende godkjenning av endret plan for Snøhvitfeltet og Hammerfest LNG. Vedlegg til Godkjenning av endret utbyggingsplan for Snøhvitfeltet](#).

Regjeringen (2021): [Hurdalsplattformen 2021-2025](#).

Rusch, G.M., Bartlett, J., Kyrkjeeide, M.O. et al. (2022). [A joint climate and nature cure: A transformative change perspective](#). *Ambio* 51, 1459–1473.

Rørholt, A. og M. Steinnes (2020). [Planlagt utbygd areal 2019 til 2030. Notater 2020/10, Statistisk sentralbyrå](#).

Samferdselsdepartementet (2021). [Nasjonal transportplan 2022-2033. Meld. St. 20 \(2020-2021\)](#).

Searchinger, T., T. Beringer, B. Holtsmark, D. Kammen, E. Lambin, W. Lucht, P.H. Raven, and J.P. van Ypersele (2018). [Europe's renewable energy directive poised to harm global forests](#). *Nature Communications*, 9(1), 3741. doi:10.1038/s41467-018-06175-4

Statistisk sentralbyrå og Miljødirektoratet (2023). [Satstingsforslag: Økosystemregnskap. Satsingsforslag til statsbudsjettet for 2024. Utarbeidet av Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå i samarbeid. 5. desember 2022](#).

Statistisk sentralbyrå (2021). [Høringsvar til ny forskrift om CO₂-kompensasjon for industrien](#).

Statistisk sentralbyrå (2023). [Klimagassutslippene gikk ned i 2022](#).

Stokland, J. N. (2021). [Volume increment and carbon dynamics in boreal forest when extending the rotation length towards biologically old stands](#). *Forest Ecology and Management*, 488, 119017.

Stortinget (2016). [Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Samtykke til ratifikasjon av Paris-avtalen av 12. desember 2015 under FNs rammekonvensjon om klimaendring av 9. mai 1992. Innst. 407 S \(2015–2016\). 7. juni 2016](#).

Stortinget (2023). [Innstilling fra finanskomiteen om Grunnrenteskatt på landbasert vindkraft. Innst. 124 L \(2023–2024\)](#).

Søgaard, G., Mathiesen, H.F., Bjørkelo, K., Eriksen, R., Hobak, K., Mohr, C.W. & Smith, A. (2021). [Arealbruksendring til utbygd areal. Faktagrunnlag for vurdering av avgift på utslipp fra arealbruksendring – rapporterte utslipp og mulige kartgrunnlag. NIBIO Rapport 7 \(164\)](#).

Søgaard, G., Bright, R., Clarke, N., Fløistad, I.S., Granhus, A., Hagenbo, A., Hanssen, K.H., Hietala, A., Kjønnaas, O.J., Kuhne, C., Rolstad, J., Solberg, S., Steffenrem, A., Stokland, J. & Storaunet, K.O. (2023). [Oppdatering av kunnskapsgrunnlag for klimatilnærte tiltak i bestandskogbruken. NIBIO Rapport 9 \(22\)](#).

Tabeller: Makroøkonomiske hovedstørrelser

Tallene som presenteres i Tabell 1-5 viser foreløpige nasjonalregnskapstall for 2023, publisert 14. februar 2024.

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2021-priser. Millioner kroner.....	119
Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2021-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal.....	120
Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2021=100.....	121
Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal.....	121
Tabell 5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Måned. Faste 2021-priser. Prosentvis volumendring fra foregående periode.....	122
Tabell 6. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2015–2027. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår.....	123

Vedleggstabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2021-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2022	2023	22:1	22:2	22:3	22:4	23:1	23:2	23:3	23:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 727 495	1 714 932	416 907	431 357	430 579	448 185	426 679	429 866	429 305	432 390
Konsum i husholdninger	1 625 287	1 611 418	392 502	405 922	404 794	422 319	401 107	404 207	403 359	406 199
Varekonsum	781 498	741 303	195 038	194 101	190 353	206 768	185 208	186 647	184 522	188 205
Tjenestekonsum	780 832	797 026	187 552	195 535	196 997	197 831	197 762	198 863	200 448	200 735
Husholdningenes kjøp i utlandet	113 245	129 476	19 777	29 277	30 649	30 836	31 572	32 317	32 714	33 049
Utlendingers kjøp i Norge	-50 288	-56 388	-9 865	-12 991	-13 205	-13 115	-13 434	-13 621	-14 325	-15 789
Konsum i ideelle organisasjoner	102 208	103 514	24 404	25 435	25 784	25 865	25 571	25 659	25 946	26 191
Konsum i offentlig forvaltning	981 460	1 017 101	243 125	244 250	245 670	248 219	250 101	252 744	255 742	258 309
Konsum i statsforvaltningen	494 542	510 289	120 957	123 061	124 211	126 131	125 769	126 675	128 074	129 635
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	435 820	448 555	106 415	108 442	109 583	111 196	110 703	111 361	112 438	113 915
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	58 722	61 734	14 543	14 619	14 628	14 935	15 065	15 314	15 636	15 721
Konsum i kommuneforvaltningen	486 918	506 812	122 167	121 190	121 459	122 088	124 332	126 069	127 668	128 674
Bruttoinvestering i fast realkapital	1 044 012	1 046 969	260 330	261 109	260 514	261 984	259 652	260 699	260 974	265 575
Utvinning og rørtransport	166 315	183 720	41 013	42 320	40 907	42 083	41 222	43 997	47 390	51 097
Utenriks sjøfart	16 827	9 359	6 386	3 122	1 566	5 754	1 272	898	2 345	4 846
Fastlands-Norge	860 870	853 890	212 931	215 667	218 042	214 147	217 158	215 803	211 239	209 632
Næringer	420 582	441 110	104 307	105 307	106 595	104 539	110 921	112 465	110 588	107 225
Tjenester tilknyttet utvinning	4 791	5 611	1 005	1 373	1 077	1 327	1 147	1 270	1 416	1 770
Andre tjenester	294 708	300 420	73 521	73 568	75 163	72 504	75 500	77 576	76 009	71 353
Industri og bergverk	54 322	63 203	12 445	13 691	14 004	14 253	15 680	15 238	15 235	17 101
Annen vareproduksjon	66 761	71 876	17 336	16 675	16 350	16 455	18 594	18 381	17 927	17 001
Boliger (husholdninger)	217 072	183 306	55 459	55 375	53 063	53 187	50 890	46 280	44 309	41 829
Offentlig forvaltning	223 217	229 474	53 165	54 984	58 385	56 420	55 346	57 058	56 342	60 578
Bruttoinvestering i verdigjenstander	226	244	56	61	59	51	68	62	60	56
Lagerendring og statistiske avvik	127 459	106 065	28 046	31 248	30 583	26 346	42 553	35 402	19 954	8 033
Bruttoinvestering i alt	1 171 696	1 153 278	288 432	292 417	291 156	288 381	302 273	296 163	280 988	273 663
Innenlandsk sluttanvendelse	3 880 651	3 885 311	948 464	968 025	967 404	984 784	979 052	978 772	966 035	964 363
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	3 569 825	3 585 923	872 963	891 274	894 291	910 550	893 937	898 413	896 286	900 332
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1 204 677	1 246 575	296 290	299 235	304 055	304 639	305 447	309 802	312 084	318 888
Eksport i alt	1 944 590	1 972 767	465 321	476 905	511 396	489 078	489 159	494 232	487 874	503 874
Tradisjonelle varer	481 077	510 539	117 374	113 687	124 651	123 344	125 410	128 681	126 552	131 271
Råolje og naturgass	994 142	983 687	240 444	248 368	260 646	245 801	243 271	244 548	243 502	252 468
Skip, plattformar og fly	11 048	5 986	1 642	2 394	5 294	1 719	851	1 564	2 811	760
Tjenester	458 322	472 555	105 861	112 456	120 805	118 215	119 627	119 440	115 009	119 376
Samlet sluttanvendelse	5 825 241	5 858 077	1 413 785	1 444 929	1 478 800	1 473 863	1 468 211	1 473 005	1 453 909	1 468 237
Import i alt	1 371 348	1 381 287	321 136	338 155	349 959	356 226	347 187	355 832	341 761	339 224
Tradisjonelle varer	843 366	812 159	202 300	206 981	213 737	217 095	206 920	209 571	201 475	196 266
Råolje og naturgass	14 483	16 510	2 340	4 569	3 433	4 471	4 374	3 627	4 465	4 317
Skip, plattformar og fly	24 707	24 002	8 458	4 950	5 112	6 187	4 226	10 018	6 178	3 580
Tjenester	488 793	528 615	108 038	121 655	127 677	128 473	131 666	132 616	129 642	135 061
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	4 453 893	4 476 791	1 092 649	1 106 774	1 128 842	1 117 637	1 121 024	1 117 173	1 112 148	1 129 013
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3 439 615	3 463 910	847 212	856 356	860 714	864 310	865 786	866 098	867 059	868 850
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	1 014 277	1 012 880	245 437	250 419	268 128	253 327	255 238	251 074	245 089	260 164
Fastlands-Norge (basisverdi)	3 002 125	3 031 896	738 414	746 813	751 981	755 225	756 402	758 644	759 692	760 634
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2 244 804	2 262 888	552 215	557 985	561 129	563 892	564 778	566 588	567 669	567 366
Industri og bergverk	247 933	248 369	62 475	61 866	62 436	62 310	62 404	62 388	62 609	62 561
Annen vareproduksjon	419 389	417 401	105 408	104 867	103 751	103 193	104 492	104 970	105 140	103 268
Tjenester inkl. boligjenester	1 577 482	1 597 118	384 332	391 252	394 943	398 389	397 882	399 230	399 920	401 537
Offentlig forvaltning	757 321	769 008	186 198	188 829	190 851	191 333	191 623	192 056	192 024	193 268
Produktavgifter og -subsidier	437 490	432 015	108 799	109 543	108 734	109 085	109 385	107 454	107 366	108 216

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2021-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2022	2023	22:1	22:2	22:3	22:4	23:1	23:2	23:3	23:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	6,2	-0,7	-2,7	3,5	-0,2	4,1	-4,8	0,7	-0,1	0,7
Konsum i husholdninger	5,9	-0,9	-2,6	3,4	-0,3	4,3	-5,0	0,8	-0,2	0,7
Varekonsum	-3,8	-5,1	-5,2	-0,5	-1,9	8,6	-10,4	0,8	-1,1	2,0
Tjenestekonsum	10,2	2,1	-0,1	4,3	0,7	0,4	0,0	0,6	0,8	0,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	265,1	14,3	10,0	48,0	4,7	0,6	2,4	2,4	1,2	1,0
Utlendingers kjøp i Norge	199,4	12,1	13,2	31,7	1,7	-0,7	2,4	1,4	5,2	10,2
Konsum i ideelle organisasjoner	11,9	1,3	-4,8	4,2	1,4	0,3	-1,1	0,3	1,1	0,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,1	3,6	-0,8	0,5	0,6	1,0	0,8	1,1	1,2	1,0
Konsum i statsforvaltningen	2,7	3,2	-1,2	1,7	0,9	1,5	-0,3	0,7	1,1	1,2
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2,5	2,9	-1,5	1,9	1,1	1,5	-0,4	0,6	1,0	1,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	4,0	5,1	1,5	0,5	0,1	2,1	0,9	1,6	2,1	0,5
Konsum i kommuneforvaltningen	-0,5	4,1	-0,4	-0,8	0,2	0,5	1,8	1,4	1,3	0,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	5,2	0,3	2,1	0,3	-0,2	0,6	-0,9	0,4	0,1	1,8
Utvinning og rørtransport	-7,1	10,5	-11,1	3,2	-3,3	2,9	-2,0	6,7	7,7	7,8
Utenriks sjøfart	26,4	-44,4	36,7	-51,1	-49,9	267,5	-77,9	-29,4	161,0	106,7
Fastlands-Norge	7,6	-0,8	4,2	1,3	1,1	-1,8	1,4	-0,6	-2,1	-0,8
Næringer	17,1	4,9	10,6	1,0	1,2	-1,9	6,1	1,4	-1,7	-3,0
Tjenester tilknyttet utvinning	146,8	17,1	60,4	36,7	-21,5	23,2	-13,6	10,8	11,5	24,9
Andre tjenester	26,6	1,9	17,4	0,1	2,2	-3,5	4,1	2,7	-2,0	-6,1
Industri og bergverk	15,2	16,3	-3,3	10,0	2,3	1,8	10,0	-2,8	0,0	12,2
Annen vareproduksjon	-13,6	7,7	-4,8	-3,8	-2,0	0,6	13,0	-1,1	-2,5	-5,2
Boliger (husholdninger)	-1,4	-15,6	2,0	-0,2	-4,2	0,2	-4,3	-9,1	-4,3	-5,6
Offentlig forvaltning	1,3	2,8	-4,3	3,4	6,2	-3,4	-1,9	3,1	-1,3	7,5
Bruttoinvestering i verdigjenstander	74,9	8,3	27,4	9,6	-3,8	-12,1	31,3	-8,5	-3,6	-6,2
Lagerendring og statistiske avvik	37,8	-16,8	89,4	11,4	-2,1	-13,9	61,5	-16,8	-43,6	-59,7
Bruttoinvestering i alt	8,0	-1,6	6,9	1,4	-0,4	-1,0	4,8	-2,0	-5,1	-2,6
Innenlandsk sluttanvendelse	5,4	0,1	0,6	2,1	-0,1	1,8	-0,6	0,0	-1,3	-0,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	5,1	0,5	-0,5	2,1	0,3	1,8	-1,8	0,5	-0,2	0,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,1	3,5	-1,4	1,0	1,6	0,2	0,3	1,4	0,7	2,2
Eksport i alt	4,5	1,4	-3,0	2,5	7,2	-4,4	0,0	1,0	-1,3	3,3
Tradisjonelle varer	-2,5	6,1	-3,0	-3,1	9,6	-1,0	1,7	2,6	-1,7	3,7
Råolje og naturgass	1,3	-1,1	-2,6	3,3	4,9	-5,7	-1,0	0,5	-0,4	3,7
Skip, plattformer og fly	-45,0	-45,8	-79,4	45,8	121,1	-67,5	-50,5	83,7	79,8	-73,0
Tjenester	25,1	3,1	1,9	6,2	7,4	-2,1	1,2	-0,2	-3,7	3,8
Samlet sluttanvendelse	5,1	0,6	-0,6	2,2	2,3	-0,3	-0,4	0,3	-1,3	1,0
Import i alt	12,5	0,7	0,4	5,3	3,5	1,8	-2,5	2,5	-4,0	-0,7
Tradisjonelle varer	3,4	-3,7	1,9	2,3	3,3	1,6	-4,7	1,3	-3,9	-2,6
Råolje og naturgass	-26,3	14,0	-38,1	95,3	-24,9	30,3	-2,2	-17,1	23,1	-3,3
Skip, plattformer og fly	-34,1	-2,9	-28,0	-41,5	3,3	21,0	-31,7	137,1	-38,3	-42,1
Tjenester	41,2	8,1	2,1	12,6	4,9	0,6	2,5	0,7	-2,2	4,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3,0	0,5	-0,7	1,3	2,0	-1,0	0,3	-0,3	-0,4	1,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,7	0,7	0,2	1,1	0,5	0,4	0,2	0,0	0,1	0,2
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	0,6	-0,1	-3,8	2,0	7,1	-5,5	0,8	-1,6	-2,4	6,2
Fastlands-Norge (basisverdi)	4,0	1,0	0,3	1,1	0,7	0,4	0,2	0,3	0,1	0,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,4	0,8	0,5	1,0	0,6	0,5	0,2	0,3	0,2	-0,1
Industri og bergverk	-0,5	0,2	-0,1	-1,0	0,9	-0,2	0,2	0,0	0,4	-0,1
Annen vareproduksjon	0,7	-0,5	1,2	-0,5	-1,1	-0,5	1,3	0,5	0,2	-1,8
Tjenester inkl. boligjenester	6,2	1,2	0,4	1,8	0,9	0,9	-0,1	0,3	0,2	0,4
Offentlig forvaltning	3,0	1,5	-0,2	1,4	1,1	0,3	0,2	0,2	0,0	0,6
Produktavgifter og -subsidiar	1,9	-1,3	-0,4	0,7	-0,7	0,3	0,3	-1,8	-0,1	0,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2021=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2022	2023	22:1	22:2	22:3	22:4	23:1	23:2	23:3	23:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	105,1	112,2	101,7	103,9	106,4	108,3	109,4	111,9	112,6	114,4
Konsum i offentlig forvaltning	105,7	110,6	104,5	105,6	106,3	106,5	108,1	109,4	111,1	113,7
Bruttoinvestering i fast kapital	107,6	114,6	104,3	106,9	108,7	110,6	112,2	114,2	114,8	117,1
Fastlands-Norge	107,8	113,9	104,4	107,1	109,1	110,6	111,8	113,6	114,1	116,1
Innenlandsk sluttanvendelse	105,4	112,6	101,6	105,3	110,6	106,2	108,4	110,1	116,4	116,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	105,9	112,1	103,1	105,1	107,0	108,3	109,6	111,6	112,5	114,6
Eksport i alt	162,8	122,7	156,4	164,7	182,9	143,6	138,5	130,0	106,9	114,3
Tradisjonelle varer	130,2	129,7	123,3	131,7	134,4	132,2	133,3	130,7	126,1	128,7
Samlet sluttanvendelse	124,6	116,0	119,7	124,9	135,6	118,6	118,4	116,8	113,2	116,0
Import i alt	113,0	120,6	107,8	111,5	116,0	116,2	118,9	120,2	119,8	123,0
Tradisjonelle varer	115,6	122,3	109,5	114,8	119,9	118,3	121,8	122,3	119,8	125,1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	127,4	113,6	123,2	129,0	141,7	119,4	118,2	115,7	111,2	113,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	105,0	110,1	103,7	105,7	107,2	107,5	109,4	110,8	112,0	113,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2022	2023	22:1	22:2	22:3	22:4	23:1	23:2	23:3	23:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	5,1	6,7	0,5	2,1	2,4	1,8	1,0	2,3	0,7	1,5
Konsum i offentlig forvaltning	5,7	4,6	2,7	1,1	0,6	0,2	1,5	1,3	1,5	2,4
Bruttoinvestering i fast kapital	7,6	6,5	1,8	2,6	1,7	1,7	1,5	1,8	0,5	2,1
Fastlands-Norge	7,8	5,6	1,5	2,6	1,9	1,4	1,1	1,6	0,5	1,7
Innenlandsk sluttanvendelse	5,4	6,8	2,4	3,6	5,0	-3,9	2,0	1,6	5,7	0,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	5,9	5,9	1,4	1,9	1,8	1,2	1,2	1,8	0,8	1,8
Eksport i alt	62,8	-24,7	18,8	5,3	11,0	-21,5	-3,6	-6,1	-17,8	6,9
Tradisjonelle varer	30,2	-0,4	12,1	6,8	2,1	-1,6	0,8	-1,9	-3,5	2,0
Samlet sluttanvendelse	24,6	-6,9	8,6	4,4	8,5	-12,5	-0,2	-1,3	-3,1	2,5
Import i alt	13,0	6,7	4,6	3,4	4,0	0,2	2,3	1,1	-0,4	2,7
Tradisjonelle varer	15,6	5,8	5,2	4,8	4,4	-1,3	3,0	0,4	-2,0	4,4
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	28,4	-10,8	9,4	4,8	9,8	-15,7	-1,0	-2,1	-3,9	2,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	6,1	4,9	1,8	1,9	1,4	0,3	1,8	1,3	1,0	1,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Måned. Faste 2021-priser. Prosentvis volumendring fra foregående periode

	Apr. 2023	Mai 2023	Juni 2023	Juli 2023	Aug. 2023	Sep. 2023	Okt. 2023	Nov. 2023	Des. 2023
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	-1,8	1,4	-0,7	0,5	-0,7	-0,5	1,0	0,4	0,1
Konsum i husholdninger	-1,9	1,5	-0,8	0,5	-0,7	-0,5	1,0	0,4	0,0
Varekonsum	-4,0	2,5	-1,8	-0,1	-0,5	-0,8	2,0	1,3	-0,5
Tjenestekonsum	0,4	0,1	0,1	1,2	-0,6	-0,1	0,3	-0,1	0,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	-1,6	2,0	-1,5	2,3	-1,1	0,1	1,4	-1,8	3,7
Utlendingers kjøp i Norge	3,2	-2,2	-3,7	5,8	2,7	2,5	4,8	0,2	7,4
Konsum i ideelle organisasjoner	0,3	0,1	0,3	0,4	0,4	0,8	-0,1	0,3	0,7
Konsum i offentlig forvaltning	-0,2	1,0	0,7	-0,2	0,7	0,4	0,0	0,5	0,4
Konsum i statsforvaltningen	-0,6	1,1	0,9	-0,9	1,1	0,8	-0,1	0,2	0,8
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	-0,8	1,2	0,9	-1,1	1,2	0,8	0,0	0,2	0,8
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	0,5	0,9	0,5	0,8	0,9	-1,1	0,6	1,1
Konsum i kommuneforvaltningen	0,3	0,8	0,5	0,5	0,3	0,0	0,1	0,8	0,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,6	4,8	1,1	-2,5	1,6	-2,1	4,6	-0,1	-5,2
Utvinning og rørtransport (bruttoinvestering)	7,2	-0,7	-3,5	10,6	1,4	-2,9	16,8	-2,2	-14,9
Utenriks sjøfart (bruttoinvestering)	-134,6	-232,2	525,8	-98,1	..	-71,7	215,0	0,0	-0,6
Fastlands-Norge (bruttoinvestering)	-6,3	5,6	1,1	-3,9	-0,9	-0,2	0,3	0,4	-2,8
Næringer (bruttoinvestering)	-7,2	1,7	12,7	-8,8	-1,7	1,2	-2,2	0,4	-3,7
Tjenester tilknyttet utvinning (bruttoinvestering)	3,6	4,6	0,3	5,2	5,9	1,0	19,9	0,4	3,9
Andre tjenester (bruttoinvestering)	-6,5	4,3	11,5	-13,0	5,3	-0,2	-4,8	-2,0	-5,2
Industri og bergverk (bruttoinvestering)	-6,4	3,2	1,2	-3,6	3,0	-0,6	12,1	-1,3	1,3
Annen vareproduksjon (bruttoinvestering)	-11,3	-10,4	30,3	3,0	-29,3	9,8	-5,7	12,9	-3,5
Boliger (husholdninger) (bruttoinvestering)	-5,5	-4,2	-0,7	-0,9	-0,5	-3,6	-2,6	2,0	-5,3
Offentlig forvaltning (bruttoinvestering)	-5,1	22,5	-17,2	4,9	0,3	0,0	7,6	-0,5	0,6
Anskaffelser minus avhendelse av verdigjenstander	-7,7	-2,7	5,3	-3,4	-1,6	-4,7	-2,8	0,7	-0,9
Lagerendring og statistiske avvik	44,3	-11,5	-21,4	-39,9	2,3	42,3	-104,3	-663,8	218,4
Bruttoinvestering i alt	0,2	2,5	-1,6	-6,1	1,6	0,6	-5,0	2,5	-0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	-0,8	1,6	-0,6	-1,7	0,4	0,1	-1,1	1,0	0,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	-2,4	2,3	0,1	-0,8	-0,3	-0,1	0,5	0,4	-0,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	-1,1	4,7	-2,9	0,7	0,6	0,4	1,4	0,3	0,5
Eksport i alt	-0,1	-2,3	1,2	1,8	-3,0	-3,3	5,9	0,4	1,5
Tradisjonelle varer (eksport)	-6,6	3,3	-2,4	0,7	-5,8	6,5	1,3	2,6	-4,3
Råolje og naturgass (eksport)	3,1	-5,2	2,9	5,1	-4,1	-8,1	10,4	-1,1	5,2
Skip, plattformer og fly (eksport)	75,3	-38,1	34,5	87,5	65,4	-89,7	-28,3	336,8	-80,1
Tjenester (eksport)	0,1	-1,5	1,4	-4,8	0,8	0,5	2,5	0,2	1,7
Samlet sluttanvendelse	-0,6	0,3	0,0	-0,5	-0,8	-1,0	1,2	0,8	0,6
Import i alt	-0,9	3,3	-0,3	-4,1	-2,3	2,6	-2,0	0,2	0,6
Tradisjonelle varer (import)	-0,8	3,4	-3,3	-1,9	-3,2	3,7	-4,8	0,9	1,2
Råolje og naturgass (import)	81,7	-63,5	51,0	1,6	27,2	52,7	-10,4	-11,9	-47,5
Skip, plattformer og fly (import)	8,3	155,6	34,9	-45,3	-27,3	-22,7	-17,3	-6,6	-1,7
Tjenester (import)	-3,2	1,1	0,6	-3,2	0,0	0,6	3,3	-0,1	1,6
Bruttonasjonalprodukt, markedsverdi ¹	-0,4	-0,6	0,1	0,7	-0,3	-2,1	2,2	1,0	0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge, markedsverdi ¹	-0,7	0,5	0,0	0,1	-0,4	0,3	0,3	-0,1	-0,1
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart ²	0,4	-4,5	0,2	2,7	-0,1	-10,5	9,8	4,9	2,8
Bruttoprodukt Fastlands-Norge, basisverdi	-0,3	0,4	0,1	0,1	-0,5	0,4	0,2	-0,2	-0,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning (bruttoprodukt)	-0,3	0,4	0,2	0,2	-0,6	0,5	0,2	-0,5	-0,1
Industri og bergverk (bruttoprodukt)	-0,7	2,3	-1,4	1,3	-0,4	-1,3	1,4	-0,7	0,3
Annen vareproduksjon (bruttoprodukt)	0,2	-1,6	2,2	-0,2	-1,5	1,4	-0,4	-2,1	-1,3
Tjenester inkl. boligjenester (bruttoprodukt)	-0,4	0,6	-0,1	0,1	-0,4	0,5	0,1	0,0	0,1
Offentlig forvaltning (bruttoprodukt)	-0,3	0,4	0,0	0,0	-0,2	0,1	0,4	0,5	-0,1
Produktavgifter og -subsidier	-3,2	1,3	-0,6	-0,3	0,3	-0,3	0,7	0,5	-0,5

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.² Omfatter utvinning av råolje og naturgass, rørtransport og utenriks sjøfart.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggstabell 6. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2015-2027. Regnskap og prognoser^{1,2}

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Prognoser			
										2024	2025	2026	2027
Realøkonomi													
Konsum i husholdninger mv	2,7	1,1	2,2	1,4	1,0	-6,2	5,1	6,2	-0,7	0,6	2,2	3,4	3,3
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,3	1,9	0,6	1,1	-0,5	3,6	1,1	3,6	2,1	1,8	2,0	2,3
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,0	3,9	2,6	2,2	9,5	-4,1	0,7	5,2	0,3	-1,2	-1,3	3,0	1,3
Utvinning og rørtransport	-12,2	-16,0	-5,4	0,7	14,3	-3,3	-0,9	-7,1	10,5	11,0	-3,0	-4,0	-2,1
Bruttoinvestering Fastlands-Norge	-0,2	9,0	6,8	1,5	6,3	-3,1	1,6	7,6	-0,8	-5,7	-0,8	4,8	2,2
Næringer	-2,8	12,6	9,2	3,1	10,3	-5,3	3,2	17,1	4,9	-5,5	-5,7	1,5	0,3
Bolig	3,2	6,6	7,3	-6,5	-1,1	-1,6	3,5	-1,4	-15,6	-16,1	5,2	13,4	6,9
Offentlig forvaltning	0,2	6,4	2,6	8,1	7,5	-1,1	-2,5	1,3	2,8	2,5	3,9	4,2	1,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ³	2,0	3,1	3,1	1,2	2,3	-3,9	3,9	5,1	0,5	-0,5	1,4	3,3	2,8
Eksport	3,9	0,4	1,6	-1,5	2,1	-2,3	6,1	4,5	1,4	3,1	4,2	1,3	1,0
Eksport av tradisjonelle varer	6,5	-11,2	0,9	2,0	5,1	-0,8	6,7	-2,5	6,1	3,8	3,0	3,2	3,4
Eksport av råolje og naturgass	1,3	5,4	5,2	-4,6	-2,9	10,5	0,2	1,3	-1,1	1,6	4,2	-1,3	-2,2
Import	1,9	1,9	1,8	1,4	5,3	-9,9	1,8	12,5	0,7	2,1	2,0	3,5	3,3
Import av tradisjonelle varer	2,7	-1,4	3,5	2,8	6,2	-2,7	5,4	3,4	-3,7	1,2	1,4	3,7	3,5
Bruttonasjonalprodukt	1,9	1,2	2,5	0,8	1,1	-1,3	3,9	3,0	0,5	1,1	2,2	1,9	1,5
BNP Fastlands-Norge	1,4	0,9	2,2	1,9	2,3	-2,8	4,5	3,7	0,7	0,9	1,6	2,7	2,4
BNP Industri og bergverk	-4,4	-4,1	-0,1	1,6	2,1	-5,7	5,6	-0,5	0,2	1,4	3,7	3,2	1,8
BNP i løpende priser (milliarder kr)	3 130	3 116	3 323	3 577	3 597	3 462	4 324	5 708	5 129	5 126	5 401	5 586	5 741
Arbeidsmarked													
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	0,6	0,6	0,5	1,6	1,5	-2,1	2,4	3,9	0,8	0,2	0,4	1,2	1,3
Sysselsatte personer	0,4	0,3	1,1	1,6	1,6	-1,5	1,1	3,9	1,3	0,0	-0,1	0,7	0,2
Arbeidsstyrke	1,5	0,2	-0,2	1,4	1,0	0,4	2,2	1,4	1,3	0,4	0,0	0,7	0,3
Yrkesandel (nivå)	71,0	70,4	69,7	70,2	70,5	70,4	72,1	72,6	72,8	72,0	71,7	71,9	71,9
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,5	4,7	4,2	3,8	3,7	4,6	4,4	3,2	3,6	4,1	4,2	4,2	4,2
Priser og lønninger													
Årslønn	2,8	1,7	2,3	2,8	3,5	3,1	3,5	4,3	5,2	5,2	3,9	4,0	3,5
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	3,6	1,8	2,7	2,2	1,3	3,5	5,8	5,5	4,0	2,6	2,3	1,9
KPI-JAE ⁴	2,7	3,0	1,4	1,6	2,2	3,0	1,7	3,9	6,2	4,3	2,8	2,4	2,0
Eksportpris tradisjonelle varer	2,6	4,5	4,7	5,1	0,1	-3,5	12,6	30,2	-0,4	-0,5	0,6	1,4	1,7
Importpris tradisjonelle varer	5,0	2,5	3,2	4,1	2,5	4,3	5,0	15,6	5,8	1,5	1,1	1,1	1,3
Boligpris	6,1	7,0	5,0	1,4	2,5	4,3	10,5	5,2	-0,5	2,0	1,9	3,3	2,9
Inntekter, renter og valuta													
Husholdningenes disponible realinntekt	5,3	-1,6	2,0	0,9	2,0	1,1	4,1	-3,3	-1,7	0,5	3,7	3,9	3,0
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,8	6,9	6,6	5,9	7,1	12,9	13,8	4,9	4,5	5,3	6,6	6,9	6,5
Pengemarkedsrente (nivå)	1,3	1,1	0,9	1,1	1,6	0,7	0,5	2,1	4,2	4,6	3,7	3,3	3,2
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁵	3,2	2,6	2,6	2,7	3,0	2,6	2,1	2,9	5,0	6,0	5,4	4,8	4,6
Realrente etter skatt (nivå)	0,1	-1,6	0,1	-0,7	0,2	0,7	-1,8	-3,3	-1,5	0,6	1,2	1,7	1,5
Importveid kronkurs (44 land) ⁶	10,5	1,8	-0,8	0,1	2,9	6,7	-5,3	1,2	8,5	-0,6	0,1	0,0	0,0
NOK per euro (nivå)	8,95	9,29	9,33	9,60	9,85	10,72	10,16	10,10	11,42	11,43	11,44	11,44	11,44
Utenriksøkonomi													
Driftsbalansen (milliarder kr) ⁷	282	163	210	320	136	38	644	1 722	909	708	831	771	717
Driftsbalansen i prosent av BNP	9,0	5,2	6,3	9,0	3,8	1,1	14,9	30,2	17,7	13,8	15,4	13,8	12,5
Utlandet													
Eksportmarkedsindikator	5,3	3,8	5,6	4,2	3,4	-7,5	10,0	8,3	0,8	1,8	1,9	3,7	3,8
Konsumpris euro-området	0,2	0,2	1,5	1,8	1,2	0,3	2,6	8,4	5,4	2,2	1,8	2,0	2,0
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	0,0	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	0,3	3,4	3,1	2,0	2,0	2,0
Råoljepris i dollar (nivå) ⁸	53	45	55	72	64	43	71	99	82	77	74	72	70
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	431	379	452	583	564	407	609	951	867	814	785	757	736

¹ Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår.² Enkelte tidsserier kan ha blitt revidert etter publiseringen av Konjunkturtendensene.³ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer.⁵ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, rammelån med pant i bolig.⁶ Positivt fortegn innebærer depresiering.⁷ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. onsdag 13. mars 2024 er benyttet.